تصویر ابو عبد الرحمن الكردي

کۆماری عیراق
وەزارەتی رۆشنبیری و راگەیاندن
دەزگای رۆشنبیری و بلاّوکردنەوەی کوردی
زنجیرەی ژمارە (٥٦٦)

شاری سلێمانی

(٢٠٠) ساڵ

چاپی دووەم

نووسین و کۆکردنەوەی
ئەکرەمی مەحموودی ساڵحی رەشە

پێداچوونەوەو پێشەکیی
دوکتۆر عیزەدین مستەفا رەسووڵ

پێشەکی

نووسینی:

دوکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ

§

مێژوو نووسی کورد، کوڕی هەڵکەوتووی شاری سلێمانی محەمەد ئەمین زەکی لە سەرەتای «مێژووی سلێمانی» ی خۆیدا نووسیوویە «هیچ وڵاتێ نی یە کە لە سەحنەی تەئریخدا وەزیفەی خۆی بەجێ نەهێنابێ. وڵاتی سلێمانیش یەکێ لەوانەیە لە زۆر قەدیمەوە تا زەمانی ئیحتلال، زۆر حادیسات و مەسائیبی دیووە.

شاخی (پیرەمەگروون) ئەگەر بهاتایە زمان و ئەوی دیوویە بۆی بگێڕایانایەوە. لەسەرگوزەشتی حەقیقیی ئەم وڵاتە زۆر باش حاڵی ئەبووین. بەڵام ئەمە تەمەننای محاڵە. پێشینانیش لەم خسوسەوە زۆر کەمتەر خەمیان نواندووەو لە حەق سەرگوزەشتی وڵاتەکە هیچ میراتێکی نووسراوەیان بۆ بەجێ نەهێشتووین و ئەم نەوعە ئەرکانەیان خستۆتە سەر شانی پاشینان و خۆش بێ و ترش بێ، ئەبێ قبووڵی بکەین و ئێمە هەوڵی بۆ بدەین»[1]

ئەم ووتانەی ئەمین زەکیی با ئەمەگ و وەفادار دەربارەی هەموو وڵاتی سلێمانی یە. خۆ ئەگەر شاری سلێمانیش بگرین ئەوە ئەبێ هەر پیرەمەگروون نا، بەڵکو لووتکەی ئەزمڕو چیای گوێژەش بهێنینە گوفتارو ڕووداوو کارەساتی هەڵمەت و قوربانی و شارستانێتیی ئەم دوو سەد ساڵەیان پێ بگێڕینەوە، کە زۆر کەمی تۆمار کراوە.

شاری سلێمانی لەباری دروستبوون و ڕێڕەوی ئەم دوو سەد ساڵەیدا چەند نیشانەیەکی مێژوویی جێگیر ئەکات و چەند خاسیەتی تایبەتی ئەدات بە دەستەوە[2]

---

(١) محەمەد ئەمین زەکی. تەریخی سلێمانی و وڵاتی. بەغدا، ١٩٣٩ ل أ

(٢) چەندجار لەمەوبەر باسی سلێمانی هاتۆتە ناوەهەڵسوکەوتی نووسینەوەوهەوڵی بەسەرچاوەدا گەڕان و پێکهێنانی خولاسەیەکم لەو بارەیەوەداوە، لێرەدا ناتوانم خۆم لە دووبارەکردنەوەیان بە دوور بگرم، لەبەر ئەوە لەپاشکۆی ئەم پێشەکی یەدا تۆماریان ئەکەمەوە.

١ – ئەنجامی پێویستی‌یەکی مەوزووعی بۆ وو پێویستیی پەیدا بوونی مەرکەزێکی تازەی بازرگانی‌و سەرهەڵدانی پیشە سازی‌و گەشەسەندنی کەڵچەرو ئەدەبیات هێناوی‌یەتی‌یە مەیدان.
٢ – مەڵبەندی تازەی حوکمرانی لە شوێنێکی لە قەڵاچوالان لە بارتردا بۆ گێرانە دوواوەی هێرشی تورك‌و عەجەم دامەزرێنراوە.
٣ – شار بۆ مەبەسێکی دوورو بناغەی ئاواتێك دروستکراوە .
٤ – لەسەر بنەرەتی گواستنەوە لە ژیانی لادێ‌وە بو شارستانێتی و بە بەکارهێنانی تەجروبەی زۆر لایەنی شارستانێتیی گەلانی‌تر بنیادنراوە .
٥ – بوو بە مەشخەڵ‌و مەرکەزێك بۆ خوێندەواری‌و بیرروونا کی‌و ئەدەبیات .
٦ – مەرجە پێویستەکانی هەڵبژاردنی شارو جێگەشار لەناو کوردەواریداو لە وولاتی شاخاویدا لێرەدا هاتۆتەدی .

هەموو ئەم مەبەسانەش هەر لە سەرەتاوە چەکەرەیان کردووەو وورده وورده کەوتوونە نەشئونوما .

«ئەمین زەکی لەم بارەیەوە نووسیوی‌یە:
ئیبراهیم پاشا لەلایەکەوە لەگەڵ رێکخستنی ئیش‌وکاری ئەمارەت‌و نەشری عەدالەت خەریك‌بوو ، لەلایەکی تریشەوە هەر لە نزیك سەرا کەی مەحموود پاشای مامی کە لە ١١٩٦ ی هیجریدا لە نزیك گوندی مەڵکەندی یەوە دروستکرابوو دەسی‌کرد بە بینای شارێك. لە دەوری سەرا کەدا بەعزێ خانوو مزگەوت‌و حەمام‌و بازارو خانی دروستکردو لە ساڵی ١١٩٩ ی هیجری (١٧٨٤) ی میلادیدا ئەم شارە تازەیەی تەواوکردو مەرکەزی ئەمارەتی لە (قەڵاچوالان) ەوە بردەئەوێ‌و بە ناوی سلێمان پاشای والیی بەغداوە ناوینا «سلیمانی»[٣] مەعلووم نی‌یە لە دووای تەواو بوونی چەند ماڵ بووە. بەڵام‌میستەر (هارت HuarT) لەئەسەرەکەی‌خۆیدائەڵێ: لە ١٨٢٠ ی میلادیدا، یەعنی لە دووای تەواوبوونی بە سی‌وشەش ساڵ نفووسی دەهەزار کەسێك بووەو عەدەدی ماڵیشی ٢١٤٤ بووە.
کە لەمە ١٣٠ ماڵی جوولەکە، ٩ ماڵی کلدانی‌و پێنج ماڵێکیش ئەرمەنی بووەو پێنج مزگەوتیشی‌بووە:

---

(٣) هەر ئەمین زەکی خۆی چەند رای تر دەربارەی ئەم ناوانە دەردەبڕێ

ئەم مەعلوماتی میستەر (هارت) ە هەر وەکو ئیزاحاتی میستەر (ڕیچ) ە کە لە عەینی تەئریخدا سلێمانی دیووەو ئەڵێ، کنیشت (کلێسا) یەکی بچووکو شەش کاروانسەراو پێنج حەمام (تەنیا یەکێکی باش بووە) و پێنج مزگەوتیشی بوو ە.

پاشان ئەمین زەکی ئەنووسێ :

میستەر (لیك لاما Lyck Lama) لەساڵی ١٨٦٨ ی میلادیدا نفووسی سلێمانیبە ٦٠٠٠ ماڵ کوردو ٣٠ ماڵ کلدانیو ١٥ ماڵ جوولەکە داناوە (ئەنسکلوپیدیای ئیسلام)

خولاسە ئیبراهیم پاشا بە دروستکردنی ئەم شارە یادگارێکی باشو بەدەوامی بۆ کورد بەجێ‌هێشت، بێجگە لەمەش بۆ ئاوەدانی وولاتەکەو راحەتی خەڵکەکەی زۆر هەوڵیدا، حوکمی بەبەی بێ شەرو هەرا گەیاندە (خانەقین) و (قەسری شیرین) و (زەهاو) یش کەتبووە ژێر حوکمی بەبەوە ئیشوکاری ئەو وولاتەی بە ئوسوولێکی باشو مەدەنی رێکخست، خەڵك حەسایەوە، ئاوەدانی کەوتە وولاتەکەوە، زەراعەت پێشکەوت، شەڕوهەرا کەم بوو[٤].

میستەر ڕیچ لەگەشتنامەکەیدا کە کۆنترین بەڵگەیە دەربارەی شاری سلیمانی، هەندێ مەبەس بۆ ئەم باس و لێکدانەوەیەی ئێمە دەدات بە دەستەوە.

بۆ نموونە: بە درێژی وەسفی کۆشکی میری بابان دەکاتو بە نووسین نەخشەی میعاری ئەو کۆشکەمان پیشاندەداتو دەیکات بە وێنە بۆ چەند خانووی تری شار. کە باسی کەلەگیو هەیوانو پشت هەیوان ئەکاتو لە جیاکردنەوەی دیوەخانو بەشی حەرەم ئەدوێت، ئەوە دەر ئەخات کە ئەم چەشنە هونەری میعاری‌یە لە خانووی تورك جیایە[٥]

ڕیچ ئەڵێ:

«دیم ژنان لەگەڵ پیاودا پێکەوە ئەچون بۆ کاروبار بەجێ‌هێنانو پەچەو چار شێویان نی‌یە[٦]..

---

(٤) محمد ئەمین زەکی. ئەو سەرچاوەیە. ل ٨٩ – ٩٢

(٥) کلوديوس جيمس ريج. رحلة ريج في العراق عام ١٨٢٠ نقلها الى العربية بهاء الدين نوري. بغداد، ١٩٥١، ص ٥٩، ٠ (لەمەودوا بە ڕیچ‌ناوی دەبەین).

(٦) ڕیچ. ل ٦٠

باس له بوونی چەند بازرگانی بەغدایی دەکات له خانەکاندا که دێته سەر وەسفی حەمامی شار دەنووسی:

«ئەمڕۆ بەیانی چووم بۆ حەمام، زۆر جوانم دی. ڕووناککردنەوە زۆر چاك بوو و خزمەتی چاکی تێدا ئەکرا، هەروەك له هەموو یەکێك لەو حەمامانەم بەرزتردی که له وولاتی تورکدا دیبووم. حەمامەکانی شامو ئەستەمووڵو قاهیرە نەبێ. هەرچەندە هەندێ لایەنی لەوان باشترە.

دیوارەکانی بەخشتی ڕەنگ تێر داپۆشرابوو. ئەم پاشایەی ئێستا بە پارەی خۆی دروستیکرد بوو، وەستای تایبەتی له ئێرانەوە بۆ هێنابوو... ئەڵێن له حەرەمەکەی خۆشیدا حەمامێکی لەم چەشنە دروستکرد بوو[۷].

له چەند شوێندا ڕیچ له مۆسیقا دەدوێت:

«ئەم ئێوارەیەم لەگەڵ عوسمان بەگ بردەسەر، تاقمێکی مۆسیقای بۆ ڕابواردنی من ئامادەکردبوو[۸]. ڕیچ ئەم تاقمە بەدەستەیەکی مۆسیقا ژەنی پلەی دووەمی بەغدا دادەنێ.

«ئەم بەیانیە چووم بۆ زۆر خانەکەی عوسمان بەگ. هیچم نییە لەوەی زیاد بکەم که نیبوور Niebuhr وەسفی ئەو زۆرخانەیەی (شیراز) ی پێکردووە که بەڕاهێنانی جیاجیای یاریکەران خۆی جیا دەکاتەوە[۹]»

هەروەها له یاداشتەکەیدا دەنووسێ:

۳۱ی ئایار: «... پاش نیوەڕۆ چووم بۆ سەیری زۆرانبازی مەیدانەکە پڕ بوو له خەڵك، هەندێ له سەیرکەران بە دیوارەکاندا هەڵگەڕا بوونو ڕێی سەیرکردن بە هەمووان ئەدرا»[۱۰]

کورد له هەموو ئەو وەرزشەوانانەی من ئەیانناسم بە عەزمترن، چ گەورەو چ بچووك، چ لاوو چ پیر، وەرزش ئارەزوو و پەروەشی گەورەیانە. پاشا تاقمێکی کۆ کردبۆوە تایبەتە ماڵەکەی منو شارەزایی خۆیانم له شیربازیدا پیشان بدەن[۱۱]

---

(۷) ڕیچ. ل ٦٦
(۸) ڕیچ. ل ٨٥
(۹) ڕیچ. ل ٨٦
(۱۰) ڕیچ. ل ٨٩
(۱۱) هەر ئەوێ

... پاشا فرمانی‌دا ئاهەنگێکی نومایشی ئەسپ پیشاندان ڕێك بخرێ[12]

«... پاشا فرمانی دا بە مونەجیم باشی، یا سەرۆکی فەلەك‌و ئەستێرەناسان کە نەخشەیەکی جیهانی لە سەر پێڕەوی ڕۆژهەلاتی نەخشەبکێشیت ، کێشای‌و ئەویش دای بەمن، لە ڕاستیدا زۆر بەباشی نەخشەکێشرا بوو». [13]

ڕیچ دێتە سەرباسی بازرگانی‌و دەنووسێ:

«... شاری کەرکوك ئەو بازارەیەکە هەموو بەرهەمی ئەم بەشەی کوردستانی بۆ ئەنێررێ، هەر لەلایەن کورد خۆیانەوە نا، بەڵکو لەلایەن ئەو کەرکووکیانەشەوە کە دێنە سولەیمانی‌و چەڵتووك‌و هەنگووین سەلەم دەکەن. کوردستان میقدارێکی زۆر لە باشترین جۆری هەنگوین بەرهەم دێنێ‌و هەنگ لە کوورەی لە قوڕ دروستکراودا ئەپارێزێ. کوردستان مازوویەکی زۆر بەرهەم دێنێ، بەتایبەتی لە دارستانی بەرستانی بەرووی قەرەداغداو مازوو ئەنێررێ بۆ کەرکوك‌و لەوێوە بۆ مووسڵ.[14]»

لەباسی بازرگانیی سلیمانیدا لە کاروانەکانی ئەدوێ‌و دەنووسێ:

... مانگی جارێك کاروان ئەچێ بۆ تەورێزو لەو سەرەوە ئاوریشم‌و قوماشی ئاوریشم‌و شتی‌تر دێنێتەوە. قوماشەکان لە کوردوستان بەکاردێن. لە سلیمانی‌یەوە خورماو قاوەو شتی‌تر دەبات‌و ئاسن‌و مس‌و ئێستر دێنێتەوە. لێرە زۆر لەم وولاغانە ئەکڕن‌و ئەیهێنن وباشترین وولاغی ئەم ناوە لە ئەرزوڕۆمەوە دێ.

مانگی جارێ لە هەمەدان‌و سنەوە قافڵەیەکی بچووك دەگاتە سلیمانی، ڕۆن‌و میوەی ووشکەوەکراوو هەنگوین‌و پۆڵای دەوروبەری دەریای قەزوێنیان پێ‌یە.

بازرگانی لەگەڵ کەرکوکدا بەردەوامە، لەوێوە پێڵاوو هەندێ قوماشی ئەستووری لۆکە دەهێنرێ، لە سلیمانی‌یەوە دانەوێلەو هەنگوین‌و مازوو و ترش‌و میوەو برنج‌و ڕۆن‌و لۆکەو مەڕومالات دەنێررێ. کەرکوك بەڕاستی بازارێکی بەبرەوی هەموو بەرهەمەکانی کوردستانە.

بازرگانی لەگەڵ مووسڵدا هەمیشە بەردەوامە. لەوێوە پێڵاو و جامانەو خام‌و

---

(12) ڕیچ. ل ٩٤

(13) هەر ئەوێ

(14) ڕیچ. ل ٩٩

قوماشی ڕەنگاوڕەنگی لۆکەو کەلوپەلی شامو دیاربەکرو شتیتر دەهێنرێ. لێرەشەوە مازووشتیتر دەنێررێ[15]

بازرگانی لە نێوان سلێمانیو بەغدادا بەردەوامە، سلێمانی خورماو قاوەو بەرهەمی هیندستانو ئەوروپاو قوماش لە بەغداوە دێنێ. نیرراوی سلێمانیش بۆ بەغدا دانەوێڵەو توتنو پەنیرو ڕۆنو ترشو کەتیرەو مێو (پیوی سابوونیعادەتی) و سابوونی پیوە. [16]

ئەم دیمەنانەی شارستانێتی کە ڕیچپیشانیان ئەدات هەر بەردەوام بوون.

پیشەسازی سەرەتای دامەزراندو چەشنی مانیفاکتۆرە هەر لە سەرەتاوە دیاربوو، تا بەرەبەرە ژمارەی شاگردی ئەم مانیفاکتۆرانە لە زیادی بوونو شاری سلێمانی لە پاش سالأنی پەنجاوە وای لێهات کە ببێت بە شارێك لەو شارانەی کۆمسەڵی زۆری کرێکاری تێدا کۆ ببێتەوەو بەپێی تەعریفی زانستیی کریکار، چینێکی کریکار لە کارگەکانی جگەرە چیمەنتۆو شەکرو کارگە جیا جیاکانی سەر بەکەرتی تایبەتیی (سەرمایەداریی) پیشەسازیدا ببینین.

ئەو بناغەو مەرکەزی بازرگانییەی لەدەوری بابانەوە لە سلێمانیدا دامەزرا، ئەگەر ڕۆژگار ڕوخاندنی ئەو میرنشینەی بەسەردا نەهێنایە. هەر وەك خۆی گەشەی دەسەندو پەلی دەهاویشت، دەشبووە هۆی پێشکەوتنی پیشەسازیو پیشەبساز لێکردن (تصنیع) ی بەرهەمی کشتوکاڵی دەوروپشتی شار. لەگەڵ ئەوەشدا کە بەو چەشنە گەشەی نەسەند، بەلأم لەپەلوپۆش نەکەوت.

ئەم بناغە مادییەی ژیان، ئەو دەستکەوتە گەورانەی زمانو نووسینو ئەدەبی تێدابوو، کە لە زۆر دەمەفەتدا باسکراون، شیعرو قوتابخانەی شیعری بابان، مەولانا خالیدو شێخ حسینی قازیو دامەزراندنی نووسینی پەخشانی کوردی. بەردەوام بوونی ئەم بناغە دامەزراندنانەی ژیانی ڕووناك بیریی کوردی لە چاخیئ د امەزراندنی سلێمانیدا لە سەدەی بیستەمدا گەلێك دیمەنی بەردەوامیی بینراو شاری سلێمانی چەند شانازییەکی مێژوویی تری بۆخۆی تۆمارکرد.

یەکەم چاپخانە کە لە کوردستاندا کەوتبێتەکار، لەشاری سلێمانی بووە.

یەکەم ڕۆژنامەی کوردی کە لەناو کوردستاندا دەرچوویێ لە شاری سلێمانی بووە.

---

(15) ریچ. ل ٢١٧

(16) ریچ. ل ٢١٨

پیشەسازی) کە پێویستی مەوزووعی دروستی کردن. هەروەها دوور نەبوون لەو تەئسیرە جیهانی‌یانە لە کۆمەڵگای عوسمانی خۆیدا لەگەڵ رووداوو دیاردەکانی ئەو کۆمەڵگایەدا دەچوون بە ناویەکداو لە زۆر جۆگەی ژیانەوە دەگەیشتنە کوردستان‌و تەئسیریان لە شاری سلێمانیدا دیاربوو.

ئەمانە هەمووی بوونە هۆی ئەوەی شاری سلێمانیی ناوەرۆک‌و دیمەن کورد هەر لە سەرەتاوە گزنگی بیری کوردایەتیی تێدا دیار بێ‌و هەر لەو سەرەتایەوە هەوڵی تەشەنەدانی دەسەڵاتی سیاسیی میرانی بابان‌و کەلوپەلی بازرگانی‌و بەرهەمی کشتوکاڵ‌و رێبازی نەقشبەندی‌و شیعری قوتابخانەی خوارووواو پەخشانی کوردیی بە دیالێکتی تازەی ئەم شارە نووسراو بە کوردی خوێندن بدات.

ئەگەر ئەمین زەکیی مێژوونووس ئاواتی ئەوە بوو بێ کە چیای پیرەمەگروون بهێنێتە قسەو ئەو ئاواتە (مەحاڵ)، بوو بێ، ئەوا رەنگە لەم کتێبەدا کە لە بەردەستاندایە هەندێ قسەی چیای گۆیژە دەربارەی شاری سلێمانی خۆی بگێڕێتەوە.

نووسەری ئەم کتێبە کوڕێکی شاری سلێمانی‌یە، دوور بووە لە کۆڕی نووسین‌و بزووتنەوەی رۆشن‌بیری‌یەوە، لە خێزانێکی کۆنی شارەکەیە. ئەگەر خێزانەکەی لە ژیانی کۆمەلایەتی‌و سیاسی‌و بیرووناکیی شاردا ناو و جێگەیان دیار نەبێ، ئەوا لە پەرەپێدانی جموجووڵی بازرگانیی شارو بەستنی ئەو بازرگانی‌یە بە دەرەوەی وڵاتەوە دەستێکیان هەبووەو لە ئاوە دانکردنەوەی شارو دیمەن پێ‌بەخشینیدا. یەکێک بوون لە خێزانە موڵکدارەکانی شار. لەپاڵ ئەمەدا نووسەر خۆی هەمیشە سەر بە بزووتنەوەی نیشتمانی‌و پێشکەوتنخوازیی ناو شار بووەو لەو مەیدانەدا بە پێی‌تواناو جێگەی خۆی دریغیی لە بەشداری نەکردووە.

خۆشەویستیی شاری سلێمانی وای لە نووسەرکردووە کە بکەوێتە کۆ کردنەوەی کە رەسەیەکی هەمە رەنگ دەربارەی شارەکەی خۆی. نەبوونی سەرچاوەو هەوڵی پێشووترو پێوەندی نەبوونی نووسەر لەگەڵ لێکۆڵینەوەی زانستیدا وایکردووە کە کەرەسەکانی بە پێی‌پیلانێک‌و بۆ مەبەستێکی دیاری‌کراو کۆ نەکاتەوە، هەرچەندە دووا مەبەس، یا مەبەسی سەرەکیی نووسەر هەر خۆشەویستیی سلێمانی‌و دەرخستن و بەرز گرتنی شارەکەیە.

نووسەر هەوڵی ئەوەی داوە کە هەموو لایەنێکی مێژوو و ژیان‌و گورجوگۆڵیی ئەم شازە دوو سەد ساڵەیە تۆمار بکا. بەڵام هەر بۆ مەبەستێک ئەم تۆمار کردنەی لە

سەرەتای شار دا مەزراندنەوە (بەپێی توانای کەرەسە دەستکەوتن) تا ساڵی ١٩٦٠ هێناوەو لەوێدا ڕایگرتووە.

ڕەنگە سەر بە چینێکی کۆمەڵایەتی بوونو ڕەگی هەندێ هەستی ناو ئەو چینەو خەڵکی کۆنی شار وای لە نووسەر کردبێ کە باسەکەی لەو ساڵەدا ڕابگرێ. واتە زانیاری‌یەکانی دەربارەی دیمەن وژیانی کۆنو سنوورداری شاربێتو پێوەندیی بەم سەردەمی گەورەبوونی شارو دەیان هەزار کوری لادێ لە شاردا نیشتەجێ بوونەوە نەبێ. بەڵام ئەنجامی ئەم کارە هەرخۆی سنوورێکی زانستیی بۆ کارەکە داناوە. چونکە ساڵانی پاش شۆڕشی چواردەی تەمووزی ١٩٥٨، چ بۆ سلێمانی و چ بۆ هەموو عیراق کۆمەڵێ ڕووداوو گۆڕینی سیاسیو کۆمەڵایەتیو ئابووریی هێنا، کە زۆر ڕوخساری شارو لادێی گۆڕی. بەم چەشنە ژیانی مەییو و سنوورداری شاری سلێمانیش لە ڕووی شەقامو گەڕەکو بیناو لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ژمارەو دانیشتووانی شاریشەوە گۆڕرانێکی سەرەکیی بە سەرداهات. ڕەنگە حەز بکەین نووسەر یا نووسەرێکی تر ڕوخساری ئەم دواییەش کە هێشتا ئەو سنوورە دیارەی پێشووی نی‌یە تۆمار بکات، بەڵام ناتوانین ڕەخنە لەو تۆمار نەکردنە بگرین. هەر وەك تەسك بوونەوەی کۆششو زانیارییەکانی نووسەر لە نێوان سەردەمی عوسمانیو سەردەمی تازەدا نابێ بە هۆی ڕەخنە لێگرتن، بەڵام ئاواتی ڕەگی ئەم زانیاری‌یانە بردنەوە سەر دەوری بابانو فراوانکردنەوەی دیمەن دەرخستنی ئەو ڕەگی باسانە هەر ئاواتێکەو ڕەنگە بە گەڕان بە دووای هەندێ سەرچاوەی بێگانەدا و بە دۆزینەوەی کەسانی پیرترو شارەزاتر لەوانەی نووسەر پشتی پێ‌بەستوون بە شێك لەو ئاواتە بێتە دی.

ئەگەر لەم بارەیەوە زۆر لە کورانی شار کە زانیاری‌یەکانی نووسەر لایان تازەنین، کۆششی ئەو بە ئاسایی بزانن، ئەوا ئەم تۆمارکردنە بۆ ساڵانی داهاتوو بایەخی گەورەیان هەیەو بەمە هەموو ئێمە خۆمان لەو گلەیی‌یە ڕزگار دەکەین کە ئێستا ئێمە لە پێشینانی دەکەین‌و سەرسامین لە تۆمار نەکردنی زۆر لایەنی ژیان لەلایەن ئەوانەوە.

بەگشتی کتێبەکە سەر بە مێژووە، بەڵام کەمتر لەڕێگەی سەرچاوەوە ڕەگەزی مێژوویی تۆمارکردووە، بەڵکو زیاتر لە ڕووی پەل‌هاویشتنی مەیدانی‌یەوە دیمەنی جیا جیای ژیانی کۆمەڵایەتیو ڕوخساری ئەتنوگرافیی کۆ کردۆتەوە.

شاری سلێمانی ساڵانێکی زۆروو درێژ، زێوەر ووتەنی: (بە خاكو بەردو دارەوە، بە ئاوی سەرچنارەوە)، لە دووی توێی کتێبەکەدا جێگەی کراوەتەوەو ئەو شاری هەڵمەتو نەبەزینو زیرەکیو چالاکییە لەسەر کاغەز نوێنراوە. کەمێك لە مێژوو و کەمێك لە فۆلکلۆرو ئەتنۆگرافیاو بەشێکی زۆر بۆ تەزووبەخشینو تاوێك خۆشی بەخشینو کات بردنەسەر بووە بە کەرەسەی ئەم کتێبە.

ڕەنگە نووسەر بە ناوەوە زیاتر لە کەرەسە خۆی خەریك کردبێ‌و ئەمە بۆ ئەوانەی تەنیا لایەنی زانستو مێژوو تۆمارکردنیان ئەویٚ زیاد بێت. هەرچەندە لە کتێبی گەرۆکە مێژوونووسەکانی کۆنیشدا لەم بابەتە دەبینینو دەشتوانین بپرسین، کێ ئەم مێژووە پڕ شکۆیەی دوو سەد ساڵەیەی دروستکردووە؟

ئایا هەر ئەوانە نین کە بە گەورەو بچووکیانەوە بە بەشداریی زۆرو کەمیانەوە ناویان لە ناو کتێبەکەدا تۆمارکراوە؟ زۆر جار کە لە مێژوو ئەدوێین، ئەڵێین: کرێکاز

بورجی بابلو باخچەی هەڵواسراوو تاقی کیسراو ئەهرامەکانی میسرو شوورەی چینیان دروستکرد. بەڵام مێژوو بە ناوی پادشاو میرو وەزیرەوە تۆماریکردن. چەند خۆش ئەبوو ئێستا لە ژێر هەر یەکێك لەم بەرهەمە دەستیبە گەورانەی ئادەمیزاددا لیستەی ناوی هەموو ئەوانەمان بدیایە کە ڕەنجیان لە دروستکردنیاندا داوە. کەواتە – ئەگەر بە دووای بنیاتو دروستکردنی ئەم شارەو زۆر لە چالاکی یەکانیدا گەڕابیت، ئەوا کۆمەڵێکی باش لە ناوی مرۆڤی بنیاتنەرو دروستکەر دەبینی، با ناتەواویش بێت. لەلایەکی ترەوە زۆر جار بەرهەمی پێنووس بۆ گەشەوخۆشی بەخشینو کات بردنە سەرەو لەمەش خزمەتێکی خەڵكو خوێنەرانە، با ئاماجی ئاشکراو مەبەسدار بەروونی خۆی دەر نەخات.

هەر وەك لە سەرەتای یەکە یەکە لە باسەکانیشدا ووتوومانە، بۆ ئەو کەسانەی دەیانەویٚ لایەنێك لەم لایەنانەی نووسەر زانیاریی دەربارە کۆکردوونەتەوە فراوانترو قووڵتر بکەنەوە. ئەوا لێرەدا کەرەسەو سەرەتایەکی باشیش بۆ ئەوان هاتۆتەکایەوەو دەبێتە بناغە بۆ زۆر باسی لێهاتووی زانستیانەی لەمەو دووای پسپۆڕان.

ساڵی خوێندنی ١٩٧٦ – ١٩٧٧ لە مۆسکۆ ئامادەی موناقەشەی دوونامەی دوکتۆرا بووم، هەریەکەیان لایەنێکی لە شاری سلیمانی گرتبوو.

یەکەمیان: لە کۆلێجی ئەندازیاریی میعماری. دوکتۆر عەلی بابە شاوەیس بە گەلێك وێنەی ڕەنگینو نەخشینەوە زانایانەو لێهاتووانە پرۆژەی دووارۆژی پەرەسەندنی شاری سلیمانیی موناقەشە کرد.

دووەمیان: دوکتۆر مەجید حەمیدعارف لە ئینستووتی مەکلووخومەکلای ئەتنۆگرافیا لە گەلێك لایەنی ئەتنۆگرافیی ناوچەی سلیمانی دووا، کە بنەرەتەکەی ڕەسمو عادەتو هونەری شاردامەزراندنو خانووو بەرەی سلیمانیبووو جێگەیەکی تایبەتی داچەسپاندن لەم لایەنەوە بەو شارە تازەیە بەخشرا. ئەمە تەنیا دوو لایەنی ئەم شارە بوون کە هەر خۆیان گەلێك نامەی تریان لە سەر دەنووسرێتو هەر باسێك لەم باسانەی لەم کتێبەدان شایانی چەند نامەی ترن لەم بارەیەوە.

بەهیچ جۆرێك ئەم کتێبە لە کەموکووری بەدەر نی یە. ڕەنگە بتوانین زۆر لایەنی ئەو کەموکووریەبە دەستنیشان بکەین. بە ئێمە بووایە زۆرناوو باسمان لێ لائەدا، کە بەزیادیان دەزانین، بەلاّم بە مایەی خەوشو زیانداریان نازانین. لەگەلّ ئەوەشدا

دەبوو لەم ڕووەوە هەستو زەوقی نووسەر خۆیو کۆمەلێك لە خەلکی شار ڕەچاو بکرێت کە حەز لەم چەشنە بابەتە دەکەنو لەم بابەتانەدا خۆیان و باوو باپیریان لە ڕێی ئەم کتێبەوە لەناو ئاوێنەی گەشی شاری سلیمانیدا دەبیننەوە، هەروەك لەدابەشکردنو ڕێکخستنی فەصلەکانی کتێبەکەدا لای هەرچەشنە نووسەرە ڕێبازێك هەیە، بەلای ئێمەوە ئەو ڕێبازە باشتر بوو کە لەگەلّ پێڕەوی زانستیی لیکۆلینەوەدا بگونجێ. بەلاّم نووسەر ئامانجو مەبەسێکی لەبەرچاوەو دابەشکردنەکەی بۆ ئەو مەبەسەیەو باوەری بەوە بەتینە کە بەم چەشنە خزمەتێکی گەورەی شارە خۆشەویستەکەی ئەکات.

بێگومان ئەو خزمەتەشی کردووەو ئەم هەموو زانیاریەانە بەرهەمی کۆششی بەردەوامو کولێنەدەرانەی تاقە کەسێکی بە پەرۆشن. بەلاّم ئەگەر ئاوێنەی هەموو چالاکیی مرۆڤانەی خەلکی شاری تێدا ببینین، ئەوا دەیان، بەلکو سەدان کەس کە نووسەر چۆتە لایانو پرسیاری لێکردوون وهەر یەکە لە کونجێکی بیرەوەریو زانیاریی خۆیەوە یارمەتیی داوە، چەشنێکی تر لەو چالاکیە مرۆڤانەیەیان بۆ مێژووی

شارەکەیان تۆمارکردووەو ئەم تۆمارە مەزنە بۆ یادی دوو سەد ساڵەی سلێمانی جێگیر کراوە.

دووا ووتەی منیش:

حاجی مەلا ڕەسووڵی دیلێژە (موخلیس) کە ڕوو ئەکاتە شاری سلێمانیو یادی کاك ئەحمەدی شێخو شێخ حسێنی قازی ئەکاتەوە ئەڵێ:

مەدینەی موڵکی بابان موخلیسا یەعنی سلێمانی -
کەجێی دوو حەزرەتی وایێ ئەبێ وەك کەعبەتوڵلاهێ

ئەم شارە پیرۆزە، مەزنە، ئەگەر لە یادی دوو سەد ساڵەیدا بە بەجێ‌هێنانی ئەم ئەرکی پێشەکی نووسینو پێدا چوونەوەیە، چ نووسەرو چ دەزگای بڵاوکردنەوەو ڕۆشنبیری کوردی ئەم دەرفەتەیاندا بێ، ئەوا زۆر سوپاسیان ئەکەم وئەم ئەرکەی منیش وەك نەوەیەکی ئەو موخلیسەی سلێمانی، کڕنووشێکە بۆ ئەو شارە پیرۆزە، بۆ یادی دوو سەد ساڵەی، هەر بەرزو سەربەرزیێو مەڵبەندی چالاکیو هەڵمەتو شارستانێتیو ووشەی پیرۆز بێ

سلێمانی ۱۹۸٤/۱۲/۱۳

●

■ پاشکۆی پێشەکی

S شاری سلیمانی:

تەنیا ئەوانەن میژوو بە ئەنجامی ئارەزووو خواستی تاقە کەسێك یاچەند کەسێك دادەنێن، دروست‌کردنی شاری سلیمانی بەئەنجامی ئارەزوویەکی برایم پاشای بابان‌و ئالودەبی ئەو پاشایە لەگەلْ چاوی رەشی ئاسکی کانێسکاندا دەزانن.

بەلام راستی میژوو ئەوەمان پێ دەلێ کە پێویستی‌یەکی مەوزوعی وای‌کرد کە لە ئەنجامی پەرەسەندنی میژوویو کۆمەلایەتی‌و ئابووری‌ی میرنشینی باباندا پێویست بە شارێکی گەورەو پێش کەوتوو هەبی کە ببێ بە پایتەختی ئەو میرنشینەی دەی‌ویست پەرەبسێنی‌و پەل بۆ میرنشینەکانی‌تری کورد بهاوێژی‌و ئەو ئاواتەی بهێنێتەدی کە بۆ میرانی بۆتان‌و سۆران نەهاتەدی – ئاواتی یەك خستی کوردستان.

باری جوغرافی وکۆمەلایەتی‌ی شاری قەلاچوالان لەوەدا نەبوو کە ئەو پایتەختەی لێ‌پەیدابێت. بۆیە هەر لەو نزیکە شوێنی ئێستای شاری سلیمانی لە هەموو روویەکەوە لێ‌ی دەهات کە ئەو پایتەختەی تیادا دروست‌بکرێ. بناغەدانەوەی شاری سلیمانی لەسالی ١٧٨٤ دا ئەنجامێکی تەجروبەی چەند سەدەی کوردیشە لە شار دروست کردنداو دنیا دیدەبی پادشای بابان خۆیشی لە نەخشەکێشان‌و بیناکردنی شاردا جیگەی خۆی گرت.

هەموو شارێکی تازە لە مێژوودا، بە تایبەتی ئەو شارانەی لە سەردەمی شارستانێتیی تازەو بەرەو پەیدابوونی پەیوەندیی سەرمایەداری چوون لە بەر هەمدا دروستکراون، هەموو ئەنجامێکی پێش کەوتنی ئەو چەند سەدەیە لەوێدا دادەچەسپێنن‌و دواکەوتنەکەی ئەو چەند سەدەیە لە دەرەوەی شارجێ‌دێڵن. بەم چەشنە لە شاری سلێمانی دا هەر لە سەرەتای دروستبوونیدا گەلێك شت پێك هات.[1] شار لەسەر بناغەی زانین‌و شارستانێتی دروستکرا. بەچەشنێك کە لە شاری تازەی پێشکەوتوو بچێت‌و هونەری ئەرخیتێکچەری ئەو سەردەمەی رۆژهەلاتی تیادا بەکارهێنرا[2] هەر لە سەرەتای دامەزراندنی‌یە وە پرۆژەی ئاوو[2] زێرابی تایبەتی بۆ هەموو شارەکەکرا.[3] چەند چەشنە پیشەسازی لە شارەکەدا دامەزرا، کە لەو پیشەسازیيانە دەچوون کەوا لە سەرەتای راپەرینی پیشەسازی‌و پەیدابوونی پەیوەندیی بۆرژوازیی ئەوروپادا پەیدا بوو بوون. وەك سابوون دروستکردن[3] وچنین‌و رستن‌وجۆلایی‌و وموتابخانەو[4] دەباخانە[5].

هەر وەك گەلێ سنعەت کاریتر لەشاردا پەیدابوون، وەك چەخماخسازی‌و کارگەچی... هتد وە زۆری ئەم سنعەتانە کار ی تاقە کەسی یاتاقە وەستا نەبووی.

---

(١) میستەرریچ‌و میجەرسۆن. لە باسی سلێمانی‌دا شتی‌جیاواز دەگێرنەوە. ریچ لە دەوری بابان‌دا چۆتە سلێمانی‌و لومێدی بەوەبووە کە بابان بەرامبەر بەتورك راست کاتەوە بۆیە لە جوانی سلێمانی دەدوێ. سۆن لە شێخانی سلێمانی نائومێد بووە. لەبەر ئەمە تەنانەت خانوو گوێ سەبانەی سلێمانیشی لا ناریکەو بەهیوای ئەوە بوو هەڵەبجە ئاوانی ببێتەدی. بۆیە باس لە جوانی‌و ریکوپێکی شاری هەڵەبجە زیاتردەکات. رای ئەم نیراوانەی ئیمپریالیزم هەرچی یەك بێت. پاشماوەی دەوری بابان‌و خانوە کۆنەکانی سلێمانی بەلگەی وونەمانن.

(٢) تا ئەم سالانەی دوایی لەسلێمانی ئاولەو کارێزانە دەخورایەوە کە زێر زەوی‌دا بە هەموو مالی گەڕەکدا دەرۆیشت‌و لەشێوەیەك‌دا بوو کە زۆر پایتەختی گەورەی رۆژهەلات، تا ئەم سالانە هەر ئەو چەشنە پرۆژەیان هەبوو. بۆ (زێراب) یش لەو شیوانەی لە سلێمانی ریك‌خرابوو وئیستا داپۆشراون هەر ئەوەی کۆنن. تەواو لەو پرۆژەی زێراب (مجاری) یانە دەچن کە تازە لە شوێنێکی وەك بەغداشا دروستدەکری.

(٣) لە سلێمانی ئائیستا گەڕەکێك هەیە پێی دەبێژری سابونکەرانو تا سالانی دوایی هەموو مالانی لەو گەڕەکە سابوونیان دروستدەکرد. سابوون هەروەك لەریزی پەیدابوونی پیشەسازی‌دا دەژمێری، نیشانەی بلاوبوونەوی پاکو تەمیزی‌و شارستانیشە.

(٤) موتابخانە: ئەو جێگەیەیە کە خەرلری تیادروست دەکرێ، خەرار دروستکردن بە زۆری هەر وەك پیشەساز هەروەها پلەیەکیشە بۆ بەستنی بەرهەمی گوند بەشارەوە واتە بەبازارەوە کە ئەمەش لە ئابوری‌دا هەنگاوێکی تازەی پێش‌کەوتنی کۆمەلە.

(٥) دەبلخانە: دەباغ‌خانە: پێستی تیا چاك‌دەکرێ. چ بۆ رەوانەکردن‌و تیجارەت پی‌کردن‌و چ بۆ پێلاو دروستکردن کە ئەویش پیشەسازیيەکی خۆمالی‌یە.

بەڵکو زۆرتر ئەوە بوو کە وەستایەك چەند شاگردی لە ناو چوار دیواردا کۆدەکردەوە وئیشی پیٚ دەکردن. کە ئەمە لەئیکۆنۆمیدا بە (مانیفاکتۆرە) دەزانریٚ، کە یەکەم ویٚنەی کارگەی تازەی دەوری سەرمایەداری‌یەو یەکەم دەستگایە کە شیٚوەی (بە کۆمەڵ بەرهەم هیٚنان) بدا بە بەرهەم، کە ئەمە خاسیەتی یەکەمی رژیٚمی سەرمایەداری‌یەو ئەو هەنگاوەیە کە رژیٚمی سەرمایەداری‌بە سۆشیالیزمەوە دەبەستیٚ، هەر وەك پیشەسازی لە یەکەم رۆژەوە لە سلیٚمانی‌دا سەری دەردەهیٚنا، هەروەها ئەو شارە بوو بەمەرکەزیٚکی پتەوی بازرگانیش. بیٚ‌گومان ئەم پیٚش کەوتنە ئابووری‌یەو ئەو هەوڵە سیاسی‌یە پیٚش‌کەوتنی زانیاری‌و ئەدەبیاتیشی لیٚ‌دەبیٚتەوەو چەشنە وریایی‌و هوشیاری‌یەك لە ناو دانیشتوانیشدا دورست دەکات. بەتایبەتی گەر ئەوەش بزانین، کە سەرچاوەکانی میٚژوو دەیگیٚرنەوە کەوا پاشای بابان کاتیٚ شاری دروست‌کرد هەواڵی بۆ هەموو دیٚهات‌و سەرتیرەکان نارد کە هەر لایە چەند ماڵ بنیٚرن بۆ ئەوەی لەم شارە تازەیەدا نیشتەجیٚ‌بن. دیارە کە هەر گوندەو هەر سەرتیرەیە ئەو کەس‌و خیٚزانانەیان ناردە شار، کە حەزیان لە ژیانی شارستان‌و پیٚشکەوتن دەکردو لەگەڵ ئەو ژیانەدا دەگونجان‌و وەك دەڵیٚن شایانی ئەوە بوون رووی خۆیان‌و تیرەو گوندەکەیان لەبەردەمی پاشادا سپی بکەن.

راستی‌یەکی عیلمی‌ی ئەوتۆش هەیە کە لیٚرەدا هاتەدی. ئەویش ئەوەیە کە هەمیشە هوشیارترین دەستەی جوتیار روودەکەنە شار، ئەوانەی بتوانن لەگەڵ ژیان‌و ریٚك‌ویٚکی ئیش‌کردن‌و گوزەرانی کریٚکاردا بگونجیٚن [٦]

گەر ئەمە لەباسی زەحمەتکیٚشانی شاردا راست بیٚت. ئەوا بۆ سنعەتکارو بازرگان‌و توجاریش دەبیٚتە شتیٚك کە رووی داوە. زۆر لە پیاوەپیرەکانی سلیٚمانی‌و لە خیٚزانە کۆنەکانی باش ئەوە دەزانن کە هەریەکەیان لەکویٚوە هاتوون‌و بۆچ؟ هەر سنعەتکاریٚکی کوردی دەست رەنگین کە سنووری گوندو شارەکەی خۆی پیٚ‌تەنگ بووبیٚ. هاتووە لیٚرەدا هونەری خۆی بنوێنی‌و پیٚش‌بکەویٚ. سلیٚمانی بەمەرکەزیٚك کە خاوەن پارەی زۆر شویٚن بەو جیٚگەیەی بزانن کە سەرمایەکەیان بە

(٦) ئەم دەستەیە لە ناو فەللاحدا بە دەستەیەکی پیٚش‌کەوتوو وهوشیار دەزانریٚن. بەلاٚم لە وولاٚتانی پیٚش‌کەوتوودا. کەچینیٚکی کریٚکاری پتەووکۆنی تیایە. بە دەستەیەکی تازەوتا رادەیەك دواکەوتوو دەناسریٚن. کە هوشیاری‌و ریٚك‌ویٚکی کریٚکاران شاش دەکەن.

ئازادی پەرەی تیا بسێنێ. بۆیە لە کوردی هەمەدانو لە ئازربایجانیو جولەکەوکلدان
رووبان کردە سلێمانی[٧] ئەنانەت لە تۆماری یادگارا باسی زۆر مۆسیقاژەنو گۆرانی
بێژیش هەیە کە بەم مەبەسە رووبانکردە سلێمانی. لە رووی زانستو
خوێندەواریشەوە هەر لە سەرەتاوە چەند مزگەوت دروستکراو مزگەوتی گەورە بوو
بە مەڵبەندی خوێندنو بە سەرپەرشتیی پاشای بابانو لەپارەی میرنشینیریو شوێن
بۆ گوزەرانی سەدان فەقێ دانرا، کە لە هەموو کونجێکی کوردستانەوە فەقێی زانست
خوازو زیرەك بۆ خوێندن دەهاتن، مەلای لێهاتوو هەڵکەوتوو بۆ دەرس ووتنەوە
رووبان کردە ئەو مەڵبەندە. دیسان ئەوەش ئاشکرایە کە ئەو مەلا گەورانە لە کوێوە
هاتنو بۆچ؟ وە چۆن هەندێکیان لە سلێمانی دا پێگەیشتنو بە ناو هەموو وولاتی
ئیسلامدا ناوبانگیان بلاوبۆوە هەر لەم بارەیەوە کێشەی نێوان تەریقەتی قادریو
نەقشبەندی بە شەقڵێکی پێشکەوتنی شار دەزانرێ[٨]

قوتابخانەی ئەدەبی نوێ

بێ گومان لەم زەوییە بە پیتەداو لەم مەیدانە پێشکەوتووەدا، بزوتنەوەیەکی
ئەدەبیی تازەش بەرپا دەبێو پەیرەوێکی ئەدەبیی تازە یاچەند پەیرەو دێتەکایەوە.
گرنگو مەشخەڵی پەیرەوێکی ئەدەبی تازە لە سلێمانیوە سەری دەرهێناو بوو بە
رووناکی یەك کە تائیستا بەردەوامەو بەشی زۆری کوردستانی گرتەوە. باراستتر ئەوەیە
(کە لە رووی زمانەوە) بوو بە ئەدەبیاتی ئەوانەی بە سێ دیالێکتی کوردی دەدوێن.
قوتابخانەی شیعری بابان، کە هەندێ لەمێژوو نووسانی ئەدەب بە قوتابخانەی
نالیی دادەنێنو هەندێکیش لە باسیدا ناوی نالیو سالمو کوردی پێکەوە
تۆماردەکەن. ئەو قوتابخانەیە گەر لە رووی ناوەرۆکیشەوە گەلێك دیمەنی لە ئەدەبیاتی

---

(٧) مێجەرسۆن هەوڵی ئەوەی داوە زۆر ناپەسندانە ئەم تێکەڵییەی خەڵکی سلێمانی لێكبداتەوە بە چەشنێك کە بە سووکی تەماشای ئەو شارە نەبەزە بکرێت کە ئەمە تەنیا لە دوژمنێکی وەك ئەو دەوەشێتەوە. جێی داخە کە هەندێ کورد ئەو ووتە ناشیرینانەی ئەو دووبارەبکەنەوە

(٨) تا ئێستا لێکۆلینەوەیەکی عیلمیی ئەم کێشەیەمان نییە کە مەسەلەکە بەستێ بە ژیانی سیاسیو ئابووریی کوردەواریو بەپلەی ئەوسای کوردایەتییەوە ئاتێستاش. لێکۆڵینەوەی راستەقینەی ژیانو بیرو بزوتنەوەی ئەو رابەرو رۆشن بیرەی کورد پشت گوێ خراوە، کە بە شەهیدێکی گەورەی بیروباوەر دەژمێررێ مەبەس مەولانا خالیدی نەقشبەندییە. کە بەزۆر ئاوارەو دەربەدەر کراو لە دوور وولات بەرشانەوە کۆچی کرد (١٢٤٢ هـ)

ئەمرۆماندا نەمابێ. ئەوا فۆرمی ئەدەبیاتی ئەمرۆمان هەر بەرەوپێش چوونی مێژوویی فۆرمی ئەدەبیی ئەو قوتابخانەیەیە، بەتایبەتی ئەو زمانەی کە ئەدەبیاتەکەی پێ دەنووسرێ هەر ئەو زمانە، تازە پتەوەیە کە ئەو قوتابخانەیە کردبووی بە کەرەسەی دەربڕینی ناوەڕۆکەکەی و بە هۆی دارشتنی فۆرمی تایبەتی ی خۆی. گەر گۆڕینێکیش لە زمانی ئەدەبیاتی ئەمرۆمان و ئەو قوتابخانەیەدا ببینین، ئەوە هەر ئەو گۆڕرانەیە کە مێژووو سروشتی پێشکەوتن دروستی کردووەو دەبێ روویداو سەرچاوەی یەکەمی ئەو پێشکەوتن و بەرەوپێش چونەش لە زمانی ئەدەبیاتی ئەمرۆماندا هەر ئەو رۆشنی و تازەگەری و دینامیکێتی یەیە کە لە زمانی ئەدەبیاتی دەوری باباندا هەبوو دەستی پێ کرد. ئەو زمانە کوردی یەی، یاووردتر ئەوە بیژین ئەو دیالێکتە کوردی یەی لە سەرەتاوە شیعری نالی و سالم و کوردی ی پێ نووسرا، تەواو ئەو دیالێکتە نەبوو کە خەڵکی سلێمانی پێ ی دەپەیڤین. بەڵکو هەر وەك خەڵکی سلێمانی خۆیان تێکەڵبوون و گەر شێوەی قسەکردنیان تەئسیری چەند دیالێکتی جیاوازی کوردیشی تیا دیار نەبووبێ ئەوا چەند بەشە دیالێکێ هەر کاری تی کردووە. هەروەها ئەم تێکەڵی یە لە زمانە ئەدەبی یەکەشدا هەر دیاربوو. هونەرمەندیی و وەستایی دامەزرێنەرانی ئەو قوتابخانە ئەدەبی یە، توانایەکی وای بەخشی بە ئەدەبەکەیان، کە زوو بڵاوببێتەوەو باش بچێتە دڵەوەو کار بکاتە سەر شاعیرانی ناوچەی تری کوردستان و ئەو دەنگەی لە سلێمانی یەوە، دەنگی دا یەوەو دەنگ دانەوەکەش لە یەکەم پلەدا لە ناوچەی سۆرانەوە[9] بوو. هەر لەو سەردەمەدا شیعری حاجی قادری کۆیی (١٨١٥–١٨٩٧) و ئەختەر – (١٨٣٦–١٨٨٦)و کەیفی جوانرۆیی لە خاکی سۆرانەوەو مەجدی (١٨٤٩ – ١٩٢٥) لە ئەردەڵانەوەو کۆمەڵێ شاعیری تری ناوچەی سنەو موکریان هەر بەو چەشنەیان نووسیوە کە نالی و هاوەڵەکانی نووسیویانە. واتە: پشت بە گەلێك بەڵگەی ئەدەبی دەتوانین بڵێین ئەو زمانە ئەدەبی یەی لە سلێمانی یەوە هەڵقوڵی هەر لەسەرەتای دروست بوونیا زمانی ئەدەبی ی هەرچوار بەشە دیالێکتەکەی کرمانجی خواروو بوو واتە: سلێمانی و سنەو سۆران و موکریان. ئەوساش و ئێستاش لە ئاخافتنی رۆژانەیاندا ئەوندە جیان کە هەریەکێ لەوان ناوبنێن بەشە

---

(٩) تا ئیستا زۆر نووسەر بە هەڵە بەهەمزو (کرمانجی خواروو) دەڵێن (سۆرانی)، کە سۆران هەر بە ناوچەی میرنشینی سۆران دەووتری و شێوەکەی بەشێکە لە چواربەش دیالێکتی کرمانجی ی خوارووە واتە (سلێمانی، سنە، موکریان، سۆران).

(دیالێکت)، بەڵام ئەوساش و ئیستاش هەر بەیەك زمان و یەك چەشن نووسیویانە. گەربـاری سیـاسی‌ی لورسـتـان و لەنـاوچـوونی میـرنشینی بۆتـان پاش ئەوەش هێـرشی جانەوەرانەی کەمالی‌یەکان وای کردبی کە مەشخەڵی شیعری بابەتایەرو شیعری کرمانجی ژووروو، یابڵیین ئەدەبیاتی بۆتان کزببێت، یا لەناوبچیٚ و تەوژمی شیعری بابان وای کرد بی کە زۆر لەوانـەی هەورامی نەبـوون و بەهـەورامی شیعـریـان دەووت، یا تەنـانـەت خوێنـدەوارانی هەورامـانیش ئەم شێـوە تازەیـەی نووسین بە شێوەی ڕەسمی‌ی ئەدەبیـات بناسن و هەورامی بچچی‌بێڵن. ئەوا مەشخەڵی شیعری بابان نەهاتە کزی‌و جارویار هەر گەشەی دەسەندو هەر پێش دەکەوت و گەر جارویار کپ بوو بێ، ئەوا هەر ماوەر ڕێگەی خۆی نەگۆڕیوەو ڕووداوی کۆمەڵایەتی‌و سیاسی جارویار گیانێکی تازەی کردووە بە بەریا.

داگیر کردنی عوسمانی:

نزیکی‌ی خاکی بۆتانو تەنانەت بادینانیش وای کردووە کە دەسەڵاتی تورك یەکسەر بگاتە هەموو کونجێکی ژیانی ئەو دوو میرنشینە پێشووەی کورد. داگیرکردنی عوسمانی لەفەرهەنگی سیاسەتدا بەرامبەر بە نەزانی‌و نەخۆشی‌و دواکەوتنە. بەم‌جۆرە لە هەموو خاکی داگیرکراوی کورددا، عوسمانی‌یەکان دەستیان دایە کوژاندنەوەی هەموو مەشخەڵ‌و چرایەکی زانیاری. لەجزیرەو ئامێدی‌و ئاکری‌و شوش‌و باڵەتەو سلیمانی‌و گەلیٚ شوێنی کوردستان مزگەوتە گەورەکان جێگەی خوێندن‌و سەرچاوەی زانست‌و ئەدەبیات بوون. بەڵام داگیرکەری عوسمانی ئەو مەشخەڵەی ئەمراندو گەر بۆ خاپاندن‌و دەسەڵات پتەوکردنی خۆیان کاریان بە ئاین‌و مزگەوت بووبیٚ، ئەوەهەوڵی ئەوەیان داوە کە لە جێگەی دەنگی موناقەشەوزانین، دەنگی دەفـو لەجێگەی چرای زانست بریسکەی شیرو زرکی دەرویشی تیادا جێگیر بێت، ناوچەی سلیمانی، هەرچەندە زۆر کارەساتی دی کە بیبتە هوی دواکەوتن‌و ڕاگرتنی بەرەوپێش چوونەکەی دەوری بابان بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندی هۆ هەبوو کە ئەو مەشخەڵەی لە کوژاندنەوە ڕزگارکرد.

دووریی سلیمانی لە پایتەختەوەو بە زەحمەت کەیشتنی سوپاو سەربازی عوسمانی [10]، وای کردبوو کە هیچ کاتێك لە سلیمانی دا دەسەلاتێکی پتەوی عوسمانی دیار نەبێت گەر شێخی نۆدێ لە دەوری بابان‌دا بەیەکی لە کۆلەکەکانی زانست بزانرێ.

ئەوا کاك ئەحمەدیش لەم دەورەدا بەوەی تەریقەت‌و زانینی لە یەکدا، وای کرد ئەو مەشخەلە نەکوژێتەوە. تەنانەت بەلگە زۆرە کە پاش روخاندنی بابانیش هەر بەکوردی دەرسی دەووتەوە. عوسمانی‌یەکان - بۆ بەرێوەبردنی دەستگای دەولەت پێ‌ویستیان بە چەند قوتابخانە هەبوو کە کادرو فەرمانرەوایان بۆ پێ‌بگەیێنێت. بۆ ئەوەش کە خەلکی هەندێ لای ئیمپراتوریەتەکەش بەچەند دەستگایەکی ئەوتۆ بێ‌دەنگ بکەن کە خۆشیان سوودی لێ‌ببینن - لەپالێ دانشگای سولتانی‌و عەسکەریی‌ی ئەستەمبول‌دا لە چوار شاری ئیمپراتۆریەتدا چوار قوتابخانەی روشدیەی عەسکەری‌یان کردەوە. کە بۆ ئەو کاتە لە ریزی پلەی سانەویی خوێندنی ئەمرۆ دەژمێررا، هەرچەندە رادەی خوێندنەکەی زۆر لەوە بەرزتر بووە.

یەکێ لەم چوار روشدیەی عەسکەری‌یە بەر شاری سلێمانی کەوت [11] ئەم قوتابخانەیە، هەر وەك پێش‌کەوتنەکەی پێشووی دەپاراست، هەر وەها بناغەی خوێندنی هاودەم‌و تازە بابەتیشی یەکەم جار لە سلیمانی‌دا بەلکو لە هەموو کوردستاندا دامەزراندو هەر لێرەدا کۆمەلێ قوتابی پێ گەیشتن کە دوابی روویان کردە ئەستەمبول‌و خوێندنیان تەواو کردو زۆریان لەمەودوا بوون بەکەسی وا کە لە مێژووی سیاسی‌و کەلچەرو ئەدەبیات‌و زمانەوانی‌و مێژوو نووسینەوەی کورددا ناویان بدرەوشێتەوە. هەر وەك کار بەدەستی وایان تیاهەلکەوت کەلە ئەستەمبولدا پایەی زۆر بلندی هەبێ‌و لە رووی شارستانی‌و کەلچەرەوە هەولی ئەوە بدات گەر خزمەتی هەموو کوردستانیشی پێ‌نەکرێ، ئەوا خزمەتی سلیمانی بکات.

---

(۱۰) لەم بارەبەوە یادداشتەکەی م. بەرمسۆن گ ت شتی سەیر دەگێرێتەوە. تەنانەت سەربازی عوسمانی لە ترسی هەمموەند هەر نەیتوانیوە رێگەی سلێمانی بگرێت‌و زۆر بە زەحمەت گەیشتۆتە ئەوی

(۱۱) ئەم چوار قوتابخانەیە لە ئیزمیروشام‌و بەغداو سلێمانی بوون

داگیر کردنی ئینگلیز:

ئەوەی دەربارەی داگیرکەری عوسمانی دەووتریٚ، دەربارەی داگیرکەری ئینگلیزیش راستە. دەسەلاٌتی ئیمپریالیزمی ئینگلیز هەر لە رۆژی خۆیەوەو تائەمرۆش یەکەم سەرچاوەی ماتەمو کارەساتو دابەش کردنو دواکەوتنی کوردستانە.

بەلاٌم ریکەوتیٚکی سەیری میٚژوو وای کرد کە یەکیٚ لە کولٌەکەکانی ئەم ناوەی ئیمپریالیزمی ئینگلیز کە میٚجەرسوٚنە، لە پالٌ ئەو هەموو دوژمنایەتی‌یەدا کە لە گەلٌ کوردی کردو لەپالٌ ئەوەدا کە میٚژوو بەیەکەم دوژمنی سەرداری نەتەوەی کوردو رابەری دەیان سالٌی خەباتی شیٚخ مەحموودی حەفیدی دەزانیٚ، هەندیٚ خزمەتی زمانی کوردیش بکاتو لەدەوری ئەودا ئەو تەوژمی ئەدەبیاتو زمان پوختە کردنەی دەوری بابان بەرەوپیٚشەوە بروات(۱۲).

فەرمانرەوایی شیٚخ مەحموود:

ئەم تەوژمو پیٚش‌کەوتنە کالاٌیٚ ماندوویی لە سالٌی ۱۹۲۲دا کردەوەو پشتیٚنی بە ئاسوودەیی رۆیشتنی تاماوەیەك لیٚ‌بەست. سالٌی ۱۹۲۲ لە میٚژووی کورددا سەرباسیٚکی زیٚرینە. گەر لەمیٚژوودا ئەو سالٌە بیٚت کە لە ناوچەیەکی کوردستانا یەکەم قەوارەی تازە بابەتی کورد دامەزراو شیٚخ مەحموودی پیٚشەوا بە رەسمی بوو بە مەلیك مەحموودی یەکەم. ئەوا بۆ رۆشن‌بیریو خۆیندەواری کەلٌچەری کوردی، بەسالٌی رەسمی‌ی لە دایك‌بوون دەژمیٚریٚ و لە وسالٌەدا ئاواتەکەی خانی هاتە دیو زمانی کوردی بە رەسمی ناسراو وەك ئەو دەیفەرموو «نەقدیٚ مە بوو بەسکەی مەسکووك». لەروژانی پاشایەتی‌ی شیٚخ مەحموودا زمانی کوردی بە رەسمی بوو بە زمانی دائیرەو دەستگای دەولٌەتو قوتابخانە. هەر (شیٚخ) لە دەست بەسەری هیندستانەوە گەرایەوە پایتەختەکەی. قوتابیی‌ی کورد یەکەم سروودی خۆیان بە کوردی بۆ ووت(۱۳) یەکەم جار بوو لە میٚژووی قوتابخانەی تازەوهاودەمدا زمانی

---

(۱۲) لەم بارەیەوە تەماشای ئەوە بکە کە نووسەری ئەم نامەیە لە حوزەیرانی ۱۹۷۰ دا لە (التآخی) دا بە ئیمزای (ع) نووسیویە.

(۱۳) رەفیق حیلمی لە یادداشت‌دا باسی ئەو سرووده دەکات کە شاعیری ناودار زیٚوەر لە بەرەوپیرچوونی شیٚخ‌دا بۆ قوتابیانی نووسیوو.

کوردی زمانی ڕەسمی بێت. ڕۆژنامەگەریی کوردی لەم دەورەدا چالاکانە پەرەی سەند، شیعرو ئەدەبیات بوو بەچەکی پاراستنی شۆڕش‌و ئەو قەوارەیەی کورد، ئەو زمانەش کە لە هەموو ئەم کەین‌و بەینەدا بەکار دەهێنرا هەر ئەو شێوە کوردی یە بوو کە لە ڕۆژانی نالی‌دا دەستی پی‌کردبوو و لە دەوری هەردوو داگیرکەردا پەرەی سەندبوو.

دەوڵەتی عیراق:

پاش ئەوەی جارێکی تر داگیرکەر هاتەوەو (شارەزوور بۆوە بە دەریای خوێن‌و سلێمانی گەمی‌یە ڕەنگ) و دەسەڵاتی شێخ مەحموود پاش نزیکەی ساڵێك لەناودراو ناوچەی سلێمانی کرا بە لیوایەکی مەملەکەتی عیراق کە تازە فەیسەڵی یەکەم هێنرا بوو کرابوو بە مەلیکی.

پاش ئەوەش لە ناوچەی سلێمانی‌دا خوێندن‌و زۆر کات کاروباری ڕەسمی ی دەسگاکانی دەوڵەت بە کوردی هێڵرایەوە. لەو ساوەو تائێستا شەش پۆلی سەرەتایی بەکوردی دەخوێنرێ. ڕۆژنامەو گۆڤارو کتێبی کوردی لەم ناوچەیە هەر نەبڕاوە. فراوانبوون‌و پەرەسەندنی یاکەم بوونەوەی و کزبوونی بەستراوە بە تیژبوون‌و هێواش بوونەوەی هێرشی ڕژێمی کۆنەپەرستی ی ئەو سەردەمانەوە. بەڵام بەهیچ جۆرێك تا ساڵی ١٩٦١ ساڵێك ڕانەبوردووە کە ئەم ناوچەیە چاپەمەنی کوردی تیانەبێ. هەر وەك لە ڕۆژانی بابان‌دا ئەم تەوژمی زمان‌و ئەدەبیاتە ناوچەکانی تری کرمانجی ی خوارووی گرتەوە، هەر وەها لەم دەورانەشدا ئەو دیمەنە هەر بینراوە. زۆر بەسەرتێکچوونی دەسەڵاتی شێخ مەحمووددا ڕانەبوردبوو کە حوزنی ی موکریانی چاپخانەی (زاری کرمانجی) ی هێنایە ڕەواندزو کردی بە دەسگایەکی ئەوتۆی ڕۆشن‌بیریی کوردی کە تائێستا هەر لە کاردا بێت. لە ناوچەی کەرکوك‌و هەولێردا بەگشتی یا لە هەندێ شوێن دا، هەمیشە یا ناوبەناو بە کوردی خوێنن هەر هەبووە. هەموو ئەم نووسین‌و ئەدبیات‌و خوێندنەش هەر بەو زمانە ئەدەبی‌یە بووە کە لە سلێمانی بەکارهێنراوە. بۆ ناوچەی هەورامانیش، هەر وەك تەوژمی ئەدەبیاتی بابان وای کرد کە زۆر لەوانەی هەورامی نەبوون‌و بەهەورامی یابڵێین بەشێوەی گۆران دەیاننووسی

وازی لێ بێنن‌و بەو شێوە تازەیە بنووسن. لەم دەورەدا خوێندنی کوردی هەر لە زووەوە چووە ناوچەی هەورامانی خوارووەوەو هەر لەو کتێبانەشدا کە لە سلێمانی دەخوێندران، بەم جۆرە لە هەوراماندا کۆمەڵێ خوێندەوار پەیدابوو کە بە تەواوی بەو شێوە ئەدەبی‌یە بخوێنن‌و بنووسن. باری بەرەوپێش چوونی ژیانی ئابووریش وای کرد کە ناوچەی هەورامان نەتوانێ لەو قاوغە ئابووری‌یە کۆنەی خۆیدا بژی کە جاران تیادا بوو، واتە پێ پەنا بردنە بەر بەرهەمی کشتوکاڵ‌و پیشەسازی‌ی هیچ جێگەیەکی تر بتوانێ بژی، بۆیە لە ئەنجامی تێکەڵی‌ی تازەی ئابووری و بازرگانی‌یەوە وای لێ هاتووە کە زوربەی خەڵکی هەورامان هەر دوو شێوە باش بزانن. هەر وەك سروشتەکەی هەورامان خۆی کەوا هەڵکەوتووە کە بۆ کشت‌و کاڵ دەست‌نەداو دەستی پیشەسازی‌و هاوینەهەوار ئاوەدان کردنەوە هێشتا نەك هەورامان بەڵکو هەموو کوردستانی نەگرتۆتەوە، ئەمە وای کردووە کە خەڵکی هەورامان لەپاڵ توجارەتدا (لەدەرەوەی هەورامان) رووبکەنە خوێندەواری‌و فەرمانبەر پێ گەیاندن. لەئەنجامی ئەمەدا وای لێ هاتووە گەر جاران لە سلێمانی‌یەوە فێرکەر دەچوو بۆ هەورامان‌و بە شێوەی سلێمانی خەڵکی ئەو ناوچەیەی فێردەکرد. ئێستا زۆر لە فێرکەرانی ناوچەی هەڵەبجەو تەنانەت سلێمانی هەمووی‌و تا ناوچەی سۆرانیش خەڵکی هەورامان بن‌و هەر بەوشێوە یەکگرتووەی خوێندن دەرس بڵێنەوە، گەر کەسی ئەوتۆشیان تیاهەڵ بکەوێ کە خەریکی نووسین‌و ئەدەبیات بێ ئەوە ئەویش هەر بەو شێوە یەکگرتووە دەنووسێ بە شێوەکەی خۆی نا[14]

بۆ ناوچەی سنەو موکریانیش هەر وەك لەوێش هەر لە سەردەمی بابانەوەو پاش کزبوونی شیعری دیالێکتی گۆران هەر لەسەر پەیرەوەکەی (نالی‌و سالم‌و کوردی) شیعر دەستی پێ‌کرد؛ هەر لەو کاتەوەو تائێستاش ئەم پەیرەوە هەر بەردەوام بووە.

---

(١٤) لە گۆڤاری (گەلاوێژ) دا ناوی گەلێ نووسەر دەبینین کە خۆیان کەلهوڕن یا کرماشانین‌و (لەجیاتی شێوەی خۆیان) هەر وەك نووسەرانی تری گەلاوێژ نووسیویانە هەروەك یەکێ لە نووسەرە گەورەکانمان کە مەلا جەمیل بەندی‌ی رۆژبەیانی‌یە، شێوەی قسەکردنی خۆی (رۆژبەیانی) یە کە بەشێکە لە دیالێکتی گۆران. بەڵام نووسینەکەی کە هەر بەم زمانە ئەدەبی‌یە یەکگرتووەی ئێستای ئێمەیە دەبخاتە ریزی نووسەرانی گەورەو ئەو نووسەرانەوە کە کوردی باش دەنووسن‌و هەر وەك لە ناو خەڵکی هەوراماندا ئێستا نووسەرو شاعیر هەر بەم زمانە ئەدەبی‌یە دەنووسن‌و دەتوانین لەوانە ناوی ئەم خاوەن بەرهەمانە بەرین شێخ محەمەد ئەمین کاردۆخی، حەمە کەریم رەمەزانی‌و دانای هەورامی‌و رەشید هەورامی عوسمانی هەورامی... هتد.

ئەو شتانەی لە ناوچەی سنە دەنووسرێن‌و دەگەنە ئێمە، یا ئەو نووسەرانەی خەڵکی ئەو ناوچەیەن کە لە گۆڤار یا ڕۆژنامەدا دەنووسن کە جاروبار لە ئێرانا ڕێگەی پێ‌دەدرێ یا جاروبار کوردی ئێران لە دەرەوەی وولات دەری دەکەن هەر بەو شێوە یەکگرتووە دەنووسن. ئەم بڕیارە زۆر قووڵترو فراوانتر بەسەر خەڵکی موکریاندا دێتەدی. چونکە ناوچەی موکریان لەپاڵ ئەوەدا کە مێژووی ئەدەبیاتەکەی ئەم دوو سەدەیەی لەگەڵ ناوچەی سۆران‌و سلێمانی‌و سنەدا جیاناکرێتەوە. ئەویش وەك سلێمانی ساڵێکی گەشەدارو زێڕین لە مێژووی نیشتمانپەروەری‌و سیاسی‌دا هەیە کە کارێکی تەواوی کردە سەربزوتنەوەی ڕۆشن‌بیری‌و سەر ئەدەبیات کە تائێستا تەئسیری هەرمابێ.

کۆماری مەهاباد

ئەو ساڵەش ساڵی دامەزراندن‌و دەسەڵاتی کۆماری کوردستانە کە مەهاباد پایتەختی بوو و زۆری دەسەڵاتی لە ناوچەی موکریان‌دا بوو. مێژوو نووسان دەتوانن زۆر شتی ڕەنگین دەربارەی ئەو ساڵە بنووسن‌و نیشتمانپەروەران‌و شاعیران‌و شۆڕشگێرانیش لە تۆماری یادگارا زۆر وێنەو تابلۆی ئازایەتی‌و فیداکاری بۆ بەجێ‌بهێڵن بەلام بۆ ئەم باسەی ئێمە، ساڵی ١٩٤٦ ئەو ساڵەیە کە زمانی کوردی بە زمانی ڕەسمی ی ئەو ناوچەیە ناسرا کە دەسەڵاتی کۆماری کوردستانی تیابوو. فەرمانی سەرکۆمار بەو زمانە دەردەچوو کاروباری دەستگای دەوڵەت بە کوردی بوو، قوتابی‌ی کورد بە زمانی زگماکی خۆی کەوتە خوێندن. تاقە چاپخانەکەی (کوردستان) لە مەهابادا کەوتە گەڕو هەموو شتی بۆ کاروباری کۆمارو قوتابخانە چاپ کردو کتێب‌و گۆڤارو ڕۆژنامەی کوردی کەوتنە دەرچوون. ئەو زمانە ئەدەبی‌یەش کە کە بۆ ئەم مەبەسانە بەکاردەهێنرا هەر ئەو زمانە بوو کە لە دەوری بابانەوە گەشەی سەندبوو. تەنانەت لە ڕووی خوێندنەوە هەر بەرهەمی تەجروبەی بیست‌وچوار ساڵەی ناوچەی سلێمانی براو بە پوختەیی لەوێ سوودی لێ‌بینرا. هەر وەك لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی کۆمارەکەشدا کاری ئەم تەجروبەیە زۆر دیار بوو.[٦]

---

(٦) لە کوردستانی عیراقەوە گەلێك خوێندەوارو نووسەرو مامۆستا چوونە مەهاباد لە دەسگای فێرکردن‌و ڕۆژنامەو نووسینی کۆمارە کەدا جێگەی دیاریان هەبوو.

لەم ساڵەدا ڕێرەوی دووایی بە یەك شێوە نووسینی موكریان لەگەڵ سێ بەشە دیالێكتە كەی تری كرمانجی‌ی خوارووددا جێگیربووو وای لێ‌هاتكە هەر وەكوتا ئێستا دەنگی سروودی ئەو سەردەمە لە گوێی ئەو لاوو كاڵانەدا دەزرنگێتەوە كە ئەو سەردەمەیان بە قوتابێتی یا گەورەیی دیوە. هەروەها ئەنسیری جێگیربوونی ئەو شێوە نووسینەش لە بەرهەمی ئەو نووسەرو شاعیرانەدا دیارێ كە لەو ناوچەیەدا پێ‌دەگەن یاله بنەچەدا لەوێوە هاتوون[٧]

زمانی ئێستای ئەدەبیات:

كەواتە ئەم شێوە نووسینەی ئێستا لە بەشی زۆری كوردستانی عیراق‌و ئێراندا پێ‌ی دەخوێنرێ‌و دەنووسرێ‌و زمانی ئەدەبیاتە، شێوە نووسینێكی یەكگرتووی كوردی‌یە كە هەموو خاوەنانی كرمانجی‌ی خواروو (سنە – سلێمانی، سۆران، موكریان)و نووسەرانی كوردی (گۆران) و هەندی نووسەری كوردی لوڕ[٨] بەكاری دەهێنن.

ئێمە ناتوانین بەهیچ جۆرێك بەم شێوە ئەدەبی یە بڵێین، شێوەی سلێمانی، چونكە هەر وەك نووسینەكە خۆی، تەنانەت نووسینی شاعیران‌و نووسەرانی شاری سلێمانیش لەگەڵ قسەكردنی ناو ماڵیاندا جیاوازی‌یەكی بچووكی هەر هەیە. هەروەها وردە وردە گەلێك ووشەی ئەم بەشە دیالێكت‌و دیالێكتانەی تری تێكەڵ بوو هەر وەك هەندێ لە گراماتیكی‌ی ئەوانیش جێ‌ی خۆی تیایدا دۆزیوەتەوەو هەندێ لە جیاوازی یەكانی فۆنەتیكی خەڵكی سلێمانیش لێرەدا جێگەی نەبۆتەوە. زمانی ئەدەبی‌ی یەكگرتوو لێرەدا لە سەرچاوەیەك دەچێ، كە لە سەرەتاكەیدا، واتە لەژێر زەمیندا، چ لە دیمەن‌و تام‌و پێكهاتنیدا هەر ئاوی روونە‌و بریتی‌یە لە دوو بەش هایدرۆژین‌و بەشێك ئۆكسجین (H_2O) بەڵام كە ماوەیەك بەژێرزەمیندا دەڕوا زۆر

(٧) لە كوردستانی عیراقدا چەند نووسەرمان هەیە كە لە بنەچەدا موكریانین‌و نووسینیان شەقڵی ئەو لە موكریانەوە هاتنەی تیادا دیارە هەروەك لە كوردستانی عیراق‌دا ژیان لە شەقڵی موكرینی‌ی نووسینی گیوی موكریانی‌و هەژارو حەسەنی قزڵجی‌و رەحمانی زەبیحی‌ی نەگۆڕیوە.

(٨) دیارترین نووسەر لەناو كوردی لوڕی عیراق‌دا نووسەر كامیل حەسەن بەسیرە كە نووسینە كوردی‌یەكانی هەر بەم زمانە ئەدەبی‌یە یەكگرتووەیە.

ڕەگەزی تێکەڵ دەبێ‌و تا لووتکەی تێربوون لە ئاوەکەدا دەتوێتەوەو کە بە ڕەگەزی‌تر گەیشت هەندێ لە تواوەکەی پێشوو دادەنێ‌و هەندێ شتی‌تر دەتوێنێتەوە. تا لە ئەنجام‌داو لەو کاتەدا کە هەڵدەقوڵێ لە ئەنجامی ئەنالیزدا هەر (H20) دەرناچێ، بەڵکو شتێکی‌تر دەردەچێ کە ڕەگەزی یەکەمی ئاوە، هەرچەندە دیمەنی دەرەوەو ڕەواڵەتی هەر لە ئاوی سادەیا لە ئاوێکی پەتی ڕوون دەچێ بەم چەشنە ئەو زمانە ئەدەبی‌یەی ئێستا بووە بەزمانی ئەدەبی‌ی یەکگرتووی ناوچەیەکی فراوانی کوردستان‌و ئەو کوردانەی بە سێ دیالێکتی کوردی دەدوێن بەو زمانە دەخوێنن‌و دەنووسن‌و زمانی نووسینی ئەدەبیاتیانە. ئەو زمانە لە سەرەتاوە لەشاری سلێمانی‌دا بوو بەزمانی ئەدەبیات‌و بڵاوبۆوەو هەموو ئەو تێکەڵ بوون‌و تواندنەوەو ڕۆچوونەی بەسەردا هاتووە کە بەسەر زمانی ئەدەبی‌ی یەکگرتووی هەموو گەلاندا دێت تادەبێتە زمانی ئەدەبی‌ی هەموو نەتەوەکە. ئەم زمانە لەگەڵ شێوەی قسەکردنی شاری سلێمانی‌دا جیایی هەیە، هەرچەندە ڕەواڵەتەکەی هەر شێوەی ئەو شارەی‌پێوە دیارە.

بەڵام ئایا ئەم زمانە ئەدەبی‌یە یەکگرتووە بووە بەزمانی یەکگرتووی هەموو نەتەوەی کورد؟ گەر نەبووە دەبێ بپرسین – ئایا نەتەوەی کورد ئەمڕۆ دوو زمانی ئەدەبی‌ی یەکگرتووی هەیە یایەك؟ ئایا زمانی ئەدەبی‌ی کوردی کردن بە دوو لەگەڵ ڕێ‌ڕەوی مێژووی نەتەوەی کوردو قانزاجی زەحمەتکێشانی ئەو نەتەوەیەدا دەگونجێ یانا ؟ ئایا پەیداکردنی دوو زمانی ئەدەبی لەگەڵ پێداویستەکانی بزوتنەوەی ئازادیخوازانەی گەلی کورد (کوردایەتی) دا یەکە؟ گەر یەك نەبێت ئەو چەشنە هەوڵە لە مێژووی نەتەوەی کوردو کوردایەتی‌دا بەچی دەژمێررین؟ پاش وەڵامی ئەمانە ئایا ئەم زمانە ئەدەبی‌یە یەکگرتووەی ئێستا لە قاڵبی ئێستایدا لێ‌ی‌دێ‌و دەتوانێ ببێ بە زمانی ئەدەبی‌ی یەکگرتووی هەموو نەتەوە ؟ وەچۆن دەتوانین ئەو ڕێبازە بدۆزینەوە کە مێژوو بۆ دروست بوونی زمانی ئەدەبی‌ی یەکگرتووی هەموو نەتەوەی داناوەو چۆن ئەمەی ئێستا والێ دەکرێ ببێ بەبنکەی پەیدا بوونی ئەو زمانە ؟ لەم لاپەڕانەی دووایی دا هەوڵ دەدەین بەپێ‌ی ڕای خۆمان‌و بە پێ‌ی ئەو باوەڕەی لە ئەنجامی خوێندنەوەو تەجروبەوە پەیدابووە وەڵامی ئەم پرسیارانە بدەینەوە.

لە کتێبی.. سەربخێ لەزمانی ئەدەبیی یەکگرتووی کوردی بەغدا، ١٩٧١ ل ٢٥ – ٤٥ ی نووسەری پێشەکی‌یەوە.

سەرەتایەک

بۆ هەموو کوردێکی دڵسوز، بۆ دانیشتوانی شاری سلێمانیی خۆشەویست، بۆمێژوو..! ئەم کتێبەی‌که هاتە بەرهەم‌و کەوتە دەست خوێندەواران‌و خەڵکی شارە خۆشە ویستەکەمان بەرهەمی چوار ساڵی ڕەبەقە. شەوو ڕۆژ بەبێ وچان.. لە ئەیلولی ١٩٨٠ دەستم پێکرد تا ئەیلولی ١٩٨٤ تەواو بوو ئامادەبوو بۆ چاپ.

ڕاستی‌یەکەی هەرچەند ئەمە ئیشی من نەبوو بەڵکو ئیشی کۆمەڵێ نووسەرانی ئەم بابەتە بوو کە ئەبوو لەزووەوە بۆ ماوەیەکی زۆر خەریك بوونایە بۆ کۆکردنەوەو زیندووکردنەوەی ڕابوردووی شارەکەمان کەببوایە بەکتێبێك بۆ مێژوو بۆ یادگاری خۆمان‌و بۆ نەوەی داهاتوومان. بۆیەمن ئەڵێم ئەم کارە ئیشی من نەبوو چونکە نووسەر نەبووم‌و ئەمە یەکەم بەرهەمە لەژیانم‌دا ئەوەی کە پاڵی پێوەنام وکاری تێکردم بۆ ئەم مەبەستە زۆر هۆ هەبوو کە کۆببوونەوە لەدڵ‌و مێشکم‌دا وەك:

گۆڕانی ژیانی جاران‌و ئێستا لە هەموو بابەتێکەوە وەك شتی فولکلۆری‌و نەریت‌و خووڕەوشت‌و ژیان‌و ڕابواردن‌و ڕابوردووی جاران. ئەوسا پارە کەم بو بەلأم شت زۆر هەرزان‌و تالأن بوو، خەڵکی بەساکاری‌و قەناعەتەوە ئەژیان.

برايەتیو خزمايەتیو دراوسێتیو برادەريەتی زۆر بەهێزبوو، ڕێزوخۆشەويستی هەبوو لە ناو خەڵك داو لەنێوانی گەورەو بچوكدا. جاران نەخۆشی کەمبوو خەڵکی ئەو ڕۆژگارە زۆر بەتەمەن تر بوون لە هی ئێستا؛ چونکە ئەوەندەيان لێك نەئەدايەوە گوێيان نەئەدايە دنيا.

لەخێزانێکدا تەنيا پياوی ماڵەکە کاسبی ئەکرد ئەوانی ترئاگايان لە چۆنێتیی نان پەيداکردن نەبوو. چاولێکەریو بەخالەتو هەڵپە نەبوو دزیو پياوکوشتنو خراپە زۆر کەم ڕووی ئەدا. يەکێتی بەهێز بوو لە ناو شارەکەدا هەروەها لە ناو گەڕەکەکانو گوزەرەکاندا کەس نەی ئەتوانی دزیو پياو خراپیو دەست درێژی بکات.. کواشارەکەی جاران...؟

شارەکەی برايم پاشا و کاك ئەحمەدی شێخو مەولانا خاليدو شێخ مەحموودی نەمرو شارەکەی شەشی ئەيلوول..؟ وەك شاعيری بەناوبانگ شێخ ڕەزای تاڵەبانی ئەفەرموێ:

«درێغ بۆ ئەو زەمانە ئەودەمە، ئەو ڕۆژە، ئەو عەسرە
کە مەيدانی جريدبازی لەدەشتی کانی ئاسکان بوو»

داخی گرانم بۆ ئەو پياوە بەهەيبەتو منەووەرانە، بەو جلو بەرگە جوانانەوەو ئەو کۆڕوپياوو ديوەخانانەو ئەو پياوە قسە خۆشو بەبەزمو ڕەزمانەو ئەو قسە نەستەقانە کە نەمان.... هەروەها ئەو ئافرەتانەی وەك ئامينەخانی نەقيبو حەپسەخانی نەقيب کە نموونەی ئافرەتانی جاران بوون. چیيان لێهات؟؟ ئەوکارو پيشەسازیيە دەستی يانەی جاران، وەك شيرگەریو کارگەچێتیو موتابچێتیو چەخماخ سازیو پانیبەرزو کەوش درووين.. بەداخەوە هيچی نەمانو لەبەرچاو ون بوون. کە پێويستە ئەو بەرهەمانەيانکە نموونەن بخرێنە مۆزەخانەو پێشانگای فوتۆگرافی،بۆ ئەوەی يادیان بکرێتەوە وپيشەی باووباپيرانمان لەناونەچێت کاتێك ئەم شارە کارەبای تێدانەبوو.. يان کە پەيوابوو بەم جۆرەی ئێستا کە نەبوو، لە هەندێ چايخانەدا نەبێ گرامەفۆنی دەستی تێدابوو. بەڵکو ڕاديۆو تەسجيلو تەلەفيزيون نەبوو. بە تايبەتی شەو پياوان لە چايخانەکاندا کاتێکی خۆشيان ئەبردە سەر، بەقسەی خۆشو سەرگوروشتە گێڕانەوە. لە هەندێ چايخانەدا نيمچە ئاهەنگێکيان ئەگێڕا چەند

کەسێك هەبوون پێیان ئەوتن حەقایەت خوان وەك مەلا سمایل و عوسمانی قالەرەش دەستیان ئەکرد بە شانامە خوێندنەوەو حەقایەت کردن. کورانیش دەستە دەستە بە کۆڵانانی گەڕەکەکانی خۆیاندا ئەگەرانو دەستیان ئەکرد بە گۆرانیوتنو چەپڵە لێدان. منداڵەکانیش لە بەردەرگاو کۆڵاندا دەستیان ئەکرد بەیاری هەمە جۆری ئەو کاتە، هەروەها ژنانیش لای منداڵەکانەوە کۆڕی خۆیان ئەبەست وە دەوری ئافرەتێکی بەتەمەنی دنیا دیدەو قسەخۆشو سوعبەت چییان ئەداو گوێیان لەقسەی ئەگرتو پیاوە بەتەمەنە ئاین پەرستەکانیش پاش نانخواردنی ئێوارە ئەچوون بۆ مزگەوت.

هەموو مزگەوتێك سەکۆیەکی گەورەی هەبوو هاوینان ئاورشێن ئەکراو دوایی بەرەو حەسیریان دائەخست لە سەر سەکۆکە نوێژیان ئەکردو گوێیان لە حەدیثی مەلا کەرائەگرت پاشان دەست ئەکرا بە قسەی خۆش.. باسی دینو دنیاو قیامەتیان ئەکرد.

هەموکەس ئاوا وەختیان ئەبردە سەر بەتایبەتی شەوان بەبێ کینەو قسەی بەتوێکل، جاران شەوانی هاوینان لەسەر بان هاتوچۆی یەکتریان ئەکرد، لەم چیخ بۆ ئەو چیخ ئەچوون بە میوانی یەکتری دەست ئەکرا بەقسەی خۆشو چایی لێنانو گیزە گیزی سەماوەرو خواردنەوەی بەفراوو دۆی سارد.

ئەوسا سەیرانگاکانی کانی باو کارێزی مەجی بەگو تووی مەلیك و سەیرانی نەورۆزی لای کارێزی وەستا شەریف بەرگردی مامەیارە کە حاجی تۆفیقی (پیرەمێرد) هەموو ساڵێك ئەم شارەی وەك خێزانێك کۆ ئەکردەوە لەوێ. ئەو ڕۆژە لەو دەشتەدا دەست ئەکرا بە یاپراخو چایی لێنانو دەستگرتن بۆ هەڵپەرکێو ڕمبازی تائێوارە بەخۆشیکاتیان ئەبردە سەر، جاران لە ڕەمەزاندا ئێواران پێش بەربانگ ئەم شارە ئەخرۆشا، لە هەموو لایەکەوە خۆیان ئامادە ئەکرد بۆ پێشوازیی بەربانگ. ئەو هاوارو بگرەی ناومەیدانو جادەکان هەر یەکەی لە ئاوازێك بۆ فرۆشتنی میوەهاتو کولێرەو لەواشەی گەرمو دۆو شەربەتی مێووژو وەکلۆەبەفری گوێژە، ئەو زەمانە جەژنان دوای مەلابانگدان سبییە چێشت ئەچوو بۆ مزگەوتەکان پیاوانی گەرەك لەوێ نانی بەیانیان ئەخواردو هاتوچۆی دراوسێو خزمانیان ئەکرد، لە دواییدا منداڵانیش جەژنانەی خۆیان وەرئەگرت و ئەچوون بۆ بەردەرکی سەراو

پیرەمەسوور بۆ سواری چەرخ‌و فەلەك‌و كورسی كورسی‌و ماین چەقەڵ وە بە سواری عەرەبانەو پاس قەمەرە ئەگەڕان بە ناو شاردا بەگۆرانی وتن‌و چەپڵە ڕێزان.

ئەو سەردەمە زستان‌و شەوانی زستان زۆپای دارگەرم ئەكرا لە قوتابخانەكان‌و چایخانەكان‌و مزگەوتەكان‌دا خەڵكی كۆ ئەبوونەوە لەدەوری دەست‌ئەكرا بەقسەی خۆش‌و سەر گوروشتە گێرانەوە، شەویش لەماڵان دراوسێ كوروكچ تێكەڵ ئەبوون وەك خوشك‌و برا هەر شەوەی لە ماڵێك كاتێكی خۆشیان ئەبردە سەرو دەورەیان ئەدا لە مەقەڵی‌ی ئاگر یان ئاگردان. دەست‌ئەكرا بە چای‌لێنان‌و خواردنی باسوق‌و سنجوق‌و مێووژو گوێز، دەست ئەكرا بە حەقایەت كردن‌و قسەی خۆش و یاری‌كردن وەك گۆرەوی بازی وفنجانێن‌و شەرەگورز، هەموو شەو بە خۆشی زستانەكەیان ئەبردە سەر.

ئەو گۆرانە بوو بە هۆی ئەوەی دەست‌بكەم بە كۆ كردنەوەی نوسینی ئەم جۆرە شتانە، بەڵام لەسەرەتادا بۆ (كتێب) نەبوو بەڵكو بۆ یادگاری خۆم بوو، تابوو بەشتێك‌و بیرم‌كردەوەو بریارم‌دا بیكەم بە كتێبێك كە پێشكەش بە هەموو كوردێكی دڵسۆزو ئەم شارە خۆشەویستەمانی بكەم.

ئەم شتانەی كە كۆم كردوونەتەوە لەم كتێبەدا نوسراوەو باسكراوە لە دروستبوونی شاری سلێمانی ساڵی ١٧٨٤ تا كۆتایی پەنجاكان. مەبەستیش ئەوەیە تائەو ساڵانە ئەم جۆرە شتانە هەرمابوون، دوای ئەوە وردەوردە لە بەرچاو نەمان‌و ون‌بوون.. باوو باپیرانمان لەگەڵ خۆیان‌دا بردیانە خاكەوە منیش بیرم كردەوە كە زیندووی بكەمەوەو لەناو نەچێت جاربكی تر قوڵم لی‌هەڵ‌كرد وەك مەلەوانەكە بریارم‌دا (؟) كە ئەڵێت: (سیروان بمبەی هەرلێت ئەدەم نەمبەی هەرلێت ئەدەم). بەڵام ئەوەی شایانی باسە من مەلەوانیش نەبووم ووتم ئەگەر بش‌خنكێم هەر لێت ئەدەم ئەوە بوو بەسایەی خوای میهرەبان‌و سەری ئێوەی خۆشەویستەوە، نەش خنكام وبەرێمەوە ئەم بەرهەمەم هێنایە دی كەپێشكەشی كەم بۆ هەموو كوردێكی دڵسۆزو دانیشتوانی شارە خۆشەویستەكەمان و نەوەی داهاتوومان كەوەكو گەوهەرێك بدرەوشێتەوە هەتا هەتایە ڕوناكی هەبێت‌و ئەم‌شارەمان لەیاد نەچێت. دوا بەدوای ئەمە تكام وایە لە دانیشتوانی شاری سلێمانی ئێستە كە شاری سلێمانی كۆن ئەوەیە كە ئەم كتێبە ئەخوێننەوە ئێوەش لە سەرتانەڕێزی لی‌بگرن وەك پێشینان ئەڵێن «كانیەك ئاوت لی‌خواردەوە بەردی تی‌فڕێ مەدە».

هەروەها تکام وایە لە خەڵکی شارەکەمان کە لێم ببورن لەهەرکەمو کوری یەك یان ناوی هەرکەسێکم لەبیر چووبێت کەناوی بێنم چونکە لەمە زیاتر لە توانامدا نەبوو پشت بە خوا بۆ چاپی دووەم چاوەڕوانی یارمەتی ئێوەم چونکە «چەپڵە بەیەك دەست لێ نادرێ».

دیسان داواکارم لە نووسەرانو ڕۆشنبیران لەهەر سوچێکی ئەم کوردستانە لەهەر شارێكو قەزاو ناحیەو دێهاتێك هەیە کە ئەمە بیێتە نموونەیەك وئەوانیش دەس بدەنە ئەم جۆرە شتانەو قوڵی لێ هەڵکەنو کۆی بکەنەوەو بیکەن بە کتێب و مێژووی باوباپیرانیان زیندووبکەنەوە بۆ ئەوەی داهاتوویش سوودی لێ وەربگرن منیش لە ساڵانی پەنجاکان بەدواوە بەجێ دێلم بۆ نووسەرانو ڕۆشنبیرانی ئێستا کە لەمەودوا دەست بدەنە ئەم جۆرەشتانە، تۆزی وازبێنن لە شتی بێگانەو هەوڵ بدەن بۆ زیندوو کردنەوەی کەلەپووری نەتەوەکەمان.

لەکۆتایی‌دا هیوادارم ئەم بەرهەمەی من جێگای پێخۆش بوونو ڕەزامەندی‌ی هەموو مرۆڤێکی کورد بێت. جێ‌ی خۆیەتی هەر لێرەش‌دا پڕ بەدڵ سوپاسی برایان سەروەری برامو جەمیلی نووری مەلا عەلیو مامۆستا کامیلی برایو ئەنوری حاجی رۆوفو عەتای برایو ئەحمەدی عەلی عارفو مامۆستا عەلی لەتیف ئەکەم کە یارمەتی هەندێك لەنووسینەوەی ئەم کتێبەیان داوم هەروەها سوپاسی مامۆستا ئەحمەد حسین ئەحمەد ئەکەم کە یارمەتی نووسینەوەی بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەی داوم دوای پاکنوس کردن. هەروەها سوپاسی‌کاك فەرە یدونی کەریمی قالەی قجولو کاك کەمالی خەلفە فەرەجی کەبابچی ئەکەم کەیارمەتی‌یان داوم لەپەیدا کردنی هەندێك وێنەی ناو ئەم کتێبەدا. هەروەها سوپاسی دوکتور عز الدین مصطفى رسول ئەکەم کە چاوێکی وردی بەم کتێبەدا گێڕایەوەو پێشەکی‌ی گشتیو وردە پێشەکی بۆ هەموو بابەتو باسەکان نووسیەوە. هەروەها سوپاسی مامۆستا کاکەی فلاح ئەکەم کە لە هەندێك پرسیارو ڕاوێژی ئەدەبیو ڕۆشنبیری سەر بەم کتێبە دریغی لێ نەکردوین هەروەها سوپاسی هەموو ئەو کەسانە ئەکەم کە بەهەندێ زانیاری وردوبەناو کۆکردنەوەو کەرەسەی شیعرو زۆر بابەتی تر یارمەتی‌یان دامو بوونە هۆی تەواوکردنی یەکە یەکەی باسەکانی ناوکتێبەکەو هەر یەکەش لەشوێنی خۆیان‌دا ناویان هاتووە هیوام وایەوێنەی ئەم مرۆڤە دڵسوزانە لە ناوگەلی کوردمان‌دا هەمیشە زۆر

زۆرترین بەتایبەتی.کاك قادر برسی کە ئەو کۆمەڵەشیعرە جوانانەی لە کاتی خۆیدا نوسیوەو هەڵیگرتووە کە بابەتی ئەم کتێبەیەو باسی جاران ئەکات یەکەم جارە بلاّوبێتەوەو پیشکەشی بەم کتێبە کرد زۆر زۆر جێگای سوپاسە. هەروەك پێویستە زۆر سوپاسی کاك عومەری نەعمان و کاك عەلی دەدە بکەم کە لە کۆکردنەوەی زۆر بابەتدا یارمەتی یان دام.

ئەکرەمی سالحی ڕەشە

خاوەنی کتێب ئەکرەمی مەحموودی سالحی ڕەشە سالی ١٩٣٦ ز لە سلێمانی لە گەڕەکی مەلکەندی پیرمەسوور لەدایك بووە.

شاری سلیمانی

شارێکی دڵگیر پڕ نرخو جوانی
شاری هەڵمەتەو شاری قوربانی
کانی زیرەکی‌و زمان ڕەوانی
هاوتایە نەبووە بۆ سولەیمانی
هەزارو حەوسەد لەگەڵ هەشتاوچوار
مێژووی میلادە کە بۆت بوو بەشار
شەپۆلی عەشام هەورووژمی یەکجار
بۆ دامەن گۆیژە شاری یادگار
قەلاچوالانی کۆچ کردەسەیوان
بەئەمری پاشا ئیبراهیم بابان
لەدەست‌و پێوەند لەئاغا لە شوان
لە شێخ‌و مەلا لە کوردو گۆران
دێ بچووکەکەی بەناو مەڵکەندی
بوو بە گەرەکێ نەما گوندی
ڕوو لە برەوو بەرزی و بڵندی
پڕ جاف‌و بەگ‌و پڕ هەمەوەندی
تەپۆڵکەی دەبۆی زەمانی تورکان
بوو بە عرووسی‌و دیوانی بابان
ڕاستە شەقام‌و بازاڕو دوکان
مزگەوت‌و ئاش و حەمام‌و پڕخان
لە خواری دەبۆ لەدامەن قەلا
بۆ نوێژو تاعەت بۆ بانگ‌و سەلا

◀

(پاشا) مزگەوتی گەورەی بینانا
بناغەی عیلم و مەلای بۆ هێنا
لە دیوی قسنی پیر مەسووری جوان
مزگەوت‌و ماڵی کرد (حاجی‌ئەحان)
پیر مەسوورەی نەزری بۆداوە
بەردی نیازی توند پێوە ناوە
خانوی مەڵکەندی نزم‌و بلاوە
درکەزی پەرژین چواردەوری‌داوە
ژێرخانی درێژ ناوی ئاگردان
بەکلاورۆژنە دووکەڵی سەربان
شوێنی رمبازی‌و سوار چاکی مەیدان
دەمی ئێوارە بەرگردی سەیوان
خۆ (پوورەبەگی) باخی شیرینە
بۆسەیرو رسەفا خۆش‌و رەنگینە
ئەگریجە شۆری پیشەی ببینە
تەشی رستن‌و کلاو چنینە
قەرسیلی سەوزی جوانی بەدیەن
بەر قاوەخانەی دەشتی سەرچیمەن
پیاوانی گەرەگ پێش زەردە پەرین
چوار مشتی ئەدوون لە دنیاو لەدین
رووکەرە ناوچەی کەڵێسەی گاوران
گولاو گرتنە پیشەو کاریان
جامانەرەشە لەمەیدانی کار
بۆ پێکهینانی خرینەو خەرار
قوڵکە قوڵیا بچینە سەرگۆڵ
خانووی هەژاران چوار ئەترافی چۆڵ

دەرگەزێن خەڵکی بەدیوەخانە
بازرگان ئەشراف عەبا بەشانە
خانوو دوونهۆم هەیوان سێ‌دەری
سەکۆ لە حەوشە باخچە لەوبەری
خواجە نشینی بەر قاپی دیارە
خۆی نیشان ئەدا شوێن پارەدارە
جێی نوێژو تاعەت بۆ نزیك‌و دوور
مەولانا خالید خانەقای مەشهوور
گەڕەکی هۆڵێ لە قەراغ شارن
قاترچی، سەپان، ڕەنجبەر هەژارن
حەوشیان بچووکە تووی تیا ڕواوە
سەربانی ماڵیان بەچیغ گیراوە
لە شێوی قازی بۆ هۆمەرمەندان
تێپەڕکەی چوێتە سەرکانی دۆمان
کەلەپاچەکان کۆڵانی باریك
ڕیخ‌و زیخ، هەموو ناخۆش‌و تاریك
گەڕەك پێچاوپێچ بەردەلان‌و لێژ
دیواری نزم‌و گوێسوانەی درێژ
لەئاشە گاوی بۆ ماست فرۆشان
ئەگەیتە ناوچەی کۆڵانی کەلان
ژووروی سەر چیمەن قەزازەکانە
پڕ لە کەلاوەو شوێنی ویرانە
لە دەشتی سەعەی بلە ئێواران
کەوشەکەو سێ‌باز گەنج‌و منالان
داخزێ بەرەو شێوی جوولەکان
کەنشتەی خواجە لە شوێنێکی پان

زەڕەنگەر پیشەو عەتاری فێرن
گەنجی بێ موویان کوڵگێرن
سەرشەقام ناوچەی کانی‌و کارێزە
پڕ لە مزگەوت‌و پیاوی ڕێزە
لە مزگەوتەکەی ڕەسووڵی ئاغال
کە تێپەڕت کرد چوار باخی کەم. ماڵ
چوار باخ خانویان نزم‌و یەك نهۆم
دەرگای حەوشەیان کلیل‌و کلۆم
جێ نزرگەی وەیس لەقوڵی ئەودیو
پشت دەباخانە هەموو چەم‌و شیو
ڕووکە سەرچاوەی خوری کانێسکان
پانی بەرز لەپێ پرە ئێواران
ئەگریجە خاوو نەرم‌و چاو بە کل
دەست بە سەتڵەوە ئەڕۆن شل‌وشل
پەنجەی سوخمە سەوز خورەی شیر دۆشین
ماڵات لە حەوشەی چەپەرو پەرژین
با لە شێخانا پشوویە بدەین
لەدەف‌و زیکرا سەرێ دەربخەین
(شیخ جافر) شوێنی سۆفی‌و دەروێشە
پڕ لە ڕیش‌پان‌و خەڵکی بێ‌ئیشە
لە کارێزەکەی (ئەحمەد زەنگەنە)
ژن گۆزە بە شان دەس و پێ‌خەنە
بۆ شەڕە سەگیش دەشتی پەستەك سوور
بە دەوریا کەوش‌ڕەش فەقیانە ئەستوور
خان‌و ناوبازار ناوەندی شارە
ئەسحابە سپی لای‌چەپی دیارە

سەرچاوەکانی باخو شینایی
وا لە گونجەکەی حەسەن بەغدایی
(شەخسە فەقیرە) لە گۆیژە دیارە
لەوبوە ئەروا بۆ (مامەیارە)
زیافەتی کفتە لە سابوونکەران
پیشەی گەرەکە سەر لە ئیواران
سەرکاریز چۆنە ؟ چۆن دانراوە ؟
بەناو کاریزی دایکی پاشاوە
جێگە هەلپەرکیی بەگلەرو ئاغا
دەشتە پانەکەی (ئەحمەدی ساغا)
بۆ حەسانەوەی کاروانی ریی دوور
حەوشی گەورەیەو (حەوشی پەستەك سوور)
چوار شەمەی بەهار سەیرو گەرانە
داری شیخ هەباس شوینی سەیرانە
لەشوینی خۆیا گوریس رائەخەن
ژن تیهەلکیش دیلانی ئەکەن
بەمتوموورو و بەبەرو بەرموور
گیرفان پرشانەو ئاوینەو کلتوور
بەکەوشی سوورو سەروو پیچی سەر
کەوای (شیرداخو شەیتان بیز) لەبەر
لەدرزی قاپی ژن وەستاوە دوور
کە رەت بوو پیاوی ملی ئەباتەژوور
(شەمالەی) بەخت شەو لای ژنان باوە
لە سووچی کولان خویان مات داوە
پشکۆو مقاشی لەگەل جامە ئاو
ترسی دەرئەکەن منالی تۆقاو

شەخس و مووفەرك و نووشتەڕەوایە
حاجی مامۆستا دوعای گیرایە
کشتەکی مەچەك بۆ لەرزوو تایە
مەلاش بەسەریا دەم بەدوعایە
بە قۆچکەی ساوا دووکووژەکەی شین
بۆ پارێزگاری لە شەوەی لەعین
بەقامیش و دوێت مەلا بەباشی
نوسیویە نەورۆز چوار دەوری کاشی
منالی حوجرە ترسی فەلاقان
بە (سایە) و (حونجە) دەور ئەکەن قورئان
خەتەنە سووران یاپراخ لێنانی
ڕەش بەڵەك شایی و زوورنالێدانی
کەوشەکی فەقێ شیعرو گۆرانی
پیشەتە پێشرەو ئەی سولەیمانی

ئەندازیار
(نووری کاکە حەمە)

●

ڕوداوێکی چاوەڕوان نەکراو

ئێوارەیەك لە ئێواران لەماڵەوە دانیشتبووم، لە ناکاوێك‌دا زەنگی تەلەفۆن لێی‌دا، وەمنیش لەجێی خۆمەوە دەستم دایە تەلەفۆن‌و لەدوای یەکتر ناسین لەگەڵ یەکتردا کەوتینەباس‌و خواست‌و هەواڵ پرسین لەئەنجام‌دا برادەرێکی دێرینی دەورو بەری منداڵی‌ی خۆم دەرچوو کە هەندێك بیرەوەری‌و یادگاری خۆشمان هەبوو پێکەوە لە سەردەمی منداڵیمان‌دا. لەکۆتایی‌دا داوای ئەوەی لێکردم کە ئیشێکی گرنگی پێم هەیەو ئەگەر لە تواناد‌ا هەبێت بە زوو ترین کات یەکتری ببینین

وەمنیش لەوەڵام دا بەوپەری شادمانی‌یەوە داوا کەیم پەسەند کردو پێکهاتین لە سەرکاتی یەکتربینین هەر لە ماڵی خۆمان ئەوەندەی نەخایاند بەیەك گەیشتین لە شوێن‌و جێگای دیاری‌کراوی خۆمان‌دا.

پاش ئەوەی بەدیداری یەکتر شاد بووین‌وە هاتینە سەر باس‌وخواستی داواکاری یەکەی، وەبڕیاری ئەوەم داکە ئەوەندە ی لەتوانامدا بێت یارمەتی بدەم. بەڵام لەگەڵ ڕێزم‌دا بۆ برادەر زۆربەلامەوە سەیربوو کە خوولیایەکی‌وا کاریگەر کەوتۆتە سەری‌یەوە، چونکە بەلای منەوە لەم بوارەدا هیچ جۆرە تاقیکردنەوەیەکی ئەوتوم

بەدی نەئەکرد لەئیش‌وکاری ڕۆژانەی‌دا بۆیە پێم سەیربوو کاروپرۆژەیەکی واگەورەو گرنگ و پیرۆز کە پڕ بێت لە شانازی و فیداکاری‌یە مێژووییەکانی شارە خۆشەویستەکەمانەوە بە هەموو لایەن‌و نەریت‌و بەرگ‌و پەلاس و خۆراک وچۆنیەتی وەفاداری پڕ بایەخ‌و بەهایەکی ئەو تۆو کە بێ نموونەیێت، لەگەڵ هەمۆویاساو دەستوورەکانی ئەو سەردەمانەوە بەڕای من ئەبوو ئەم کارە بەلێژنەیەکی ڕۆشنبیرو ئەدەب دۆست‌و زمانەوان‌و مێژوو نووس خاوەن بڕوانامەیەکی ئەوتۆ بووبن کە گەلێك بەرهەم‌و تاقیکر دنەوەیان لەم ڕووەوە هەبوایە، بەلام بە داخەوە نازانم بۆچی خوێندەوارە گەورەکانمان ئەم‌لایەنەیان بە بیردانەهاتووە وەیاخود پشت گوێیان خستووە. چونکە ڕوون‌و ئاشکرایە ئەم کارە هەروا ئاسان نییە کە بە تەنیا کەسێك لەماوەی چوار ساڵ‌دا عەودالی کۆکردنەوەی ئەم بەرووبوومە کۆ نانەبێت و لەوەخت‌و ناوەختا بەکوچەو ماڵان‌دا بگەرێت‌و ئەو شتە کۆنانەی کە لە ناوچووبن هەر هەمووی کۆبکاتەوەو وێنەیان بگریتەوەو نوێیان بکاتەوە بۆ ئەوەی بگاتە دەست نەوەو داهاتووەکانمان کە مێژووی ڕاستەقینەی شارەکەی خۆیان بزانن، وەخۆیان باوو باپیرانیان بناسن.

جا لێرەدا ئەو هەقە ئەدەمەدەست خوێندەواران خۆیان کەڵك‌و بایەخی ئەم پەرتووکە دیاری‌ی بکەن وە نرخی ئەو هەموو هیلاکی‌و بە شوێن گەڕان‌و خەرج‌و پارەیە دیاری بکەن کە نووسەر لەپێناوی‌دا هیلاك‌و ماندووبووە.

وەکو خوالێخۆشبور نجم‌الدین مەلا فەرموویەتی :

«عەتر ئەوەیە خۆی بۆنی بێت نەك عەتارەکە مەنحی بکات» بۆیەمنیش نامەوێت لەمە زیاتر لە سەری بڕۆم باجەماوەر خۆیان بڕیاری خۆیان بفەرموون، هەرئەمەش بوو بە هۆی ئەوەی کەمنیش بەرهەمی ساڵەهای ساڵی خۆم کە لە ئەنجامی شەونخونی‌و هیلاکیم‌دا پێشکەش بە پەر تووکی ناوبراو بکەم. لە هەموو سەیرتر ئەوەیە کە منیش لە ساڵەکانی (٦٠) شەست‌دا لە تێڕوانینی خۆمەوە وام بیرکردبۆوە کە شتێکی ئەوتۆ لە چوار چێوەی شیعردا بهێنمە بەرهەم وەئەگەر توانیم پێشکەش بە خوێندەوارانی بکەم. ئەوەی چاوەڕوانم نەئەکرد وەنەئەهات بەبیرم‌دا ئەوە بوو کە کاك (اکرم) یش دوابەدوای من لە حەفتاکان‌دا هەر بەو جۆرەی یەکتر بیرمان کردۆتەوە، جیاوازیمان تەنها مەگەر لە ساڵەکان‌دا هەبێت، ئەگینا وەکوتر هەستی شەشەممان بۆ یەك مەبەست لەکارا بووە.

بەلاّم چۆن ئێمە گەیشتینەیەك ئەگەر ڕێکەوت یارمەتی ئەوەی نەدابین بۆ بەرهەمەکەی کاك ئەکرەم.

وەلەکۆتایی پڕ بە دڵ پیرۆزبایی وماندوو نەبوونی پێشکەش کاك ئەکرەم ئەکەم لەوهەموو هەوڵ و کۆششەی کەوا داویەتی ئومێدەوارم بەسەرکەوتنی ماندووی تەواوەتی بحەوێتەوە.

«قادر برسی»

●

ناودارانی سلێمانی

«برسی» ●

فەقێ ئەحمەد خانەدان   بنەماڵەکەی بابان
کەلە دارشمانەوە   هاتن بۆ قەڵاچوالان
ئیبراهیم پاشا رێکەوت   بۆراوێکی کانێسکان
مەڵکەندی کرد بەم شارە   خۆش و دڵگیر، ئاوەدان
سولەیمانی بوکی جوان   شاری خنجیلەی کوردان
نەزرگاکەی کاك ئەحمەد   نەوەی خۆشویستی یەزدان
شاری شێخ مەحمووی نەمر   رەمزی هەوڵ و تێکۆشان
مەولانا خالی نەمر   بوێژی دین پەروەران
کانگای ئەدەب و هونەر   مەحوی و بێکەس و گۆران
نالی و سالم و کوردی   بیان حەمدی صاحبقران
سەیرانگەکەی پیرەمێرد   لای مامەیارەی جاران
لانەی بێخود و سەلام   زێوەری بەناونیشان
رەمزی مەلا مارف و   قانیعی چەوساوەکان
مەلا حەمدونی بێچاو   وردبینی راست و رەوان
میرزا مارفی شاعیر   حەز بەجەماڵی جوانان
کاکە نوری شێخ صاڵح   واحد نوری نەوجەوان
عەلی کەمالی باپیر   شەیدای مانگی بێ ئاسمان
ئەمین زەکی بەناوبانگ   مێژوونووسی کوردستان
رەفیق حلمی کوردشوناس   خاوەنی یادا شتەکان
تۆفیق وەهبی قەڵەم تیژ   رۆژنامەو گۆڤارەکان
خواجە فەنی تێکۆشەر   بابەگەورەی قوتابیان
کاکەحەمەی سیف الله   گیان و ژیانی تەرخان

لەپێناوی زانیاری   شاروزوربەی ناوچەکنان
کەشتی نەجمەدین مەلا   قوتابخانەی زانایان
خاوەن ڕێزمانی کوردی   مەلا سعیدی کابان
نەمرود مصطفی پاشا   فەرماندەی گشت ئەفسەران
مەحمود جەودەتی دلێر   نەوەی خێڵی بابەجان
حاجی فقێ و عەبدوڵلا   نموونەی ناو شاڵیەکان
مەلا مصطفی سەفوەت   ئەدیب وزانای قورئان
مەلا عەلی خانەقا   جەنابی حاجی ئەحیان
خاوەن دەنگ‌و سەڵای‌خۆش   مەلا ئەحمەدی دیلان
کەریم بەگی فتاح بەگ   هەڵۆکەی دەشتی بازیان
حەفیدزادە شێخ قادر   سوپا سالاری کوردان
مامەشێخ حمە غریب   کریم علکەی کلدان
مەلاعەلی مەڵکەندی   کەمبجەڕسۆنی بنەزان
حاجی ئیبراهیم ئاغا   بازرگانی بەویژدان
شێخ نوری بابا علی   مەلاو مەردۆخەیی‌یەکان
برایم ئاغای خوبیلە   سەرۆکی کاکەیی‌یەکان
ئاغا فتح الله، یەکتابەگ   سەرۆك شارەوانی‌یەکان
توفیق قەزاز، حەماغا   مامۆستا صالح قەفتان
عارف‌و جمیل صائب   نموونەی پیاوی جاران
فتاح چلبی، ئەزمی بەگ   تا کەرکوکلی زادەکان
حاجی عزیز قەرەنی   خاوەن پردی قلیاسان
حاجی شێخ ئەمینەکەی   مزگەوتی صابونکەران
شێخ محمدی گولانی   مەجی فەندی کانێسکان
لاوی داناو بە پەرۆش   کاکە قالەی ئایشە خان
حاجی باقی بەنگینە   خەمخواری ئەصحابەکان
کاکە محمد قودسی   شەهیدەکەی حوزەیران
شارەکەی شەشی ئەیلول   عەولە سیسی قارەمان
ئەلە گون سووتاوەکەی   قۆچەقانی ئەوەشان
هەربەردە فرکێ‌ی ئەو بوو   مەترەلۆزەکەی شکان
بەخوێنی ئەلەو عەول   شەشی ئەیلولیان نەخشان

سەرچاوەی سازوهونەر دەروێش ئەولآی شمشاڵ‌زان
نەحەی ناصری یە سۆز گۆینەی ناسراوی خۆشخوان
ئەحەی کڕنووی بلیمەت پیاوی قۆشمەو نوکتەزان
کاك شێخ لطیف دانساز سکەی لێدا بەئاسان
حسن ئاغای تفەنگچی مامۆستا جمال عیرفان
کریمی کاکە زاڵ‌و وسواغای پەستەك لەشان
سەرکردەی ئیشکچی بوون لەدژی پیاو خراپان
کاك کەریمی کاکەڕەش شێری بەبێ ئاوو نان
دەرگای لەسەرخۆی داخست تاکو مردن لەبرسان
بۆ ئەوەی کڕنوش نەبا بۆ نامەردو دوژمنان
کاك ملا علی صحاف خزمەت بەپەرتوکەکان
هونەرمەند رفیق چالاك زانای لە هەموو شت‌زان

شاژنی هەڵکەوتووبوو نەقیب زادە حەپسەخان
ئامینەخانی نەقیب لەتەك پیاوا شان شان
شاژنی ناو ژنان بوو خاوەن لاو و دیوەخان
داهێنەری حەمام‌بوون فاتمەخان و گازیبە خان
نەخشەی بنەڕەتی شار لەچوار لاوە دەست نیشان
سەرەو ژوور بەندیخانە سەرەوخوار تاجوولەکان
رۆژهەلاتی کۆنایی شەقامی صابونکەران
رۆژئاواشوینی حامبەو گەڕەکی ژاڵەیبەکان
صابونکەران مەڵکەندی سەرشەقام‌و کانێسکان
هەرئەم چوارە ناسراو بوو گەڕەکە سەرەکی‌یەکان
شارمان تەڕوپاراو بوو کارێز و کانیاوی جوان
پڕ لە وەفاداری بوو کاتی هەوڵ‌و تێکۆشان
هەموو یەك دەنگ‌و ڕەنگ‌بوون لەدژی داگیرکەران
لەناوکۆڕی خەباتا چەشنی شێر ئەیان نەڕان
شاری فیداکاری بوو لەگەڵ عەرەب. شان بە شان
بەڵگەم شۆرشی بیستە بە ڕووی ئینگلیزەکان

ماڵی عارف بەگەکەی
چەکی باوەڕی ئەوسا
قوربانیان
وەرن باگەشتی بکەین
چاپخانەکەی پیرەمێرد
لای قادر ئاغای عەتار
چایخانەی دەروێش شەریف
جێی تەدبیرو راوێژ بوو
لەوێ کۆمەڵیان ئەبەست
لەمەکتەبەی گەولایژ
خەریك بوون بە خوێندنەوەی
حەمە سەعی خەیات و
نیشتەجێی شێخ و ئاغاو
دوکانی صاڵحی رەشە
هەمیشە ئەوێ بوو
لەپاڵ دیواری سەرا
دائەنیشتن بەریزە
حاجی بارام وەکو شێر
حاجی عبداڵڵەی گوێزی
بارگەوبنەی ئاوریشم
سەعوڵی خەلیفە کەریم
عەلی چاپوك سوار
حەمەی شێخەلی سوارچاك
خاڵەمچەی بەکوێەنگ
خالە رەجەبی قۆشمە
ئەوەی خامە سنەیی
قادر زەکی بو بەزم
فرمێسکی درۆی ئەرشت
کورانی حاجی شەریف
یەك لە یەکتر خۆشتربوون

ویران بوو بوردومان
مانگرتن خۆپیشان دان
بەکرو قالەی ئەوجوان
بۆناو بازاری جاران
رۆژنامەی ژین و ژیان
خوێندنەوەی نوسراوەکان
لە بەردەمی کانیەکان
لەلای پیاوە گەورەکان
پاش نیوە نیوەڕان
رۆشبیران ئەوەستان
رۆژنامەو شیعرو پەخشان
کورو کۆمەڵی جاران
کەلە پیاو بەگزادان
لێکەوتنەوکون ئەفسەران
بەشوێن جێو نزرگەیان
سەر شوستەو حەسیریان
بەردکێش و مەڵکەندییەکان
لەوناویانا
خاوەنی قافڵەوکاروان
نێوان عێراق و ئێران
سەر باشقەی قەسابەکان
حەمەئەمینی ئایشە خان
قۆزو دەست و نیشان
لەناو سەر جەمی یاران
خاوەنی نوکتەی
مەحوڵ و ئەورەحمان
غوربەتی خۆی هەڵ ئەسان
هەر وەکو تاوی باران
موختاری صابونەکەران
رەوشەو صدیق و عوسمان

صابری ئەبە چنە — هەرکانێ ئەیان دوان
بەجۆرێکی وا ئەدوا — خودا بەردی ئەباران
ئیسحاق میری پارێزەر — جولەکەی داناو زۆر زان
میری مووشێ ی بە ناوبانگ — ئەشرافی جولەکەکان
بەشیر و ساکۆو جەرجیس — شاهینو قەچەو دیکران
گەرەبیتو ئەسکەندەر — ئەرمەنی و کلدانیەکان
مام عەبدی گەورەو بچوك — لەگەڵ خاڵە ئیستیفان
کەسپەرو تۆبیاو ئۆفیك — لەرِیزەی مەیفرۆشان
یادگاری یەندەیە — واپێشکەشم کرد بێتان
ئێوەش خۆتانو خواتان — بسپێرنە داهاتووتان
میراتو کە لەپوورە — ڕوویان سوورە ئەجدادتان
لەمە (برسی) تریش بم — خۆزگەم بەجاری جاران

قادر برسی

خاوەنی ئەم شیعرانە، دەربارەی شاری سلێمانی سالی ١٩٣٤ ز لە سلێمانی، لەگەڕەکی مەلکەندی لە دایك بووە.

ئەم ناميلكەيەم ناو نا بەتێشوو
مەبەست ژيانەو خۆراكی پێشوو
جاران ژيانی ئەم شارە وابوو
هەتا ئەم پيشەو دەستورە باوبوو
ئەمەم بۆيە وت بمێنێتەوە
ڕابوردوی خۆمان بير نەچێتەوە
وەك ميراتێكی نەتەوايەتی
مێژوو بەكيش بێت بۆ كوردايەتی
رەنگە داهاتووش بۆ مۆزەخانە
كەڵكێكی هەبێ بۆ خۆو بێگانە
كاتێ منداڵ بووين پیٚرەوكەو سەر پێ
عەزيزیو چاكەت بەروانكەو دەرپێ
دوای بەسەر چوونی بفەوگروگاڵ
ڕزگار بووين لەدەست شەوەو دايكی ئاڵ
كوژەكەو شيلان يا حەت حەتۆكە
بۆ چاوەزاری دێوو جنۆكە
لای لايەی دايەو گورگانە شەوێ
تاكو لەترسا خەومان لێ بكەوێ
ئايشێ گوێ درێژو ختەو شەو لەبان
پيشەی دايكان بوو تابەری بەيان
قورقوشم‌وئاگر لەگەڵ جامە ئاو
بانگی‌شێوانو منداڵی تۆقاو
گوێچكە سمێنو مەلاشوو كەوتن
بۆنوبەرامەو شەخس‌و پيربردن

عەرەقی نەعناو مایلوس و گوڵاو
خەیار چەمەرو هەزار بەندوباو
سادەی هەراش بوین واچوینە کۆڵان
کات بەسەر ئەبەین لەناو منداڵان
چوینە بەر خوێندن بۆلای مامۆستا
لەوخەوی مەرگە ئاوەڵان هەستا
بەیانیان حوجرە، یەکی چڵێ دار
فێرکراین شیعری نەورۆزو بەهار
بەهەیە هەیەو یاری چاوشارکێ
دەست بە دیوارو بەحەمامۆکێ
هەلور بلورو بەئاخچی و بوخچی
بەسواری قامیش وەك ئارەبانچی
شەرە تۆپەڵەو شێرە بەفرینە
هەروەکو برا بێ رق و کینە
جارجار ئاش و ماش بۆ تامی تامی
یاتەرە سازبوو یا گەنمە شامی
کۆڵارە هەڵدان شەقەی دارهەلووك
بەسوورو سەمای بەرئاوێنەی بووك
خڕ ئەبووینەوە شەوانی بەرات
ماڵان ئەگەراین بۆنوقڵ و نەبات
نەورۆزاو نەورۆز لەمامەیارە
کۆ ئەبووینەوە خەڵکی ئەم شارە
هێلکەو خورماورۆن پەنیرو یاپراخ
لای پیرەمێردی بەشەوق و دەماخ
هەموو جەژنانیش بوبوبەدەستوور
کورو کاڵ ئەچووین بۆ سەر پیرمەسوور
بۆکورسی کورسی و بۆچەرخ و فەلەك
ماین چەقەڵ و منداڵی گەرەك

گیرفانمان پڕ بوو لەفلس‌و ئانە
بڕێشکەو نۆك‌و پارەی جەژنانە
بەهەی بەلارو بەستەی سەوزەڵی
شیرنی لە یلانیێو ئەریێ هۆ لەیلیێ
بەم بەزم‌و ڕەزم‌و چەپڵە لێدانە
ناوشار ئەگەڕاین بەئەرەبانە
ڕۆژبەڕۆژ خۆشتر وەك باقی یاران
پیشەوکارمان بوو سەیران‌و گەڕان
ئەوسا سەیرانگای تووی مەلیك باوبوو
تا حەپسەخان‌و شێخ مەحموود مابوو
وەیس‌وکانی‌باو دۆڵی دەباشان
قۆری‌بە شکاوو پردی قلیاسان
بەردەم ولۆبەو پردی تانجەرۆ
پیادە ئەسپ‌سوار هادەی زووبڕۆ
دەهۆڵ وزورناو شایی‌و ڕەشبەڵەك
قریوەو شاباش ئەگەیشتە فەلەك
کابرای سەرچۆپی دەسەسڕ بە دەست
وێسە جووی ناوبوو سەرخۆش‌و بەدمەست
سوورو چەقەنەو بەستەی چەلەبان
تا ئەهاتنەوە بەرەو جوولەکان
جوولەکەیش وابوون بۆ کەپرەشینە
شەراب بەکوپەو کاسەو مەسینە
باوو باپیریان بەوکارو ئیرسە
شەموان پشوودان چیشتی هەریسە
ڕۆژانمان ئاوا شەوان ئێوارە
بەدیار شانامەو لەدیار شەوارە

حەوت شەو مێوژوگوێز یاخورمای دانە
ئەبەخشرایەوە بۆ گوێزە بانە..
خورشیدو خاوەر ڕۆستەمو زۆراب
حیکایەت خوانی دەنگ خۆش‌و ئەرباب
مەلا ئیسماعیل سەعەی خوامراد
بەهەرچۆو شێرۆو شیرین‌و فەرهاد
لەگەلێ مالێش بەزم‌و هەلپەرین
دەستارو ساوەر کوتان‌و هارین
دوای تەواو بوونی ئەم تەپەتەپە
گەنمە کوتاو بوو ساوەری لەپە.
گەلێ کەس ئەیگرت شەوان مۆتەکە
بەپیرخەنیلەو بەچەن سووتەکە
کەشك‌و دۆخەوا ترشی‌وترخێنە.
شانی‌بەرەبەر کێو بروخێنە
باراش هاریبنان لەئاشی ئاوبوو
نان‌و کولێرەش لەمالان باوبوو..
کولێرەی ساوەر یا پەنجەکێشی
جۆی تێکەل ئەکرا بۆپێزوکێشی
چنگال کەلانە یاخود شلکێنە
تیری‌و لەواشە تا ناوەشکێنە
پنەو تیرۆك‌و تەنوورو ساجی
مایەو کۆلەووژ تاوەوناوساجی
لەگەن‌و سەحەن، کەوگیر یەغنکێش
دەسکەوان بێژنگ تەختەو قیمەکێش
کەرەسەی پێویست تەشت‌و سینی‌ی مس
ئەی هێناو ئەیبرد دراوسێ بێ‌پرس

کوورەو مقاڵی ئاگردان مەقاش
داروخەلۆوزی حەلاش و بەلاش
ڕەفەو فەخفووری پەنجەرەو تاقی
سندوق هەشت تەرخان یاخو بوراقی
کلیم وبەرە فەرشی سوورو شین
سەرینی پەڕو جاجم پۆپەشمین
لێفەو دۆشەکو چەرچەفو پشتی
مشکی و خامەك بوو بۆ بەروپشتی
چراماں لەمپا قوتیلە یا مۆم
نیرگەو کوڵەکەی زۆری خواروکۆم
تاکتاکە ڕادیوێ کەمتر تەلەفۆن
سندوقی قەوان یاگرامەفۆن
پایزتا بەهار مێوژو باسوق
لەگەڵ کاکڵە گوێز بادام وسنجوق
لەبەر زۆپای دار یاخود ئاگردان
بەسەرگورشتەو چیرۆك و داستان
کۆ ئەبووینەوە خزم و دراوسێ
دەستو داوێن پاك بێ ورتەوباسێ
سێوی بن.ئەرزوبنە گۆزروان
هەنگوینی شانەو دۆشاوی خۆمان
گێزەرو توورو قارچك دومەڵان
ڕبەهەناری دەوری شەرەکان
بەڕوو وگوێزوو هەنجیری پەپکە
مرەبای بەهیەو خۆشاوی لەتکە
شەقەی گوێزی سوێر چەقالەو قەزوان
بنێشتی کوردی ،بابەتی ژنان

کلاّش‌و کلاّو چنین‌و ڕستن
یاربی گه‌وره کچ گوریس داخستن

O

کاروپیشه لاوو دیوه‌خان

O

ئه‌م شاره وابوو بۆلاو دیوه‌خان
بۆ پیاوی گه‌وره‌و کاتی لێقه‌ومان
که‌واو چاکه‌ت و عه‌بای شان سورمه
به‌شان‌و شه‌وکه‌ت به‌و سام‌و شه‌رمه
له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌یش دا شایانی باس بوون
زوربه‌یان حاجی‌و مه‌لاو خواناس بوون
شاعیرو ئه‌دیب یان مه‌لاو میرزا
عه‌ره‌بی‌و تورکی وفارسی شاره‌زا
پیاوی هه‌ڵکه‌وتوو زاناو منه‌وه‌ر
ڕۆشنبیر سویل سداره به‌سه‌ر
کاربه‌ده ستان‌و پیاوانی میری
کلێنه‌و عه‌ینه‌ك باستۆن بۆ پیری
زۆریان کاسب بوون، بارزگان عه‌تار
حوجره له خانا قه‌یسه‌ری‌و بازار
هه‌ندێکیش قه‌ساب یا به‌قاڵ باشی
خه‌یات‌و خه‌فاف جۆلاّو دارتاشی

مزگەر نانەوا لیفە دروو هەلاج
زەرەنگەڕ خومچی چەخماخ ساز سەراج
وردەبابەتو کۆڵگیر جوولەکە
بەقاڵیش سلق‌و بامیّ و کوولەکە
سەرتاشی جاران باکەش کەڵە شاخ
عەجامات لۆکەو خوێن‌و خورو زاخ
چەڵتوک‌و گەنم دوکانی عەلاف
لیرە ئەسکەناس چۆتەلای سەڕاف
ئاسنگەر تەورو خاکەنازو پاچ
کورتاندرووناڵبەنگ باجگر خەرج‌وباج
حیلی‌گوڵاوی دوکان لاکۆڵان
گەزۆو مەسکەت‌و چەرچی‌و مناڵان
پورەمەنیج‌و ئامەی چەقاڵە
ئوورزدی‌باك بوون بۆ حەمەو قاڵە
شێلم بە ترش‌و تەرە تووی ولیان
دەڵەمەو دۆشاو بەلاڵوك دەرمان
شەربەتی مێوژ پڕ عەترو گوڵاو
یا دۆکەی ڕەحە خۆشتر لەماستاو
تۆڵەکەی کولاو، چەنەوەر پیشۆك
قەنیلەی نۆك‌و تا فەریکە نۆك
کەوچك‌و چەقۆ شانەو شەکردان
دەستکرد هەجیجی کارگەی هەورامان
کڵاشی پەڕۆ بەکۆنەی خۆمان
چنینی دۆم بوو لەهۆمەرمەندان
لەدەرگای ماڵان دەنگی دەف ئەهات
کتێب گرەوە کەلان‌و خەڕات

ورچو مەیموونو دەهۆڵو زورنا
لوتی ئەی گێران بەکۆڵا نانا
قەرەچو چیخو بێژنگو هێلەك
هورووژمی منال گەڕەکاو گەرەك
یا زلە حەسیر گەورە پڕ ماڵتان
هەرزانو تالان بەقەدەر حالتان
بەجرتو جوێن ئەهات سالە شێت
بەرد بەمالانا هەی ئەوەم بە کویت
خۆشترین شێتی ئەو سا سالە بوو
ئەویش کە کوڕی سەعەی قالە بوو
وێلە دەری بوو بەتوخمو رەگەز
بەزمانی خۆش بوو ئەمنەی بالابەرز

O

گەڕەکەکانی سلێمانی

O

(کانێسکان) ناسراو بەراوە ئاسك
بیشەڵو قامیش کانیاوو باسك
ماڵی کاك ئەحمەد، گەڕەکی شێخان
ئەو تواناو هێزەی چەندەهای روخان
دیارو ئاشکرا ناوچەی پیر مەسوور
بەگۆزەو دیزە ئاگردان تەنوور
مەلکەندی ناسراو بەمەرو ئاژاڵ
بەردەهەڵکەندی، گوێژە و بەفرو چاڵ
سابونکەرانیش بۆ بەزیو شەماش
قەسابەکانو سەروپیی عەواش

سەرکارێزماڵی دایکی پاشابوو
ئەوەی وتوومە دوای وەچەی شابوو
سەرچیمەن، چوار باخ بۆ باخ‌و باخات
نیشانەی سەوزی پیشوودەرئەخات
بەڵام دەرگەزێن ناوچەی سەرشەقام
جێی‌پیاوی گەورەی بەجێگاو مەقام
خانوو بەردی کۆن بەنەخش‌و نیگار
دەرگاو پەنجەرە بەتەختەو بەدار
تەکیەی دالآن‌و تاقی بەر دەرگا
بەکاشی شین‌و ناڵ و شاخە گا
دیوار بەردو گەچ پان‌و دوونهۆم
بەئەلقەڕێزو دولاین‌وکلۆم
شووشەی ڕەنگاو ڕەنگ ئاوێنەی مەڕمەڕ
بۆ زستان گەرم‌و هاوینان سەرسەر
سەرخان‌و ژێرخان حەوشەو دەروازە
باخ‌و باخاتی بەبێ ئەندازە
حەوزو فوارەی جوان قەنەفەو کورسی
هەیوان شووشە بەنگ کۆشك‌و عوروسی
نەخاوەن ماڵیا نەکۆشك‌و تەلار
خاپووروکاول ماوە شوێنەوار
گەرەکی گاوران، کلدان، ئەرمەنی
باسرمەو شەراب چێشتی سەمەنی
بەشادی‌و خۆشی جەژنی سەری ساڵ
ئەدرا بە میوان هێلکەی سەوزوئاڵ
لەکەنیسەوە لە پاش دەنگی زەنگ
لەدوای دوعاونوێژ مۆسیقاو ئاهەنگ

هەمووگوێ رایەڵ فەرمانی قەشە
قەشەی بەبێ ژن بەوبەرگە رەشە
خۆ بەخۆی خۆیان وایان فێر ئەکات
لەتەك شەماشەو پۆلی راهیبات
خزمەت گوزاربن باربووی‌یەك بکەن
رەوشتیان جوانبێ خراپە مەکەن
مردوویان ئەناشت لەگردی گاوران
ئەویش گردێك بوو هاوشانی سەیوان...

●

§ شاری سلیمانی

شاری سلیمانی شارێکی شاخاوی‌یه له‌کوتایی سالی ١٧٨٤ دا کوتایی هات به‌دروست‌کردنی له‌لایه‌ن ابراهیم پاشاوه میری بابانی‌یه‌کان له‌نزیك‌ناوچه‌ی سه‌را که مامی (محمود پاشا) سالی ١١٩٦ کوچی دروستی کردوه ، له سه‌ر سنوری گه‌ره‌کی مه‌لکه‌ندی ئه‌م شاره دروست‌کراوه ابراهیم پاشا چه‌ند خانویه‌ك له‌گه‌ل حه‌مامێك وه‌مزگه‌وتیك وه بازاریکی تیادروست کردوه‌و له قه‌لاچوالانه‌وه که پایته‌ختی بابانی‌یه‌کان بوو گویزایه‌وه بوسلیمانی وه داوای له خه‌لکی لادی‌یه‌کان کرد ئه‌وانیش بگویزنه‌وه بۆ شاری سلیمانی وه له‌و میژوه‌وه شاری سلیمانی ویستویه‌تی جیگای شاری شاره‌زووری میژوویی بگریته‌وه که له‌زور کۆنه‌وه ئاوه‌دانی تیاهه‌بوه .

سنووری شاری سلیمانی بریتی‌یه له شاخی گویژه‌وقه‌یوان له باکور وه‌طاسلوجه له روژئاواوه ، گله‌زه‌رده له باشور به‌لام له رۆژهه‌لاته‌وه ناوچه‌یه‌کی ده‌شتایی‌یه‌و ئه‌روانیّ به‌سه‌ر ده‌شتی شاره‌زووردا .

شاری سلیمانی مه‌لبه‌ندی قه‌زای مه‌رکه‌زه بریتی یه له چوار قه‌زا (هه‌له‌بجه) ، (شارباژیر) ، (رانیه) ، (قه‌لادزه) .

میستەرهارت لە پەراوەکەی خویا ئەڵیت لە سالی ۱۸۲۰ ـ دا یانی دوای تەواو بوونی بە ۳٦ ساڵ ژمارەی دانشتوانی (۱۰) هەزار کەسێك بووە وە ژمارەی ماڵیشی (۲۱٤٤) ماڵ بووە کە لەمە (۱۳۰) ماڵی جولەکە وە (۹) ماڵی کلدانی وە (٥) ماڵیشی ئەرمەنی بووە.

ئاو و هەوا

ئاوهەوای سلیمانی ئاووهەوایەکی کیشوەری بە پلەی گەرما نزم دەبێتەوە بۆ ژێرپلەی سفر لە زستان داو ئەگاتە (٤٠) پلە لە هاویندا بە هۆی ئەوەی کەوتوتە ناوچەیەکەوە کە بە شاخ دەوە دراوە وە هەردوو وەرزی فینك (بەهار و پایز) کورتن وە باران بە زوری لە زستان و بەهاردا دەباری وە ئەگاتە نزیکەی ۹۰۰ ـ ۱۰۰۰ ملم هەروەها سلیمانی ناسراوە بەهەڵکردنی بایەکی توندکەپێی دەوترێ رەشەبا ئەویش لەئەنجامی جیاوازی پلەی گەرما لەنیوان شاخەکان و ناوشاری سلێمانیدا.

سەرچاوە

---

١ ـ ناملکەی سلیمانی لەلایەن قوتابیانی قوتابخانەی پی گەیاندی مامۆستایانی سەرەتایی کورانەوە سالی ۱۹٦۰ لاپەرە ٥ ـ ٦ ـ ٧

٢ ـ دلیل الطالب الجدید في جامعة السلیمانیة سالی ۱۹۷۸ ـ ۱۹۷۹ لاپەرە ـ ۱۳ ـ وەسالی ۱۹۸۱ لاپەرە ۱٥

٣ ـ کتێبی مێژ وی سلیمانی امین زکي بگ.

§ گەڕەکەکانو لقەکانی

ناوەکانیان لەچییەوە هاتوون ؟

گەڕەکە کۆنەکانی سلێمانی

١ – مەڵکەندی :

کۆنترین گەڕەکی شاری سلێمانیە . لەپێش دروستکردنی سلێمانیدا دێیەکی خنجیلانە بووە ، هەندێك ئەڵێن گوایە دێی (مەلیکی هندی) بووە ، بەڵام هەرگیز ڕێی تێناچێت ..! هەروەك لای هەندێك بەمەلیك کەندی واتە هەڵکەندراوی مەلیك دەزانرێت . ئەمین زەکی دەڵێ ڕەنگە ملك گوندی «بێ» (محمد امین زەکی بەگ تاریخی سلێمانیو ولاتی بەغدا ١٩٣٩ لاپەرە ٨٩) .

دوور نییە (مەل) (کەندی) بوو بێت واتە کەندی مەلوباڵندە بووە کەهێلانەیان تێدا کردووە .

٢ – چوار باغ

ئەوسا بریتی بووە لەچوار باخی سەوزو ئاودار پڕ بووە لە میوە هاتی هەمە جۆرە وەك قەیسی ، قۆخ ، هەنار .. کە ئەحمەد پاشای بابان دروستی کردوون

٣ – دەرگەزێن

بەناوی دێی (دەرگە زێن)ی هەمەدانەوە ناو نراوە ، چونکە هەندێ لەدانیشتووانی لە کاتی خۆیدا لەوێوە هاتوون .

٤ – سەر شەقام

ئەو سارێگای کاروانی بەینی قەڵاچوالان (کەمەرکەزی فەرمان ڕەوایەتی ی)و بەغدادبووە ، بە کە لی (سەگرمە)دا کە بەم شوێنەدا تێپەڕیوە .. بۆیە کە ئاوا کرایەوە ناو نرا گەڕەکی «سەرشەقامەکە» .

٥ – گوێژە

لە داری گۆێژەوە هاتووە کە ئەوسا لەو شوێنەدا و بە شاخەکەشەوە زۆر بووە ، یان بە ناوی چیای گوێژەوە ناونراوە کە بە پشت سلێمانی‌یەوە یە .

٦ – کانێسکان

وشەیەکی لێکدراوە لە (کانی) (ئاسکان) لەکاتی خۆیداپێش بنیاد نانی سلێمانی کانیاووێشەڵان بووە ئاسك ڕووی تێکردووە بۆ ئاو خواردنەوە ، هەروەها کاروانی‌یش لایان داوە بۆ پشوودانو حەوانەوە .

٧ – جوولە کان :

بەناوی ئەو جوولەکانەوە ناونراوە کە لە کاتی خۆی‌دا تێیدا دانیشتوون[1]

(١) سەرچاوە لە بلاَوکراوەکای شارەوانی (سلێمانی) ژمارە ٢ سالی ١٩٦٨ لاپەرە ٢٦

لقی گەڕەکەکان

١ ـ مەڵ کەندێ:
أ ـ پیر مەسوور
ب ـ حاجی حان
٢ ـ گۆیژە:
أ ـ صابوونکەران
ب ـ قەزازەکان
ج ـ گاوران
د ـ سەرچیمەن
٣ ـ دەرگەزێن:
أ ـ سەرکارێز
ب ـ سەرگۆل

٤ ـ سەرشەقام:
أ ـ هومەرمەندان
ب ـ گونجێ
ج ـ حەوشی پەستەك سوور
د ـ شیوی قازی
٥ ـ چوارباغ
أ ـ هۆلی (قەصابەکان).
٦ ـ کانی ئاسکان:
أ ـ شێخان
ب ـ بازاڕە بچکۆلە
ج ـ ژاڵەیی یەکان
د ـ نووری یاوا

تێبینی:

له هەنـدێ گەڕەکـا خانوویەکی گەورە چەند ژوورێکی تێدا بوو، هەر ژوورەی خێزانێکی تێدا بووە پێیان وتووە (حەوشی گەورە)، یان بۆ نیشانە وتوویانە کۆڵانەکەی لای حەوشی گەورە.

دیمەنی کۆنی سلێمانی

وینەی شاری سلێمانی لە ساڵی ١٩٥٢ دا گیراوە بەفڕۆکە لەبەرزی دە هەزار پێوە ـ ١٠٠٠٠ ـ قدم.

نموونەی خانووی زۆر کۆنی سلێمانی

وێنەی شاری سلێمانی لە ساڵی ١٩٢٧ دا

قوتابخانەی فەیسەڵیە ١٩١٨

بەردەرکی سەرا ساڵی ١٩٣٤

قەیسەری وەسمان پاشا

خوار مزگەوتی گەورە بەردەمی کۆشکەکەی ئێستای تەوفیق قەزاز ساڵی ١٩٤٦ گیراوە.

پردی قلیاسان سالی ۱۹٥۰

نۆبەچی بەردەرکی سەرا

بەرمزگەوتی گەورەکلتی نوێژی جومعە

مەیدانی دارو خەڵوزەکە سانی ١٩٥٠

دیمەنی ناوسەراو جادەکەی تەنشتی بەرەو خەستەخانە

باخی میللی بەرامبەر مزگەوتی گەورە

شەقامی سابونکەران

شەقامی کاوە قوتابخانەی فەیسەیە

بەردەرکی سەراو قوتـابخـانـەی فەیسـەلیـەو جادەی تازە (مەولـەوی)

بەردەم قوتابخانەی فەیسـەلیەیە

گردەکانی دەوروپشتی شار

شوێنی شاری سلێمانی بەقەد پاڵی چیای گۆیژەوە هەڵبژێراوە ، لەدوورەوە هەمیشە چەشمەندازی چیای بەرزی پیرەمەگروون کە (٢٦٧٠م) بەرزەو لای خۆرئاوایەوە چیای گڵەزەردە دیارە .

شوێنی کۆنی سلێمانی لەسەرەو لێژی خوار گۆیژەدا هەڵبژێردراوە ، بەڵام دەوروپشتی شاری کۆن ، کۆمەڵی گرد بوو ، کە لەسەردەمی دامەزراندنی شاردا شوێن کشتوکاڵ بوون‌و وردە وردە هەندێکیان بوون بە گۆرستان لەگەڵ گەورە بوونی شاردا ، زوربەی ئەو گردانە بوون بە خانوو . کەواتە دەتوانین بڵێین شاری سلێمانی ئێستا چوار دەوری بەچیا تەنراوە شارە کە خۆی لەسەر کۆمەڵە گردێکە کە ناویان بەم جۆرە لێنراوە .

١ – گردی حاجی ئەولا – پشتی باخی شێخ لەتیف ...

٢ – گردی ناوەراست پێی‌شیان دەوت گردی سەید عەبدول کەریمی کاسەوکەوچك چونکە ئەو زاتەی لی‌نێژراوە ، بەرامبەر گردی حاجی ئەولا تەنیشت ڕێگا کۆنەکەی هەڵەبجە .

٣ – گردی سەیوان تەنیشت گردی ناوەراست‌و شێخ مارفی نۆدێ‌و باوکی کاك ئەحمەدی شێخی لی‌نێژراوە .

٤ ـ گردی شێخ حسینی قازی کەپێشی دەڵێن گردی شێخە بچکۆلە چونکە ئەودوو زاتەی لێ نێژراوە. شێخ حسینی قازی خوشکەزای کاك ئەحمەدی شێخەو شێخ محمد (شێخە بچکۆلە) کوڕی کاك ئەحمەدی شێخە ئەکەوێتە پشتی گردی سەیوانەوە.

٥ ـ گردی گوڵان: پێشی دەڵێن گردی مامە یارە، چونکە مامەیارە لەسەر ئەوگردە نێژراوە پشتی کارێزی وەستا شەریف

٦ ـ گردی گاوران: پێشی دەڵێن گردی ئەڵەمانەکان چونکە گۆڕستانی گاورەکانە، لە پشتی گردی شێخ حسینی قازی یەوە[1]

٧ ـ گردی هۆمەرەکوێر:

لەنێوانی گردی سەیوان و گوندی قرگەدایە.

٨ ـ گردی سەلیم بەگ:

لەپشتی گردی گاروانەوەیە لەسەر ڕێگای قرگە.

٩ ـ گردی کانی شەکراو

لەپشتی گردی سەلیم بەگەوەیەوە.

١٠ ـ گردی سووتاویان گردی گرۆێ، شوێنی کانی بەردی مەڵکەندی یەکانە. دەکەوێتە پشتی تانکی ئاوەکەی سەرووشار.

١١ ـ گردی صالحی مەحموود:

١٢ ـ گردی دەباشان:

ئەمیش لەتەنیشت گردی صالحی مەحموودە وەیە.

١٣ ـ ناوگردانی خوارو و لەپشتی گردی دەباشانەوەیە.

تێبینی:

گردی ئەڵەمتەکان بۆیە ئەو ناوەیان لێناوە لەجەنگی یەکەمی جیهانیدا لە ساڵی ١٩١٦ز فڕۆکەیەکی ئەڵەمانی هاتبوو لەدەشتی فڕۆکەخانەکە نیشتەوە، جێگای گەرەکی شۆڕشی ئێستا لە سەرخەتی پێنجەتی پێنجەکە. بەڵام دەڵێن لەبەر ئەوەی نیشانەی نیشتنەوەیان لەبیر چووە بۆی بکەن بەرەو ڕووی کوێ بنیشێنەوە، خزاوەو کەوتۆتە شیوی (دۆزەخ مینە) تەنیشت ماڵی قادر ئاغای حاجی مەلا سەعید. ئەو شیوەیە،کە لای سەرچاوەی کانی ئاسکانەوەیە بەرەو دەشتی وەیس ئەڕوێشت دوو فڕۆکەچی تێدا بووە بەو کارەساتە هەردووکیان مردوون و لە گردی (گۆڕستانی گاوران) ناشتیانن پاش ماوەیەك دەریان هێنابوونەوە، ئیسقانە کانیان بردبوو ئەوە بۆ ئەڵەمانیا لەو ڕووداوەوە ناویشیان ناوە گردی ئەڵەمانەکان.

١٤ ـ ناوگردانی سەروو کە پێی دەڵێن ـ گردی دۆڵی میران لە پشتی ناوگردانی خوارووەوەیە .
١٥ ـ گردی کانیە بەهارە :
ئەم گردە دەکەوێتە پشتی گردی دۆڵی میران .
١٦ ـ گردی جۆگا : لە بەرامبەر شەخسی شێخ جافرەوەیە .
١٧ ـ کردی فەقێیـان : لەپشتی مزگـەوتی کانی ئاسکانە وەختی خۆی فەقێکان یاریان تێدا کردووە .
١٨ ـ گردی شێخ ئەحمەدی هندی : ئەم گردە بەرامبەری کارێزە وشکەیە .
١٩ ـ گردی قۆرییـە شکـاو : لەپشتی ئاوی قۆرییـە شکاوەوەیە ، واتە بەرزایی یەکانی پشتی گەڕەکی شۆڕش .
٢٠ ـ گردی غاباتەکە : ئەمیش گردی ماڵی پارێزگارە (محافظ) .
٢١ ـ گردی مسکێنان : لەپشتی شەخسەکەی ئابلاخەوەیە .
٢٢ ـ گردەکان : کەگردی رعایە شباب و ئەو ریزە گردە پیٚیان دەڵێن وتوون گردەکان .
٢٣ ـ گردی گەورە : ئەوگردە گەورەیەیە لەپشتی رعایە شبابەوەیە .
٢٤ ـ گردی کەرترێنەکە . بەردەمی خانووەکانی کارگەی جگەرەیە .
٢٥ ـ گردی موشیراوا : لەپشتی کارگەی سەهۆڵی قەندیل و خوار مۆزەخانەکەیە .
٢٦ ـ گردی شێخ فەتاح : بەرامبەرگردی شێخ محیٚدینە .
٢٧ ـ گردی شێخ محیدین : لە پشتی مۆزەخانەکەوەیە .
٢٨ ـ گردی گۆڕەجـولـەکـە : سەروو جوولـەکـان و خوار یاریگەی پەروەردەیی ئیدارە محلی یەوەیە ، لەمێژ گۆڕستانی جولەکەکان بووە .

٢٩ ـ گردی کاك ئەحمەدی بۆن خۆش : خواروو گۆڕە جولەکە
٣٠ ـ گردی شێخ هەباس : خوار جوولەکان و دێی ولۆبەیە .
٣١ ـ گردی حاجی مەلا عەلی : بەرامبەر دەباخانەکەیە .
٣٢ ـ گردی زێڕینۆك : ڕێگەکۆنەکەی هەڵەبجەپێشی گردی کانی با بەدەستە ڕاستا بەرەو تانجەرۆ

٣٣ - گردی کانی با دوای گردی زێرینۆکە .
٣٤ - گردی پیرمکایل بەرامبەر گردی سەلیم بەگ پشتی دێ هومەرەکویرە .

کاریزەکانی ناوشارو دەوروپشتی سلێمانی

شاری سلێمانی :

هەر لەسەرەتاوە بناغەی شارستانێتی سەردەمی خۆی بۆ دانراوە . دەتوانین کاریز هەڵ کەندنو راکێشانی ئاوی کاریز بەبۆری بۆ ماڵو مزگەوتو حەمامو ئاشی گەرەك ، بە یەکەم پرۆژەی ئاودانی شار دابنێین ، کە تائیستاش هەر ئەوە بناغەی ئاودانی شارە .

بەم جۆرە دەتوانین بڵێین دامەزرێنەری شاری سلێمانی بیری لەوە کردۆتەوە کە شارەکەی لە شوێنێکی ئاوداردا بنیات بنێت ، ئەو کاریزانەی لەکاتی شار دامەزراندندا هەڵکەندران تا ساڵانێکی زۆر بەشی شاریان دەکرد . بۆ گەورە بوونی شاریش هەروەك پێش بینی ئەوەیان بوو بێت کە ئاوی سەرچنارو پاشان زێ ی دوکانیش فریای شار دەکەون وابووە .

کاریز هەڵکەندن هەر لەسلێمانی نەبووە رەنگە لە زۆر شاری تری جیهانیش دا هەر بەم جۆرە بوو بێت ، بەڵام بێ سوودنی یە کەوەسفی جۆری کاریز هەڵکەندنی جارانی سلێمانی بکەین تاکەرەسەی بەراوردکردن بدەینە دەست پسپۆرانی خۆی

لەزەمانی کۆندا بۆ دروستکردنی پرۆژەی ئاو بە پێی سەردەمی خۆی چەند کاریزێکیان لێداوە وەبەهۆی ئەم کاریزانەوە ناو ماڵەکانو حەمامەکانو مزگەوتەکان بووژاونەتەوە ، وە هەروەها بۆ کشتوکاڵیش سوودێکی زۆری لێ وەرگیراوە ، زوربەی مزگەوتو حەمامەکانی سلێمانی کاریزی تایبەتی خۆی تێدایە ئەوەی کاریزی نەبێت لە کاریزە نزیکەکانەوە بە گونج بۆی راکێشراوە . لێدانی کاریز ئەرکێکی زۆری هەبووەوە ماوە یشی ویستوەو وردەکاری یەکی زۆری تێدا بەکار هێنراوە .

(ع . م . ر)

چونێتی لێدانی کارێز :

ئەگەر مزگەوتێك یان حەمامێك یان زەوی‌یەکی بەپیت‌و بەرەکەت بۆ کشتوکاڵ پیویستی بەکارێز هەبوایە دەچون لەدووری (٥٠٠م‌تا ١٠٠٠م) لەسەروو ئەو شوێنەوە زۆر جاریش لە ١٠٠٠م تێ دەپەڕی بیرێکی قوڵیان لێدەدا تاکو نزیکەی (٢٥م – ٣٠م) قووڵی وە زۆر جار لە ٣٠م پتریش تێدەپەری ، پاشان دەهاتنەوە ئەو شوێنەی کارێزەکەی بۆ لێدەدەن ، وەکو ئەو مزگەوتە یان ئەو حەمامە،با ناوی بنێین خاڵی سفر واتە (نقطة الصفر) ئەوانەی ئەم کارێزەیان لێدەداو هەڵیان دەکەندن پیی‌یان دەووتن کارێزکەند .

ئەم کارێزکەندانە لە خاڵی سفرەوە بەرەو ڕووی بیرەکە زەوی‌یەکەیان هەڵ دەکەن تانزیکەی پەنجا مەتر دەرۆیشتن ، هەموو گڵەکەیان فرێ دەدایە دەرەوە بە وێنەی سەنگەرێك سەرەکەی بەتاڵ‌بوو ، پاشان بەبەرد هەڵیان دەچنی بە بەرزی ١ر٤٠م وەبەپانی ٤٠سم پاش لێدانی‌و هەڵکەندنی ئەم پەنجامەترە قوڵی سەنگەرەکە دەچووە نزیکەی ٣ مەتر ، ئیتر لە دوای ئەوەوە هەر لەسەرهەمان لێژی لەژێرەوە زەوی‌یان کون دەکردو بەژێری‌دا دەرۆیشتن هەربە بەرزی ١ر٤٠م‌و پانی ٤٠سم

دەمی کارێز لە خاڵی. صفرەوە

« شێوەی لێدانی کارێز »

بەم جۆرە بەژێر زەوی‌یەکەدا دەڕۆیشتن، هەتا کو بڕۆیشتنایە پتر لەسەر ڕووی زەوی دوور دەکەوتنەوە، واتە قووڵتر دەبوو، بەڵام هەر ماوەی سی مەتر دەیان توانی بەژێر زەوی‌دا بڕۆن، لەدوای ئەم سی مەترە لە زەوی یەوە بیرێکیان لێ دەدا تاکو دەگەیشتە سەر کۆتایی سی مەتری یەکەم، وەقووڵایی ئەم بیرە دەگەیشتە دەوری شەش مەتر ئینجا لەم بیرەوە دە چوونە خوارەوە و دەستیان دەکرد بەهەڵدڕینی زەوی‌یەکە هەر بەرەو ڕووی بیرەکەی یەکەمجار لێدرابوو ئاوی لێ هەڵقولابوو وە وردە وردە گڵە کەیان فرێ دەدایە دەرەوە، دەڕۆیشتن هەتا نزیکەی سی مەتری تریان دەبڕی ئینجا هەر لەبەر ئەو هۆیە ئەویش نەتوانینی فرێدانی گڵ و توندبوونی هەناسەو تاریکی دەهاتنەوە سەر زەوی‌و لەکۆتایی سی مەتری دووەم دا بیرێکی تریان لێ‌دەدو لێوەی دە چوونە خوارەوە وە دەستیان دەکردەوە بەهەڵدڕینی ناوزەوی. وە ئەم بیرە قووڵی دەگەیشتە دەوری نۆ مەترێ، هەروەها هەر سی مە تریان لێ تەواوبکردایە دەهاتنە دەرەوەو بیرێکی قووڵتریان لێ دەداو لێوەی دەچوونە خوارەوەو ئیشیان تێدا دەکرد بەم جۆرە بەلێدانی نزیکەی بیست بیر یا بیست و پێنج بیر یان زۆر جار لەوە زیاتر تا دەگەیشتنە دەمی بیرە سەرەکی یەکە کە ئاوی تێدابوو. پاشان بۆ ئەوەی ئاوی ئەم بیرە پتر پەرەبسێنێ وەپتر بەلێژی بێتە خوارەوە دەچوون لە بیرە سەرەکی‌یەکەوە بەرەوژوور بە دوویان سی ڕێگادا بەوجۆرە زەویەکەیان هەڵ دەدڕی‌و بەژێری‌دا دەڕویشتن.

پاش سی مەتر دەهاتنە دەرەوە بیریان لێ‌دەدا هەتا کو (٣ ـ ٥) بیر دوور دەکەوتنەوە بەهەر سی خەتەکەدا وەئاوی ئەم خەتانە دەهاتنەوە سەر بیرە سەرەکی‌یەکە هەمووی لەیەکی دەداو بەناو کارێزەکەدا دەڕۆیشت لەژێر زەوی‌یەوە وەلەخاڵی سفرەوە، ئەم ئاوە سەری دەر دەهێنا وەپی‌یان دەوت کارێزی فلان.

تەنها لێدانی بیرە سەرەکی‌یەکە بۆ هەڵقولاندنی ئاوەکەبوو بەڵام بیرەکانی‌تر هەمووی بۆ چوونە خوارەوەو بۆگڵ فرێ‌دان بوو وەلە دوایی‌دا ئەم بیرانە سەریان دەگیرا وە بە بەرد هەڵ دەچنران وەنیشانە دەکران، وەلە هەچ شوێنێکدا ناوی کارێزەکە هەرەسی بهێنایە وە بگیرایە لەم بیرانەوە بۆدەچوونە خوارەوە وەگڵە کەیان دەر دەدا وە دیوی ناوەوەیان بە دیوار هەڵ دەچنی بۆ ئەوەی جارێکی تر هەرەس

نەهێنێت وەپاش تەواو بوونی هەر لەو بیرەوە دەهاتنە دەرەوەو سەری بیرەکەیان جارێکی تر دەنایەوە

ئەو کەرەستانەی کە کارێزکەنەکان بەکاریان دەهێنا

کارێزکەندەکان چەند کەرەسەیەکی تایبەتی خۆیان پیێبوو بەکاریان دەهێنا وەکو: (پاچ) بۆ هەڵکەندنی و قولنگ کەکلکێکی کورتی هەبووە بەدرێژایی بستێك و چوار پەنجە بۆ لابردنو دەردانی گڵەکە هەروەها تەرازوو، خۆ ئەم تەرازووە بەکار دەهێنرا بۆ زانینی لێژایی زەوی‌یەکە وەلە مەعدەنی زەرد دروست‌کرابوو، لە شێوەی سی‌گۆشەدا، وە لەگۆشەی ناوەراستەوە خەتێك کە بە بڕیەند تێی کرابوو بەرێکی هاتبووە خوارەوە هەتاکو ناوەڕاستی بنکەی (قاعدە) سیێ گۆشەکە ئەم گۆشەی ناوەراستە بەزەوی دەچقێنرا، پەتێك لە بنکەکەوە بەرەو خوار شۆڕ کرابووەوە قورسایی‌یەکی کەمی پێوەبوو وە لە گۆشەکانی ئەم‌لاو ئەولای بناغەکەوە دوو قولاپی پێوەبوو کە بەهۆی دوو پەت‌و دووپارچە تەختەوە دەیان توانی کە لێژایی زەوی‌یەکە بدۆزنەوە چونکە ئەو پەتە هەچ کاتێك لەسەر خەتی سەر تەرازووەکە رێك بوەستایە مانای ئەوە بوو شوێنەکە تەرازووە، وە بەم جۆرەکاری خۆیان پیێ دەبردە سەر. هەروەها لەو کەرەسانەی کە بەکاریان هێناوە.

هەروەکو تورەکەیەکی بچکۆلە بۆ ئەوەی گڵەکەی تیێبکەنو دووری نجەنەوە، شتێکیان دروست‌کردبوو پیێیان دەووت دۆلکە. ئەم دۆلکەیە لە شێوەی تورەکەدا لەپێستیێ «گا» دروست دەکرا بەدەمی دۆلکەکە بە دارێکی چەقاوەی خڕ قایم دەکرا... ئەم دارە دەبوایە یان لەداری هەنار یان بەروو بوایە...

ئەمە دەدوررا بەدەمی تورەکە پیستەکەوە بێگومان دووکەس لەدەمی بیرەکەوە دەچوونە خوارەوە یەکەمیان هەڵی دەکەند بەقولنگەکە فریی دەدایە دواوە زەلامی دووەم ئەم تورەکەیەی بەدەستەوە بوو پری دەکرد لەگڵ دووری دەخستە وە بۆ دەمی بیرەکە وەهەندیێ جار ئەگەر شوێنەکەی زۆر دوور بوایە لەدەمی بیرەکەوە زەلامێکی

تریش دەچووە خوارەوە لەم تورەکانەی پیٚبوو گڵی دوور دەخستەوە بۆ دەم بیرەکە،
هەروەها بۆ چارەسەرکردنی تاریکی ناوکاریٚزەکە هەر چەند کاریٚزەکە لەدەمی
بیرەکە دوور بکەوتایەوە تاریك تر دەبوو ، لەبەر ئەوە هەر لە دیواری کاریٚزەکەدا
تاقیٚکی بچکۆلەی لیٚدەداو مۆمیٚکی تیٚدا دادەنا هەتا دایبگیر سیٚنیٚ ؛ حەوت
هەشت مەتر دوور دەکەوتەوە تاقیٚکی کەی لیٚدەدا مۆمیٚکی کەی تیٚدا دادەگیرسان .
بەم جۆرە ناوبیرەکە رووناك دەبووەوە تاماوەی نزیکەی ٣٠ مەتر دوای ئەوە پیٚویستی
بەبیریٚکی تر دەکرد .. ئەمە جۆری هەڵکەندنو دوور خستنەوەی گڵ بوو بۆ دەمی
بیرەکەو لەگەڵ جۆری کەرەسەکانی کە بەکاریان دەهیٚنا،بەلاّم دوای ئەوە بەهۆی
چەند کەرە سەیەکی ترەوە بەتاقە کەسیٚکی تر لەسەر زەوییەوە لەدەمی بیرەکە ئیشیان
دەکرد ئەمانە ئیشیان دەردانی گڵەکەی ناوبیرەکەبوو . دووکۆڵەکەی گەورەیان
لەملاو لەولای بیرەکەوە بەتوندی دەچەقاندە زەوییەکەو قایمان دەکرد ، لەدوایی‌دا
کەرەسەی سەر خستنی گڵ کە بە هۆی چەرخەوە کەلەداری پیٚدروست کرا بوو .
ئەم چەرخەیان دەخستە سەر ئەو دوو کۆڵەکەیەو گوریسو قولاپی لیٚدەبەستراو شۆڕ
دەکرایەوە بۆ دەمی بیرەکە ، ئینجا دوو زەلام بەقاچو بەدەست ئەم چەرخەیان
بادەداو گوریسەکە دەرۆیشتە خوارەوە بۆ ناو بیرەکەو وە لە خوارەوە ئەو زەلامەی
گڵەکەی دەهیٚنایە دەمی بیرەکەوە تورەکەکەی دەکرد بە قولاپەکەدا وە بە هۆی بادانی
چەرخەکەوە تورەکەکە سەردەکەوتو زەلامیٚك لەسەرەوە لیٚیدەکردەوە
بەتاڵی‌دەکرد . ئەم گوریسو قولاپە وا دروست کرابوو لەدوولاوە کاتیٚك کە
چەرخەکە بادەدرا تورەکەیەك سەردەکەوتو تورەکەیەکیش دەچووە خوارەوەی
ئەوەی خوارەوە تورەکە بەتاڵەکەی لیٚ دەکردەوە ، ئینجا جاریٚکی تر پری دەکردەوەو
دەیکردەوە بەقولاپەکەدا وە ئامادەی دەکرد بۆ سەر خستن .

بەم جۆرە گڵی ناو کاریٚزەکەیان لەدەمی بیرەکەوە سەر دەخستە سەرەوە بەم
شیٚوەیە دەوامی دەکرد هەروەکو وتمان هەتا کو سی مەتر لەدوایی دا دەهاتنە دەرەوە
بیریٚکی تریان لەدووری سی‌مەترەوە لیٚدەداو داموودەزگای دەردانی گڵیان
دادەمەزراند .. بەمچەشنە تا ئیٚوارە کاریان دەکرد ، ئیٚوارەش کەرەسە کانیان
کۆدەکردەوەو قسڵیان دەکرد بە تورەکەکانەوە بۆ ئەوەی تورت بیٚتەوەو بۆن دەر
نەکات چونکە لەپیٚستی گا دروست کرابوو .

ئاوی ئەم کارێزانە هەندێکیان چوار پێنج ئینچ ئاوی لیّ دەهاتە دەرەوە وە هەندێکیان شەش ئینچ ، وە ئەمانە زۆریان ئاشی پیّ دەگەڕا کارێزی وا هەبوو نزیکەی دەئاشی گێڕاوە ، لە دوایی دا ئاوەکەی کراوەتە سەر زەرعات سوودی لیّ وەرگیراوە هەندیّ جار ئەگەر کانی یەك ئاوی زۆر بوایە دەچوون هەڵیان دەدری بۆ ناوەوە هەڵیان دەچنی بە دیوار و دەیانکرد بەکارێز.

بەڵام ئەو شوێنانەی کە پێویستیان بە ئاو هەبوو بێت وەنزێك بووبن لە کارێزەکەوە وەکو حەمام و مزگەوت و حەوزی چەندماڵێك لە گەڕەکەکان دا بەگونج ئاویان ڕاکێشاوە ، گونج بریتی بووە لە بۆرییەك کە درێژی (٥٠ - ٦٠) سم بووە ، خڕی دەمەکەی نزیکە ٢٠ سم بووەوە لە قوڕ دروست کراوە سوور کراوەتەوە وەئەم بۆری یانە دەبەسترا بەیەکەوە لە دەمی بەستنەکەدا شتێکیان بەکاردەهێنا پیّ ی دەوترا (جاڕو) کە لە قسڵ و خوڵەمێش دروست کرابووەوە بەینی بۆرییەکانی سارێژ دەکرد ، وەئەگەر لە شوێنێکدا گونجێك بشکایە یان کونی تیّ ببوایە قسڵ و پیولەگەڵ وورده لۆکەدا تیکەڵ دەکرا و ئەو شکاوییەی پیّ چاك دەکرا .

بەڵام لەدوایی دانانی پرۆژەی ئاوەوە زوربەی ئەم کارێزانە بەسەر چوون وەکەس نەبوو خزمەتیان بکات وردە وردە کەم بوونەوە ، هەندێکی کەمیان نەبیت ماوە لەوانەش هەندێکیان لە نەماندان . بەڵام بەداخەوە ئەگەر چاك بکرێنەوە خزمەت بکرێن ، دەتوانریّ هەروەك یادگارێك بمێنێت وە شارەکەش سوودی لیّ وەربگریّ .

● کارێزەکان ●

ئەمانەش ئەو کارێزانەن کە لە سلێمانی و دەوروپشتی دا هەبوون لەگەڵ دیاری کردنی شوێنەکانی دا.

١ ـ کارێزی شێخ مەحموود: لەبەردەمی داری (تووی مەلیك) دابوو.

٢ ـ کارێزی حاجی بەگ: لە سەرووی مەڵکەندی لای کەمپی ئەرمەنی یەکان کە ئێستا کراوە بەعەماراو، لەبەردەمی مزگەوتی عەلی کەمال دایە.

٣ ـ کارێزی عەزیز ئاغا: (دوولوولەکە) لەسەرووی مەڵکەندی، بەرامبەر بەندیخانەی سەرەوەی ئێستا لەسەر فولکەی ئەزمڕ کە ئێستا کراوە بە عەماراو.

٤ ـ کارێزی دارۆغا:

ئەو کارێزە کە ئێستا مزگەوتی دارۆغای لەسەر دروست کراوە.

٥ ـ کارێزی حاجی حەمە سوور:

کەوتۆتە سەروکارێزی دارۆغاوە.

٦ ـ کارێزی سەید ئەحمەدی بابا رەسووڵ.

کەوتۆتە تەنیشت کارێزی حاجی حەمەسوورەوە.

٧ ـ کارێزی عەزیزە جۆلا:

کەوتۆتە ناو مزگەوتەکەی گەڕەکی ئازادی یەوە.

٨ ـ کارێزی وەستا شەریف:

کەوتۆتە بەردەمی گردی مامەیارە.

٩ ـ کارێزی مەجید بەگ:

کەوتۆتە بەردەشتایی یەکەی بەرامبەر گەڕەکی ئیسکان.

١٠ ـ کارێزە وشك:

کەوتۆتە ناو گەڕەکی کارێزە وشکی ئێستاوە لەنزیك پردەکەوە

١١ ـ کارێزی ئەحمەد زەنگەنە:

کەوتوتە پشتی سەراوە.

١٢ كارێزی كوڵەسپی
كەوتۆتە ناو گەڕەكی صابونكەرانەوە
١٣ - كارێزی كانی ئاسكان
كەوتۆتە بەردەمی مزگەوتی كانی ئاسكان (كانیسكان) ەوە
١٤ - كارێزی قوری‌یە شكاو
كەوتۆتە چالاٚیی‌یەكەی دەشتی فرۆكەخانەكە
١٥ - كارێزی دەشتی ئەحمەدی ساغا
كەوتۆتە بەر گەڕاجی ئەسحابە سپی‌یەوە
١٦ - كارێزی ناو ماڵە ماسی‌یەكە
كەوتۆتە ناو گەڕاجی جوانرۆوە
١٧ - كارێزی ناوخانە سووتاو
لەناو گەڕاجی گەل‌دا یە لەبەر خانەقا
١٨ - كارێزی ناو گومرگە سووتاو
كەوتۆتە ناو گەڕاجی بەغدا لەبەر خانەقا
١٩ - كارێزی دایكی پاشا
لەبەردەم ماڵی عەزمی بەگ‌دایە لەسەر كارێز .
٢٠ - كارێزی گونجی حەسەن بەغایی
كەوتۆتە ناوەند باخی (شێخ لەتیف) ەوە .
٢١ - كارێزی مشیراوا
لەدەشتاییەكەی بەردەم گردی مشیراوادا خوار كارگەی سەهۆڵی گەڕەبێت
٢٢ - كارێزی حاجی مەلا عەلی .
كەوتۆتە ناومزگەوتەكەی گەڕەكی خەبات .
٢٣ - كارێزی ئەمینی عەتار
كەوتۆتە پشتی گەڕەكی خەباتەوە
٢٤ - كارێزی كانی دۆمان
كەوتۆتە خوار باخی شێخ لەتیفەوە .
٢٥ - كارێزی جوولەكان دووكارێز هەبوو لەگەڕەكی جوولەكان یەكێكیان لای
كەنێشتەی خوارووی جوولەكان ، ئەوی تریان لای كەنیشتەی سەرووەوە بوو .

٢٦ - کاریزی خولەی تەمر
کەوتۆتە پشتی گردەسووتاو (گردەگرویْ) پشت کانەبەردەکا٬
٢٧ - کاریزی دەباشان .
هەر لەناو دەباشاندا دوو کاریز هەبوو .
٢٨ - کاریزی گاقران سەروو کاریزە وشك .
٢٩ - کاریزی غەفور ئاغای حاجی ئەولا
کەوتۆتە بەینی زەرگەتەو کاریزە وشکەوە
٣٠ - کاریزی زیرینۆك :
دوو کاریزە کەوتونەتە ئەم دیوو ئەو دیوی ریگا کۆنەکەی هەڵەبجەوە کە دەچیت بۆ کانی با
٣١ - کاریزی سیْ توان کەوتۆتە بەردەمی کانی باوە
٣٢ - کاریزی باشچاوەش کەوتۆتە بەینی گردی سەلیم بەگ و قرگەوە .
٣٣ - کاریزی هۆمەرەکویر : کەوتۆتە نیوان گردی سەیوانو قرگەوە .
٣٤ - کاریزی کانی شەکراو :
کەوتۆتە ئەو دیو هۆمەرە کویرەوە
٣٥ کاریزی بۆگەنە
کەوتۆتە بەردەم شەخسەکەی کاك ئەحمەدی بۆ نخۆشەوە
٣٦ - کاریزی حەمە ئاغای برایم ئاغا
لەگەرەکی چوارباخ لای ئاشی حاجی ئەحمەدی مچەسەلاق.ئەوسا ناو باخەکان بوو
٣٧ - کاریزی مەولانا
کەوتۆتە خوار جوولەکانەوە .
٣٨ - کاریزی کانی سارد لەخوار سەر شەقامەوە
ناو قەسابخانە کۆنەکە .
٣٩ - کاریزی کانی ماسی : کەوتۆتە ئەم دیو قەرەتۆغانەوە لەسەرریگای قەرەداغ .
٤٠ - کاریزی نووری بەگ پشتی کانی ماسی .
٤١ - کاریزی کامام لەناو دیْی ولووبە کە ئیستا کەوتۆتە ناوشارەوە
٤٢ - کاریزی شیخ هەباس ئەم دیو گردەکەی شیخ هەباس .

● کارێزکەندە بەناوبانگەکان ●

ئەمەیش لیستەی ناوی هەندێك لەو کارێزکەندانەی کە لە کاتی خۆیدا زۆربەی ئەو کارێزانە کە ناومان بردن ئەمانە بردن هەڵیان کەندوون و ئیشیان تێدا کردوون:

١ ـ وەستا حەمە ئەمین.
٢ ـ وەستا کەریمی ئەحمەدی.
٣ ـ وەستا ئیسماعیل کەریم.
٤ ـ وەستا رەحیم.
ـ وەستا حەمە حەیران.
٦ ـ وەستا عەباس.
٧ ـ وەستا حەسەن.
٨ ـ وەستا ئەحمەد.
٩ ـ وەستا عوسمان ئیسماعیل کەریم.

وەجگە لەوانەی کەوەستای کارێز بوون هەندێکی تر هەبوون کەوەستای گونج دانـــان بوون لەوانـەش ئەوەی کە زۆر ناسـراو بووە ناوی وەستـا (پیـرۆت) بووە. یەکێکی تریش ناوبـانگی دەرکـردووە بەدروستکـردنی گونـج ناوی حاجی سالحی کورە بووە.

سەرچاوە:
وەستا عوسمانی وەستا سمایلی کارێزکەند.

ئاشی ئاوو شوێنەکانی

«ئـــاش» بۆ لادێ و شار دیـــاردەیـەکی بە شارستـانی یـە، لە زوربـەی لاپـەڕەی مێژووی کۆن دا، دروستکردنی ئاش بەدیمەنێکی بەیەکەوە بەستنی شارو لادێ، یان کشتـوکـاڵ و شارستـانێتی دادەنـرێت. هەر لەبـەر ئەمـەیە بۆ بەجی هێنانی ئەو ئەرکە لەسەرەتای دروستبوونی سلێمانی یەوە، سوود لەو کارێزو پرۆژەی ئاوە بۆ ئاش دروستکردنیش بینراوە.

شاری سلێمـانی تاپـەیـدا بوونی ئامێری میکانیکی و تەکنیکی ی تازە، پیویستی شاری، لەگەنم هاڕین و چەڵتووك کرەکردن بەدروستکردنی گەلێك ئاشی ئاو ڕاپی کردووە.

هەر لە لاپەڕەی یادگاردا چەند لاپەڕەش بۆ ئەو دیمەنەی ژیان و گورج و گۆڵی ی شار بەباسی ئاشی ئاو بەجی دێڵین.

ع.م.ر

پێش ئەوەی ئاشی مەکینە بێتە شارەکەمانەوە زۆر ئاشی بەرد هەبوون کە بە ئاوی کارێزەکان دەگەڕاند بۆ هارینی گەنم و جۆو چەڵتوك

ناوی ئەو کارێزانەو ئەو ئاشانەی کە لە سەری گەڕاون لەسەر چاوەی کارێزەکەوە یەك لە دوای یەك هەتا ئەو ئاوە چۆتەوە دەری شار بۆ ناو شیوەکانی جوولەکان بەم شێوەیە بوون

١ – ئاوی کارێزی حاجی بەگ لە سەرو گەڕەکی مەڵکەندی کە دەرەوەی شاربووە ، لە کاتی خۆی‌دا ئەو ناوە پیّ‌یان دەوت (کەمپی ئەرمەن) چونکە عەسکەرە لیڤیەکان کە سەر بە ئینگلیز بوون مەڵبەندیان لەویّ بووە ئێستا کە سەری داپۆشراوە وە بووە بە عەماراو ، شوێنەکەی بەرامبەر مزگەوتی (عەلی کەمال) ە

ئەوکاتە کە ئاوی کارێزەکە هاتووە بەرەو خوار پاش ماوەیەك کە ئاوەکە دەڕوات سیّ ئاشی یەك لەدوای یەك دێتە بەر هەرێەکەی بەینیان زۆر نەبووە ، وە نزیك بوون لەیەك . یەکەم ئاشی سەروو دووەم ئاشی ناوەراست سیّ‌یەم ئاشی خواروو دوای ئەوە ئاوەکە بەرەو خوار لەسەرەتای جادەی ئیبراهیم پاشاوە دەست پیّ ئەکات لەو دیو جادەکەوە ، لەوێوە دێتە خوارەوە ئاشێکی تری دێتە بەر نزیك کارێزی دارۆغاو شەخسە فەقیرەوە (ئاشە خرکە) لەوێوە دەچێتەوە نزیك تووی قۆجە پشتی (دارالطلبة) ی ئێستا ، ئاشێك لەوێدا بووە بە ناوی ئاشی ڕەمەزان ، ئاوەکە لەوێوە دا دەگەڕێتەوە دێتە خواریّ بەرامبەر مزگەوتی (تەکیە ڕوونە) دەڕوات هەتا دەگاتە پشتی گاوران .. لەویّ‌دا ئاشێك هەبووە بەناوی ئاشی گاوران کە ئێستاش شوێنەکەی دیارە ، وە ئەم ئاوە لەوێە ڕۆیشتووە بە بەردەمی ماڵی کەریمی عەلەکەدا بۆ کۆلاَنەکەی ئەو بەر ، وە لەویّ‌وە لەبەردەمی ماڵی مەلا عەلی‌ی سەرکارێز چۆتەوە بەردەمی تەکیەی (شێخ مارف) وە لەویّ‌دا ئاشێك هەبووە پیّ‌یان گوتووە ئاشی بەر تەکیّ وە بەناو بانگیش بووە بەئاشی (حەبیە ڕەش) وە ئاوەکە چۆتەوە ئەو بەر پشتی باخی شێخ لەتیف وە لەویّ‌دا ئاشێکی تر هەبووە بەناوی ئاشی حاجی حەسەن ئاوەکە لەوێوە چۆتەوە پشتی کانی دۆمان ئینجا بۆ وڵووبە بۆ شیوەکانی خوار جوولەکان هەموو زەرعاتی ئەو ناوە بەو ئاوە ئاو دراوە .

٢ – ئاوی کارێزی عەزیز ئاغا

کەوتۆتە سەروو یانەی وەزرشی کرێکاران کە بەرامبەر بەندیخانەیە وە ئێستا عەماراوە ئەو کاتە سەریان گرت و دوو لوولەی ئاوی گەورەیان تێ خست وە ئاوەکە بەو دوو لوولەیەدا دەهاتە خوارەوە بۆ ناو مەڵکەندی ، وەپێیان دەوت «جووت لوولە» . وە لە مەڵکەندییەوە دەچوە ناو شیوەکان .

ئەم دوو لوولەیە لە بەهاردا شوێنی سەیرانگا بووە ، وە ئەو ئاوە لەکاتی خۆیدا ئەپەڕییەوە ئەو بەر بە تەنیشت بەندیخانەدا دەڕۆیشت بۆ لای سەرقەبرانی گردی جۆگا لەسەرەتای سەر قەبرانەکەوە لەدیوی ئەم دیو بەقەراخدا ئاوەکە دەهاتە خوارێ .. وە لە ناوەراستی بەردەم سەر قەبرانەکەدا ئاشێك هەبووە بەناوی ئاشە پەپوولە ، پاشان ئاوەکە سەرەو خوار دەبووەوە لە کۆتایی سەر قەبرانەکەدا دەگەڕایەوە وە لەوێش‌دا ئاشێك هەبووە بە ناوی ئاشی «حاجی کەریم» بەرامبەر شەخسەکەی شێخ جافر . ئینجا تۆزێك دەڕۆیشت وە بۆ جارێکی تر دادەگەڕایەوە بەرەو خوار دەبووەوە بۆ «کانیسکان» وە ئاشێکی تری دەهاتە سەر ڕێ پێیان دەووت ئاشی «شێخ مەحمود» بەرامبەر «حەمامی شیرین» .

لەوێشەوە بەرەو خوار دەبووەوە بۆ لای دارە سووناوەکە خوار کورە خشتەکەی حاجی صالحی کورە ، لەوێدا ئاشێکی تر هەبوو پێیان دەوت ئاشی ناو مالان یان ئاشی (حەمە عەلی شەپیلك) چونکە ئەو دەمە ئەو ئاشەوانی بووە لەبەردەم ماڵی حەمەقیلەی قەسابەوە ... ئاوەکە دەڕۆیشت بۆ ناو ماڵی «جەمال عیرفان» کە ئێستا ماڵی شێخ لطیفی شێخ مەحمودە ، ئینجا دەپەڕییەوە ئەوبەر بەژێر ماڵی مەزهەری ئەحمەد ئەفەندی وە دەردە چوو بۆ ناوماڵی حاجی مەجیدی دەباغچی وە لەوێوە دەچووە ماڵە مەلا کان ئینجا بەرەو خوار دەبووەوە بەرەو نوری ئاوا ، ئاشێکی دەهاتە بەر ڕێی بەناوی ئاشی مارف بەگ خوار ماڵی عەبە دەلاك کە دەکەوێتە پشتی بەنزینخانە هەرە کۆنەکەوە پاشان بەرەو خوار دەبووەوە بۆ بەردەمی دەباخانە کۆنەکە کە ئێستا جێگای بسە ریدە تازەکەیە وە دەڕۆیشت بەرەو خوار بە جادەی مەولەویدا تێ دەپەری ، ئەو کاتە جادە نەبووە لە سلێمانیدا ئەم ئاوە بەبەردەمی چایخانەی

صالحه شێت دا تێ دەپەڕیو بەرەو بەرەو خوار دەبووەوە بەر دەمی ماڵی صاڵحی وشکە

ئاشێـك دەهـاتـە بەری ئەویش هەر ئاشی مارف بەگ بووە، هەر موڵکی خۆیشی بووە وە پی شیـان دەوت ئاشی «خـەلـەیلێ» چونکـە ئەو کاتـە ئەو ئافرەتە ئاشەوانی بووە..

لەوێوە بەرەو خوار دەبـووەوە بۆ کۆڵانـەکـەی ئەو بەر پێش شەخسـەکـەی «شیخ مصطفی» وە ئاشێك دەهاتە بەری بە ناوی ئاشی حەمەی ئەورەحمان ئاغا، وە لەوێوە بەلای شەخسەکەوە تێ دەپەڕی بۆ ناو باخەکانی چوارباخ وە دوا ئاش دەهاتە ڕێی، بەنـاوی ئاشی «حـاجی ئەحمـەدی مچـەسـەلاق»وە لەوێـوە ئاوەکـە بە ناو باخچەکان دا دەڕۆیشت بۆ ناو شێوەکانی جوولەکان.

٣ ـ ئاوی کارێزی سەرچاوەی کانیسکان:

ئەم ئاوە لە بەردەمی مزگەوتی کانی ئاسکان دا دەستی پی دەکرد وە دەپەڕی‌یەوە ئەو بەر ماڵی شیخ عەزیزی خەلیفە وە لەوێوە دەهاتە دەرێ دەچووە حەوشی گەورە پاشان بەتەنیشت ماڵی مەجید ئەفەندی‌ی کانیسکان دا تێ دەپەڕی وە دەچووە ناو حەوزی جوتیاران. وە لەوێدا حەوزیکیان کردبوو ژنان جلیان لێ دەشت.

وە دوای ئەوە ئاشێکی دەهاتە بەر بەناوی ئاشی مەجیدە فەنی کانی‌ئاسکان هەر لە خوار ماڵی مەجیدە فەنی‌یەوە ئەو بەرەو خوار دەبووەوە بەشوێنی جادەکەی ئێستای بەردەم یانە ئەزمرو فەرمانبەران وە باخچەی گشتی، بەرو خوار دەبووەوە بە بەردەم قەسابخانە کۆنەکەی ئەوسادا تێ دەپەڕی کە لە دوایی‌دا بوو بە ماڵی موتەسەرریف بە شوێنی حەوشەکەدا دەپەڕیەوە ئەوبەر بەشوێنی جادەی مەولەوی‌دا تێ دەپەڕی.

بۆ یەکەم کۆڵانی پشتی نەقلیاتی سەعەی تەها کوێی، لەوێدا ئاشێك دەهاتە بەری بەناوی ئاشی شەفیق بەگ هەر لەبەردەم ماڵی شەفیق بەگ دا بووە، وەپی‌ی شیان دەوت ئاشی بەر تەلەکە، چونکە دارتەلێ لەنزیکەوە بووە ئاشەوانەکەی حەمە کەچـەڵی نابـوە وەلـەوێـوە ڕێك بەرەو خوار بۆتەوە بەشوێنی غازە کۆنەکەوە تەنیشت ماڵی فەقی ڕەشید بەرەو خوار بۆتەوە بۆ باخەکانی چوارباخ وە لەوێوە بۆ ناوشیوەکانی جوولەکان.

نیٚ بینی :

ئاوی کاریٚزی حاجی بەگ‌و عەزیز ئاغا کە لە سەرووی شارەوە بەرەوخوار بوونەتەوە هەتا شیوەکان دەتوانین بلیٚین سنووری سلێمانی لە دیوی ئەم دیو کاریٚزەکانەوە واتا دیوی ناوەوە ناو شار بووە ... وە لە زۆر شویٚن‌دا ئاوەکە دوور بوون .. لە ناو شار .. بەلام شویٚنی هەردوو کاریٚزەکە کە بەرەو خوار بوونەتەوە دەشت بووە .. بەلاٚم لە زۆر شویٚن دا کە دەلیٚن بەفلاٚن شویٚن‌دا ڕۆیشتووە بۆ زانین‌و نیشانەی شویٚنەکەیە ...

ئەو ئاشانەی بە ئاوی شیوەکانی ناو شار ئیشیان کردووە ...

لە مەیدانی کافرۆشەکانەوە لە خوار مەیدانی ماستەکەوە دەست پیٚ دەکات بە پشتی مزگەوتی خوخانەکان هەتا پشتی جوولەکان ...

١ – ئاشە گواوی مەیدانی کافرۆشەکان .. لەویٚوە ئاوەکە دەپەڕی‌یەوە ئەو بەر ، وە دەڕۆیشت بۆ بەر ماڵی صالحی عەزەی مەمەند .. وەتیٚ دەپەڕی بەرەو خوار وەلەویٚ‌دا ئاشیٚك هەبوو : ئاشی ئەمینە فەنی مەسرەف – پشتی مزگەوتی مەلا حسینی پیسکەندی وە لەویٚوە ئاوەکە دەچووە ناو گەڕەکی جوولەکان .. وە ئاشیٚك لەویٚدا هەبوو بە ناوی ئاشی (حەمە کویٚر) وە دەچووە خوارتر ئاشیٚکی تر هەبوو هەر لە ناو جوولەکان بەناوی ئاشی غولاٚم ئەلی وە ئاوە پیسەکە لە شیوەکانی ناو جوولەکانەوە ڕۆیشت بۆ خوار جوولەکان .. وە لەویٚدا دووئاش هەبوو هی مەلا عەلی مەلکەندی بوو .. یەکەمیان پیٚیان دەووت ئاشە گەورە وەدووەم پیٚ یان دەوت ئاشی کانی موسەلەم .. وەخوار ئەم دوو ئاشە .. دوا ئاش ئاشی عەزیزی کویٚخا وە لەوی‌وە ئاوە پیسەکە دە چووە شیوەکانی پشتی جوولەکان .

ناوی گۆڕستانەکانی دەوروپشتی سلێمانی و قەبر هەڵکەنەکان

١ – گۆڕستانی گردی حاجی ئەولاّ پشتی باخی شێخ لەتیف .
٢ – گۆڕستانی گردی ناوەراست .
٣ – گۆڕستانی گردی سەیوان .
٤ – گۆڕستانی گردی شێخ حسینی قازی .
٥ – گۆڕستانی گردی گاوران . گۆڕستانی گاورەکانە .
٦ – گۆڕستانی بەرامبەر تەکیە رووتە .
٧ – گۆڕستانی بەردەمی مزگەوتی حاجی مەلاشەریف لە مەڵکەندی .
٨ – گۆڕستانی لای شەخسی پیر مەسوور لەمەڵکەندی .
٩ – گۆڕستانی گردی جوگا بەرامبەر شەخسی شێخ جافر .
١٠ – گۆڕستانی لای شەخسی شێخ جافر بەرامبەر گردی جوگا .
١١ – گۆڕستانی گردی فەقێیان پشتی مزگەوتی کانی ئاسکان .
١٢ – گۆڕستانی لای شەخسی شێخ مستەفای شاملی لە کانی ئاسکان، بازارە بچکۆلە .
١٣ – گۆڕستانی لای شەخسی شێخ ئەولاّ کولاّنی بەرامبەر حەمامی کانی ئاسکان .
١٤ – گۆڕستانی پشتی قەسابخا و دەباخانە کۆنەکە شوێنی تاوڵەی سواری پشتی ماڵی موتەسەرریف .
١٥ – گۆڕستانی لای شەخسی وەیس شوێنی مەڵبەندی سوپای عەسکەری و سانەوی فریشتەی کچان .
١٦ – گۆڕستانی گردی شێخ محیّدین پشتی مۆزەخانەکە
١٧ – گۆڕستانی گردی شێخ فەتاح بەرامبەر گردی شێخ محیّدین .
١٨ – گۆڕستانی چوارباخ لای شەخسی شێخ مستەفا، خوار ماڵی حاجی ئەحمەدکریسی قەساب

١٩ – گۆڕستانی گردی گۆڕە جوولەکە ، گۆڕستانی جولەکەکان بووە سەرووگەڕەکی جوولەکان خوارباریگای پەروەردەیی .
٢٠ – گۆڕستانی لای شەخسی هۆمەرمەندان .. لە هۆمەرمەندان .
٢١ – گۆڕستانی دەشتی سەعەی‌بلە نزیك قەسابخانەکۆنەکە لەسەرشەقام .

——— ● قەبر هەڵکەندەکان ● ———

گەڕەکی مەڵکەندی

١ – حەمەی ئەمینی مەلێ
٢ – دەروێش موحەممەد
٣ – حەمە سەلیم
٤ – شێخ موحەممەدی شێخ ئەحمەد

گەڕەکی گۆیژە

١ – حاجی عەلی موحەممەد
٢ – کەریمە زەرد
٣ – ئەمینی مێتو
٤ – حەمە عەقراوی
٥ – عەلی دەروێش ئەمین
٦ – عوسمانی حاجی عەلی (بابل)

گەرەکی دەرگەزێن

١ – حەمە گاسوار
٢ – فەرەجی حەمە موراد
٣ – حاجی ئەحە خڕە
٤ – مام بارام
٥ – سمایلی صالحی دەروێش ئەمین
٦ – حەمە عەزیز

گەرەکی سەر شەقام و چوارباخ:

١ – ئەمینی خولەی بووك
٢ – فەتاحە گۆج
٣ – علی حۆڵە
٤ – حاجی ئەحمەد
٥ – ئەحە چەلە
٦ – دەروێش موحەممەد

گەرەکی کانیسکان :

١ – مەلا سابیر
٢ – ئەحەی بلە
٣ – حەمەی ئەحەی بلە
٤ – حەمە حەیران

شەخسەکانی ناوشارو دەوروپشتی

شەخس و پیر

لەلای مسولمانانو لای خاوەنانی گەلێ ئایینی تر بەشێکە لە (میتۆلۆژیا)و ئەفسانەی کۆنو بەشێکە لەباوەری سەر بەئایینی ئاسمانی لەناو کورددا بە چەشنێکی سەیر میتۆلوژیاو ئایینی کۆنی پێش ئیسلام و کۆمەڵێك باوەری ئیسلامی تێکەڵ بەیەك دەبن و پێوەندی بەگۆری شەخس و پیرەوە رەگەزی ئەمدیاردەیە دەدات بەپسپۆرانی خۆی .

لەناو شاری سلێمانی و دەوروپشتیدا کۆمەڵێك زیارەتگا هەیە کەزوربەی پێش دروستبوونی شار هەبووەو بەدوای رەچەڵەك گەرانیاندا زۆر زەحمەتە ، ئەمەش ئەوەمان بۆ دەردەخا ، کە پێوەندی خەڵکی ئەم شارە لەسەرەتای دروستبوونی شاردا بەمیتولۆژیاو باوەری پێشووەوە نەبراوە .

لەبەرئەوە لەهەر کونجەوە شوێنێك و قسێنك دۆزراوەتەوە کەمەراسیمی ئەو باوەرەیان تێدا بەجێ بهێنرێت . بەڵگەش بۆئەم کۆن تازەکردنەوەیەوەیە ، کە تەنیا گۆری کەسێکی گەورەی وەك «کاك ئەحمەدی شێخ» لەناو زیارەتگاکاندا سەر بە دوو سەد ساڵەی سلێمانیەو بناغەی روونو ئاشکرای هەیە .

تۆماری ناووشوێنی ئەم زیارەتگایانە ، دەبنە بەڵگەی ئەم بیرە .

(ع . م . ر)

لەشارەکەماندا چەند شەخسێك هەیە کە لەکۆندا وەتا ئێستاش ژنان دەچن بۆ زیارەت کردنی بەتایبەتی کە منداڵیان نەخۆش بکەوتایە وەیان یەکێکی گەورە دەیانبردە سەر شەخسەکەو لێی دەپارانەوەو دوعایان دەکرد کە نەخۆشەکە یان بۆچاك بکاتەوە ، وەیان ئەگەر کەسێکیان لەغەریبی بوایە بێتەوە وەیان کچێك حەزی دەکرد شووبکات بە خۆشەویستەکەی لێی دەپارایە کە «مەقسەدی خۆی حاسڵ بێت» یان دایکی کوڕێك دەپارایەوە کە دڵی کەس و کاری ئەو کچەی کورەکەی بەتەمایەتی نەرمی بکات .. یان کورەکەی لەقوتابخانە دەربچێت و زۆرشتی‌تر .. تاد. کە دەچوونە ناو شەخسەکەوە بەردێکی بچووکی تەنك و سافیان دەنایە بەردی لێواری قەبرەکەوە .. کە بەردەکەی پێوە دەنا نیازی دڵی خۆی دەوت ، ئەگەر هات و بەردەکە نووسا بە بەردی قەبرەکەوە ئەوە گوایە مەقسوودی حاسڵ دەبێ ، ئەگەر بەردەکە نەنووسایە بە قەبرەکەوە ئەوە مەقسوودی حاسڵ نەدەبوو .. بەوە زۆر دڵتەنگ دەبوو .

زوربەی شەخسەکان ژنان ڕۆژانی چوارشەمموان دەچوونە زیارەتی بەتایبەتی لەبەهاردا وەنیمچە سەیرانێکیان لە پاڵ‌دا دەکرد .

ناوی شەخسەکان لە گەڕەکەکاندا

گەڕەکی مەڵکەندی

١ – شەخسی پیر مەسوور : بەرامبەر ماڵی عەزیز قەزاز بۆ (لەرزو تا) ..
٢ – شەخسی شێخ حەسەن : لەسەروو پیر مەسوورەوە .
٣ – شەخسی پیر مەحموود لەپشتی مزگەوتی حاجی‌حانەوە .
٤ – شەخسی شێخ جافر بەرامبەر ماڵی عومەربەگی ئەحمەد بەگی تاپۆ ..
٥ – شەخسی فەقیرە نزیك کارێزی داروٚغا
٦ – شەخسی پیر موحەممەد لەناو ماڵی برایمی پیروٚت
٧ – شەخسی کاکەلاو بەر ماڵی حەمەکەریمی ئاشە گواوی ..
٨ – شەخسی شێخ ئەحمەدی هیندی بەردەمی گردەکەی بەرامبەری کارێزە وشك .

٩ – شەخسی سەید مەحموود   لەقەبرستانی گۆری فەقیٚیان لە پشت مزگەوتی کانێسکانەوە .
١٠ – شەخسی پیری کۆکە   لەبەینی قرگەو وێلەدەر (بۆکۆکەرەشە) ..

گەڕەکی گۆیژە

١ – شەخسی ئەسحابە سپی   کەوتۆتە ناو گەراجی ئەسحابە سپی یەوە .
٢ – شەخسە فەقیرە   لەقاوەخانەی سەرچیمەن (بۆ ئازار)

دەرگەزێن

١ – شەخسی هۆمەرمەندان   لەهۆمەرمەندان شوێنی سەیرانگابووە (بۆ ئازار)
٢ – شەخسی قازی بەنێ   پشتی گەڕەکی خەبات لای کارێزی ئەمینی عطار (بۆمندالْ بوون) .
٣ – شەخسی کانی با   سەرگردەکەی «کانی با» بۆ «نەخۆشیی باداری»
٤ – شەخسی شێخ محمدی بروسکە   لەکۆلانی لای مالْی حاجی عبد اللەی شالْی .

گەرەکی سەرشەقام و گەرەکی چوارباخ

١ – شەخسی شێخ ئەبوبەکر : بەردەمی مالْی عاصەی کەلْەنتەر ، «بۆ شێت و فیْ لێهاتن» .
٢ – شەخسی شێخ هەباس   خوار جوولەکان و گوندی ولْووبە وەختی خۆی شوێنی سەیرانگابووە .
٣ – شەخسی شێخ مستەفا   خوار مالْی حاجی ئەحمەد کریس .
٤ – شەخسی مەلاخدر   بەرامبەر مزگەوتی شێخ سەلام «بۆ لەرزوتا»
٥ – شەخسی شێخ محیْ دین   سەرگردەکەی شێخ محیْ دین .
٦ – شەخس شێخ فەتاح   سەرگردەکەی شێخ فەتاح .

٧ – شەخسی کاك ئەحمەدی بۆنخۆش بەینی جولەکانو ئابلاخ ، «بوکوکە رەشە».
٨ – شەخسی وەیس شوێنی سەیرانگای بەهارانبووە بۆ «نیازی دڵداری» ئەم شەخسە لەفولکلۆری کوردی‌دا دەماودەم بەیتی بەسەردا هەلدراوە وەك

بابچینە سەر وەیس بۆ تۆبە کاری
تۆبە لەگشتی غەیرەس دلداری

لەناو مەڵبەندی هێزی سوپاو پشتی سانەوی‌ی فریشتەی کچان ..
٩ – شەخسی شێخ مستەفا لەسەرشەقام پیش‌مزگەوتی مەلا حسەینی پیسکەنی .
١٠ – شەخسی سەی محەممەد پشتی مزگەوتی قامیشانی خوارو .

گەرەکی کانیسکان

١ – شەخسی شێخ جافر : پشتی زەراعە بەرامبەر گردی جوکا بۆ (هەموو نەخۆشی یەك) .
٢ – شەخسی شێخ ئەولا کۆلانی بەرامبەر حەمامی کانیسکان «بۆ لەرزوتا» .
٣ – شەخسی سوفی عەبدە بازارە بچکۆلە‌کۆلانی لای حەوشی گەورە لای ماڵی حەمەی سەکینە .
٤ – شەخسی شێخ مستەفای شاملی بازارە بچکۆلە لای ماڵی شێخ موحەممەدی حاجی سەید حەسەن بۆ نیازی دڵ .
٥ – شەخسی موحەممەد صالح لەناو ماڵی شێخ فتح اللەی شێخ ڕەشیدی تەنەکەچی پشتی مزگەوتی گەورە . بۆ ئازاری ژنان .
٦ – شەخسی شێخ بزورگ لەناو ماڵی مەجید بەگی قادر پاشا‌پشتی مزگەوتی گەورە .
٧ – شەخسی شێخ مستەفا پێیشی دەڵێن شەخسەکەی ئابلاخ لەمسکێنان لەپشت مزگەوتی حاجی حەسەنی لوکە .

باخەکانی دەوروپشتی سلێمانی

باخی سەوزەو میوە

شاری سلێمانی کە خۆی لەسەرەتاوە ئاودار بوو ، بۆ پێویستیی شار لەسەوزەو میوە ، هەر ئەوە نەبووە کە پشت بە دێهاتی دەوری شار ببەستێ ، بەڵکو ئەو پرۆژەی کارێزانەی شارو تەنانەت ، پرۆژەی (شیوەکانی شار) کەجێی مەجاری ئێستا دەگرێتەوەو هەر ئەو زێرا بەکۆنانەش بناغەی پرۆژەی زێرابی شارن .. سوود لەوەش بینراوە بۆ ئاودان و پێگەیاندنی ئەو باخانەی لەناو شارو دەوروپشتی شاردا بوون .

بەم جۆرە شاری سلێمانی تانیوەی یەکەمی ئەم سەدەی بیستەمەش ، هەر بەرێ و شوێنی سەرەتای دامەزراندنیا ، بەهۆی ئەو باخ و بێستانانەوە پەکی لە سەوزەو میوە نەدەکەوت .

(ع . م . ن)

بۆ یادگار ناوی ئەو باخانەو شوێن و باخەوانیان دەنووسین ، کە لەم دوو سەد ساڵەدا بایەخێکی زۆریان بۆ شار هەبووە .. ناوەکانیش زوربەی ئەو ناوانەن کە پێیان بەناو بانگ بوون .

ناوی باخەکان	باخەوانەکان	شوێنی باخەکە
١ – باخی شێخ لەتیف	ئەوڵ کەریم	لەگەڕەکی دەرگەزێن
٢ – کارێزی حاجی مەلا عەلی	ئەحەی حسین	لەگەڕەکی خەبات
٣ • باخی شێخان دوانن	ا – ئەحەی حەلیم	شوێنی قەسابخانەی کۆن
	فەتاحی حاجی نەسە	
	ب – حەوبراو	
	سلێمانی مام مەحموود	
٤ – باخی سەی حەسەن	حەمەی فەرەج و	لەگەڕەکی سەرشەقام
	حاجی دەروێش رەحیم	
٥ – باخی حاجی صالحی قاسم	حسێنی برایم ئاغا ئیجاری کردبوو	لە پشتی جولەکان بوو
٦ – باخی حاجی سەعیاغا	حاجی سعید هۆمەروکوڕەکانی	لەدەوروپشتی جولەکان
٧ – باخی کانی موسەلم	علی فاتەی عەلاوو	قەسابخانەی تازە
	حاجی مەحموود	

٨ – باخی حەمە ئاغای	مام حەمە ئەمین‌کەمەشهور	چوار باخ
ئیبرایم ئاغا	بوو بەشێرە کوللە لەگەڵ	
	عەلی دەوڵەت	
٩ – باخی کانێسکان	حاجی سەعید عەلیقوبادو	کانێسکان
	حاجی صالحی برای ئیجاریان کردبوو	
١ – باخی خەجە خانێ	غەفووری خەجیلێ	لەخوار جوولەکان
١ – باخی خورگەی	حاجی عەول‌و ئەمینی‌مریەم‌و	لەخواز جوولەکان
خواروو	ئیسماعیلی صالحی دەولەت	
١٢ – باخی مەجید بەگ	مەجید بەگ	شوێنی زانکۆو خەستەخانەکە
١٣ – باخی فائیق بەگ	دەروێش رەمەزان	چوار باخ لای سانەوی کوڕان
١٤ – باخی‌ولۆوبە	حاجی صالحی‌وحەمە عەلی	لەولۆوبە لای حاجیاوە
١٥ – باخی کانی کامام	حەمەی مەلا ئەحمەد	حاجیاوەی ئیستا
١٦ – باخی زێرینۆك	عەبەی شاموحەممەدو	لای سەیتەرەکەی
	حەمەی مەلا ئەحمەد	ڕێگای عەربەت
١٧ – باخی‌کانی ماسی:	کاکی سلێمان‌و	لەسەر ڕێی قەرەداخ
	غەفوری مام شەریف	
١٨ – باخی کانی دۆمان	عەبدولای حاجی ڕەحیم‌و	خوارسەرشەقام
	ئەمینی حاجی ڕەحیم	

١٩ – باخی چاورەشە	حەمە ڕەشید حەمە سەعید	خوار قەرەتۆغان
٢٠ – باخی سێ توان	حاجی قادری‌کا بچکۆل	لای کانی با
٢١ – باخی کارێزی بارچاوەش	خێلێ حاجی سەعید قرگەیی	لای قرگە
٢٢ – باخی مەڵکەندی	مارف دەروێش مەحمودو شێخ حەمە مارف	بەر مزگەوتی‌مەڵکەندی
٢٣ – باخی مەولانا	حاجی غەفوری باخەوان	بەردەمی ئاوی خورگە
٢٤ – باخی گەنم دۆل	حاجی فتح الله	پشتی کانی گۆمە
٢٥ – باخی حاجی بەگ	حاجی ئەمینی مەڵکەندی	بەردەمی هەوارە بەرزە
٢٦ – باخی کارێزی تووی مەلیك	ڕەئوف حاجی ڕەحیم‌و عارف حاجی بارام	تووی مەلیکی ئێستا هەوارە بەرزە
٢٧ – باخی شێخە بچکۆلە	حەمەی هەسەن قرگەیی	لای داروغاو
٢٨ – باخی حاجی حەمە سوور	حاجی حەمە سوور	بەرەوژوورتر

٢٩ – باخی کارێزی وەستاشەریف	ڕەسوڵە درێژی باخەوانو مام غەفوور	لای گردی مامەیارە
٣٠ – کارێزی حاجی سەعیدی جۆلاَ	مارفی حاجی سەعیدو صالحی چایچی	لای خانووە قوڕەکان
٣١ – باخی دارۆغا	حاجی نەجم	پشتی حاجی حان لای شەخسەکەی شێخ جافر

سەرچاوە
حاجی رەئووف ڕەحیم
باخەوانی کارێزی تووی مەلیك

تێبینی

بێجگە لەم باخانە باخی تر هەبوو ، لەناو شاردا وەکو باخی پوورە بەگی شوێنی ئاشی ئەلەکتریکەکەو شوێنی مزگەوتی نەکیەڕووتەو مزگەوتی شێخ مەحموودی قەرە چێوار (چوارباخ) وەشوێن بیناکەی تۆفیق قەزاز وەهەندێ شوێنی تریش .

مزگەوتەکان

مامۆستا مەلا موحەممەدی قزلجی دەربارەی مزگەوتەکانی سلێمانی نووسیویەیە لەهەر گەرەکێکدا لەگەڕەکەکانی شار (جوولەکان) نەبێت چەند مزگەوت هەیە کە لە زەمانی بابانەکاندا دروستکراون ، بیناکانیان نەقش و ڕازاندنەوەیان تێدانین ، هەرچەندە دیمەنی دەرەوەیان جوان و بە ڕەونەقن . بناغەی مزگەوتەکان لەبەردو گەچن ، هەر مزگەوتە حەرەمێکی بۆ نوێژکردن و ژوورێکی بۆ کە لەوپەلی مزگەوتەکە تێدایە ، لەگەڵ چەند ژووری تر بۆ ژیان و گوزەرانی ڕۆژو شەوی فەقێکان ، کە لەوێدا دەژین و دەنوون و دەور دەکەونەوە ، هەروەك ژوورێکی تر بۆ مودەڕیس دانراوە کە لەوێدا خەریکی خوێندنەوەو دەرس وتنەوەیە ، حەوشەی هەر مزگەوتە باخچەیەکی جوان و ڕەنگین و جۆگە ئاوێکی تێدایە ، کە ئاوەکەی دەڕژێتە حەوزێکی سازگارەوەو خەڵکی لێی دەخۆنەوەو دەست نوێژی تێدا دەشۆن ، ئەمەش لەسەر مەزهەبی ئیمامی شافیعییە کە دەڵێ ئاوەکە قوللەتین بێ پیس نابێت .. بەڵام ئەم حەوزانە ئەوەندە بەکار هێنراون پیاو ئیتر قێزیان لێدەکاتەوە .

مەسرەفی مزگەوت و مەدرەسەو فەقێ و مووچەی مەلا هەموو لەسەر بابانەکان بوو ، کە زۆر بەخشندانە لەوەقف و لەپارەی خۆیان مەسرەفی ئەم مزگەوتانەیان دەکرد .

پێڕەو وابوو هەر فەقێیەك خوێندنی تەواوبکردایە ئیجازەی لەمەلا وەردەگرت و بەپێی توانای خۆی لەمزگەوتێکدا دادەمەزراو مووچەی بۆ دەبڕایەوە .

پاش لەناو چوونی بابانەکان خەڵکی گەرەك مەسرەفی مزگەوت و مەدرەسەو فەقێ و مووچەی مەلایان گرتە ئەستۆ لە زەکات و خێروخێرات ئەم کارە بەجێ دەهێنرا   بروانە محمدالقزلجی – التعريف بمساجد السليمانية ومدارسها الدينية . بغداد ۱۹۳۸ ص ۳۲ ، ۳۳

ئەمە دەربارەی سەرەتا بوو ، بەلاّم تادوایی دەولّەتی عوسمانی و سەرەتای دەولّەتی عیراق ئەم پێڕەوەی دوایی بەردەوام بوو ، ئیتر لەدەوری دروستبوونی حوکمەتی عیراقەوە وردە وردە مزگەوتەکانو وەقفو ئەرکیان کەوتە دەس دائیرەی ئەوقاف .

لەسلێمانی‌دا مزگەوت دەورێکی گەورەی لەژیانی خەڵك دابووە . شوێنی خواپەرستی‌و خوێندنو کۆبونەوەی خەڵك بووە . هەروەك سلێمانی لەو شارە کەمانەیە کە پرسەی مردووی بۆ پیاوانی هەمیشە لەمزگەوت‌دا دەگیرێتـەبەلاّم پاش نووسینی ئەو کتیبە ژمارەی مزگەوت لەگەڵ فراوان بوونی شاردا زیادی کردو دروستکردنی جێگەی تایبەتی لەهەر مزگەوتەدا بۆ پرسە بوو بەپێڕەوێکی تازە .

بەپێی توانا چەند لاپەڕەیەك لەناوو زانیاری دەربارەی مزگەوتەکانی سلێمانی دەکەین بەیادگار ...

(ع . م . ر)

لە کتێبەکەی مامۆستا قزڵجیدا باسی مزگەوت هەیە.

●

مزگەوتەکان

١ – دامەزرێنەری مزگەوت
٢ – ناوبانگی مزگەوتەکە .
٣ – دابەش‌کردنی مزگەوتەکان بە سەر گەرەکەکان‌دا
٤ – ناوی ئیمام‌و خەتیب‌و مودەرِیسەکانی مزگەوتەکان .

تی‌بینی

بلاوکردنەوەی تەریقەتی قادری‌و نەقشبەندی لە ناوچەی سلێمانی ..
١ – تەریقەتی قادری بلاوکەرەوەی شێخ مارفی نۆدی‌یە ...
٢ – تەریقەتی نەقشبەندی بلاوکەرەوەی مەولانا خالیدە

لەمزگەوتەکان‌دا تەکیە شوێنی قادری‌یەو .. خانەقاش شوێنی نەقشبەندی‌یە

هەروەها دەروێشەکان لەتەکیەکان‌دا زکریان دەکرد بە تەزبیحی دەنك گەورەی (١٠١) دانەیی بەلام‌صوفیەکان لەخانەقاکان‌دا وردە بەرد بەکۆمەلْ دانراون هەر صوفیەك صەد دانەی لی‌دێنێت وەزیکری خۆی پی‌دەکرد .

١ – شێخ مارفی نۆدی کە بلاوکەرەوەی تەریقەتی قادری یە ، زاناو شاعیرو پیاوچاکی ئاین‌و بەناو بانگی کوردە ، باپیرە گەورەی شێخ مەحمودی نەمرە .. ناوی سەید موحەممەد ناسراو بە (مەعروف) کوری سەید مستەفا کوری سەید ئەحمەدە وە باپیرەی سیانزە هەمینی سەید عیسای بەرزنجی‌یە کوری بابا عەلی هەمەدانی ، لە دی‌ی نۆدیّ لە شارباژێر لە سالّی ١١٧٥ ك لەدایك بووە وە لە سالّی ١٢٥٤ ك لە سلێمانی کۆچی دوایی کردوەو لەگردی سەیوان نێژراوە ناوبراو پتر لە ٥٠ کتێبی ئاینی‌و ئەدەبی‌ی بۆ بەجی‌هێشتووین‌و زۆریان لە کتێبخانەکانی دەرەوەو ناوەوە ماون‌و وا سەر لە نوی‌ لیژنەیەك خەریکی چاپکردنەوەی هەمووین.

٢ – مەولانا خالیدی نەقشبەندی

بلاو کەرەوەی تەریقەتی نەقشبەندی‌یە . ناوی (ضیاء الدین خالدی کوری ئەحمەدی کوری حسین) ی مکایلی‌یە لە عەشیرەتی جافەو لەسالّی ١١٩٣ ك لە قەرەداخ هاتۆتە دنیاوە . ئەم زاتە بەرێزە رۆشنبیرو عالیمێکی بەرزو بەنرخی کورد بووەو

گەلێك خزمەتی زۆری ئاینو زانستی کردووەو بەچەندان زاناو هەڵکەوتووی پی‌گەیاندووە .

گەلێك کتێبی بەنرخی بۆ بەجێ هێشتووین . زۆر وڵات گەڕاوە وەك ئێرانو تورکیاوهیندستانو ئەفغانستان لەساڵی ١٢٢٨ ك لەسەر داواکاری چەند زانایەکی شام چوو بۆ ئەوێ وە لە شەوی هەینی ٢٨ شەوال ساڵی ١٢٤٢ ك بەنەخۆشی تاعوون کۆچی دوایی‌کرد وە لە وڵاتی شام نێژراوە .. وە گومەزێکی جوانو نایابی لەسەر چیای قاسیون ژوور گەڕەکی کوردان (تاخی کرمانج) بۆکراوە .

لەبەرگرنگی ئەم باسە کەڵکمان لەم سەرچاوانەی خوارەوە وەرگرتووە

١ – التعريف بمساجد السليمانية ومدارسها الدينية ... نوسینی مەلا محمدی قزڵجی ساڵی ١٩٣٨ م .

٢ – مێژووی سلێمانیو وڵاتی نووسینی زانای بەناوبانگ مێژوونووس ئەمین زەکی بەگ .

٣ – شاری سلێمانی لەلایەن بەرێوەبەرایەتی ناوخۆ .. نووسینی شێخ محمدی خاڵ ساڵی ١٩٦١ م .

٤ – شێخ محمدی شێخ خالدی شێخ احمد امامی مزگەوتی شێخ یوسف .

٥ – شێخ فتح اللەی‌شێخ رشید .

مزگەوتەکان

گەڕەکی مەڵکەندی

١ – مزگەوتی مەڵکەندی بەناوبانگ بووە بە مزگەوتی تەکیەی وسوو پاشا لەزەمانی بابانەکاندا، دامەزرێنەری‌خەڵکی دێی مەڵکەندی پێش دروستکردنی شاری سلێمانی ..

- ئیام‌و موده‌ریسه‌کان -

١ - مه‌ولانا ئیبراهیم له‌کاتی دروستکردنی سلێمانی‌دا ..
٢ - مه‌لا عه‌بدول ڕحمانی نۆتشی (موفتی‌ی سلێمانی) زه‌مانی ئه‌حمه‌د پاشا
٣ - حاجی مه‌لا ئه‌حمه‌دی کوڕی مه‌لا عبد الرحمن نۆتشی موفتی‌ی سلێمانی) دوای باوکی ١٢٢٧ ك - ١٣٠٢ ك .

له‌م دوایی‌یانه‌ش به‌بیره‌وه‌ری خه‌ڵك .

أ - شێخ حه‌حه مارف .

ب - مه‌لا موحه‌ممه‌دی کوسته‌یی «شه‌ل» .

٢ - مزگه‌وتی حاجی حان دامه‌زرێنه‌ری حاجی ئه‌حمه‌د (أحان) پیاوێکی ده‌وڵه‌مه‌ندبووه له‌زه‌مانی بابانه‌کان له‌قه‌ڵاچوالانه‌وه هاتۆته سلێمانی‌و ئه‌م مزگه‌وته‌ی دروست‌کرد .

ئیام‌و موده‌ریسه‌کانی

١ - شێخ ره‌سوولی شێخ موحه‌ممه‌د به‌ناوبانگ بووه به‌(پلاوخۆر) له‌دوا سالانی چه‌رخی سیانزه هه‌مینی کۆچیدا ، کۆچی دوایی کردووه .
٢ - شێخ عه‌لی و شێخ ئه‌حمه‌د کورانی شێخ ره‌سوول .
٣ -شێخ مسته‌فاو شێخ مارف کوڕانی شێخ ئه‌حمه‌دی شێخ ڕه‌سوول .
٤ - شێخ له‌تیفی کوری شێخ عه‌لی (ئیام بووه) .
٥ - مه‌لا عه‌بدول که‌ریمی موده‌رریس ١٣٢٣ ك .

٣ - مزگه‌وتی شێخه‌لی (شێخ علی) .

له‌پێشدا به‌ناوبانگ بووه به‌مزگه‌وتی مه‌لا ئه‌مینی مام رۆسته‌م دامه‌زرێنه‌ری حاجی ئه‌ولای حه‌مه که‌رکووکی باوکی حاجی مه‌لا سه‌عید که‌رکووکلی زاده‌یه ...
ئیام‌و موده‌ریسه‌کانی .

١ – مەلامەحموود کۆکۆیی .
٢ – مەلا ئەمینی مام رۆستەم .
٣ – شێخ عەلی شێخ محمد بە (شێخەلی پەرۆ) بەناوبگ بووە .
٤ – مەلا عەبدوللا .

ـ مزگەوتی بن تەبەقی هەرمنی

دامەزرێنەری سلێمان پاشایە ..
ئیمام و مودەریسەکانی .
١ – حاجی مەلا ئەحمەدی هەرمنی .
٢ – حاجی مەلا صالحی کوری .
٣ – مەلا فتح‌اللەی پاوەیی .
ـ مزگەوتی سەید ئەحمەدی نەقیب .
دامەزرێنەری سەید ئەحمەدی میرەسووری نەقیبە

ئیمام و مودەریسەکانی

١ – سەید ئەحمەدی نەقیب ١٢٨٠ – ١٣٢٧ ك .
٢ – مەلا موحەممەدی رەش .
٣ – مەلا شێخ عەزیزی سابلاخی .
٤ – مەلا موحەممەدی چروستانی .
٥ – سەید عارف ئەبو بکر .
گەرەکی گویژە
١ – مزگەوتی شێخ ئەمینی خال .
دامەزرێنەری مەلا مستەفای کوری مەلا شەمسەدینی کوری مەلا عوسمانە ، لەسەردەمی ئیبراهیم پاشادا لەکاتێکا کە قەڵاچوالانیان گواستۆتەوە بۆ سلێمانی داروبەردووی مزگەوتەکەی تریان هێناوە لەم مزگەوتەدا بەکاریان هێناوە .

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ – مەلا مستەفای کوڕی مەلا شەمسەدینی کوڕی مەلا عوسمان .
٢ – مەلا ئیسماعیلی کوڕی مەلا مستەفا کوڕی مەلا شەمسەدین .
٣ – شێخ موحەممەدی خاڵ کوڕی مەلا ئیسماعیل .
٤ – حاجی شێخ ئەمینی خاڵ ١٢٦٠ – ١٣٥٠ ك .
٥ – شێخ موحەممەدی خاڵ کوڕی شێخ عەلی کوڕی حاجی شێخ ئەمین .
٦ – کەشێخ موحەممەدی خاڵ بوو بە قازی چەند مەلای تر بوون بە ئیمامی مزگەوتەکە وەك مەلا مصطفی .

٢ – مزگەوتی شێخ موحەممەدی بەرزنجی

دامەزرێنەری حسینی عەزیزی جۆلاٌ بناغەکەی کردووە ئینجا لەگەڵ ئەهلی گەڕەك تەواویان کردووە .

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ – شێخ موحەممەدی بەرزنجی لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی وەفاتی کردوە .
٢ – سەید عەلی کوڕی شێخ موحەممەدی بەرزنجی .
٣ – شێخ نەجمەدینی شێخ شەمسەدین .

٣ – مزگەوتی سەید حەسەن .

دامەزرێنەری عەبدول ڕەحمان پاشای بابان بووە .

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ – مەلا عەبدوللای ڕەش .
٢ – شێخ موستەفای موفتی کوڕی بابا ڕەسوول .

٣ – سەیید موحەممەدی کوڕی شێخ عەلی بابا ڕەسووڵ .
٤ – سەیید حەسەن کوڕی شێخ عەلی بابا ڕەسووڵ .
٥ – حاجی مەلا مستەفای کوردی .
٦ – سەیید غەفوور .

٤ – مزگەوتی هەمزاغا باپیری حاجی تۆفیق پیرەمێرد .
دامەزرێنەری سەرەکی بووە .

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ – مەلا ئەحمەدی صائب .
٢ – ڕەئوف صائبی کوری مەلا ئەحمەد .
٣ – مەلا مەعروف وەهبی (باوکی ڕەمزی ی شاعیر) .
٤ – مەلا عەبدول ڕەحیمی عەزیزی مەریوانی .

٥ – مزگەرتی شێخ بابا عەلی : لەپێش‌دا بەناوبانگ بووە بە مزگەوتی شێخ عەبدول ڕەحمانی شێخ ئەبوبەکر دامەزرێنەری عەبدول‌ڕەحمانی پاشای بابان بووە ..

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ – سەیید عەبدول کەریمی سەیید عەلی بەرزنجی : کە بە شێخ عەبدول‌کەریمی کاسەوکەوچك ناوبانگی دەرکردووە . لە سالی (١٢١٣) ك کۆچی دوایی کردووە لە گردی ناوەراست نێژراوە .
٢ – مەولانا خالیدی نەقشبەندی ١١٩٣ – ١٢٤٢ ك .
٣ – موحەممەد فەیزی زەهاوی (موفتی بەغداد) ١٢٠٨ – ١٣٠٨ ك .
٤ – شێخ عەبدول ڕەحمانی شێخ ئەبوبەکر .
٥ – شێخ بابا عەلی ١٢٧٥ – ١٣٥٩
٦ – شێخ نووری شێخ بابا عەلی ١٣٠٥ ك – ١٩٥٦م .

٦ - مزگەوتی شێخ جەلالی قەرەداغی (قەزازەکان) دامەزرێنەری حاجی عەزیزی خەیات بووە ..

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ - شێخ جەلالی قەرەداغی ١٢٩٥ - ١٣٥٠ ك .
٢ - شێخ موحەممەدی کوڕی شێخ جەلالی قەرەداغی .

٧ - مزگەوتی موفتی .
دامەزرێنەری مەلا مەحموودی پیر حەسەنی باوکی مەلا ئەحمەدی چاومار لە پێش‌دا ئیمام و مودەڕیسی بووە .

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ - مەلا ئەحمەدی چاومار (موفتیی سلێمانی) (١٢٢٠ - ١٢٨٨ ك) .
٢ - حاجی مەلا موحەممەد ئەمین کوڕی موفتی سلێمانی (١٢٥٠ - ١٣١٥ ك)
٣ - عەبدول عەزیز موفتی (موفتیی سلێمانی) ١٢٨٨ ك ١٩٤٧ ز .
٤ - مەلا مەحموود (بێخود) ١٢٩٨ ك ١٩٥٥ ز .

٨ - مزگەوتی تەکیە رووتە گوێژە .
دامەزرێنەری شێخ عەلی تاڵەبانی بەپارەی خەڵکی دروست‌کراوە

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ - شێخ عەلی تاڵەبانی .
٢ - شێخ نووری شێخ بابا عەلی .

٩ – مزگەوتی شێخ موحەممەدی ئاڵەکی (ناوبازاڕ) . دامەزرێنەری عەزیز ئاغای مەسرەف لەزەمانی ئەحمەد پاشای باباندا ، مەسرەف کەری پاشابووە ..

ئیمام و مودەڕیسەکانی

١ – شێخ موحەممەدی ئاڵەکی .
٢ – مەلا عارفی ئەمینی جەفار .
٣ مەلا عارفی ئەمینی وەسمان .
٤ – مەلا غەفوری چەقژی .

گەڕەکی دەرگەزێن

١ – تەکیەی شێخ مارف
دامەزرێنەری حاجی بەگ لە سالی ١٨٤٥ ز بیناکراوە ، لە ساڵی ١٩٨٠ ز بەر جادەسی مەتری‌یەکە کەوتووەو ڕوخێنراوە .

١ – شێخ مارف لەسالی ١٣٠٤ ك بەررەحمەتی خودا چووە .
٢ – شێخ سەعیدی شێخ مارف
٣ – شێخ رەئوفی شێخ سەعیدی شێخ مارف .
٢ – مزگەوتی شێخ عەبدولای هەولێری (شێخ ئەولا) «مزگەوتی دوودەرگا»
دامەزرێنەری سەید عەبدول قادری بەرزنجی یەکە ڕیکەوتی ساڵی ١٢٣١ ك بووە .
ئیمام و مودەڕیسەکانی
١ – مەلا موحەممەد
٢ – شێخ ئیسماعیل
٣ – شێخ ئەولای هەولێری کوڕی شێخ ئەحمەد
٤ – مەلا محەمەد ئەمینی بالیکدەری
٥ – حاجی مەلا ئیسماعیل
٦ – حاجی مەلا عینایەت

٣ – مزگەوتی شێخ عەبدول ڕەحمانی عازەبانی (هەلاجەکان) دامەزرێنەری مەحموود پاشای بابان بووە ..

ئیمام و مودەڕیسەکانی .

١ – حاجی مەلا ڕەسوول

٢ – مەلا موحەممەد صالحی کوڕی حاجی مەلا ڕەسوول

٣ – شێخ عەبدول ڕەحمانی عازەبانی

٤ – سەید ئەحمەدی شێخ عەبدول ڕەحمانی عازەبانی

٤ – مزگەوتی مەلاعەلی نیزامی

مەلا عەبدول ڕەحمانی ڕەسوول ئاغا دایمەزراندووە

ئیمام و مودەرریسەکانی

١ – مەلا عەلی نیزامی

٢ – شێخ قادری سنەیی

٣ – مەلامەحموودی حاجی عەلی (حاجیەلی)

٤ – مەلا مەحموودی مەلا ئەورەحمانی دەرمان کوت ئەم مزگەوتە ساڵی ١٩٨٠ بەرجادەسی مەتری‌یە کە کەوتووە لەئەنجامدا ڕوخێنراوە .

٥ – مزگەوتی شێخ لەتیف

دامەزرێنەری شێخ عەبدول کەریمی شێخ قادری سنەیی ، لە پێش‌دا بەناوبانگ بووە بە مزگەوتی شێخ عە بدوول کەریمی سنەیی . دیسان ئەم مزگەوتە ساڵی ١٩٨٠ کەوتوتە بەرجادەسی مەتری‌یەکەو ڕوخاوە

ئیمام ومودە ڕیسەکانی

١ – شێخ عەبدول‌کەریمی شێخ قادری سنەیی

٢ – شێخ لەتیفی شێخ عەبدول کەریمی سنەیی

٣ – حاجی مەلا جەلالی مەلا حەسەن

٦ – مزگەوتی شێخ ئەمینی قەرەداخی

میری بابانەکان دای‌مەزراندووە لەکاتی خۆی‌دا بەناوبانگ بووە بە مزگەوتی (شێخ مارفی قەرەداخی) ..

ئیام‌و موده‌ریسه‌کانی
١ - شێخ مارفی شێخ هۆمه‌ر کوڕی عه‌بدول له‌تیفی گه‌وره ..
٢ - شێخ عه‌بدول ڕه‌حمانی کوڕی شێخ مارف
٣ - شێخ ئه‌مینی قه‌ره‌داخی برای شێخ عه‌بدول‌ڕه‌حمان بووه
٤ - شێخ مارفی شێخ ئه‌مینی قه‌ره‌داخی
٥ - شێخ مسته‌فای شێخ شێخ مارفی قه‌ره‌داخی ئه‌م مزگه‌وته وه‌ختی خۆی خانه‌قابووه ، جێگه‌ی نه‌قشبه‌ندی بووه .

٧ - مزگه‌وتی حاجی مه‌لا ره‌سووڵ

دامه‌زرێنه‌ری (باش چاوه‌ش) باپیری حه‌مه پاشای ئه‌وره‌حمان ئاغایه ، ئه‌م مزگه‌وته به‌رجاده که‌وتووه ، شوێنه‌که‌ی فولکه‌ی (نالی) به سالی ١٩٦١ به‌رجاده که‌وت .

ئیام‌و موده ڕیسه‌کانی
١ - حاجی مه‌لا ره‌سووڵ ١٢٨٠ - ١٣٣٨ ك
٢ - مه‌لا مسته‌فای حاجی مه‌لا ره‌سووڵ ١٣٢٤ ك - ٩ - ١٢ - ١٩٦٣ کۆچی دوایی کردووه ، ناوبراو شاعیرو نوسه‌ر بووه (صه‌فوه‌ت) .

٨ - مزگه‌وتی خانه‌قای مه‌ولانا خالید

دامه‌زرێنه‌ری مه‌حموود پاشای عه‌بدول‌ڕه‌حمان پاشا بووه . ئیام‌و خه‌تیب و موده‌ڕڕیسه‌کانی .
١ - مه‌ولانا خالیدی نه‌قشبه‌ندی ١١٩٣ - ١٢٤٢ ك
٢ - شێخ مارف
٣ - مه‌لا موسی
٤ - شێخ عومه‌ری قه‌ره‌داخی
٥ - مه‌لا عه‌بدوڵلای چروستانی موده‌ڕڕیس بووه .
٦ - که سالی ١٩٥٦ کرا به شوێنی نوێژی جومعه ، مه‌لامسته‌فای حاجی مه‌لا ره‌سوول (صه‌فوه‌ت) یه‌که‌م خه‌تیبی خانه‌قابووه .

گەڕەکی سەرشەقام و چوارباخ

١ – مزگەوتی حاجی مەلا عەزیز : لەپێشدا بەناوبانگ بووە بە مزگەوتی مەلا حەمە ئەمینی بالیکدەری . حاجی مەحموود رەش دایمەزراندوە .
ئیمام و مودەرِیسەکانی
١ – مەلا عەبدوڵلا سوور ٢ – مەلا حەمەئەمینی بالیکدەری ١٢٧٠ – ١٣٣٠ ك .
٣ – حاجی مەلا عەزیز کەساڵی ١٣٣٥ کۆچی دوایی کردووە .
٢ – مزگەوتی شێخ حسینی قازی
دامەزرێنەری حاجی مەلا عەبدول رەحمانی (کانی‌کەوە) بووە

ئیمام و مودەرِیسەکانی

١ – شێخ حسینی قازی ١٢٢٥ – ١٢٩٢ ك .
٢ – حاجی مەلا عەبدول رەحمانی کانی‌کەوەیی لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی کۆچی دوایی کردووە .
٣ – مەلا عەبدول رەحمانی کۆڵ .
٤ - مەلا عەبدولواحید

٣ – مزگەوتی خانەقای حاجی مەلا عەلی مەلاوەسمان
دامەزرێنەری حاجی رەسووڵی حەمە ئاغای گوورِوون بووە
ئیمام و مودەرِیسەکانی
١ – مەلا عوسمان یان مەلا وەسمان لەدوایی‌دا ئەم ئیمامە مەزنە کە شاعێریکی ناوداریشە هەستی بەگەورە کردنی مزگەوتەکەکردو کردی بەخانە قا
٢ – حاجی مەلا عەلی مەلا وەسمان
٣ – مەلا صالحی برای مەلا عەلی
٤ – مەلا ئەحمەدی مەلا صالح .
٤ مزگەوتی قامیشانی خواروو

دامەزرێنەری حاجی ڕەسوول ئاغال بووە
ئیام‌و مودەڕڕیسەکانی
١ – مەلا قادری دەنگ گەورە
٢ – مەلا صالحی کوردە
– مزگەوتی مەڵا غەفوور
دامەزرێنەری بابانەکان بوون
ئیام‌و مودەڕیسەکانی
١ – مەلا ئیبراهیم
٢ – مەلا عەلی‌ی مەلا ئیبراهیم
٣ – مەلا غەفووری مەلا عەلی‌ی مەلا ئیبراهیم (باوکی نەجمەدین مەلا)
٤ – مەلا عەلی داریکەلی

بەلاّم ئەم مزگەوتە ڕوخاوەو حاجی فەرەج کە خەڵکی گەڕەك بووە لەسەر حسابی خۆی چاکی کردۆتەوە ، لەم دوایی‌یەدا مەلا حەسەنی (گردە زوبێر)ی مەلای بووە

٦ – مزگەوتی شێخ یوسف..
دامەزرێنەری شێخ یوسف بووە.
ئیام‌و مودەڕیسەکانی
١ – شێخ ئەحمەدی شێخ یوسف
٢ – شێخ خالیدی شێخ ئەحمەدی شێخ یوسف
٣ – شێخ موحەممەدی شێخ خالیدی شێخ ئەحمەد .
٧ – مزگەوتی خوەخانەکان (ناوبازار گوزەری ئاسنگەرەکان) دامەزرێنەری حاجی عەبدولرەحمان بەگ بووە ..
ئیام‌و مودەڕڕیسەکانی
١ – حاجی مەلا ئەحمەدی دێلێژە ١٢٥٠ – ١٣١٨ ك
٢ – مەلا حەمە سەعیدی حاجی مەلا ئەحمەدی کوڕی
٨ – مزگەوتی مەلا حسینی پیسکەندی مزگەوتە کە لەپێش‌دا بینایەکی بچووکی کۆن بووە مەلا حسینی پیسکەندی گەورەی کردوو چاکی‌کرد .

ئیمام و مودەڕریسەکانی
١ – مەلا مەحموود سوور
٢ – مەلا عومەری قەرەوەیسی
٣ – مەلا حسێنی پیسکەندی ١٢٨٢ – ١٣٦٧ ك
٤ – مەلا سەلامی کوڕی مەلا حسێن

٩ – مزگەوتی شێخ هەباس (عەباس)
شوێن کەنیشتەی جوولەکەکان ، ئەوکاتە جوولەکەکان سلێمانیان بەجێ‌هێشت کرا بە مزگەوت .. ئەم مزگەوتە مەلا مستەفای حاجی مەلا رەسوول مەولوودی تیا خوێندووە لە ساڵی ١٩٥٠ ز کرابە مزگەوت‌و خرایە سەر ئەوقاف
ئیمام و مودەڕریسەکانی
١ – مەلا سەید عەبدول کەریمی شێخ محمدی شێخ محی الدین قووڵە
٢ – مەلا مەحموودی حەمە محی دین

١٠ – مزگەوتی خانەقای مەحوی
دامەزرێنەری حاجی مەلا موحەممەد (مەحوی)یە کە سوڵتان عبد الحمید هەزار لیرەی ناردووە بۆ چاك کردنی و کردی‌بە خانەقا بێگومان لەپێش‌دا مزگەوتێکی بچکۆلە بووە ، مەلاعوسمانی باڵخی باوکی مەحوی ئیمام ومودەڕیسی بووە ، ساڵی ١٨٩١ تازە کراوەتەوە ، بووە بەخانەقا .
ئیمام و مودەڕیسەکانی
١ – حاجی مەلا موحەممەدی (مەحوی) ١٨٣٠ – ١٩٠٤ ز
٢ – حاجی مەلا عومەر کوری (مەحوی)
٣ – مەلا خالیدی کوری مەلا موحەممەدی مەحوی
٤ – مەلا ئەسعەدی کوری مەلا خالیدی مەحوی ١٨٩٧ – ١٩٧٦ز
١١ – مزگەوتی شێخ مەحموود : چوارباخ
دامەزرێنەری شێخ مەحمودی قەرەچێوارە لەسەر حسابی خەڵکی لەساڵی ١٩٣٩ دروست‌کراوە ... کە حاجی صابری بەقاڵ بەکۆکردنەوەی پارەوە خەریك بووە.

ئیمام و مودەڕیسەکانی
١ - شێخ مەحموودی قەرەچێوار
٢ - مەلا محمدی دێگەڵی

١٢ - مزگەوتی حاجی عەلی ئاغا
ساڵی ١٩٤٦ دامەزراوە لەلایەن عەبدوڵلا لوتفیەوە بە ناوی باوکی یەوە دروستکراوە
ئیمام و مودەڕیسەکانی :
١ - مەلا موحەممەدی کانی ڕۆشنایی لەشەستەکانا کۆچی دوایی کرد
٢ - مەلا قادری جاف (عەرەبەت)

گەڕەکی کانێسکان (کانی ئاسکان)

١ - مزگەوتی گەورە
دامەزرێنەری ئیبراهیم پاشای بابان بووە کە دامەزرێنەری شاری سلێمانی بووە .
گەورەترین و بەناوبانگترین مزگەوتی سلێمانی یە .
ئیمام و مودەڕیسەکانی
١ - شێخ مارفی نۆودی بەرزنجەیی ١١٧٥ - ١٢٥٤ ك
٢ - حاجی کاك ئەحمەدی شێخ ١٢٠٨ - ١٣٠٥ ك
٣ - مەلا عەبدول ڕەحمانی پێنجوێنی : ١٢٥٠ - ١٣١٩ ك
٤ - سەید عەبدوللای حاجی سەید حەسەن
٥ - حاجی مەلا عەبدوڵلای بێژوێ ١٣١٣ - ١٣٩١ ك

(١) پاش کاك ئەحمەدی شێخ سەید غەوسەو شێخ محیێدینی سەید غەوسە خەتیبی بوون دیسان لە زەمانی کاك ئەحمەددا حاجی مەلا ڕەسولی دیلیژەیی کراوە بە واعیز عەسران وەعزی خوێندۆتەوە . لەسەردەمی حوکمرانی شێخ مەحموود شوێنی کلپەسەندنی جۆشی نیشتمان پەروەری بووە . تەرمی کاك ئەحمەد و شێخ مەحموود لەوێدا نێژراون تائێستا زیارەتگای خەڵکین .. ئەتوانین بلێین یەکەم مزگەوتە کە جومعەی تێداکراوە .

٢ – مزگەوتی کانێسکان
دامەزرێنەری عەبدوللاّ پاشای بابان بووە
ئیمامو مودەرِیسەکانی
١ – مەلا گوورِوون
٢ – شێخ عەزیزی خەلیفە
٣ – مەلا عەبدوللاّی کانیسکان

٣ ـ مزگەوتی قامیشان
دامەزرێنەری عەبدوڵلاّ پاشای بابان دوامیری بابان بووە
ئیمامو مودەرِیسەکانی
١ – شێخ مستەفای گولاّنی
٢ – شێخ موحەممەدی کورِی شێخ مستەفای گولاّنی
٣ – مەلا صالّح
٤ – مەلا شێخ مارف
٤ – مزگەوتی شێخ مستەفای نەقیب
دامەزرێنەری شێخ مستەفای نەقیبە
ئیمامو مودەرریسەکانی
١ – حاجی مەلا عەلی کانی کەوە
٢ – حاجی مەلا رەسووڵ

– مزگەوتی بن تەبەقی بچکۆلە (عرفان)
دامەزرێنەری خضر ئاغای ئاشنای بابانەکان بووە سالی ١٨٣٧ ز

ئیمامو مودەرِیسەکانی
١ – مەلا عەبدو ڵلا (عرفان) باوکی جەمال عرفان سالی ١٩١٨ کۆچی دوایی کردووە
٢ – حاجی مەلا ئەحمەدی حاجی مەلا رِەسووڵی دێلیژەیی
٣ – مەلا مارفی خاوێیی

٦ - مزگەوتی شێخ سەلام

زەوی‌ی ئەم مزگەوتە هی بابانەکان بووە بەسەرپەرشتی شێخ قادری گەورە باوکی شێخ سەلام (قازی‌ی سلێمانی) بە پارەی گەڕەك بنیات نراوە

ئیمام و مودەریسەکانی

١ - شێخ سەلام
٢ - شێخ ئەحمەدی شێخ سەلام
٣ - شێخ مستەفای شێخ ئەحمەدی شێخ سەلام
٤ - مەلا عەبدول رەحیمی چڕوستانی
٥ - مەلا عەبدوڵلای چڕوستانی کوری مەلاعەبدول رەحیم
٦ - مەلا عەبدول ڕەحیمی میرزا

ئەمە یەکەم مزگەوتە کە لە لایەن حاجی سەعیدی عەلی قوبادەوە شوێنی تایبەتی بۆ پرسە تێدا دروستکراوە

٧ - مزگەوتی حاجی عەلی بەگ

دامەزرێنەری حاجی عەلی بەگ لە ساڵی ١٩٥٠ دروستکراوە ..

ئیمام و مودەریسەکانی

١ - مەلا حەمە ئەمینی بێژوێ

مزگەوتی گەورە ساڵی ١٩٥٠

تەکیەی شێخ مارف

نوێژ کردن

شێخ بابا عەلی تەکیە

لە ٢٧ / ١١ / ١٩٤٠

لە تەمەنی ٨٥ سالیدا

کۆچی دوایی کردووە

شێخ نوری بابا عەلی

لە ١٢ / ٣ / ١٩٥٦

لە تەمەنی ٧٠ ساڵیدا

کۆچی دوایی کردووە

شێخ مارف شێخ ئەمینی قەرەداغی

لە ساڵی ١٨٧٩ ز لە سلێمانی

لە دایك بووە لە ساڵی ١٩٥٣

کۆچی دوایی کردووە.

شێخ عومەری شێخ ئەمینی قەرەداغی
لەساڵی ١٨٨٤ز لە سلێمانی لەدایك
بووە لە ١٣ / ٥ /
١٩٣٦ کۆچی دوایی کردووە.

مەلا عەبدوللە بێژوێی
لە ساڵی ١٣١٣
١٣٩١ ك
کۆچی دوایی کردووە.

مەلا مەحمودی بێخود

سالی ١٢٩٨ ك لە دایك بووە

سالی ١٣٧٥ ك كۆچی دوایی كردووە

مەلا مەحەمەدی چروستانی

سالی ١٨٩٠ ز لە دایك بووە

سالی ١٩٦٣ كۆچی

مەلا سەلامی مەلا حوسێنی پەسكەندی

سالی ١٩٠٩ ز لە دایك بووە

مەلا مەستەفا حاجی مەلا رەسوول سەفوەت

ك ٩ ١٢ ١٩٦٣

حوجرەکان

زۆر جار کە باسی شاعیرێك یان گەورە پیاوێك دەخوێنینەوە ، سەرەتا بەوە دەست.پێ‌دەکرێ کە دەڵێ لە منداڵیدا خرابە بەرخوێندن ، کە قورئان‌و کتێبە وردەکانی تەواو کرد ئەوسا چووە مزگەوت‌و بوو بە فەقێ . کەواتە پلەی حوجرە کە لەناو عەرەب‌دا «کتاب ج.کتاتیب» ی پێ دەڵێن لەپلەی خوێندنی سەرەتایی ئێستا دەچی چونکە قوتابی لەوێ‌دا فێری تیپەکان دەبێت،ئەوسا بۆ فێربوونی خوێندنەوەو دەس دانە قورئان خوێندن تاجزمی یەکەم یان دووەم قورئانی بە «حوینجە» واتە «تهجي» و تیپ بەتیپ دەخوێندوو دوای ئەوە ئایەت بەئایەت بە (سایە) واتە بێ حوینجەکردن دەخوێندرا .

پاش تەواوکردنی قورئان کۆمەڵێ کتێب هەبوو بەکوردی‌و فارسی بۆ بەهێزکردن‌و پەیداکردنی چێژی ئەدەبی بەقوتابی دەوترا،پاش ئەم ئامادەکردنە ئیتر قوتابی دەچووە مزگەوت‌و دەستی دەدایە خوێندنی زانستی‌یە عەرەبی و ئیسلامی‌یەکان‌و پلەی‌مزگەوت جێی پلەکانی تری دووای سەرەتایی ئێستای دەگرتەوە . بۆ باسی شاری سلێمانی دەتوانین چەند شتێك لەم بارەیەوە دەست‌نیشان بکەین

١ – شارەکە هەر لەسەرەتاوە ، چەند حوجرەی تێدابووە کە بەرنامەکانی وەك بەرنامەی حوجرەکانی وولاتی ئیسلام بووە .. بەلام هەندێ شتیشی لێ زیاد کراون ، وەك خوێندنی شیعری فارسی لە پەندی عەتتارەوە تا گولستانو بوستانی سەعدی شیرازی . بەلام زاناو شاعیری شارەکە خۆیشی لەم بەرنامە دانانەدا دەستیان هەبووە وەك ئەوەی «ایشدە» ی شێخی نۆدێ لەگەل کتێبەکانی تردا خوێندراوەو کتیبێ «ئەحمەدی» شێخی نۆدێ ، کە دووەم فەرهەنگی کوردی عەرەبیی بە شیعرە[1] سەرەتای عەرەبی فێربوونی بۆ منداڵی کورد بەپتەوی تەخت کردووە .

٢ – دیاردەیەکی ئاشکرایە کە زۆر لەم حوجرانە ژنی خوێندەوار بردوونی بەرێوە ، ئەمەش هەر لەسەرەتای دامەزراندنی شاری سلێمانیەوە رۆڵی تایبەتی دەدا بە ژنی کورد . تێکرا ئەم چەند لاپەرەیەش ئەو پەردەیەی ژیانی سلێمانی دەگێڕێتەوە .

(ع . م . ر)

---

(١) وەك ورتمان قورئانو پاشان کتێبە وردەکان دەخوێندران .. هەروەك هەندێجار خاوەن حوجرە مەلایەکی بەتوانای خاوەن ڕێبازی تایبەتی پەروەردە بوون وەك (خواجە ئەفەندی) ، یان کۆلکە مەلایەك بوومو لەتوانای مەلایەتی هەرئەمەندەی لەتواناادا بووە (ع ، م) .

حوجره لەوسەردەمەدا زوربەی گەرەکەکان حوجرەیەك یان دوو حوجرەی تێدا هەبووە .. حوجرەکەش بریتی‌بووە لە مەلایەك‌و چەند قوتابی‌یەك لەدوکانێك یان ماڵێك دا مامۆستایەك قورئانی فێردەکردن[1] چونکە ئەوسا قوتابخانەکەم بووە منالْ پێش قوتابخانە دەخرایە حوجرەوە تا حوجرەی تەواو دەکرد ، ئەوسا یان دەخرایە قوتابخانەوە یان دەبووبە شاگرد لای وەستایەك . مامۆستاکە کام مندالیان لەهەموویان گەورە ترو ووریا تر بوایە دەیکرد بە(خەلفە) ، ئەگەر منداڵێك هارو هاجی بکردایە سزاکەی داروفەلاقە بووە .

داریکیان دەهێنا پەتێك بەم سەرو ئەوسەری بەسترابوو،منالەکەیان پالْ دەخست لەسەر پشت هەردوو قاچیان بەرز دەکردەوەو پەتەکەیان دەخستە هەردوو قاچی‌یە وە ، دارەکەیان بەرزدەکردەوەو بایان دەدا تاپەتەکە توند دەبوو لە هەردوو قاچیدا ، ئەوسا مامۆستا بەدارێك ، چەند داریکی دەدا لەبنی پێی ، پاشان فەلاقەیان دەکردەوە .

خوێندنی ناو حوجرەکەش لەپێشەوە «حوینجە» فێر دەکران بەم شێوەیە

الف سەرئا .. لام زەنەال .. حێ سەرحا میم زەنە حەم دال بۆر دوو «الحمد»

ئابەم شێوەیە مامۆستاکە دەی‌ووت‌و منداڵەکان دەیان وتەوە هەتافێری سوورەتی «الحمد» دەبوون ئیتر لەمەوە دەستیان پی‌دەکرد هەتا فێری قورئان خوێندنەوە دەبوون ..

---

(۱) مەلا قاتم کچی مەلا ئەحمەدی چاو هار دایکی مەلا کاکە حەمەی حاجی سیف الله یە (ع . م) .

حوجرەکان

١ – حوجرەی مەلاعەزیزی زەلزەلەیی .. لای مزگەوتی حاجی حان .
٢ – حوجرەی خواجە ئەفەندی ، لای مەلا عەزیزی زەلزەلەیی خوێندویەتی بەرامبەر مزگەوتی گەورە .
٣ – حوجرەی مەلا موحەممەدی قوولەڕەشی لای مزگەوتی گەورە .
٤ – حوجرەی مەلا موحەممەدی ڕەش تەنیشت مزگەوتی بن تەبەقی بچکۆلە (عرفان) لەگەڕەکی شێخان .
– حوجرەی مەلا سوورە لە چوار باخ لەلای ئاشی حاجی ئەحمەدی مچەسەلاق .
٦ – حوجرەی مەلا فاتم (ئافرەت بوو) قوتابیی کچ‌وکوڕ لەدەرگەزێن بەرامبەر مزگەوتی حاجی مەلا ڕەسوول[1]
٧ – حوجرەی مەلا ڕەعنا ئافرەت بوو قوتابیان لە کچ‌وکوڕ بوون . بەرامبەر مزگەوتی شێخ سەلام .
٨ – حوجرەی عەبەی مەلا مووسی دەرگەزێن لای خانەقای مەولانا خالید .
٩ – حوجرەی مەلاصالحی کانی ئاسکانی لای مزگەوتی قامیشان .
١٠ – حوجرەی مەلا خەجیّ ئافرەت بوو قوتابیانی لەکچ‌وکوڕ بوون لەگەڕەکی سەر شەقام .
١١ – حوجرەی مەلاشێخ عوبێد سەر شەقام لای خانەقای مەحوی .
١٢ – حوجرەی شێخ سەعیدی موعەلیم بەرخانەقا
١٣ – حوجرەی مەلا ئەحمەدی عەینەك سەرشەقام .
١٤ – حوجرەی شێخی ئیمام ئیمامی مزگەوتی کانی ئاسکان لەناو مزگەوتەکەدا
١٥ – حوجرەی مەلا حەبیب لای مزگەوتی شێخ سەلام .
١٦ – حوجرەی مەلا عەلی‌ی صەحاف : ناوبازار لای قەیسەری نەقیب .
١٧ – حوجرەی مەلا ئیبراهیم دەرگەزێن بەرامبەر ماڵی مەلا ئەحمەدی چایی .
١٨ – حوجرەی مەلا فەتاحی مەرجان : کچ وکوڕ ، مەڵکەندی پشتی پیرمەسوور .
١٩ – حوجرەی مەلا قادر سەرشەقام لەناو مزگەوتی حاجی ڕەسوولی ئاغال .

٢٠ – حوجرەی مەلا صالحی کورد : ئەمیش دوای مەلا قادر چووە شوێنی ئەو لەناو مزگەوتەکەدا .
٢١ – حوجرەی شێخ محیّ‌دین   سەر شەقام تەنیشت مزگەوتی مەلا حەمەئەمینی بالیکدەری .
٢٢ – حوجرەی مەلا مستەفا   سەر شەقام بەرامبەر خانەقای مەحوی .
٢٣ – حوجرەی مەلا ئامینە   ئافرەت بوو ، کچ‌وکوڕ ، سەرشەقام .
٢٤ – حوجرەی مەلا محمدی زرگوێزی   سەر شەقام بەرگومرگە سووتاو .
٢٥ – حوجرەی مەلا حسێن بەناوبانگ بە (عەرزم) لە سەر شەقام لە ماڵەکەی خۆی‌دا .
٢٦ – حوجرەی مەلا عەلی باوکی لوا مەجید عەلی کۆڵانی بەرامبەر سەرا
٢٧ – حوجرەی شێخ حسینی بەرزنجی   نزیك خەستەخانەی سەرەوە ، (جەمهوری) تەنیشت ماڵی خەلیل چاوەش .
٢٨ – حوجرەی مەلا شەلە   لەگەڕەکی سەر شەقام .
٢٩ – حوجرەی عەبدوللای شێخ تەها   خوار شەوکەتی دانساز لەناو بازار .
٣٠ – حوجرەی تاجیە خان   (ئافرەت بوو) دایکی کەریمی تاجر خان لە سەرشەقام .
٣١ – حوجرەی مەلا نەجمەدین   لەپێش‌دا ژێرپردەکە ، جادەی تازە (مەولەوی) دوایی گواستیەوە صابونکەران بەناوی (کەشتی‌نوح)ەوە .
٣٢ – حوجرەی مەلا موحەمەدی چروستانی   تەنیشت مزگەوتی شێخ سەلام .
٣٣ – حوجرەی مەلاعەبدوللا   کانێسکان کۆڵانی پشتی مزگەوتی‌گەورە .
٣٤ – حوجرەی میرزا   تەنیشت مزگەوتی شێخ عەبدوڵلای هەولێری واتا مزگەوتی دوو دەرگا .
٣٥ – حوجرەی دەروێش عەلی   دەرگەزێن لەناو مزگەوتی شێخ یوسف .
٣٦ – حوجرەی مەلا صەدیق   لە صابونکەران .
٣٧ – حوجرەی مەلا عاصم   ئافرەت بوو : کانێسکان بەرامبەر ماڵی شێخ لطیف .
٣٨ – حوجرەی حاجی شەلە   کانێسکان لای مزگەوتی قامیشان کوڕەزای حاجی ئەحان دامەزرێنەری مزگەوتی حاجی‌حان .

٣٩ – حوجرەی مەلاسەید عەزیز   کانێسکان بازاڕە بچکۆلە .
٤٠ – حوجرەی مەلا موحەممەد   خوار گوزەری ئاسنگەرەکان .
٤١ – حوجرەی مەلا حامیدی مەلاحەمدوون   تەنیشت مزگەوتی حاجی مەلا ڕەسووڵ .
٤٢ – حوجرەی شێخ نەجمەدینی شێخ عارفی خانەقا   لەخانەقای مەولانا .
٤٣ – حوجرەی حاجی مەلا سەعید   لەپشت مزگەوتی بن‌تەبەقی هەرمنی.

تێبینی: زۆر حوجرەی ترهەبووە لەکۆنەوە بەڵام توانیومانە هەر ئەمەندە کۆبکەینەوە .

●

حوجره

نموونەی حوجره لەسەر شانۆ

گەرماوەکان - حەمامەکان

هەر لە کونجی شارستانێتی‌یەوەو لە سەر پێرەوی زۆر کۆنی شارانی جیهان ، لە سلێمانی چەند حەمامی گشتی دروستکرا گەرەکی صابونکەرانو بوونی ئەم حەمامانە لایەنێکی ئەم دیمەنی شارستانێتی‌یە دەردەخەن بەلام ئەوەی کە دەچێتە لاپەرەی نەمانو وونبوونەوە ، ئەوە لایەنی میعاریو نەخشەکێشانی ئەم حەمامانەیە ، کە لە هەندێ لاوە لە حەمامی ولاتانی رۆژ هەلات دەچوونو لە هەندێ دیمەندا جیاواز بوون بە داخەوە تا ئێستا هیچ پسپۆرێك لە سەر ئەم لایەنەی نە نوو سیووە

(ع . م . ن)

حەمامەکانو شوێنەکانیانو حەمامچییەکانو ناترەکانیو خاوەن موڵکەکانی ..

١ – حەمامی وەسمان پاشای بابان شوێنی سینەمای سیروان ..

٢ – حەمامی گازیێ شوێنی حەمامی سەرچناری ئێستا کە موڵکی دایکی حەمە ئاغای ئەورەحمان ئاغا بووە .

٣ – حەمامی مەیان[1] شوێنی قەیسەریی محەی دگڵی ئێستا کە ئەم سێ حەمامە لە زەمانی عوسمانلییەوە نەماونو ڕووخاون هەندێ لە پیاوە بەتەمەنەکان دەڵێن منداڵ بووین لە گەڵ دایکاندا دەچووین بۆ حەمام ، ئەوسا پارە کەمبووە زوربەی ژنان یەکی دوو سێ هێلکەی دەبرد لە جیاتی پارەی خۆشوشتن .

٤ – حەمامی فاتمە خان تەنیشت سەرا ، موڵکی عەزمی بەگی بابان . ساڵی ١٩٥٤ لە زەمانی (عومەر عەلی)ی موتەصەرریفدا ڕوخاوەو خراوەتە سەر سەرا .

حەمامچییەکان .

١ – وەستا قادری حەمامچی

٢ – حەمە قاوەچی

٣ – ئەمینی حەسەن .

٤ – مەحموودی حەمامچی ..

٥ – حەمە ئەمینی کانی بەردینەیی

ناترەکان

١ – سالەی ناتر

٢ – حەمەی ڕەزا خان

٣ – عومەرە گەڕ

٤ – ڕەشید شەریف

٥ – عەبدوللاٚ مەحموود.

---

(١) ئەم حەمامە وەختی خۆی موڵکی حاجی ئەولاٚی شالی بووە .

٥ – حەمامی قشڵە شەقامی مەولەوی موڵکی حەمە ئاغای ئەورەحمان ئاغا . ساڵی ١٩٧٤ شارەوانی تێکی داوەو کردی بە دوکانو بازاڕ .

حەمامچی یەکان

١ – سمایل بەگ

٢ – حاجی مەجیدی قالەی نور الله

(ناترەکان)

١ – حەمەی زەینەب

٢ – مام عەزیز

٣ – حەمە دەم خوار

٤ – ئەحەی زارا

٥ – حەمەی دێوانە

٦ – حەمەی عارفی تونچی

٧ – حەمامی شێخ مارف تەنیشت بازاڕی صلاح الدین موڵکی شێخ مارفی نەقیب ..

حەمامچی یەکان ..

١ – حاجی سمایلی حەمامچی

٢ – عەلی‌ی دەروێش ئەمین

ناترەکان

١ – ئەلەکوێر

٢ – حەمە ڕەزا

٣ – مام سایەق

٤ – سەلیم

٥ – حەمە کوێر

٦ – حەمە کلاو لار

٧ – عەبەی حەمەی ئامی

٨ – حەمامی سوورەت لای مەیدانی «کا» یەکە موڵکی کەریمی عەلەکە بوو . ئەم حەمامە دیوارەکانی هەمووی وێنەی پاڵەوان بە سواری ئەسپو قەڵغانو شیرو تیرو کەوان بە دەستەوە و وێنەی ڕۆستەمو زۆرابو مارو

باڵندەو دارو درەختی هەمەجۆر بە گەچ لە سەر دیوارەکانی نەخشاوو ڕەنگاو ڕەنگ کرد بوو ، بۆیە پێ یان ئەوت حەمامی سوورەت .

حەمامچی یەکان
١ – حاجی موحەممەد
٢ – وەستا پیرۆت
٣ – حاجی صالحی حەمە عەلی
ناترەکان
١ – عومەر مەجید دەنووك کوڵ
٢ – کەریمە لاڵ
٣ – حەمە ڕەزا
٤ – کەریمی حەمە ڕەزا
٥ – کەریمی حاجی غەفوور
٦ – صدیق تۆفیق

٨ – حەمامی غەفوور ئاغا (حەمامە بچکۆلەکە) بەرامبەر گومرگە سووتاو موڵکی غەفوور ئاغای حاجی ئەولا
حەمامچی یەکان
١ – عەبەی فەقێ سەعید
٢ – ئەحەی فاتم
٣ – سەیید عەلی
ناترەکان
١ – عەلی وەستا عەباس
٢ – خلە
٣ – مام ئەورەحمان
٤ – ئەحەی حەمەی چایچی
٩ – حەمامی تازە بەرامبەر مزگەوتی حاجی مەلا عەزیز ، سەر شەقام . موڵکی حاجی سەعید ئاغا

حەمامچی یەکان
١ - حاجی ئەحلان
٢ - حاجی قادر
٣ - وەستا سمایل
٤ - نووری بەگ
ناترەکان
١ - ئەحە سنەیی
٢ - حەمە سەعید
٣ - حەمە چاوشین
٤ - مەجید کاکەیی
٥ - عەزەی فاتە
٦ - فەرەجی جەواهیر
٧ - حەمە رەشید ..

١٠ - حەمامی حاجی غەنی
کۆلانی تەنیشت خانەقای مەولانا خالید
موڵکی حاجی مەلا سەعیدو فەرەجی حاجی حامید، شوێنەکەی بوو بە دووکان ...
حەمامچی یەکان
١ - وەستا ئەحمەدی تۆفیق حەمامچی .
ناترەکان
١ - حەمەی زارا .
٢ - مەلا قادر .
٣ - مەجید نادر .
٤ - کەریمە گەڕ .
٥ - عوسمانی ئەحلان .
٦ - عومەری مەجید نادر .

١١ – حەمامی حاجی ئەولاٚ   سەروو خانەقای مەولانا خالیدو موڵکی حاجی ئەولاٚ

حەمامچی یەکان

١ – وەستا ئەحمەدی دەروێش – ئەحلان –

٢ – تۆفیق کوڕی وەستا ئەحمەدی دەروێش .

ناترەکان

١ – میرزا دەم خوار .

٢ – حەمەی حەنیف .

٣ – عومەرە ملکوڕ .

٤ – صابیرە قوونە .

٥ – ئەحە خڕە .

١٢ – حەمامی موفتی . لە صابونکەران .

موڵکی عەبدول ڕەحیم و برباراا ئەلەکە خوشك و برای کەریمی ئەلەکە لە گەڵ ماڵی موفتی .

حەمامچیەکان

١ – حەمە کاکەی موفتی .

٢ – حاجی کەریمی شمقار .

٣ – حاجی تۆفیق لەیلیٚ .

ناترەکانی حەمامی موفتی .

١ – ئەورەحمانی حاجی کەریمی شمقاڕ .

٢ – مەلا کەریمی گۆرانی بێژ.

٣ – حەمەی ئامیٚ .

٤ – خوارەحم

٥ – دەروێش کەریم .

٦ – ئەوکە

٧ – ئەلە شەل

٨ – حەمە خان .
٩ – ڕەفیق حاجی تۆفیق .
١٠ – عوسمانی حاجی تۆفیق .

هەندێ لە ناوی تونچی‌یەکان .
١ – بریسە کەچەڵ
٢ – ئەحە پیاو خۆر .
٣ – قالە چاو جوانی تونچی
٤ – عارفە کەچەڵ .
٥ – حەکە .
٦ – حاجی برایم .
٧ – مەلا قادر .

تێبینی

ئەم حەمامانە هەمووی توونیان هەبوو لە پشتی خەزێنەی ئاوەکە ، تونچی‌یان ڕاگرتبوو ، بۆ ئەوەی پەیین بهێنێ و بیکاتە تونخانەکەوە ، بیسووتێنێ لە بری نەوتی ڕەشی ئێستا .

پەیینەکەیان لە سەر بانی حەمامەکە هەڵ دەخست ، بۆ ئەوەی وشك بێتەوە . سەری ئەم حەمامانە هەموو کلاو ڕۆژنەیان هەبوو لە سەر گومە زەکەوە ، بە زستانان شووشەیان تێ دە خست لە هاوینیش دا لایان دە برد لە بەر هەڵاوی گەرمی .

زۆر جار منداڵان دەچوون لە کلاو ڕۆژ نە کەوە سەیری ژنانیان دەکرد تا تونچی‌یەکە پێی دە زانی منداڵەکانی دوور ئەخستەوەو وراوی دەنان .

چەندان جار خەزێنەی ئاوەکە دڵۆپەی دە کرد بە کوردی‌یەکەی ئاوی دە دزی ، تونچیەکە قوڕە سووری دەبرد دەیدا لەو درزانە .

بەلاّم لە وەختی ژناندا چاوی تونچیەکەیان دە بەستەوە بە ناو حەمامەکەدا ەچووە خەزێنەی ئاوەکەوە تا وەکو ئافرەتان بە رووتی نەبینیّ .

بێگومان حەمامەکان چایخانەیان تێدا بوو بەزستانان شێلمو شیری تێدا دە فرۆشرا هەموو حەمامێك پەشتەمالی تایبەتی خۆی هەبوو .. زوربەی خەلّك پەشتەمالی نە بوو بە خاولیی حەمامەکە خۆیان وشك دەکردەوە ... ڕۆژانی هەتاو لە سەربانی حەمامەکە هەلّیان دەخست کە وشك بێتەوە بەلاّم لە بەر ئەوەی کە هەموو کەسیّ بە کاری ئەهێنا . ئەم پەشتەمالّەشی بووە بە پەندی پێشینان کە دەلّێن «دەلّێیت پەشتەمالی حەمامە هەر ڕۆژەی بەبەری بەکێکەوەیە

شتێکی ئاسایی بوو ناترو تونچیەکان زووربەی ئەم حەمامو ئەو حەمامیان دە کرد

●

حەمامچیەکان‌و ناترەکان

حاجی مەجید قادر (حەمامچی)
ساڵی ۱۹۰۰ ز لە دایك بووە
ساڵی ۱۹۷۳ ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی تۆفیق لەیلی

(حەمامچی)

عەلی دەروێشی ئەمینی

(حەمامچی)

موحەمەد فەتاح کەریم

(حەمەدەم خوار)

ناتر سالّی - ۱۹ ز لەدایك بووە

عبدو الكريم يار ئەحمەد

(ئەوکە) سالّی ۱۹۰٤ لەدایك بووە.

خانەکان و قەیسەرییەکان

لە هەموو شارە کۆنەکانی جیهاندا ، کە شار بووە بە شوێنی بازرگانی و ڕێڕەوی کاروانی و وڵاتان. خان و قەیسەری دێتە کایەوە و دەبێ بە بنەرەتی بازرگانی ، کە لەو پەلی تێدا ساغ دە کرێتەوە دەبێتە جێی نووستن و حەسانەوەی خاوەن ماڵو وڵاغەکانیان و جێی بار خستن .

شاری سلێمانیش هەر لە سەرەتای دروست بوونەوە بەرە بەرە خانو قەیسەری بۆ ئەم مەبەستە تێدا درو ستکراوەو ئەمەش لاپەڕەو تۆماری ئەم باسەیە ...

(ع . م . ن)

خانەکان

١ – خانی غەفوور ئاغای حاجی ئەولای گەورە ؛ بە ناوبانگ بوو بە خانی – مێوژەکە یان – خورماکە . بەرامبەر گومرگە سووتاو ، دوایی کەریمی فەرەجە فەنی کریو پێشی کرد بە دوکانو پشتی کرد بە گەراج . ئێستا بازاری شوانە .
٢ – خانی حاجی سەعید ئاغا – سەعیا ئاغا – وبراکانی ؛ بەرامبەر خانی غەفوور ئاغا . ئێستا بووە بە بازاری سەیوان .
٣ – خانە سووتاو : خانی حاجی ڕەشیدی سەعیدی قادر ئاغاو حاجی ئیبراهیم ئاغا – شوێنی گەڕاجی شەعب .
٤ – خانی غەفوور ئاغای حاجی ئەولای گەورە تەنیشت خانی یەکەم (مێوژەکە) ، حاجی ئەحمەدی کەریم ئاغا کڕیو کردی بە بازاری (مەحوی) .
٥ – خانی خویێیەکە ، تەنیشت گومرگە سووتاو ، خاوەنی حاجی حەما غای حاجی حسێن ئاغا برای حاجی سەعیاغا لە دایکەوە .
٦ – خانی ئاغا فتح الله ، لەم دوایی‌یە دا تۆفیقە فەنی کوری ڕوخاندیو تازەی کردەوە بوو بە بازاری تۆفیقە فەنی‌ی ئاغا فتح الله .
٧ – خانی غەفوور ئاغا ئێستا کە خانی تازە بەتەنیشت قەیسەری‌ی نەقیبەوە ئێستا کە خاوەنەکانی کاکە حەمەی ئەمینی عەتارو حاجی عەلیو حاجی موحەممەدی کۆڵەکن پێش غەفوور ئاغا ئەم خانە مۆلکی حاجی فەتاحی حاجی ئەولای حەمە کەرکووکی برای حاجی مەلا سەعیدی کەرکوکلی زادە بوە .
(مێجەرسۆن) لەم خانەدا حوجرەیەکی گرتبوو بە کرێ تیایدا دە ژیا
٨ – خانی عەجەم . خاوەنی حاجی سەعیاغاو براکانی بوون ، ئەم خانە کەوتبووە سەروو خانی غەفوور ئاغا تا نزیك کۆیان درووەکان لە پشتەوە شەقامی کاوە تەنیشت ماڵی مارف بەگ ، باوکی فایەق بەگ تا نزیك ئەسحابە سپی .. ولاخ بە بارەوە دە هات لە دەرەوە لەم خانەدا گومرگ دەکرا .
زەمانی عوسمانلی پی‌یان دەووت – گومرگی ڕێژێ – زەمانی (میجەرسۆن) بوو بە میوانخانەی میجەرسۆن ، پشدەری‌یەکانو جافەکان لە وێدا دادەبەزین ، لە سەر حیسابی ئەو خزمەت دە کران ..

قەیسەری یەکان

ئەم قەیسەری یانە زۆری بەرگ دروو – خیاط – و قوماش فرۆش و عەتارو دوکانداری تری تیا بووە ... ئەمانەش قەیسەری یەکانن

١ – قەیسەری ی وەسمان پاشا
خاوەنی عیزەت بەگی وەسمان پاشاو خێڵی عەلەکە بوون ، دوایی سووتاو بەلەدی یە کڕی یەوە کردی بە بیناو دوکان و بازار هەر بە ناوی بازاری وەسمان پاشاوە مایەوە .
٢ – قەیسەری ی غەفوور ئاغای حاجی ئەوڵای گەورە ، وەختی خۆی هەلاجەکانی تێدا بوو دوایی ڕووخاو فرۆشرایەوە کرا بە (بازاری حاجی حەسەنی لۆکە) لای مەزاد خانەکە ..
٣ – قەیسەری ی نەقیب
خاوەنەکەی شێخ مستەفای نەقیبە ئەم قەیسەری یە تەنیا تا ئێستاکە ماوە .
٤ – قەیسەری ی شێخ مەحموود
شوێنی مەیدانی برنجەکە لە سەر تەپۆڵکەی ئاشە گواوی .
ئەم قەیسەری یە لە زەمانی عوسمانلی دا لە سەر دەمی جەنگی یەکەمی جیهانیدا تەواو بوو .

لە بەر ناخۆشی ئەو کاتەو گرانی – کەس نەچوو بووە ناوی . دەڵێن منداڵان بە ڕۆژ یاری یان تیادا دەکرد . پاش تەواوبوونی قەیسەری یەکە شەوێك بۆ بەیانی خەڵك دێن بۆ بازار دە بینن هەر هەمووی ڕووخاوە بەڵام کەس نە بووە بە ژێری یەوە چونکە چۆڵ بووە .

●مەیدانو گوزەرەکانی ناو شار●

لە ناو شاری سلیمانیدا ئەم مەیدانانە هەبوون

١ – مەیدانی دارو خەڵووزەکە
بەرامبەر بەلەدیەیە کۆنەکەو بازاڕی شووشە .

٢ – مەیدانی بەر بەلەدیەکە بەر دەم بەلەدیەیە کۆنەکە .

٣ – مەیدانی ماستەکە خوار پردەکە

٤ – مەیدانی گاکە بەر دەمی ماڵی حاجی عارفی مستۆ ،
خوار مەیانی ماستەکە

– مەیدانی برنجەکە سەر تەپۆڵکەکە .
لە زەمانی عوسمانلیدا شوێنی کەوش درووخانەبووە .
ئەکەوێتە پشتی مەیانی گاکەو بازاڕی کاوەی شێخ لەتیف .

٦ – مەیدانی کاکە بەر دەم حەمامی سوورەت خوارمەیانی گاکە

گوزەرەکان

١ – گوزەری کەوش دروەکان   شوێنی مەیدانی برنجەکەو دەوروپشتی .. دوای سەفەر بەر بلاو بوونەوە هاتە دەورو پشتی بەر حەوزەکە .
٢ – گوزەری بەر حەوزەکە   بەر دەم قەیسەریی وەسمان پاشا ، لە زەمانی (مێجەرسۆن) دا چایخانە بوو داری لێ نێژرا بوو ، حەوزێکیان بۆ دروست کردو ئاوی کارێزیان بۆ راکێشا ، ناو نراحەوزەکەی ناو بازار .
٣ – گوزەری پانی بەرز دروەکان ؛ یەکەم کۆڵانی بەرامبەر حەوزەکەی ناو بازار بوو .
٤ – گوزەری زین دروەکان   سەراجەکان
کۆڵانی تەنیشت پانی بەرز دروەکان ، لای عەباسی ئەبو شوارب کەبابچی .
٥ – گوزەری مزگەرەکان : کۆڵانی تەنیشت حەوزەکەی ناو بازار ئێستا کە بازاری حاجی حەمە مورادە ..
٦ – گوزەری ئاسنگەرەکان   کۆڵانی پشتی مزگەوتی خوێخانەکان .
٧ – گوزەری خوێخانەکان   خوار گوزەری ئاسنگەرەکان .
٨ – گوزەری هەلاجەکان   کۆڵانی بەر دەم مزگەوتی شێخ عەبدول رەحمانی عازەبانی ، لە پێش دا لە خانی غەفوور ئاغا دابوون ئێستا کە بازاری حاجی حەسەنی لۆکەیە .
٩ – گوزەری زەڕەنگەرەکان
خوار دوکانی ئەحمەدیو کۆڵانی تەنیشت خانی غەفوور ئاغا وئێستا کە بازاری مەحوییە ، وەختی خۆی ئەم زەڕەنگەرانە هەمووی جولەکەبوون ...

نانەواکان

جاران بێجگە لەو نانە جوانو ناسکو بەتامەی کە دروستیان دە کرد .. لەواشەیان دروست دەکرد کە لە نانەکە گەورەترو درێژتر بوو ، وە هەندێکیان کولێرەیان دروست دە کرد بە فرن زۆر بە لەزەتو بە تام بوو ، لە مانگی ڕەمەزانیش دا بێجگە لە مانە نانی گەورەیان دروست دەکرد هەڵیان دەواسیوە زۆر نانەوا کولێرەیان دروست دەکرد بە تایبەتی ڕۆنو کونجیان پێوە دە کرد .

نرخی کولێرەیەك تا سەرەتای جەنگی دووەمی جیهانی بە دوو پوول بووە ، دوایی بوو بە عانەیەك بەر دەوام بوو تاساڵی ١٩٥٠ دوایی کەوتە دەست (اعاشة) پێنج فلسی پەیدا بوو .. هەر بە پێنج فلس بوو تا ساڵی ١٩٦٠ بە دواوە ..

نانەواکان ئەمانە بوون

١ - وەستا صاڵح گوێ ڕەپ مەیدانی خوار بەلەدیێەکە.
ئەم نانەوایە ساڵی گرانییەکە واتا ساڵی ١٩١٨.بەوە ناوی دەرکردووە کەچەند کەسێك فێری بەردەمی ئەو نانەوا خانەیە بوون بۆ ئەوەی نان لە خەڵك برفێنن لە برساندا ئەم شوێنە زۆر قەرەباڵغ بووە .
٢ - وەستا مەلا فەرەج بەرامبەر بەلەدیە کۆنەکە.
٣ - وەستا حاجی سەعی نانەوا:مەیدانی خوار بەلەدیێەکە . خەلفەو شاگرد ڕەشە بە ناوبانگ بە (شێتە)و حەمە شێت ، مەلا کەریم .

٤ ـ وەستا مەلا ئەحمەدی نانەوا خوار بەلەدیٚیەکە . خەلفەو شاگرد: مەلا قادری نانەواو عەزە لادبی .

– وەستا رابعە خان تەنیشت حاجی دەروێشی قەساب[١] خەلفەو شاگرد

١ – هەویر شێل حەبیب الله

٢ – نیوەنان عەلی کوتەك

٣ – وەستای نان پێوەدەر قالە

٤ – دەغیلەدار عەلی دەدە

٦ – وەستا ڕوشیدی خاتوون خوار ئەحمەدی لای خانی غەفوور ئاغا

خەلفەو شاگرد

شێخ عەلی (شێخەلی) نانی پێوە دەداو غەفوور کەریم هەویری بۆ دەشێلا ، خۆی لە سەر دەغیلە دادەنیشت .

٧ – وەستا صالحی نانەوا ، مەیدانی ماست فرۆشەکان .

خەلفەو شاگرد

حەمەی کوریو باجی زەینەب‌و مەلا بەکر .

٨ – وەستا برایمی صۆفی صالح، مەیدانی ماست فرۆشەکان خەلفەو شاگرد

حەمەی کوریو حەمەی وەستا صالح‌و سەعەی خورشەو حەمە صالحی فەیرۆز .

٩ – وەستا حاجی عەبدوللاّی نانەوا خوار بلدیەکە ، ئەم نانەوا خانەیە بە فڕن کولێرەی دەبرژان .

خەلفەو شاگرد

حەمەی حسین ئاغاو سەعەی نانەکەو حەمە صالحی تەگەرانی

١٠ – وەستا مەلا قادری نانەوا تەنیشت خەلفە فەرەجی کەبابچی .

خەلفەو شاگرد

ئافرەتێ نیوەنانی بۆ دەکردەوە ناوی شەربەت بوو ، عەبە زەردو عارف ڕەشیدو سەعەی خورشەو حەمەی مێوژەو جەلالی تەلەو لەتیف جگەرەو قالەی عاصە

(١) رابعە خان ئافرەتێك بو ناوی هەبوو لە شارەکەدا . کورسی یەکی دادەنا لە نانەوا خانەکەی‌دا عەبایەکی شالی سورمەی دەدا بە شان‌دا دەستی دەکرد بە نێرگەلە کێشان .. (نێرە پیاوێك) بوو بۆ خۆی ئەم ئافرەتە لە گرانی‌یەکەی سالی ١٩١٨ دا زۆر یارمەتی خەلکی داوە بە نان‌و ئارد . لە ناو میری‌دا دەستی دەڕ زۆر ئیشی دەکرد بۆ خەلکی تەنانەت زۆر کەسی لە بەندیخانە دەهێنایە دەرێو دەبوو بەزامنی . ئەمری بۆ ئەم ئافرەتە ناودارەی سلێمانی .

١١ – وەستا عەلی حەمە تیکە   بەر دەرکی سەرا
خەلفەو شاگرد
مستەفا ترپاپراخ‌و برایم ئەسعەدو عارف ڕەشیدو عوسمان سەعیدو عومەر سەعیدو موحەحمەد خاگولی‌و ئەحە گێژو حەمەی فەقێ عەبدوللاو غەفورە لوتەو نەورۆزی مەلا عەلی ، خولەی لالە ئەمین دەغیلە دار بوو .
١٢ – وەستا حەمە سەعیدە کوێرە شوێنی بانق ڕافدین .
خەلفەو شاگرد
ئافرەتێك بە ناوی سەلەخان نیوەنانی بۆ دەکردەوە . حەمە کوڵ ئیشی لە گەڵدا کردووە .
١٣ – وەستا حەمەی عەبدوڵلا (عالبۆس)   بەر دەرکی سەرا
خەلفەو شاگرد
عومەر سەعیدو غەریبی حەپسەو حامید بانەیی‌و مینەژنانی‌و عەلی بەغدادی
١٤ – وەستا نەجمەدین نانەواو قالە بانەیی   جێگەی چێشتخانەی لاوان (عەلی سوور) پێش ئەوەی بکرێ بە بینا باخ بووە ، بەر دەم مزگەوتی سەید ئەحمەدی نەقیب سالانی ١٩٣٣   ١٩٣٤ حمیدی برای قالە بانەیی ئیشی بوکردون .
١٥ – وەستا شێخ عەلی (شێخەلی)   جێگای عەلی سوور تەنیشت نەجمە دینی نانەوا
خەلفەو شاگرد
شێخ موحەمەدی کوڕی ئیشی بۆ کردووە .
١٦ – وەستا ڕەفیق‌و تۆفیق برا بوون‌و شەریك بوون   جێگای قاپی سینەمای سیروان ، بەرامبەر خەلفە ڕەشیدی کەبابچی ..
خەلفەو شاگرد
برایم‌و مەحمودی برایان ئیشیان بۆ کردوون بە شاگردی .
١٧ – وەستا عومەری حەلیم ، گوشتگا ، بەرامبەر ڕەفیق‌و تۆفیق لە جێگای خەلفە ڕەشیدی کەبابچی .
خەلفەو شاگرد
عەلی حاجی حسین ئیشی لە گەلا کردووە .

١٨ – وەستا قالە بانەبی   خوار سینەمای سیروان بەرامبەر عارف ڕەشید چاپچی ..
خەلفەو شاگرد
ئافرەتێك بە ناوی سەیزادە بوو لە گەڵ حەمیدی برای قالە بانەبی وحەمە کوێر .
١٩ – وەستا کریکۆر   جادەی مەولەویەبەرامبەر بازاری عەصری سەروو شێخەی
نوقوڵ پێش ئەوەی سینەمای ڕەشید بینا بکرێت پێش ساڵی ١٩٥٠ تەنیشت
ئاشی فەیزوللاّ ئەم نانەوایە گاور بوو بەلاّم کولێرەی بە فرن دەکرد . کولێرەی
کریکور بە ناوبانگ بوو .. دوای بینا کردنی سینەمای ڕەشید چووە گەڕەکی
صابونکەران
خەلفەو شاگرد
حەمە عەلی ئاغاو حەمەی ڕەعنا ئیشیان لە گەلاّ کردووە .
٢٠ – وەستا دەروێش ڕەحیمی نانەوا : صابونکەران.
خۆی ئیشی دەکردو پوورە سەکینە نیوە نانی بۆ کردۆتەوە ..
٢١ – وەستا ڕەشە خێل   ناو بازار بەرامبەر گورونی کەبابچی
خەلفەو شاگرد
ئافرەتێك بە ناوی پوورە زارا نیوە نانی کردۆتەوە ، ئەحە چاوەشی برای ڕەشە
خێل بە ناوبانگ بە (بابم) لە گەڵ حەمەی کوری ڕەشە خێل ، وەستا نووریو
حەمە کەلەو سمە بابی برایو ئەحمەد کەریم ولوّوبەبی .
٢٢ – وەستا ئەحمەدی ئەستێر : خومخانەکان ..
خەلفەو شاگرد
سەیفەو حەمە سەعیدی ڕەشەی خاتوونو غەنیی برای حەمە سەعیدو قادری
مەلا فەرەجو فائق ڕەشیدو عەلی موراد .
٢٣ – وەستا ڕەحیمی نانەوا   خوار ئەحمەدی، گوزەری زەڕەنگەرەکانی کۆن
(زەمانی جوولەکە) .
خەلفەو شاگرد
بلەشەلو ئەحەیمارفە ڕیچە . ئەم نانەوا خانەیە بە ناوبانگ بووەو جوانترین
نانی دروست کردووە .
٢٤ – وەستا قادری حاجی حسێنو عەلی حاجی حسێن   برابون.کۆلاّنی بەرامبەر
ئەحمەدی لە لای ئاشی میرزا غەفوور

خەلفەو شاگرد
ئافرەتێ ئیشی لە گەڵدا کردوون بە ناوی باجی زەینەبەوە .
٢٥ – وەستا دەروێش ئەحمەدو حەمەی مەلامین: خوار وەستا ڕەحیمی نانەوا «شەریك بوون هەردوکیان پێکەوە ئیشیان دەکرد» .
٢٦ – وەستا شێخ عەلوان: خوار دەروێش ئەحمەد .
خەلفەو شاگرد
حەمە شێت‌و ئافرەتیکیش ئیشی بۆ دەکرد ، جار جاریش خۆی لە گەڵیان ئیشی دەکرد .
٢٧ – وەستا حاجی سەعیدی نانەوا خوار شێخ عەلوان ، ئەمە لە باتی تەنور فڕنی هەبوو .
خەلفەو شاگرد
وەستا صالحی سەلیمی نانەواو ڕەحیم‌و حەمە سەعی چاوشینی برای دەروێش ئەحمەدی نانەوا ئیشیان بۆ کردووە .
٢٨ – وەستا ئەحمەدی دادی: مەیدانی دار فرۆشەکان خوار ماڵی بابا عەلی‌ی شێخ مەحموود ..
خەلفەو شاگرد
قالەی مەلا فەرەج‌و صاڵحە کوڵ‌و موحەمەدی فەقێ عەبدوللاو عومەر عەبدول ڕەحمان .
٢٩ – وەستا حەمە سمێڵ شوێنی بازاڕی زێوەر بە ناوبانگ بوو بە مەیدانی دارو خەلوزەکە .
خەلفەو شاگرد
ئافرەتێك بە ناوی باجی ڕەعنا نانی بۆ کردۆتەوەو‌مامە سەعە هەویری بۆ دەشێلا خۆیشی ئیشی دەکرد لە گەڵیان .
٣٠ – وەستا عەزە لادێیی مەیدانی دارو خەلۆوزەکە .
خەلفەو شاگرد
بلەی ئەسعەدو حەسەنی خوشکەزای لە گەڵ حەمە سەعیدی کوڕی عەزە لادێیی .
٣١ – وەستا ئەحەی مارفە ڕیچە ناو سەراجەکان .

خەلفەو شاگرد
مەحموودی برای‌و حەمە ڕەشیدی ئەحە شانیْ‌و حەسەنەشەلی برای جەلالی تەلْە
٣٢ – وەستا عومەری حەمە تیکە: سەرکاریز
خەلفەو شاگرد ڕۆستەم‌و وەستا کەریم .
٣٣ – وەستا حەمەی وەستا صالح مەیدانی خوار بەلەدیْ یەکە .
خەلفەو شاگرد
برایم عەبدوڵلاو خولەگەرو حەمە عەلی بازیانی برای حسێن بازیانی ، خۆیشی ئیشی لە گەڵدا دەکردن .
٣٤ – وەستا کەریم ڕەحیم بە ناوبانگ (بە کەریمی جواو) بەر ئەسحابە سپی
خەلفەو شاگرد
سەیفەو عومەرە سوورو عەبەی قادر بەگ‌و سالە کۆڵ .
٣٥ – وەستا عەلی‌ی پۆلیس لای شەوکەتی‌دانساز
خەلفەو شاگرد
عەبدوڵلای برای‌و موحەمەدی خوشکەزای‌و عەلی فیدائی‌و حەمەی قالە شوان‌و حسێن ڕەشید شەریف .
٣٦ – وەستا عەبەی سەلەی نانەوا سەرسەقام.
خەلفەو شاگرد: ئەحەی برای‌و عەزەی میرزا کەریم‌و صدیق عەزیزو کەریمی دەرویش مەجید.
٣٧ – وەستا ئیبراهیم ئەسعەد: مەیدانی ماست فرۆشەکە .
خەلفەو شاگرد
حەمە صالحی برای‌و وەستا غەفوورو حەمە شێت‌و خولەی مارفە ڕیچە
٣٨ – وەستا حاجی باقی (بەنگینە): شاعیریش بوو، مەیدانی دارو خەلووزەکە .
خەلفەو شاگرد
شێخ موحەمەدی شێخەلی‌و حامید بانەیی.خوێشی ئیشی لە گەڵدا دەکردن .
٣٩ – وەستا ئەمین شابنگەر: صابونکەران .
خەلفەو شاگرد شەریفە لوتەوموحەمەد عەبدول ڕەحمان .
٤٠ – وەستا قالەی عاسە گومرگە سوتاو .
خەلفەو شاگرد غەریبی حەپسەو عوسە قەزوان .
٤١ – وەستا عارف ڕەشید گومرگە سوتاو .
خەلفەو شاگرد :

مچه کەچەلو خوله چالاك وسەردار .
٤٢ – وەستا غەنی ی رەشید کانێسکان .
خەلفەو شاگرد :
حەمە سەعیدی مەولودو فائق عارف خومەیس .
٤٣ – وەستا حەمە سەعیدی رەشەخاتون
خەلفەو شاگرد
صدیق عەزیزو یوسفی رەشەی ئەمینی کورتەك .
٤٤ – وەستا حەمەی میرزا رۆستەم نزیك گوزەری سەراجەکان .
خەلفەو شاگرد
عەبەو کەریمی برای حەمەی میرزا رۆستەم .
٤٥ – وەستا عەبدوللای میرزاو عوسمان میرزا دارۆغا، برابوون:پێکەوە ئیشیان دەکرد .
٤٦ – وەستا ئەحمەد کەریم ولۆوبەیی مەیدانی کاکە .
خەلفەو شاگرد
سابیرە لووتەو غەریبی حەپسەو قالە سەقەر .
بێجگە لە نانەواخانە صەمونخانەش هەبوو . ئەمانە فرنی سەموونیان هەبوو بەدار فرنەکەیان گەرم دەکرد . جار جاریش پاقلاوەو برمەو چۆرەك ، شەکرلەمەیان دەبرژان . جار جاریش کولێچەو گالگالیان بۆ مالان دەبرژان . بەلام صەموونی ئەوسا لە گەل ئێستا کە عەرزو عاسمانی فەرقە بەتامو جوانی ئەم صەمون چیانە ئەمەندە نەبوون بەلکو چەند کەسیك بوون .
یەکەم کەس کە لە کۆنەوە ناوبانگی هەبوو بریتی‌بوو لە
١ – سەعەی صەموون بەر دەرکی سەرا
خەلفەو شاگرد
کورەکانی لە گەلیان ئیشیان کردووە کە برایم – رەئوف – ئیسماعیل – عەبەوللا – ئەمین – قادر – عەلی بوون .
٢ – ئەحەی گەچ کوت: بەر دەرکی سەرا
خەلفەو شاگرد
صالحی کوری لە گەلیدا ئیشی کردووە

بێجگە لە نانەوا خانەکان ، دەسگێڕی تانیش هەبووە ، کە بە سەبەتە دەیگێڕا بەناو بازاڕ یان لە مەیدانی خوار بەلەدیەکە دایان دەنا .
عەسران بە هەرزانتر دەیان فرۆشت . ئەم دەسگێرانە نانەکانیان دەخستە ناو قولێنەو دەیان خستە سەر سەریان . هەندێ لەو دەسگێڕانە ئەمانەبوون

١ – عەزیز حەمە ئەمین .
٢ – غەفوور حەمە ئەمین   برابوون
٣ – حەسەن دالأش .
٤ – سەعەی رەشید .
٥ – حەمە گۆج .
٦ – فائق عارف خومەیس .
٧ – صالح میرزا .
٨ – عەلی‌ی مەعبوب .
٩ – حسەینی مەلا مارف .
١٠ – عارف ڕەشید .
١١ – بابم برای ڕەشە خێل .
١٢ – حەمە کەللەی کوڕی بابم .
١٣ – صالّح چنگیانی
١٤ – حەسەنە شەل .
١٥ – سەیفە دین
١٦ – تۆفە کوێر .

سەر چاوە
حەمەی وەستا صالحی نانەواو
چەند نانەوایەکی تر ...

تێبینی :
وەختی خۆی نان زۆر بوو خەڵك کەم بوو ، وەهەر ماڵێکیش سەر تەندووریان هەبوو خۆیان نانیان دەکرد ، کولێرەی بازاڕی مالأن هەر لە ڕەمەزانان دا دەیانخوارد نانەوا کان هەر لە بازاڕدا ساغیان دە کردەوە .
ئێواران زۆری نانەواکان لە بەر ئەوەی نانیان نەمێنێتەوە بۆ بەیانی دەیانکردە سەبەتەوە دەسگێڕ دەیگێڕا ، دەیبردە مەیدانی بەر بەلەدیەکە بە هەرزان دەیان فرۆشت .

عەلی حەمەتیکە

حاجی رەشید ئەمین چاوەش (رەشەخیل)
سالی ١٨٩٩ ز لەدایك بووە
لە ٧ / ٦ / ١٩٦٦ کۆچی دوایی کردووە

مەلا قادر سەعید رەسوول سالی
لە دایك بووە

سەعید مەلا مەحموود (سەعەی سەموون) سالی
١٨٩١ ز لەدایك بووە
سالی ١٩٦١ ز کۆچی دوایی کردووە.

کریکۆر خاچا دۆر

ساڵی ١٩٠٠ دا لە تورکیا لە دێی (ئارەب‌گیر) لەدایك بووە

ساڵی ١٩٧١ لە سلێمانی کۆچی دوایی کردووە.

وێنەی نانەواخانەی حەمەی وەستا ساڵح

قەسابەکانو ولقەکانی

ناوی قەسابە کۆنەکان تا ساڵی ١٩٦٠

١ – عەزەی چەکوش (قەساب باشی)

٢ بلەی چەکوش برا بوون

٣ – بەکری مستەفا

٤ محەی حسکە

– هۆمەری حەمە سوور

٦ – محەی حەمە سیس «حاجی محی الدین باوکی حاجی دەروێش»

٧ – ڕەشەی حەمە سیس برا بوون

٨ – حاجی کەریمی مەحموودی کەبابچی

٩ صۆفی کوڵەك

١٠ – عەبە گوجوز

١١ – جەدریس

١٢ – حەمە ئەمینی عەبەی ئایشە خان

١٣ – ماڵەی قەساب

١٤ – فەرەجی قەساب برا بوون

١٥ – عەبەی حاجی

١٦ – کەریمی هەیەر

١٧ – ڕەشەی یارە

١٨ – فەرەجی سمایل کۆیی

١٩ – مەجیدی سمایل کۆیی   برا بوون

٢٠ – کەریمی حوڕ

٢١ – حەمە چاو زەق

٢٢ – کەریمی مستەفا

٢٣ – فەتاحە سوور

٢٤ – مەجۆلە کەچەڵ

٢٥ – صالح زك ڕەق

٢٦ حەمە زك ڕەق

٢٧ – مەجیدی خەجاو

٢٨ – کەریمی خەجاو

٢٩ – علی‌ی خەجاو   برا بوون

٣٠ – حاجی ئەحمەدی مچە سەلاق

٣١ – عەزە فیلە باوکی ئەحە پەسوێ

٣٢ – ڕەشەی بەکر

٣٣ – ئەحەی بەکر

٣٤ – مەجیدی بەکر. «برا بوون» کوڕانی بەکری مستەفا

٣٥ – عەزە مامش.

٣٦ – حەمەی عەزەی چەکوش.

٣٧ – عەلی‌ی عەزەی چەکوش (صۆفی عەلی).

٣٨ – صالحی عەزەی چەکوش.

٣٩ – مەجیدی عەزەی چەکوش .

٤٠ – ئەحمەدی عەزەی چەکوش (حاجی ئەحە کریس) .

٤١ – مەحموودی عەزەی چەکوش برابوون.

٤٢ – تۆفەی هۆمەر

٤٣ – ئەحەی هۆمەر . کوڕانی هۆمەری حەمە سوور .

٤٤ – سابیرە سوور .

٤٥ – سەعۆلی خەلفە کەریم .

٤٦ – حاجی دەرویش .

٤٧ – عەلی برزوو .

٤٨ – عەلی‌ی ڕەشەی یارە .

٤٩ – جەلالی عەبە پانێ .

٥٠ – قالە سوورە برای ئەحە پسوێ .

٥١ – کەریمی عەواش .

٥٢ – ڕەشەی کەریمی هەیەر

٥٣ – حەمکولی کەریمی هەیەر بران

٥٤ – حەمە قیلە

– ئەحە نەسیم

٥٦ – حاجی عەلی کۆڵەك

٥٧ – حاجی موحەمەدی کۆڵەك

٥٨ – ڕەشەی کۆڵەك : کۆڕانی صۆفی کۆڵەك

٥٩ – عومەری سەلیم

٦٠ – حەمەی سەلیم بران

٦١ – فەرەجی سەلە قەراخی

٦٢ – ئەلەی وەسمان

٦٣ – حەمەی وەسمان   برا بوون

٦٤ – مەجۆل

٦٥ – حەمەی ماله

٦٦ – قاله مشن

٦٧ – فەری بەگ

٦٨ – سەعه شوان

٦٩ – قالەی عەزه مامش

٧٠ – سالەی ئامه تەیياره.

٧١ – سەيد ئەحمەدی بوچه

٧٢ – بەکری فاتەی خانم

٧٣ – توفیق بتی

٧٤ – حاجی توفیق گورگەوان

٧٥ – سەيد جاسم

٧٦ – سالەی حەمه چاو زەق

٧٧ – مەجیدی دایکه ئامه

٧٨ – مەجیدی حاجی ئەحمەدی مچه سەلاق

٧٩ – ئەمین حاجی ئەحمەدی مچه سەلاق   بران

٨٠ – عەلی حەمادی

٨١ – حسه کەلۆش

٨٢ – عوسمانی حمه ئەمین کۆیی

٨٣ – ڕەحمانی دایکه گەورە.

٨٤ – عارف فیتك.

٨٥ – جەلاله کەچەڵ

٨٦ – حسه شەل

٨٧ – عەلی عەزەکه

٨٨ – سەعید ئەحمەد (سەعه زله)

٨٩ – صەبری صاڵح

٩٠ – عەزە دە فلس

٩١-عەبەی صۆفی عەلی

٩٢ – ڕەئووفی عەبەی حاجی

٩٣ – ئەلەی حەلیه

٩٤ – سوورەی مقاو.

٩٥ – عەلی گوز

٩٦ – عەلی مەلا ڕەشید

٩٧ – ئەحه گێژ

٩٨ – حەمەی جەدواغا

٩٩ – حسەینی حەماغا

١٠٠ – عەبەی حەمه ئەمینی ئایشه خان

١٠١ – فایەقی کاك سەعید

١٠٢ – کەریمی ئەحەی هۆمەر

١٠٣ – ڕەحیمی ئەحەی هۆمەر   بران

١٠٤ – بلەی حەمە خورشە

١٠٥ – حەمە ئەمینی سەمەن

١٠٦ – نووری فەرەجی مالە

١٠٧ – خولەی نوورە

١٠٨ – عەبەی فەرەج

١٠٩ – بلەی مام فەرەج

١١٠ – سمەی مام فەرەج   بران

١١١ – ئەحمەد ئیبراهیم (ئەحە کۆیر)

١١٢ – مەحموود ئیبراهیم (خولە کۆیر)   بران

١١٣ – عەلی عارف فیتك

١١٤ – عومەری عارف فتیك.

١١٥ – عوسمانی عارف فیتك   «بران»

١١٦ – حەمەی مریَم

١١٧ – صابری مام ئەحمەد

١١٨ – حەمە ڕەشید ئەحۆل

١١٩ – عارفی ئەحەی زبە

١٢٠ – حەمە کاکە

١٢١ – بلەی گولیَ

١٢٢ – فەرەجی شیرین

١٢٣ – حسینی شیرین

١٢٤ – حەسەنی شیرین   بران
١٢٥ – عەلی عەینە
١٢٦ – ڕەحیمی عەینە
١٢٧ – ئەحەی عەینە   بران.
١٢٨ – جەلالی عەباس
١٢٩ – شەشەی عەباس   بران
١٣٠ – عەبەی سابیرە سوور
١٣١ – گووروونی سابیرە سوور   بران
١٣٢ – حەمەی عەتێ
١٣٣ – عەلی‌ی عەتێ   بران
١٣٤ – غەریبی خومسار
١٣٥ – حەمەی خومسار   بران
١٣٦ – عەبە ڕووت
١٣٧ – عیزەتە ورگە .
١٣٨ – عومەری حەمە قیلە
١٣٩ – عەلی بەکری محەی قالە بچکۆل
١٤٠ – عومەری بەکری محەی قالە بچکۆل
١٤١ – عوسمانی بەکری محەی قالە بچکۆل   بران
١٤٢ – عومەری فاتە
١٤٣ – کەریمی فاتە   بران
١٤٤ – حەمە سووری عومەری سەلیم

١٤٥ – حەسەنی صۆفی عەلی (مەلا حەسەن)

١٤٦ – ئەحەی فەرەج شۆکل

١٤٧ – گوورروونی بابە خولە

١٤٨ – قالەی وەستا سمایل

١٤٩ – ئەحەی وەستا سمایل

١٥٠ – حەمەی وەستا سمایل   بران

١٥١ – سلە سمێلی قەساب

١٥٢ – سمەی کەریمە ڕەش

١٥٣ – عەلی‌ی مەجۆل

١٥٤ – عوسمانی مەجۆل

١٥٥ – بەکری مەجۆل   بران

١٥٦ – حەمەی مەجی دایکە ئامە

١٥٧ – عومەری مەجی دایکە ئامە   بران

١٥٨ – عەلی سەعە شوان

١٥٩ – عوسەی سەعە شوان   بران .

١٦٠ – عومەری سوورە

١٦١ – حەمەی حاجی ئەحە کریس

١٦٢ – مەجی حاجی ئەحە کریس   بران

١٦٣ – عەبەی عەلی برزوو

١٦٤ – کەریمی قالەی عەزە مامش

١٦٥ – حەمەی فەتی

١٦٦ – حەمەی جەمە

١٦٧ –: ئەحە لیلە

١٦٨ – قادر سەعید

١٦٩ – ڕەسووڵ عەبدوڵلا

١٧٠ – سەعید ڕەشید (سەعە شین)

١٧١ – عوسمانی حەمەی عەزە

١٧٢ – عومەری حەمەی عەزە   بران

١٧٣ – سلێمان عەبدوڵلا (سڵە کوێر)

١٧٤ – مچە ئیزرەم

١٧٥ – عومەری سالە گاکوژ

١٧٦ – عوسمان حەمە رەشید

١٧٧ – ڕەزای سەعەی سوتەڵ

١٧٨ – لەقەسابە جوولەکە کانیش: (مووشەو عەزیزو یاقووب) برابوون.

●

نرخی گۆشت هەتا ساڵی ۱۹٦۰

لەساڵی ۱۹۳۰ - ۱۹٤۰

حوقە لە ۸ عانەوە کە ئەکاتە ۳۲ فلس، حوقەیەك بوو بە ۱ روپیە کە ئەکاتە ۷۵ فلس.. چوار ئیزرەم ئەکاتە۱ حوقە.. ساڵی ۱۹٥٤ حوقە بووبە کیلۆ بە بڕیاری بەلەدی‌یە کیلۆی گۆشت بووبە ۱۳۰ فلس... سالی ۱۹٥۸ لە سەر بڕیاری بەلەدی‌یە گۆشتی مەڕ کیلۆی بوو بە ۱٦۰ فلس؛ بزن ۱٤۰ فلس، گا ۱۲۰ فلس.. ئێواران بە هەرزانتر دەیان فرۆشت لە مەیانەکە، بۆئە وەی نەمێنێتەوە بۆ بەیانی.

●

چایچی یەکانی ناو قەسابخانەکە ئەمانە بوون

۱ - نعمانی چایچی

۲ - حەمەی خەجاو (غەزێمی کچی یارمەتی دەدا)

۳ - ئەمینی حاجی

●

سەلاقەکان

بەوانەش دەڵێن کە حەیوان سەر دەبڕن و کەوڵی دەکەن

١ – مچە سەلاق (باوکی حاجی ئەحمەد)

٢ – عەبدوڵڵای بلەی چەکۆش (ئامۆزای حاجی ئەحە کریس)

٣ – حەمەی خەجاو

٤ – سەیید جاسم

٥ – فەرەجی سەلاق

٦ – کەریمی مەلا ڕەشید

٧ – ڕەزا کەرکووکی

●

ئەوانەی حەیوانیان فوو کردووە

١ – عەزە مامش

٢ – ئەحەی حەمە عەزیز

٣ – ئەحە پەسوێ

٤ – مچە کوێر

●

گا کوژەکان

بەوانە دەڵێن کە تەنها گایان سەر بڕیوەو پێستەکەیان کەول کردووە.

١ – سالە گا کوژ

٢ – صابر قلێش

٣ – قالەی عاسە

٤   حەمە هەورامی

٥ – حەمەرەشید کوڕی حەمە هەورامی

٦ – عوسە قلێش

٧ – توفیق گا کوژ

●

قەسابەکان ـ دەباغ چیەکان ـ سەروپێچیەکان

ئەحەی هۆمەر (قەساب)
ساڵی ١٨٩٢ ز لەدایك بووە
ساڵی ١٩٥٧ ز کۆچی دوایی کردووە

سەعۆلی خەلفە کەریم (قەساب)
ساڵی ١٨٧٦ ز لە دایك بووە
ساڵی ١٩٥٦ ز کۆچی دوایی کردووە

عەلی برزوو (قەساب)
ساڵی ١٨٩٤ ز لە دایك بووە
ساڵی ١٩٥٤ ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی ئەحە کریس (قەساب)
١٩٠٧ : ١٩٧٠

حاجی دەروێش (قەساب)
ساڵی ١٩١٢ ز لە دایك بووە
ساڵی ١٩٧٠ ز کۆچی دوایی کردووە

دیمەنی ناو قەسابخانە کۆنەکە ساڵی ١٩٥٧

جگەرچی یەکان

ئەوانەی بە کۆمەڵ جگەریان دەکڕی لە قەسابەکان وەهەر بە ساغی دەیان فرۆشتەوە..

١ – فەرەجی ئامێ

٢ – نعمانی جگەرچی (باوکی عومەری نعمان)

٣ – قالەی نعمان

٤ –حەمە سووری جگەرچی باوکی (عەلی سوور)

– بابە خولەی جگەرچی

٦ – ئەحمەدی جگەرچی برای (بابە خولە)

٧ – ئەورەحمانی جگەرچی

●

نرخی سیو جگەری نەگیراوە واتا بە دڵ و گورچیلەوە کە دەیان فرۆشت، نرخی بەم جۆرە بوو.... .

ساڵی ١٩٣٠ – ١٩٤٠ بە یەك عانە کە دەکاتە چوار فلس

ساڵی ١٩٤٠ – ١٩٥٠ بوو بە ٥٠ فلس

ساڵی ١٩٥٠ – ١٩٦٠ بوو بە ٣٠٠ فلس

●

دیسانەوە ئەمانەی خوارەوەش جگەر :ەکان بوون لە گەڵ دیاری کردنی شوێنەکانیان.

١ – توفیقە گەڕە   بەر دەرکی سەرا
٢ – حەمە ڕەشی خاتون: مەیدانی خوار بەلەدی یەکە.
٣ – حەمە سوور: مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
٤ – بابە خولە: مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
٥ – ئەحمەدی جگەرچی   مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
٦ – مەلا عوسمانی تەپل   .مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
٧ – کاك مەجید: بەرامبەر جێگای بانقی رافدین: باوکی ئەحە دۆرانی
٨ – حەمودە کوێر   مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
٩ – عوسمانی نعمان   مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
١٠ – مامەی جگەرچی   مەیدانی خوار بەلەدیێەکە
١١ – ئەحە پیر   مەیدانی خوار بەلەدیێەکە

١٢ – حەمە جەلیل   بەر گەراجی حەمەی فەرەجە فەنی .
١٣ – سەعەی بابم   بەر گەراجی کەریمی فەرەجە فەنی .
١٤ – ئەورەحمانی جگەرچی   صابوونکەران .
١٥ – مەحمود دەلی   صابوونکەران .
١٦ – حسەی قالە حەیتە   گەراجی شعب لەبەر خانەقا
١٧ – ئەورەحمانە سیس   بەر خانەقا .
١٨ – فەتاحی وەلکە   بەر گەراجی ئەسحابە سپی .
١٩ – صالحی وەلکە   بران: بەر گەراجی ئەسحابە سپی .
٢٠ – حەمە ورگە   سەر شەقام .

٢١ – بلەی مریم صابوونکەران .
٢٢ – ئەحەی گوڵە: بەرامبەر بەنزیخانە کۆنەکە
٢٣ – عەبەی گوڵە: بەر خانەقا.
٢٤ – عومەری غەریب مەیدانی خولر بەلەدیەکە .
٢٥ – قەجەری بەر گومرگە سووتاو ...

●

نرخی شیشێك جگەرو دڵو گورچیلەو گون لە ساڵی (١٩٣٠ – ١٩٤٠) بە پوولێك بوو وەبوو بە دوو پوول لە ساڵی ١٩٥٠ بووبە عانەیەك . پیش ساڵی ١٩٦٠ بووبە دە فلس .

●

بابە خولەی جگەرچی

حەمە جەلیل (جگەرچی)
ساڵی ١٩١٢ ز لەدایك بووە
ساڵی ١٩٨٤ ز کۆچی دوایی کردووە

سه رو پیٚ چیەکان

ئەوانەی کە بە کۆمەڵ «سەرو پیٚو کەللەو زمانو ورگ یان دەکری دەیان فرۆشتەوە ، هەروەها زوربەشیان سەرو پیٚخانەیان هەبوو ئەمانەی لای خوارەوە بوون

١ - فەرەجی ئامیٚ .
٢ - باجی عەواشی سەروپیٚ ئەم ئافرەتە لە هەموویان کۆنتر بووە لەماڵەوە دەی. فرۆشتو لیٚی دەنا لە گەڕەکەکانی ترەوە ڕوویان تیٚ دەکرد ماڵیان لە گەڕەکی (هۆلیٚ) قەسابەکان بوو
٣ - حاجی دەرویٚشی سەرو پیٚ
٤ - حەمە ڕەشی سەرو پیٚ
٥ - عەزەی حەمە ڕەشی سەرو پیٚ
٦ - حاجی کاکەی سەرو پیٚ
٧ - حاجی کاکە ڕەشی سەروپیٚ
٨ - نعمانی سەروپیٚ
٩ - حەمە لچ قرتاو (دەستگیٚر) .
١٠ - عەبە کەچەڵ (دەستگیٚر) .
١١ - حەمە کەچەڵ (دەستگیٚر) .
١٢ - عەبووشی سەروپیٚ .

ئەو سیانەی لە لیستەکەدا واتا (٩ ، ١٠ ، ١١) کە دەستگیٚربوون بە تەشت دەیان خستە سەر سەریانو دەیان گیٚراو هاواریان دەکرد ئای کەللە . قاچو قولەکەی بومبایە ...

حاجی کاکەی سەرویی
ساڵی ١٨٧٥ لە دایك بووە
ساڵی ١٩٥٠ کۆچی دوایی کردووە

حاجی دەرویش سەرویی
لە تەمەنی ٧٥ ساڵیدا
ساڵی ١٩٥٧ کۆچی دوایی کردووە.

دەباغ چییەکان

ئەوانە بون کە پێستەیان (چاك) دەکردو پاکیان دەکرد ئینجا خوێیان پێوە دەکردو وشکیان دەکردەوە ...

١ - عەزەی مەمەند .
٢ - حاجی فەتاحی گۆشت نەخۆر .
٣ - مەلا عومەری حاجی فەتاحی گۆشت نەخۆر .
٤ - حاجی شێخ موحەممەدی دەباغچی .
٥ - حاجی مەجیدی دەباغچی
٦ - حاجی عارف دەباغچی
٧ - ڕەشەی حاجی عارف .
٨ - مەجیدی حاجی عارف کوڕانی حاجی عارف دەباغچی .
٩ - عومەری حاجی عارف .
١٠ - حاجی حەمە ڕەشی دەباغچی
١١ - حەمە سووری دەباغچی
١٢ - حەمە صالحی عەزەی مەمەند
١٣ - ئەحە ڕەشی دەباغچی
١٤ - ڕەزا خانی دەباغچی
١٥ - عومەری ئەمینی حەبیب
١٦ - فەتاحی قاورمە سووتاو .
١٧ - شێخ ئەحمەدی دەباغچی
١٨ - صالحی ئەمینە سووری دەباغچی
١٩ - قالە کوێری دەباغچی
٢٠ - ئەحمەدی سمایلی دەباغچی
٢١ - غەریبی سمایلی دەباغچی

ڕەشەی حاجی عارفی دەباغچی
١٩٠٠ - ١٩٦٣

عومەری ئەمینی حەبیب دەباغچی
١٩٠٠ - ١٩٦٣

بازرگانی ڕیخۆڵەو پێستە

١ – صالحی ڕەشە.
٢ – خواجە پطرس
٣ – مەلا ئەحمەد: ئەم ڕیخۆڵەچی‌یانە شەریك بوون .
٤ – حەمەی صالحی ڕەشە
٥ – مەحموودی صالحی ڕەشە
٦ – عەلی‌ی صالحی ڕەشە برابوون‌وشەریکیش بوون .
٧ – عەبەی قالەی مریەم
٨ – ڕەشەی مەلا ئەحمەد .

●

ئەوانەی ئیشیان بۆ کردوون لە قەسابخانە

١ – عەلی شاملی
٢ – حسەینی مەلا ئەحمەد .
٣ – جەلالە کوێر .
٤ – غەریب
٥ – حەمەی . ئەحمەد
٦ – ئەحەی شاناز .
٧ – سەعە ڕووسی .
٨ – عومەری توفیق
٩ – قاسم حسین .

١٠ ـ حەمەی ئایشی
١١ ـ حەمەی عەتیە
١٢ ـ خالیدی عەلی شاملی
١٣ ـ حەمەی عەزیز
١٤ ـ کەریمی محەی شیر
١٥ ـ سەعەی بابم
١٦ ـ کەریمی حاجی عەلی
١٧ ـ عەبەی خورشە
١٨ ـ رەفیقی خورشە
١٩ ـ شێخ حسین
٢٠ ـ شێخە
٢١ ـ خولە لاڵ

تێبینی: لە بابەت بازرگانی ریخوڵەو پێستەوە:
ریخوڵە بە کار دەهات بۆ باسترمەو تەلی عەمەلیات و تەلیعودو کەمانچەو ژێ هەلاچ. ئەم ریخوڵـەیـە لێـرە چاك دەکـراو پاك دەکراو خوێ دەکراو دەخرایە پێستی مەڕ دەر دەهات وەك هەمانەو پێستی پەنیر دەیان خستە ناوی دەیان نارد پێشدا بۆ شاری موصل دوایی بۆ بەغداد، دوایی ئەوەش دەنێررا بۆ بێروت بەڵام لە شەری یەکـەمی جیهـانییـەوە یەکسـەر دەیـان نارد بۆ شەریکـەی (ئـۆ هایمەر) لە دوڵاتی ئەم ریکا بە پاپۆڕ لە بیروتەوە. هەروەها پێستەشیان دەنارد شارانی موصل و بەغداد.

● کەبابخانەو کەبابچییەکان ●

کەبابچییەکان ئەمانەن

١ – وەستا تۆفیق باوکی خەلفە فەرەج تەنیشت قەیسەری نەقیب ، خوار قادرمەکان ..

خەلفەو شاگرد فەرەجی کوری .. حەمەی دولبەر .

٢ – وەستا ئەورەحمانی برای وەستا تۆفیق کەبابچی ، خوار وەستا تۆفیق .. خەلفەو شاگرد خەلفە حەسەن .

٣ – وەستا بەکری صۆفی قادر بەر دەرکی سەرا

خەلفەو شاگرد عەلی جاسوس(١)و خولە بۆمبا

٤ – وەستا محیّ دینی ڕیش لای قەیسەری نەقیب .

خەلفەو شاگرد جەلال‌و جەمالی کوری .

٥ – وەستا ئەحەی ئایشیٚ‌لی – کانێسکان ، بازارە بچکۆلە

خەلفەو شاگرد حەسەنی ئەحە تێلاٚ

٦ – وەستا غەفوور تەنیشت مزگەوتی گەورە

خەلفەو شاگرد جەلالی ئایشیٚ‌و شێخ مستەفای شێخ ڕەشید .

٧ – وەستا مەجی ئاغاتەها نزیك قەیسەری نەقیب

خەلفەو شاگرد خەلفە گوروون .

٨ – وەستا شێخ عومەر بەرامبەر قەیسەری نەقیب لای مەلا عەلی‌ی صەحاف .

خەلفەو شاگرد شێخ‌عەزیزو شێخ فەرەجی برای .

---

(١) لە تەمسیلێکی قوتابخانەی زانستیدا ڕۆلی جاسووسی بینی ئیتر ئەمە بوو بەناو بۆی. (ع.م)

٩ - وەستا حاجی حەمە ئەمینی قجول ناو بازاڕ نزیك گوزەری ئاسنگەرەکان .
خەلفەو شاگرد خەلفە غەفووری برای‌و خەلفە ڕەشید لە گەڵ عوسمانی کوڕی حاجی حەمە ئەمین .

١٠ - وەستا مامەلی بەرامبەر خانی ئاغا فەتحوللاّ
خەلفەو شاگرد کەریمی برای عەباس ئەبو شوارب

١١ - وەستا حەمەی حاجی قادر (باوکی وەستا واحیدی کەبابچی) بەر گومرگە سووتاو .
خەلفەو شاگرد خەلفە حەمەو خەلفە ڕەشید .
١٢ - وەستا دەروێش عوسمان ، لای گەڕاجی قالە
خەلفەو شاگرد ئەحمەدی کوڕی .
١٣ - وەستا دەروێش تۆفیق جێگای چایخانەی مینەشەل پێش دروستکردنی (سینەمای ڕەشید) بەرامبەر چایخانەی حەمە ڕەق .
خەلفەو شاگرد عەلی ئایشی‌لی‌و خەلفە ڕەشید .
١٤ - وەستا ڕەشەی کەباب بەر گومرگە سووتاو .
خەلفەو شاگرد خەلفە حەمەو خەلفە مستەفا
١٥ - وەستا حەمەی کەباب صابوونکەران - بە بێ خەلفە بەلام هەموو کاتێك مندالی ڕاگرتووە بۆ باوەشێن
١٦ - وستا حاجی عەلی جاسوس‌و وەستا ڕەحیم بەر دەرکی سەرا خەلفەو شاگرد بەکری‌دن‌و مەدحەت‌و جەلال ئەسعەدو حەمە لاوی حاجی عەلی جاسوس .
١٧ - وەستا گوروون ناو بازاڕ نزیك ئاسنگەرەکان
خەلفەو شاگرد حەمە مورادو عومەری ئەجی‌و عەبەی سەید شەریف .
١٨ - وەستا مارف دەستگێڕ لە ماڵەوە دروستی دەکرد بە تەشت لە ناو بازار دەی‌گێڕا ، ژێریشی ئاگر بوو ...
١٩ - وەستا ئەحە لالە . دەستگێڕ : دوایی لە بەر دەرکی سەرا دوکانی دانا
خەلفەو شاگرد عەبدوللای زاوای ..

۲۰ – وەستا خەلفە فەرەجی کەبابچی کوڕی وەستا تۆفیق کەبابچی شوێنەکەی باوکی نزیك قەیسەری نەقیب .
خەلفەو شاگرد جەمالی کوڕی‌و عوسەی عەلی زەردو عوسەی شوکرە .
۲۱ – وەستا حەمە قڕیل :ـ بەر دەرکی سەرا
خەلفەو شاگرد حەمەی عەباس
۲۲ – وەستا خەلفە ڕەشیدو بەکری‌دن شەریك بوون بەرامبەر (سینەمای سیروان) .

خەلفەو شاگرد عومەری صالّح‌و نوری ئەحمەد وعەباسی حەسەنی شێرگەر
۲۳ - وەستا خەلفە حەسەن بەرامبەر شارەوانی
خەلفەو شاگرد مچەی خلەو عەلی .
۲٤ – وەستا خولە بۆمباو ئەحمەدی برای شەریك بوون: بەر دەمی گەراجی حەمەی فەرەجە فەنی .
خەلفەو شاگرد فەرەجی صەلّتەنەت‌و حەمەی نەجمە دین .
۲٥ – وەستا ئەحمەدی حەمە ئەمین : گوزەری دارتاشەکان نزیك شەوکەتی دانساز .
خەلفەو شاگرد نامق چالاك .
۲٦ – وەستا عومەری ئەجیّ شەقامی کاوە .
خەلفەو شاگرد بەکر موحەممەد .
۲۷ – مەدحەت: کانێسکان .
خەلفەو شاگرد مستەفا خدرو صابیری ڕەحەی فەلیّ
۲۸ – وەستا تۆفیق ئەبو شوارب مەیانی ماستەکە
خەلفەو شاگرد ئەحە ئێرانی‌و ڕەفیق برای تۆفیق ئەبو شوارب
۲۹ – وەستا فەتاحی سەمەن تەنیشت سینەمای سیروان بەرامبەر خەلفە ڕەشید
خەلفەو شاگرد فەتاح عەبدوللاّ
۳۰ – وەستا کەریم‌و عەباس ئەبو شوارب براو شەریك بوون.خوار حەوزەکا گوزەری سەراج‌و پانی بەرزدروەکان خۆیان پێکەوە ئیشیان کردووە

٣١ – لە گوزەری هەلاجەکانیش جوولەکە کەبابخانەی خۆیان هەبوو ، عەبەی یاقوو ئامان کەبابچی بوو .

●

کەبابی جاران گەورە ترو بە تامو بە لەزەت تر بووە ، چونکە گۆشتەکە بە چەقۆ چاخ لە سەر تەختەی تایبەتی قیمە دەکرا ، وە دەخرایە سەر ئاگرێ شاگردێکی تایبەتی هەر ئیشی ئەوە بوو باوەشێنی دەکردو لە سەر کورسی یەکی بچووك بە پێوە دەوەستا تا لە سەر خۆ ئەبرژا

●

هەموو کەبابخانەیەك نانەوا خانەو چایخانەیەکی بەرامبەر بوو ، یان لە تەنیشتیەوە بوو ، نانەکە بە گەرمیو بە گوێرەی پێویستی خەڵك دەهات وە هەموو کەبابچییەك سەوزەو پیازو ترشو تاڵەتی ساغی بەکار دەهێنا لە زستانیشدا بە ترشیانەوە لە گەڵ کەبابەکە ماستاوی خەستی کوڵکنو چای خەستی دەکرا بە سەردا

●

نرخی کەباب

لە سالی ١٩٣٠ تا ١٩٤٠ دوو شیشو نانێكو ماستاوێك بە ١٠ فلس بووە لە ساڵی ١٩٤٠ تا ١٩٥٠ شیشێك بوو بە ١٠ فلس .

لە ساڵی ١٩٥٠ تا ١٩٦٠ شیشێك بوو بە بیست فلس .
شیشێك تەماتە بە عانە یەك دوابی بوو بە دە فلس . نانێك بە عانەیەك دوابی بوو بە دە فلس . ماستاوێك بە دە فلس دوابی بوو بە ٢٠ بیست فلس .

●

سەرچاوە :

خەلفە ڕەشیدی کەبابچیو چەند کەبابچییەکی بە ناو بانگی تر .

●

وەستا تەوفیقی کەبابچی باوکی
خەلفە فەرەج ١٨٧٤ - ١٩٤٩

مامەورەحمانی کەبابچی برای وەستا
توفیقی کەبابچیە لە ١٩٥٢/٦/٧
کۆچی دوایی کردووە.

وەستا فەرجی وەستا توفیقی کەبابچی
١٩٠٦ - ١٩٦١

وەستا گووروونی کەبابچی
سالی ١٩٠٨ ز لەدایک بووە

قاوەخانەو چایخانەو چاپی چیەکان

چایخانەو قاوەخانە ، هەر وەك دەچنە ناو خانەی کۆشش‌و کارو کاسبی‌یەوە ... هەروەها لاپەڕەیەك‌و پەردەیەکی ژیانی کۆمەڵایەتی خەڵکی شار دەگێڕنەوە .

راستە لە زۆر شاری رۆژ هەڵات‌دا ، چایخانە تاقە جێگەی رابواردن‌و یانەی شەوانی خەڵك بووە ..

هەر لە بەر ئەوە ، ئەگەر یادگاری چایخانەکانی شار بە تەواوی بنووسرێتەوە ؛ ئەو پەردەیە تەواوی دەخرێتە روو و ئەم دیمەنەی ژیانی کۆمەڵایەتی‌ی شاریش دەبەسترێت بە ژیانی کەلچەرو (ثقافی) ی شارەوە .

ئایا ئەو چەشنە حیکایەتەی لە چایخانەکان‌دا دەخوێندرایەوە بەڵگەی پەیدابوونی شتێکی تازە نین لە ژیانی ئەم شارەدا . شەوانی رەمەزانان ، پاش تەراویح‌و گوێ لەوەعز گرتن خەڵك دەچوونە چایخانە . خۆزگە تۆماری ئەو حیکایەتانەو تێکستی ئەو (شانامە) یە دەما ، کە بە کوردی دەخوێندرایەوەیان دەکرا بە کوردی ، کە ئەمەش لاپەڕەیەکی رەنگینی بۆ ئەدەبیاتی کوردی بەجێ دەهێشت .

لێرەدا هەر ئەوە دەتوانین یادگارێکی باس‌و تۆمارێکی ناو بەجێ بهێڵین کە کەڵکی فراوان کردنیان هەیە ...

(ع . م .. ر)

یەکەمجار چۆن «چا» هات بۆ سلێمانی

لە زەمانی عوسمانلی دەوری سالیٚ ١٨٨٥ بۆ ١٨٩٠، مەلا، محەمەدی، مەلا غەفوور بۆ بازرگانی‌کردن هات‌و چۆی ئێرانی کردووە .. ئەوساکە لە بازارا ئەیبینیٚ لە چایخانە خەڵك دانیشتوون بۆ قاوە خواردنەوەو چا ئەمیش دا دەنیشیٚ‌و داوای چا دەکات ، بۆی دێنن دەیخواتەوە .. بە دڵی دەبێت . ئیتر دەکەوێتە چا خواردنەوە .

دوایی کە ماڵی بازرگانی دەکرێت ، ئەوسا بە قافڵە (کاروانی) هاتو چۆیان کردووە دەچێت ئەسباب‌و پێویستی چایچی لە قۆری‌و سەماوەرو پیاڵەو ژێرپیاڵە ئینجا شەکرو چا دەکرێت لەگەڵیٚ خۆی دەی‌هێنێتەوە بۆ شاری سلێمانی ، دوایی خەڵکی پێی دەزانن دێن بەمیوانی بۆ چا خواردنەوە بە تایبەتی زۆر لە گەورە پیاوان روویان تێکردووە ... ئەو ماڵەش لە گەڕەکی دەرگەزێن بووە خوارماڵی عیزەت بەگی وەسمان پاشا ، حەوشێکی گەورەو باخ‌و حەوزێکی فراوانی تێدا بووە . لەم رووەوە ئەم پیاوە ناوی دەرکرد بە مەلا موحەممەدی چایی، دوای کۆچ کردنی لە ساڵی گرانیەکەدا کورەکەی کە ناوی مەلا ئەحمەدی مەلا چایی بوو، لە نەبوونیدا خانووەکە دەفرۆشێت بە حاجی ئەحمەدی پیرۆز ..دوایی دەبێت بە عەتاری داوو دەرمان لە قەیسەری غەفوور ئاغا لەوەش وازدێنێ دەست دەداتە بەنایی .

ئەم سەر گوزەشتەیە وەستا ئەورەحمانی کوری مەلا ئەحمەدی چایی پینەچی لە صابونکەران بۆی گێرامەوە کەگوایا زیوەر افندي بۆي گێراوەتەوە دەی ووت : خۆزگە بەو وەختەی لە ناو ئەو باخ‌و سەر حەوزەکەی ماڵی باوکت چامان دەخواردەوە .. وەستا ئەورەحمان دەڵێت

باوکم لە ساڵی ١٨٧٥ لە دایك بووە مانای وایە ئاگای لە کەین‌و بەینی چا هێنا نەکە بووە ، ناوبراو درێژەی بە قسەکانی‌دا کە باوکی بۆی گێراوەتەوە .

ئیتر لەو کاتەوە خەڵکی تریش کەهات‌و چۆی ئێران دەکەن ، دەی هێنن وردە وردە بلاو بووەوە ، بە ماڵان‌و قاوەخانەکان‌دا .

پێش چایخانە قاوەخانە هەر بووە .. هەر قاوەیان لیٚ خواردۆتەوە . هەتا لە دیوەخانی ماڵە گەورەکان هەر قاوە بووە ، قاوە لە ولاٚتی هیندستانەوە بەرێگای دەریایی‌بەوە هێنراوە بۆ شاری (بەصرە) ، وە لەوی‌وە بۆ بەغدا ئیتر بازرگانەکان

کەهاتو چۆی بەغدایان کردووە ، لێرەوەماڵیان بە قافڵە بردووە ، لەوێشەوە ماڵیان بە قافڵە هێناوە وەك شەکرو چایی و ئەسبابی تر بۆ سلێمانی .

بۆیە لە دوایی‌شدا بەهەندێ چایخانەیان ووتووە قاوەخانە . چایخانەکانو قاوەخانەکانو شوێنەکانیان تا نەمانیان لە زەمانی عوسمانلی و داگیرکەری ئینگلیزو دامەزراندنی دەوڵەتی عیراقا لە سلێمانی بە گوێرەی کۆنترین یەك لەدوای یەك ئەی نووسین، پاش هەوڵێکی زۆر توانیم ئەم چایخانانە یەك لەدوای یەك کۆبکەمەوە .. پاش بەراوردکرنی لە گەڵ چەند چایچی‌یەکی کۆنو خەڵکی شارەزای بەتەمەن‌دا.

چایخانەو چایچیەکان وشوێنەکانیان

قاوە خانە ئینجا چایخانە ..

١ – قاوە خانەی مارفی قاوەچی مەیدانی بەر بەلەدی‌کە ، بەرامبەر قەیسەری‌ی نەقیب ...

٢ – قاوە خانەی چەمچەماڵ لە گەڕەکی دەرگەزێن ، لای شیوی قازی .. خاوەنەکەی مام ئەحمەدی چایچی ئامۆزای صالح زەکی‌ی تۆفیق بوو .. بۆیە پێ‌یان وتووە چەمچەماڵ چونکە گەرمیانیەکان لەوێ دا دەنیشتن ، کەگەنمی قەندەهاری‌یان دەهێنا هەر لەوێ دەیان فرۆشت .

٣ – قاوەخانەی کەللە – ناو بازاڕ خوار وەستا گورونی کەبابچی ، خاوەنەکەی کەللەی قاوەچی بوو .

٤ – قاوەخانەی سەر چیمەن گەڕەکی گۆیژە لێ سەر چیمەن بەرامبەر دوکانی (عەلی فەوتاو) . یەکەم جار حسەکەر گرتوویەتی . دووەم جار فەرەجی عەدە هاتۆتە ناوی . سێ‌یەم جار عەبدوڵلا فەنی بەناوبانگ بە (عەبە بەراز) . ئەم قاوەخانەیە بەناوبانگ بووە، زۆر لە تاجیرو پیاو ماقوڵی گەڕەك هاتو چۆیان کردووە

– چایخانەی سێوەی ئەحمەد بەگزادە گەڕەکی گۆیژە بەرامبەر مزگەوتی تەکیە

٦ – چایخانەی محەی شەمام . ئەنیشت گومرگە سووتاو .
٧ – چایخانەی کاکە سوور : ئەنیشت گومرگە سووتاو.
٨ – چایخانەی قالەی ئەولاحەسیر : مەیدانی ماست فرۆشەکە .
٩ – چایخانەی ئەحەی ئیساف : کانیسکان ، گەڕەکی ژاڵەیی‌یەکان .
١٠ – چایخانەی مینەی مەلا برایم : پشتی خانە سووتاو .
١١ – چایخانەی عارفی ڕەزا کاکەیی سەرشەقام .
١٢ – چایخانەی حسەکەر : بەرامبەر قەیسەری وەسمان پاشا ، کە قاوەخانەی سەر چیمەنی بەجێ هێشت دوایی هاتە ئەم شوێنە .
١٣ – چایخانەی ئەمینی شانەگەر بەرامبەر خەستەخانەی جەمهووری ژێر ماڵی ئاغای حەسەنی قەرەنی .
١٥ – چایخانەی سەعەی فەتاح بەر دەرکی سەرا ، موڵکی حەمەی ئەورەحمان ئاغا یەك لە دوای یەکێ هاتووە ناوی ئەنووسین تا بوو بە ئوتیلەکەی نووری عەلی ...
١٦ – چایخانەی حەمەی مەلا برایم .. بەر دەرکی سەرا دوای سەعەی فەتاح ئەم هاتە ناوی .
١٧ – چایخانەی قاوەچی باشی بەر دەرکی سەرا دوایی حەمەی مەلا برایم هاتە ناوی . ئەم قاوەچی باشی‌یە ناوی سەیید عەلی ئەکبەر بوو .. لە سنەوە هاتبوو . چی ترو تفاقو ئەسبابی چایی بوو هەمووی لەگەڵ خۆی هێنابووی لەگەڵ نێرگەلەی ڕووسەکانو چل چرایەك دا .. ئەم چل چرایە هەڵواسرابوو، سەد مۆمی کافوری پێدا کردبوو شەو دایان دەگیرسان لە جیاتی ئەلەکتریك لە ژێر ئەم چل چرایەوە حەوزو فوارەی تێدا بوو .. دوایی ئەم چل چرایە پێشکەش کرا بە مزگەوتی گەورە .. کە وەختێ ئەم چایخانەیە کرایەوە بەر نە ئەکەوت ، هێندە قەرەباڵغ بوو بە تایبەتی شەوان ، چونکە شەو ئەبووبە ئاهەنگو گۆرانی ووتنو چەپلە ڕێزان . گۆرانی بێژی وەك (مەلا کەریم) و (حەمدی ئەفەندی) و چەندانی تر بەشداریان تێدا دەکرد .

کابرایەك بەناوی عەلی خانە کوێرە ڕەبابەیەکی پێ‌بوو ، کابرایەکی تر بەناوی غەفوور (شاکە شێت) یان پێ دەگوت ، هەموو شەوێك تورەکەیەك دەنکە

کولەکەی پیێبوو کە چایخانەکە پڕ دەبوو لە خەڵك عەلی خان دەیگوت غەفوورە قەرەباڵغە . ئەویش دەیووت بەریێ بەریێ .. ئەمجا عەلی خان دەستی دەکرد بە ڕەبابە لێدان وە دەست دەکرا بە گۆرانیو چەپڵە ڕێزان . هەموو شەوێك خەڵك لەو چایخانەیەدا ناوا ڕابیان دەبوارد .

١٨ - چایخانەی سایەقە قوتە بەردەرکی سەرا ، قاوەچی باشی چۆڵی کرد ئەم هاتە ناوی .

١٩ - چایخانەی حاجی عەول بەر دەرکی سەرا ، سایەقە قوتە . چۆڵی کرد ئەم هاتە ناوی ، ئەو حەوزو فوارەیەشی هەر تێدا مابوو ، مێزی (بلیاردۆ) ی تێدابوو . دوای خاوەن موڵکەکە حەمەی ئەورەحمان ئاغا فرۆشتی بە نووری عەلی ، ئەویش ڕوخانی، کرا بە دوکانو ئوتێل .

٢٠ - چایخانەی مەجۆلی خامە: دەشتی ئەحمەدی ساغا بەر ئەسحابە سپی ، شوێنی نۆبە چی‌یەکە وەختی خۆی دەشتیێ بوو . ئەم چایخانەیە پیاوی گەورەو ئەفسەرە کانی عوسمانلی هاتو چۆیان دەکرد . یەکەم کەس بوو گرامەفۆنی هێنایە چایخانەکەی، زۆرکەس دەچوون بۆ سەیری ئەم گرامەفۆنە کە بۆری‌یەکی گەورەی پێوە دەکراو وێنەی سەگێکی پێوەبوو ... هەر لەم چایخانەیەدا ساڵێکیان لەسەردەمی عوسمانلی‌دا بۆماوەیەك تیا ترۆش ئێشی تێدا دەکرد .. پرۆگرامیان پێشکەش دەکردو سەمایان تێدا دەکردو گۆرانیان دەوت لەگەڵ مۆسیقاو گۆرانی (بەرهوم یا بەرهوم) ...

٢١ - چایخا نەی سالەی فەقیێ (شێخە صالح) تەنیشت مزگەوتی دوو دەرگا - خوار ئەسحابە سپی . ئەم چایخانەیە بەشەوان حەکایەتی تێدا دەخوێندرایەوە . حیکایەتخوان مەلا عەبدوللای سابلاغی بوو .

٢٢ - چایخانەی کەریمی عەزولە (خاڵە کەریم) ناو بازاڕ خوار حاجی عەلی‌ی ماستاو .

٢٣ - چایخانەی ئەورەحمانی ئاغا نوزە پشتی مزگەوتی شێخ لەتیف. هاوینان لەباخەکەدا بوو .

٢٤ - چایخانەی حەمە دزە تەنیشت مزگەوتی هەمزاغا

٢٥ - چایخانەی عەبەی عەدە لای خانی ئاغا فتح‌اللەوە .

٢٦ - چایخانەی هۆمەر : گوزەری هەلا جەکان .

٢٧ – چایخانەی حەمەی سەکینە   کۆلأنی پشتی مزگەوتی گەورە .
٢٨ – چایخانەی حەمدی ئاغا   کۆلأنی پشتی مزگەوتی گەورە، بازارە بچکۆلە ، کانێسکان .
٢٩ – چایخانەی قالەی مەلا کەرە   کۆلأنی پشتی مزگەوتی گەورە. دوای حەمدی ئاغا ئەم هاتە ناوی‌یەوە .
٣٠ – مچەی عەبەی مەنیج   دوای قالەی مەلا کەرە ئەم هاتە ناوی .
٣١ – چایخانەی رەفیق گلەو حامید وەرەقە، هەمان شوێن . دوای‌مچەی عەبەی مەنیج ئەمان هاتنە ناویەوە .
٣٢ – چایخانەی عارف جوکل   بەر خانەقا
٣٣ – چایخانەی مام‌تەهاکۆیی   ناوبازار «کەللەی قاوەچی کۆچی‌دوایی‌کرد» ئەم چووە شوینەکەی .
٣٤ – چایخانەی حەمەی صالحەفەنی   بەردەرکی سەرا
٣٥ – چایخانەی عەزاوی برای مام ئەحلان وکەریم چاوشین لای مزگەوتی حاجی حان .
٣٦ – چایخانەی ئەحە رەشی مەلابرایم   بەرامبەر قەیسەری وەسمان پاشا کەحسە کەر بەجێی هێشت ئەم هاتە ناوی .
٣٧ – چایخانەی سالەی حەمەعەلی، مەیانی ماست فرۆشەکە بەناوبانگ بەچایخانەی قەصابەکان ، چونکە بەزۆری قەصابەکان لی‌دا دەنیشتن .
٣٨ – چایخانەی فەرەج شۆکل مەیدانی ماست فرۆشەکە   ئەم چایخانەیەش هەر بەزۆری قەصابەکانی لی‌دادەنیشتن .
٣٩ – چایخانەی مام نوعمان : بەرحەوزەکەی ناوبازار ، ئەم چایخانەیە لە زەمانی (مێجەرسۆن) دا حەوزەکەی بۆ دروست کراوەو بەلوعەشیان بۆ راکێشاوەو داریشی لی‌نێژراوە . لە گوزەرەکانی ترەوە دەهاتن ئاویان لەوی دەبرد بۆخواردنەوە و ئاورشێن . ئەم چایخانەیە بەزۆری خەلکی دەرەوەی لی‌دا دەنیشت ، چونکە رزقیان دەهێنا بۆ ناو شار تا ساغیان دەکردەوە هات‌وچۆی ئەم چایخانەیەیان دەکرد .
٤٠ – چایخانەی عەولەسیس   پشتی خانەسووتاو، چووە شوێنی مینەی مەلا برایم .

٤١ – چایخانەی سایەقەقوتە   دەشتی ئەحمەدی ساغا بەر ئەسحابەسپی ، چووە شوێنی مەجۆلی خامە چونکە ئەو دامە زرابوو بەچاوەشی بەلەدیە .
٤٢ – چایخانەی سالەی فەقێ (شێخەصالح) و عەبەی دەروێش کەریم ، دەشتی ئەحمەدی ساغا، سایەقە قوتە چۆلی کرد ئەمان چوونە شوێنی ئەم چایخانەیە .
یەکەم چایخانەبوو کە چایچیەکەی رادیوی بردە ناوی، خەڵك پەیتا پەیتا دەچوون بۆ سەیرکردنو گوێگرتن ، لەساڵی ١٩٣١ دا
٤٣ – چایخانەی صاڵحی وەستا بستە   دەشتی ئەحمەدی ساغا چووە شوێنی سالەی فەقێ و عەبەی دەروێش کەریم، ئەم چایچیە یەکەم چایچی بوو کە لوکسی دوو تۆری هێنابوو بۆ چایخانەکەی .. خەڵکی دەچوون بۆ سەیری ئەم چایخانەیە .. حیکایەتی لێ‌دەخوێندرایەوە . حیکایەتخوان میرزا حەسەنی سەعاتچی بوو .
٤٤ – دیسان چایخانەی عەولە سیس   بەردەرکی سەرا ئەم چایچی‌یە لە شەڕی بەردەرکی سەرا لە شەشی ئەیلوولی ساڵی ١٩٣٠دا شەهیدکرا
٤٥ – چایخانەی حەمەرەق   بەردەرکی سەرا   چووەشوێنی عەولەسیس دوای ئەوە کە شەهید کرا .
٤٦ – چایخانەی ڕەشۆل   پشتی خانە سووتاو کە عەولەسیس گواستیەوە بەردەرکی سەرا ئەم چووە شوێنی .
٤٧ – چایخانەی حەمە تۆلە   بەر دەرکی سەرا .
٤٨ – چایخانەی قالەچاو جوان، بەر دەرکی سەرا .
٤٩ – چایخانەی ئەلە گون سووتاو : پشتی مزگەوتی حاجی حان . ئەم چایچی‌یە لەشەڕی بەردەرکی سەرادا لە شەشی ئەیلوولی ١٩٣٠دا بە گوللەی ئینگلیز شەهید کرا .

– چایخانەی عوسمانی قالە ڕەش : سەرشەقام پشتی مزگەوتی مەلا حەمە ئەمین ی بالیکدەری – ئەم چایخانەیە حیکایەتی تێدا دەخوێنرایەوە . حیکایەتخوان عوسمانی قالەڕەش بوو .. ئەم چایخانەیە هی خۆی نەبوو ، هی یەکێکی‌تر بوو ، بەس بە ناوی ئەوەوە ناوبانگی دەرکردبوو .
٥١ – چایخانەی عومەری حەمە ملۆزم : پێشی حەوزەکەی ناوبازاڕ تەنیشت حاجی فەتاحی حەڵواچی .

٥٢ – چایخانەی عومەری حەمە ملۆزم (دووەمجار) لەوێوە گواستیەوە بۆ حەوشی سەرا ئەو ناوە هەمووی باخودار بوو ، پیێیان وتووە (باخی میللی) حەوزو فوارەشی تیدا بووە – چایخانەی باخی میللی .
٥٣ – دیسان چایخانەی عومەری حەمە ملۆزم (سێیەمجار) ئەوێی بەجێهێشت چووە شوێنی قاپی سینەمای سیروان وشوێنیفرنو چێشتخانەکە .
٥٤ – دیسان چایخانەی سالەی فەقێ (شێخەصالح) و عەبەی دەروێش کەریم چوونە شوێنی عومەری حەمە ملۆزم . یەکەم چایخانەیەکە مێزی (بلیاردۆ) یان هێنا، هەرئەمان بوون لەسالی ١٩٣٥ تا سالی ١٩٤٢ چۆلیان کرد ، بۆیەکەم جار سینەماهاتە سلێمانی ، چووە ئەوشوێنەو ناو نراسینەمای (صلاح الدین) .
– دیسان چایخانەی حەمەرەق سینەمای (صلاح الدین) سالی ١٩٤٥ ، گواستیەوە بۆ صابونکەران ئەم هاتە شوێنی بەلکو ئەمە دوا چایخانەبوو، دەوامی کردو بە ناوبانگ بوو حەوزوفوارەشی تێدابوو .
٥٦ – چایخانەی ڕەحمە تولّلا ناو دەرگای گەڕاجی ئەسحابە سپی ، برای (حاجی باقی بەنگینە) دوایی بوو بەزۆر ئۆتومبیلەوە و گوّچی دوایی‌کرد .
٥٧ – چایخانەی مەجیدی حاجی ڕەسوول کانێسکان تەنیشت کەریمی برای بەرامبەر ئیشغال
٥٨ – چایخانەی شێخ موحەممەدی کاکە لاو : بەرامبەر حەوشی سەرا . ئەم چایخانەیە بەزۆری مەلکەندی‌یەکانی لێ دادەنیشتن بەهاوینان ، بەرامبەر چایخانەکە لەسەر شۆستە کە ئاورشێن دەکراو حەسیری لێ دادەخرا سەرو باوەشێنیان دەگرت بەدەستەوە، باسی بەفرو بەردی مەلکەندیو ولاخو قسەی خۆشو سەرگوروشتە گێڕانەوە ، وەئەم چایخانەیە بەرەمەزانان شەو مەلا سمایل حیکایەتی لێدەخوێندەوە ، ئەومانگەشەو بەحیکایەت دەیانبردە سەر .
٥٩ – چایخانەی قالەی حاجی ئایشێ لای گومرگەسووتاو .
٦٠ – چایخانەی ئەمینی لاوە تەنیشتی چایخانەی شێخ موحەممەدی کاکە لاو: هەمان دەستوور مەلکەندی‌یەکانی لێ دادەنیشتن ، وە لەهاوین‌دا لەسەر شۆستەکە دادە نیشتن . ریزیان لێ دەبەست تانزیك نۆبەچی‌یەکە، ئەم چایخانەیە بە زۆری حاجی بارامو ئەحمەدی جاو خوالێیان خۆش بێت دەستبان

دەکرد بە یاری کاغەز (ئەسکەمل) پێکەوە بەدەم قسەی خۆشەوە خەڵك لێیان کۆ دەبوونەوە بۆ سەیرکردنو گوێگرتن .

٦١ – چایخانەی خالید بەگو ڕەشەی عەبدوڵلاّ ئاغا بەردەرکی سەرا، خوار ئەمینی لاوە .

٦٢ – چایخانەی فەتاح برای عەزە بابوجی بەردەرکی سەرا خوار ئەمینی لاوە ..
ئەوان چۆڵیان کرد ئەم هاتە ناوی ، ئەم چایخانەیەش هەر بە زۆری مەڵکەندی یەکانی لێدادەنیشتن .

٦٣ – چایخانەی سوڵتان بەرامبەر سەرا شوێنی بانقی ڕافیدەین. سەید عەلی ئەسغەر لەسنەوە هات تاوەکو بچێت بۆ بەغدا، گۆرانییەکانی بە قەوان تۆمار کات. بوو بە میوانی ئەم چایچیە .
جاروبار لەم چایخانەیەدا گۆرانی دەوت .

٦٤ – چایخانەی شاسوار : سەروو مزگەوتی مەڵکەندی ئەم چایخانەیە پیاوانی گەڕەکی مەڵکەندی لێ دادەنیشتن .

٦٥ – چایخانەی باقیو خولەی فەرەجە فەنی دەشتی کۆڵك، گەڕەکی شێخان بەرامبەر هەژار خانەی کۆن .

٦٦ – چایخانەی کەریمی حاجی ڕەسوڵو خولە سنەیی گەڕەکی کانێسکان بەرامبەر ئیشغالەکە .

٦٧ – چایخانەی عەبە سنەیی ، گوزەری دارتاشو کۆیان درووەکان .
٦٨ – چایخانەی مەجید سنەیی: گوزەری دارتاشو کۆیان درووەکان .
٦٩ – چایخانەی ئەحمەدی چایچی خانی غەفوور ئاغا ناو هەلاجەکان .
٧٠ – چایخانەی حەمە ڕەشید کەچەڵ: خانی ئاغا فتح‌الله ..
٧١ – چایخانەی کەریمی ڕەزاخان: صابونکەران خوار چوخمەکە .
٧٢ – چایخانەی کەریم ئاغا: صابونکەران خوار حەوزەکە خوار حەمەشەشە ..
٧٣ – چایخانەی مەلا جەمیل: صابونکەران بەرمزگەوتی سەید حەسەن
٧٤ – چایخانەی بلەی ڕەسوڵ: سەرکارێز لای مالی عەزمی بەگ .
٧٥ – چایخانەی حەمە قادر: سەرشەقام بەرگومرگە سووتاو .
٧٦ – چایخانەی بەکری سەبیل: خوار ئەحمەدی گوزەری زەرەنگەرەکان .
٧٧ – چایخانەی مەلا عەلی: ناو ئاسنگەرەکان .

٧٨ – چایخانەی حاجی کەریم : لای حەمامی شێخ مارف .
٧٩ – چایخانەی سالەی حەمە بەنگ‌کێش: تەنیشت کاکە سوور .
٨٠ – چایخانەی قالە پێنجوێنی پشتی مزگەوتی خوێخانەکە .
٨١ – چایخانەی مەجید کاکەیی: بەرگومرگە سووتاو .
٨٢ – چایخانەی رەزای چایچی: بەرامبەر گومرگە سووتاو.
٨٣ – چایخانەی عەبە خورشە ناوبازار لای وەستا گورروونی کەبابچی .
٨٤ – چایخانەی کاکی‌ی‌چایچی: قەیسەری نەقیب .
٨٥ – چایخانەی شێخ عارف: قەیسەری وەسمان پاشا
٨٦ – چایخانەی هۆمەر: بەرامبەر وەسمان پاشا
٨٧ – چایخانەی حەمە رەشیدی مەلا تۆفیق لای خانەقای مەولانا خالید .
٨٨ – چایخانەی حەمە گۆێژە صابونکەران سەروو حەوزەکە .
٨٩ – چایخانەی مچەی ناصر برای ئەحەی ناصر بەرامبەر ئەسحابەسپی ...
٩٠ – چایخانەی عارفی ئاتەخان مەیانی ماستەکە سەر تەپۆلکەی ئاشە گاوی .
٩١ – چایخانەی سالە شێت بەرامبەر مزگەوتی شێخ سەلام ئەم چایخانەیە بەزۆری قەساب و دەباغچیەکانی لێ‌دا دەنیشتن ، چونکە ئەو کاتە قەسابخانەو دەباخانە لەجێی مالی متصرف و خوار تاولەی سواری وە بوو .
٩٢– چایخانەی عەزەی حەمە دێرەیی دەشتی تەیارەخانەکە
٩٣ – چایخانەی سەعەی تاها کۆیی عەزەی حەمە دێرەیی چۆڵی کرد ئەم چووە شوێنی . ئەم چایخانەیە زۆر دەوامی‌کرد بەناوبانگ بوو ، خەڵك شەو بەپیاسە دەچوون بۆ ئەوێ ، شەوان تا درەنگێ خەڵکی لێ دائەنیشت .
٩٤ – چایخانەی عەزەی حەمە دێرەیی دەشتی تەیارە خانەکەی بەجێ‌هێشت هاتە بەرامبەر عەلی‌سوور پێش دروست‌بوونی بینای سینەمای رەشید .
٩٥ – دیسان چایخانەی صالحی وەستا بستە چووە شوێنی عەزە دێرەیی . ئەم چایخانەیە سالی ١٩٤٧ تا ١٩٤٨ پاڵەوان بازی تیادەکرا
٩٦ – چایخانەی حەسەن رەشاش بەرامبەر مزگەوتی کانێسکان .
٩٧ – چایخانەی شێخەگۆجە تەنیشت مزگەوتی کانێسکان .
٩٨ – چایخانەی عەبە یونس کانێسکان .
٩٩ – چایخانەی حەمەمین مەیانی خوار بەلەدیەکە .

١٠٠ – چاپخانەی سەی شوکر : تەنیشت حەمە ڕەق چایچی .
١٠١ – چاپخانەی عارفی فیتك: سەرئاوی مشیرئاوا هاوینان بە کەپر دروستی ئەکرد .
١٠٢ – چاپخانەی دەروێش ئەحمەد ناو بازاڕ خوار کەریمی عەزولەی چایچی تەنیشت دوکانی وەستا برایمی پیرۆتی تەنەکەچی .
١٠٣ – چاپخانەی قالەی خامینا خوار دەروێش ئەحمەدی چایچی ..
١٠٤ – چاپخانەی فەرەجی حەمە موراد: دەرگەزێن ، ناو باخی تەکیەی شێخ مارف هاوینان بەکەپر دروستکرابوو .. ئەم چاپخانەیە بە ناوبانگ بوو ، زوربەی لاوانی سلێمانی ڕوویان تێدەکرد ، چونکە باخێکی خۆشی هەبوو پیاسەیان تێدا دەکرد ، دەکرا بە بەزموڕەزمێ هەموودڵێکی دەکردەوە. لەبەهاراندا پاقلەو کەنگرو شێلم بەترش ، وەلە هاویناندا ترۆزیو کالیاری تێدا دەفرۆشرا
١٠٥ – دیسان چاپخانەی عارفی فیتك بەرامبەر بەنزینخانە کۆنەکە لای تاوڵەیسواری .
١٠٦ – چاپخانەی ئەحەی خولە کانیسکان بازارە بچکۆلە
١٠٧ – چاپخانەی سالەی ئەحەی خولە : کانێسکان بازارە بچکۆلە .. باوکی ئەمری خوای کرد ئەو سەرەوکاری کرد .
١٠٨ – چاپخانەی ئەحەی ئەلە مێشاوی: جادەی مەولەوی بەرامبەر مزگەوتی شێخ سەلام .
١٠٩ – چاپخانەی مینەشەل بەرامبەر چاپخانەی حەمە ڕەق: سووچی سینەمای ڕەشید ...
١١٠ – چاپخانەی مەلای چاپی: ناوبازاڕ تەنیشت حەمامی شێخ مارف .
١١١ – چاپخانەی عەزە بابوچی صابونکەران سەروو دوکانی جەرگیس..
١١٢ – چاپخانەیشێخ عەول کانێسکان .
١١٣ – چاپخانەی ڕەشە بەر ئاوی کانێسکان .
١١٤ – چاپخانەی ڕەشەی هەینو صابونکەران .
١١٥ – چاپخانەی عەلی قادر ئاغا تەنیشت دەرگای گەراجی خاڵە عەبدە .
١١٦ – چاپخانەی حەمەی شەشە بەر حەوزەکەی صابونکەران ، ئەم چاپخانەیە بەڕەمەزانان مەلا سمایل بەشەوان حیکایەتی تێدا دەخوێندەوە .

١١٧ - چایخانەی جەلال کابان   ناوسەرا
١١٨ - چایخانەی عارف ئاغا   بەرئەسحابەسپی تەنیشت نەقلیاتی سلێمانی .
١١٩ - چایخانەی حاجی باقی بەنگینە ناو گەراجی ئەسحابەسپی .
١٢٠ - چایخانەی عومەری کاکەوڵا   ناو گومرگ .
١٢١ - چایخانەی فەرەجەشەل   بەر ئەسحابەسپی . ناوبراو لەشەڕی بەردەرکی سەرادا بریندارکرا
١٢٢ - چایخانەی حەمەیزەینەب   تەنیشت عەلیسوور بەرامبەر سینەمای ڕەشید .
١٢٣ - چایخانەی مەلابەکر   مەیدانی برنجەکە
١٢٤ - چایخانەی حەمە ڕەشید   تەنیشت گەڕاجی قالە چاوجوان .
١٢٥ - چایخانەی عەبە پاپەتی   ناو بازاڕ پشتی حاجیلەی شەربەت .
١٢٦ - چایخانەی صەدیق بەردەرکی سەرا: کۆڵانی تەنیشت حەمە سەعیدی خەیات .
١٢٧ - چایخانەی جومعە   جادەی کاوە بەرامبەر کۆڵانی گوزەری هەلاجەکان .
١٢٨ - چایخانەی عەزەی بەهیە . تەنیشت قاپی‌ی چلپی سینەمای ڕەشید .
١٢٩ - چایخانەی مەحموودی مارف   جادەی کاوە بەرامبەر خانی تازە .
١٣٠ - چایخانەی کەریم ئاغا   جادەی مەولەوی: . بەرامبەر حەمامی قشلە .
١٣١ - چایخانەی عارفە سوور   صابونکەران سەروو دوکانی جەرگیس .
١٣٢ - چایخانەی دەروێش شەریف: بەرامبەر مزگەوتی گەورە ، لای ماڵی بابا عەلی‌ی شێخ مەحموود . ئەم چایچی‌یە لە چایەك زیاتری نەداوە بەکەس .
١٣٣ - چایخانەی تۆفیق عەلی‌ی چایچی   مەڵکەندی پیرمەسوور لای ماڵی حەمەقاوەچی .
١٣٤ - چایخانەی حەمە حسین بەرگومرگ بەرامبەر سانەوی کوڕان .
١٣٥ - چایخانەی حەسەن ئێرانی   جادەی کاوە بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە .
١٣٦ - چایخانەی ئەحمەدی قادر ڕەسوڵ   ناوبازاڕ - تەنیشت ڕەشیدی کەریمی هەیەری قەصاب .
١٣٧ - چایخانەی عارفی مەلانووری   بەردەرکی سەرا
١٣٨ - چایخانەی کەریمی فەرەجی حەمە موراد : ناو شارەوانی .

١٣٩ – چایخانەی سەعەی گەوهەر: ناوبازاڕ خوارْ ئەحمەدی .
١٤٠ – چایخانەی ئەحەی عەلیە کوردە: ناوبازاڕ خوار حاجی عەلی‌ی ماستاو .
١٤١ – چایخانەی ڕەشەی خولە سنەیی شەقامی پیرەمێرد بەرامبەر ماڵی حاجی
صاڵحی زەریفی .
١٤٢ – چایخانەی حسەینەفەنی‌ی موغازەچی ، بەناوبانگ بە چایخانەی (ئەوقاف)
چونکە موڵکی ئەوقافو لەژێر دائیرەی ئەوقافدا بوو بەرامبەر سینەمای
ڕەشید ، مێزی بلیاردۆی تێدابوو .
١٤٣ – دیسان چایخانەی (ئەوقاف) خاوەنەکەی کاك عومەرە ، هەر
پی‌یان‌دەوت عومەری ئەوقاف .
١٤٤ – چایخانەی شەریف هەورامی تەنیشت مزگەوتی موفتی جادەی کاوە .
١٤٥ – چایخانەی سمایلی حاجی موحەمەد: جادەی کاوە تەنیشت نەقلیاتی سلێمانی .
١٤٦ – چایخانەی سمایلی چایچی خانی غەفوور ئاغا خانی (مێوژەکە –
خورماکە) .
١٤٧ – چایخانەی ڕەزای چایچی خوارخانی غەفوورئاغا (خانی مێوژەکە) .
١٤٨ – چایخانەی ڕەشەوکەریمان برابوون، خانی سەعیاغا بەرامبەر خانی غەفوور
ئاغا
١٤٩ – چایخانەی حەمەی چایچی بەردەمی شەخصی کاك ئەحمەدی بۆنخۆش ..
لەسەرە ڕێگای کاروان چیە کان بوو .
١٥٠ – چایخانەی حاجی هاوینان بەکەپر لەسەر ئاوی مسکێنان بوو .. لەسەرە
ڕێگای کاروانچی‌یە کان‌دا بوو .
١٥١ – چایخانەی فەتاح بابا پشتی دەباشان : ڕێگای ئەزمڕ ئەمیش لەسەرە
ڕێگای کاروانچی یەکان‌دا بوو .
١٥٢ – چایخانەی مام صاڵح بە شاخی گۆیژەوە نزیك دێی وێڵەدەر .. ئەمیش
بۆ ڕێگای کاروانچی بوو .
١٥٣ – چایخانەی کانی ماسی : لەسەر ڕێگای قەرەداخ، بۆ ڕێگای کاروانچی .
١٥٤ – چایخانەی حاجی سەمین : لەسەر ڕێگەی عەربەت نزیك بە دێی
خەراجیان .

ئەم کابرایە خاوەنی قسەی خۆش‌و سوعبەت بووە ، بۆیە زۆر لە خەڵکی سلێمانی کەدەچوون بۆ سەیران بۆ ئەو ڕێگەیە هەمیشە لایان دەدایە لای حاجی سەمین بۆ بەسەربردنی وەختێکی خۆش بەقسەی سوعبەت‌و شەڕە جوێن ..

١٥٥ – لە کاتی خۆیدا لە گەڕەکی جوولەکانیش دووچایخانە هەبوە یەکەم عەبەی یاقووب تامانی کەبابچی ، لە تەنیشت کەنیشتەکەوە کرد بووی بەچایخانەو مەیخانە

دووەم چایخانەی مووشیٚ بوو لای کەنیشتەی سەروو .

چایچیە دەسگێڕەکان

ئەم دەسگێڕانە شوێنی ئەسبابی چایی و قۆری‌و سەماوەریان لای تەنەکەچی دروست دەکرد. دەگەڕان بەناو شاردا ، لە بەهارانیش‌دا دەچوون بۆ شوێنی سەیرانگەو مەڵبەندی یاری کردن‌و دەشت‌و دەر ئەم دەسگێڕانە چاکانیان هەرزان تربوو لەچای چایخانەکان .

ئەمەش لیستەی ناوی هەندێ لەو چایچیە دەسگێڕانە

١ - دەروێش ئەحمەد بەقسەی خۆش ناوبانگی دەرکردبوو .
٢ - صەدیقە کەچەڵ .
٣ - نامداری چایچی
٤ - ڕەشید قادر .
٥ - یوسفە لچە .
٦ - شێخ موحەممەد عەزیز .
٧ - حەمە دوو ڕەنگ
٨ - حەمە کەچەڵ
٩ - عارف ڕەشید .

ئەمەش لیستەی ناوی هەندێ لە قاوەچی‌یەکانە

١ - مام ئیسماعیلی قاوەچی قاوەچی شێخ مەحموودو تەعزێ .
٢ - حەمە قاوەچی قاوەچی لای موتەسەرِیفەکان .
٣ - عارفی ئاتەخان دەسگێڕ .
٤ - فارسی قاوەچی دەسگێڕو تەعزێ .
٥ - سەییدی قاوەچی دەسگێڕ لە ناوبازار .
٦ - شوکرەی قاوەچی دەسگێڕ لەناو بازار .
٧ - عومەری حەمە مڵۆزم قاوەچی تەعزێ .

«گازینۆکان»

ئەم گازینۆیانە فراوانترو ڕێك‌وپێك تربوون لە چایخانەکان . مێزی بلیاردۆیان تێدا بوو بۆ یاری‌کردن . لەمانە

١ – گازینۆی سیروان   جادەی مەولەوی سوچی بینای تۆفیق قەزاز . خاوەنەکەی حەمەی بەکربوو .

٢ – گازینۆی سەرچنار   بەرامبەر گازینۆی سیروان خاوەنەکەی ئەحەی سەعە بانەیی بوو .

٣ – گازینۆی ئاشتی   جادەی مەولەوی   شوێنی شێخە صالح‌و کتێبخانەی زێوەر . خاوەنەکەی ڕەئووفی حەمەی سەعەی فەتاح بوو .

٤ – گازینۆی گشتی   جادەی کاوە،خوار ئوتێل سلێمانی خاوەنەکەی قادری وەستا ئەحمەد بوو .

– گازینۆی سەرچنار   لەسەر ئاوی سەرچنار سالیٚ ١٩٥٨ دامەزراوە .

●

تێبینی

سەردەمی پێشوو ، بەر لەوەی هێزی ئەلەکتریك (کارەبا)و ڕادیۆ بێتە شارەکەمانەوە ، لە چایخانە کۆنەکاندا خەڵکی شەوان بەکۆمەڵ دادەنیشتن ، دەست دەکرا بەقسەی خۆش‌و سەر گوروشتەگێرانەوە یان لە هەندێکیاندا حیکایەتخوان هەبوون بەرەبەرە داستان‌و سەرگورشتەی کورت‌و درێژیان دەگێرایەوە .. جاری واهەبوو حیکایەتەکە بەمانگێك تەواو دەبوو ، بەتایبەتی لەڕەمەزاناندا هەندێکی ترکە بەشەو لەچایخانەکاندا دەمانەوە کۆڕی ئاهەنگ‌و گۆرانیان دەبەست لەلایەن دەنگ خۆشەکانەوە کاتی پەیدابوونی صندوقی قەوان وردە وردە ئەم نەریتە لەناو چایخانەکاندا کەمتر بووەوە .

●

حەمەی چایچی
١٨٨٠ - ١٩٧٨

ئەمینی لاوە
١٨٨٤ - ١٩٥٠

دەروێش فەتاح رەسول چایچی برای عەزەی بابی
١٨٩٧ - ١٩٦٧

موحەمەد یوسف موحەمەد
(حەمەرەق) ١٩٠٥ - ١٩٧٦

ئەمین موحەمەد ئیسماعیل (مینەشەل)
١٩٠٧ - ١٩٧٣

حاجی باقی (بەنگینە)
١٩٠٨ - ١٩٧٢

وەستا ساڵحی وەستا بستە

فرۆشیاری سەوزە بەتایبەتی کەوەروکەرەوز

١ – سلێمانی مەحموود باخەوان   لەبەر بەلەدیێ یەکە
٢ – عەلی سلێمانو قالەی سلێمان   لەبەر بەلەدیێ یەکە .
٣ – عەبەی کەوەرو حەمەی فەرەج   تەنیشت ئەحەی هۆمەری قەصاب
٤ – حاجی عەلی‌ی فاتەی عەلاو   لای قەیسەریی نەقیب
٥ – حاجی سەعە سوور   تەنیشت حاجیلەی شەربەت
٦ – حەمە صالح قادر   لەبەرخانەقا
٧ – حەسەنی پیرۆز   گومرگە سووتاو .
٨ – حاجی کەریم عەبدوللا   گومرگە سووتاو .
٩ – سابیری بایزو تۆفەکوێر : مەیدانی ماستەکە .
١٠ – سەعەی کەوەر   پشت حاجیلەی شەربەت
١١ – مامە رەشە   لە صابونکەران .
١٢ – مەلا کەریمو حەمەی خەجیێ کوردە   شەریك بوون لە تەنیشت حاجی فەتاحی حەلواچی یەوە .
١٣ – رەئووفە شەل   لەناو مەیانەکە ..
١٤ – مەلا رەئووف سەوزە فرۆش و حەمە کەریم شەریك بوون، پشت حمامی مفتی لەصابونکەران .
١٥ – عەبەی خویێ   بەرگومرگە سووتاو .
١٦ – دەروێش سایلە شەل   بەردەرکی سەرا
١٧ – شێخ صالحی سەوزەفرۆش   بەرگومرگە سووتاو .

سەرچاوە :–
مەلا رؤوفی سەوزەفرۆش .

سەوزە فرۆشەکان

(سەوزە و بامیێ وتەماتەو سلّق‌و کوولەکەو باینجان ..) .

١ – ئەحەسنەڕی بەرحەوزەکە .

٢ – خاڵە حسە – کوێریش بوو – بەر حەوزەکە

٣ – حاجی عەبەلادێیی سەروو حەوزەکە

٤ – صاڵح قیروان سەروو حەوزەکە .

٥ – حاجی مەولوودو ئەمین قولی وحاجی صاڵح گونەگا شەریك بوون لە نزیك حەوزەکە .

٦ – سەیید ئیبراهیم‌و سەیید مەجید برابوون‌و شەریك بوون – نزیك حەوزەکە

٧ – ئەحمەدی حەمەڕەق وسەعەی ئامان تەنیشت قەیسەرڕی نەقیب لای‌حاجی فەتاحی حەڵواچی

٨ – حەمەی خەجیێ کوردە تەنیشت حاجی فەتاحی حەڵواچی

٩ – سەعیاغا بەرامبەر قەیسەری وەسمان پاشا

١٠ – ڕەسووڵی بەقاڵ بەرامبەر گوزەری ئاسنگەرەکان .

١١ – حەمە قرگەڕی بەرامبەر ئەصحابەسپی

ئەمانەپێش سالأنی ١٩٤٠ – ١٩٥٠ لەدوای ئەمانەوە

١٢ – کەریمی سەعیاغا خوار بەلەدیێەکە .

١٣ – عەبەی قیروان‌و حەمەی قیروان لای خەلفە فەرەجی کەبابچی ...

١٤ – مچەی ڕەعنا سەرو حاجی دەروێشی قەصاب .

١٥ – فەتاحی حاجی سەعیدی باخەوان تەنیشت عەبەی قیروان .

١٦ – غەفوور بامیێ بەرامبەر حاجی دەروێشی قەصاب .

١٧ – حسێن‌و حەمە صالح‌و حەمە سەعید قرگەڕی بەرامبەر ئەصحابە سپی .

١٨ – نەجمی سەعە جاف تەنیشت قەیسەری نەقیب ، بەرامبەر عەبەی عەلی برزووی قەصاب ...

سەرچاوە

حەمەی سەیید برایمی بەقاڵ‌و چەند بەقاڵێکی تر..

بەقاڵەکانی میوە

لەشاری سلێمانیدا زۆر بەقاڵی میوە هەبوون ، ئەمانە بەزۆری دوکانەکانیان لای بەلەدی‌یەکەوە بوون . هەموو جۆرە میوەیەکیان دەفرۆشت لەکاتی خۆی‌دا . وەکو ئەم میوە یانەی لای خوارەوە

١ - ترێی ڕەشمیری .
٢ - ترێی سەئانی .
٣ - ترێی مام برایمە .
٤ - ترێی کشمیشی .
٥ - ترێی دۆشاوی .
٦ - ترێی سەرقووڵە .
٧ - ترێی ڕەش .
٨ - ترێی سوراو .
٩ - هەرمێ ناسکە
١٠ - هەرمێ گولاوی .
١١ - هەرمێ سارمە
١٢ - سێوە هەرمێ
١٣ - سێوی لاسوورە
١٤ - سێوی سپی‌ی چنگیان .
١٥ - هەڵووژە قایەری .
١٦ هەڵووژە ڕەش
١٧ - هەڵووژە سپی
١٨ - هەڵووژە زەرد .
١٩ - کاڵەکی شەمەو وێڵەکە .

٢٠ - کاڵەکی مەرەنگی
٢١ - شووتیی گەرە دێ - ئەم شووتی‌یە خڕین بووە
٢٢ - شووتیی سەیید صادق - قەیەفەڕی . درێژ بووە
٢٣ - شووتیی کۆڵە ، بچووك بووە ..
٢٤ - خەیاری سوورقاوشان .
٢٥ - ترۆزیو کالیار .
٢٦ - قەیسی .
٢٧ - قۆخ .
٢٨ - هەنجیر .
٢٩ - هەنار .

●

بەقاڵەکان

ئەمەش لیستە ناوەکانیان‌و شوێنەکانیانن

١ – فەتاح هەرمەنی – سەرو حەوزەکە ساڵانی پێش ١٩٤٠
٢ – حاجی فەرەجی بەقاڵ‌و خەلیفە بەکری ئەمینی دەروێشە کۆڵە:هەردوکیان براو شەریك بوون بەرامبەر حاجیلەی شەربەت فرۆش – ناوبازاڕ
٣ – حاجی ئەحمەد ڕەشیدو حاجی دەروێش وعەلی سوور هەرسێکیان شەریك‌بوون بەرامبەر حاجیلەی شەربەت فرۆش .
٤ – ئەحمەدی عەبدوڵلا بەرامبەر حاجیلەی شەربەت فرۆش .
٥ – حاجی شێخەلی بەرامبەر حاجیلەی شەربەت فرۆش .
٦ – دەروێش سەعید بەرامبەر ئەسحابەسپی
٧ – حاجی تۆفیق حەمە ئەمین : خوار بەلەدی‌یەکە
٨ – حەسەن عەرەب .

ئەمانە هەتا ساڵی ١٩٥٠ وە خۆیان لەپێش ١٩٥٠ ئێشیان بووە لە دوای ساڵانی ١٩٥٠

١ – ئەحمەدی صوفی شاکەو حسێنی شەریکی بەرامبەر بەلەدی‌یەکە
٢ – ئەحە سووری بەقاڵ‌و خولەشەلی برای – خوار بەلەدی‌یەکە
٣ – غەریبی سەیید عەلی – خوار بەلەدی‌یەکە
٤ – حسێنی حەمە قرگەیی‌و تەیبی بەقاڵ (شەریك بوون) خوار بەلەدی‌یەکە
٥ – بەکری عەلی گوڵەو عوسمانی برای .شەریك بوون، خوار بەلەدیەکە.
٦ – عوسمانی سەعەی قالە بانەیی خوار بەلەدی یەکە .

٧ – حسینی سەعەی ئامانو عەبە ناوساجی (شەریك بوون) خوار بەلەدی‌یەکە
٨ – عومەری مام فەتاح بەر بەلەدی‌یەکە .
٩ – حەمە فەرەجی مام قادر : بەر بەلەدیێیەکە
١٠ – عوسمانی عەلی ئاغا (جۆکەر) بەر بەلەدیێیەکە .
١١ حسێن سەیید مەجیدوعومەری برای بەربەلەدیێیەکە
١٢ – قادر حسێن (قادرۆك) بەر بەلەدی یەکە
١٣ – شێخ مەحموودی بەقالو شێخ موحەممەدی برای – بەر بەلەدیێیەکە
١٤ – عێزەتی مەلاکەریم بەر بەلەدیێیەکە ..
١٥ – فەرەج صالح مەشهور بەفەرەج شەیتان لەگەڵ مەحموودی برای شەریك بوون – بەر ئەسحابە سپی
١٦ – سمەی خونچەلە بەر بەلەدیێیەکە
١٧ – بەکری مام مارف پۆڵکە، بەر بەلەدیێیەکە
١٨ – کەریم چاوەش بەردەرکی سەرا
١٩ – ئەحە دێرەیی بەردەرکی سەرا
٢٠ – سەعەخورشە بەردەرکی سەرا
٢١ – بەکری مۆرهەڵکەن بەردەرکی سەرا
٢٢ – بلەی حەمەو بەگ بەرامبەر مینەشەل
٢٣ – کەریم تۆفیق سەروو دوکانی (متی)
٢٤ – عوسمانی ڕەشەی حاجی فەتاح صابونکەران .

ئەم میوە فرۆشانە بە شێوەیەکی تایبەتی هاواریان دەکرد ، هاوارکەیان زۆر شتی خۆش‌بوو بە تایبەتی ئێواران لای بەلەدی‌یەکەوە ئەیانکرد بە هەرایەك نەبێتەوە – هەرکەسە لەبەر دوکانەکەیەوە بەهاوارو بەقیژەوە ئەی‌وت

١ – تۆوی ئەمریکایەو لیێ قەوماوە
٢ – بەکۆمەڵ هەڵبژێرە ماڵی خۆتە
٣ – کۆمەڵێك بەعانەیەك .

٤ - بەشەرتی چەقۆ .
٥ - بەکێشان بەگۆزرە
٦ - تاڵ و کرمێ لەسەر خۆم .
٧ - باران باری ترێی رەش خۆش بوو .
٨ - خەیاری گوڵبەدەمە خاڵۆ .
٩ - ڕێواسی کەلی خانە
١٠ - بابەلێ بەلێو ئەخوری
١١ - ماڵ ماڵ نەبێ وبازار بازار بێت

سەرچاوە

حەمەی سەیید برایمی بەقاڵ

●

باخەوانو سەوزی فرۆشەکانو

بەقاڵی میوە

حاجی رەحیم عەبدوڵلا
(باخی سەید حەسەن بابا رەسول)
١٨٩١ ز ـ ١٩٧١ ز

حەوبرای حاجی نەسروڵلا
(باخی شێخان)
١٩١٣ زلەدایک بووە

عەبەی کەوەر
(سەوزی فرۆشی کەوەرو کەرەوس
١٩١١ ز لەدایک بووە

ئەمین قولی (سەوزەفرۆش)
١٩٠٧ ز ـ ١٩٨١ ز

فتاح هەرمەنی (بەقاڵی میوە)
١٨٧٢ ـ ١٩٦٢

سەی مەجید بەقاڵ
(بەقاڵی میوەو سەوزە)
١٨٩٤ ز ـ ١٩٧٨ ز

ئەحمە عەبدوڵلا (بەقاڵ باشی)
١٩٠٠ ز ـ ١٩٧٩ ز

دوکانی رەسوڵی بەقاڵ (تەنیشت دوکانی وەستا گوڕوونی کەبابچی). ئەم وێنەیە لەسەرەتای ساڵانی چلەکاندا گیراوە.

غەریب سەید عەلی
(بەقاڵی میوه)

عەبە ناو ساجی (بەقاڵی میوه)
ساڵی ١٩١٩ ز لەدایك بووه

تەیب تاهیر محی دین (بەقاڵی میوه)
ساڵی ١٩٢٧ ز لەدایك بووه

میران (عوسمان عەلی عەباس)
(جۆکەری بەقاڵ) ١٩٢٥ ز لەدایك بووه.

بەقاڵی وشکە

بریتین لە فرۆشیاری ڕۆن‌و برنج‌و هەموو جۆرە زەخیرەیەکی ناومالْ بۆ چێشت لێ‌نان

حاجی مەلا فەرەجی بەقالْ   مەیانی ماستەکە

حاجی سەلیمی بەقالْ   مەیانی ماستەکە

حاجی ڕەشە شەلْ   گومرگە سووتاو،

حاجی کەریم   گومرگە سووتاو، برابوون .

حاجی مەلا حەمەد   مەیانی ماستەکە

حاجی سەعید، باوکی ئەمینی موختار، مەیانی‌ماستەکە. (شەریك بوون).

حاجی حەمەصالْح برای مەلافەرەجی نانەوا   بەرامبەر مزگەوتی شێخ موحەممەدی ئالْەکی

٨ – حاجی عبداللەی نانەوا   ناو بازار خوار قادرمەکان .

٩   حاجی تۆفیق ئەمین   مەیانی خوار بەلەدیێەکە

١٠ – حەمەی شازەمان مەیانی خوار بەلەدیێەکە .

١١ – ئەمین چتیر : ناوبازار بەرامبەر ڕەشەی کەریمی هەیەر .

١٢ – قالەی کامەلا   بەرامبەر حاجیلەی شەربەت

١٣ – حاجی ڕەشیدی زەربفیْ   پێش حەوزەکەی ناوبازار .

١٤ – مام عەبدوللاْ (عەبوتێر)   بەرامبەر قالەی کامەلا

١٥ – حاجی حەمەکەرە   بەرامبەر حاجی ئەحە کریسی قەصاب

١٦ – حاجی عەلی کوتەك   پێش حەوزەکەی ناو بازار

١٧ – حاجی فەرەجی ئەمین   تەنیشت حاجی عەلی کوتەك .

١٨ – غەفووری ئەمین : تەنیشت حاجی فەرەجی برای .

١٩ – عومەرە گۆجی سەعەی قالە بانەیی   بەرامبەر بەلەدیێە کۆنەکە

٢٠ – عەبەی قالە بانەیی   تەنیشت مزگەوتی شێخ موحەممەدی ئاڵەکی
٢١ – ڕەشە گۆج   بەرامبەر گومرگە سووتاو .
٢٢ – ئەحەسنەیی   بەرامبەر حەوزەکەی ناوبازاڕ
٢٣ – مام حموودی بەرامبەر حەوزەکەی ناو بازاڕ
٢٤ – خالە حسە بەرامبەر حەوزەکەی ناو بازاڕ
٢٥ – حەمە شەریفی گەبرگە   تەنیشت حاجی سەلیم، مەیانی ماستەکە
٢٦ – حاجی ئەورەحمانی کانی بەردینەیی   ناوبازار لای قادرمەکان
٢٧ – حاجی ئەحمەدی ڕەشیدی بەقاڵ، بەرامبەر بەلەدی یە کۆنەکە
٢٨ – حاجی دەروێش غەفوور ئەمین: بەرامبەر بەلەدی یە کۆنەکە
٢٩ – حەسەنی دەوڵەت   بەرامبەر حەوشی سەرا
٣٠ – حاجی ئەحە تەتە   بەرامبەر حەوشی سەرا
٣١ – حاجی حەمە صاڵحی وەستا قادری حەمامچی بەرامبەر حەوشی سەرا

●

عەلافەکان و بەقاڵی ووشکە

حاجی موحەممەدی سلۆ (عەلاف)

٨٨٧ ز - ١٩٧٣ ز

ئاغای حەسەنی قەرەنی

(عەلاف)

مەحموود حاجی سەعید

(خولە زیرە) عەلاف

١٨٩٥ - ١٩٦٥ ز

مەلا ئەحمەد سەعید (عەلاف)

١٨٩٦ ز - ١٩٦١

قادر حەسەن کامەلا (بەقاڵی وشکە)

١٩٠٥/ - ١٩٦٧ ز

حاجی عەلی موحەممەد عەزیز (بەقاڵی وشکە)

(حاجی عەلی کوتەڵ) ١٩٠٤- ١٩٨٤ز

حاجی ئەحە تەتە (بەقاڵی وشکە)

١٩٦٣ز وەفاتی کردووە

حەمەی شازەمان (بەقالی وشکە)

عوسمانی سەعید ماستاو لە [illegible] نەیسەری نەقیب

٩١٤ـ ١٩٨٣ کۆچی دوایی کردووە

حاجی رەشید زەیفی (بەقاڵی وشکە)

(وێنەی ناو دوکانەکەی نزیك حەوزەکەی ناوبازار)

– عەتارەکان –

شاری تاز ، بناغەی لەسەر بازرگانیو پیشەسازیو خوێندەواری دامەزراند . بەلام پێکەوە نانی شارێکی تەواوی سەر بەژیانی شارستانێتی . گەلێك کردەو کۆششی تری دەویست . بازاری تەواوی هەمەرەنگی دەویست دابین کردنی ژیانی رۆژانەی شاری دەویست ا ر ئەوە لەپاڵ ئەو سێ کوچکەیەدا ، کۆمەڵێك کارو کاسبیو هۆی گوزەرانی رۆژانە هاتە ناوەوە کە سیمای بەکێتیو تەواوی شارو لادێیەو ئەم شارەی دەبردە ریزی شارانی تر

بۆ ئەمەش لەپاڵ ناوی ئەو کارو کاسبیانەدا کۆمەڵێ ناوی کۆشش کەرانو رەنجدەرانی ئەو مەیدانە کۆدەبنەوەو دەچنە ناو ئوماری رەنگینی ئەو شارەو هەموو حەنکی سەرفرازی ئەو شارەوە (ع ر)

ئەوانەی داوو دەرمان بەهاراتیان دەفرۆشت

١ سەیید مستەفا	قەیسەری نەقیب
٢ قادر ئاغای برایم ئاغا	قەیسەری نەقیب
٣ میرزا صالح	قەیسەری غەفوور ئاغا
٤ – خولەپارە پیس	قەیسەری غەفوور ئاغا
٥ – ئەورامی جوولەکە	قەیسەری نەقیب
٦ – فەتاحی عەتار	بەرحەوزەکە
٧ – حەمە سەعیدی چاوداقلیشاو	بەرحەوزەکە
٨ – مەلا ئەحمەدی چاپی	قەیسەری غەفوور ئاغا
٩ – سەیید عەلی سەیید مستەفا	قەیسەری نەقیب
١٠ – حەمەکەی مام صالح	خوار حەوزە کە
١١ – عارف بەرنووتی	بەرحەوزەکە
١٢ – حاجی ئیبراهیم	قەیسەری نەقیب
١٣ – عومەری ئەورەحمانە خرە	قەیسەری نەقیب

عەلافەکان

ئەوانەی گەنم و جۆو برنج و نیسك و نۆك و ماشیان دەفرۆشت ئەمانەی لای خوارەوە بوون :.

١ - عارف بەگی عەبدوللاّ بەگ	بەرامبەر بەلەدی‌یە کۆنەکە
٢ - حاجی ئایشیّ	لای گومرگە سووتاو
٣ - عەبە تەشیلە	لەمەیدانی ماستەکە
٤ - عەبلان	لەمەیدانی ماستەکە
٥ - صالّح بەگ (بەگە)	لەمەیدانی ماستەکە
٦ - خالّە عەبۆل	لەمەیدانی ماستەکە
٧ - حەمە عەلی‌ی حەیران	لەمەیدانی ماستەکە
٨ - حەمە ئاغا	لەمەیدانی ماستەکە
٩ - فەتحوللاّ ئەمین	لەمەیدانی ماستەکە
١٠ - حاجی کەریم لەیلیّ	لەمەیدانی ماستەکە
١١ - ئەحمەد کەریم لەیلیّ	لەمەیدانی ماستەکە (براو شەریك بوون.)
١٢ - ڕەشەی ئەمین کورتەك	لەمەیدانی ماستەکە
١٣ - فەرەجی قالە کوردە	لەمەیدانی ماستەکە
١٤ - موحەممەدی حاجی ئیبراهیم	لەمەیدانی ماستەکە
١٥ - مەلا ئەحمەد	لەمەیدانی ماستەکە
١٦ - حەمەی قالەی داود	لەمەیدانی ماستەکە
١٧ - ئەحەی ئەستێر	لەمەیدانی ماستەکە

١٨ - سەعید صالح لەمەیدانی ماستەکە
١٩- شاە موحەممەد بەردەمی ئاشی گاورەکە
٢٠ - عەزەی شوکرە بەردەمی مزگەوتی خومخانەکە

٢١ - حاجی شێخ حەسەن خوار پردەکە نزیك مەیدانی ماستەکە
٢٢ - حاجی موحەممەدی سلۆ خوار پردەکە نزیك مەیدانی ماستەکە
٢٣ - ئەورەحمانە خرە خوار پردەکە نزیك مەیدانی ماستەکە
٢٤ - صالحێ بانەیی خوار پردەکە نزیك مەیدانی ماستەکە
٢٥ - شێخ لەتیف خوار پردەکە نزیك مەیدانی ماستەکە.

٢٦ - ئەورەحمانە شەلێ سەروو بەلەدیەیە کۆنەکە
٢٧ - تۆفیقە شەلێ سەروو بەلەدیەیە کۆنەکە

٢٨ - حەمەوبەگی عارف بەگ خوار بازاری شووشە
٢٩-عەبدوللاّ بەگی عارف بەگ براو شەریكبوون
٣٠ - ئەحلان چاوشێن لای حەمامی شێخ مارف
٣١ - کەریم چاوشین برابوون و شەریك بوون

٣٢ - ئاغای قەرەنی لای حەمامی شێخ مارف
٣٣ - سووران لای حەمامی شێخ مارف
٣٤ - خولە زیرە لای حەمامی شێخ مارف
٣٥ - شێخ عەزیز لای حەمامی شێخ مارف
٣٦ -حەمە صالح سوور لای حەمامی شێخ مارف
٣٧ - حاجی کەریم لای حەمامی شێخ مارف
٣٨ -قالەی بلەشێخە لای حەمامی شێخ مارف

٣٩ - حاجی عەویز کۆلانی بەرامبەر مەیدانی ماستەکە
٤٠ - مەلا قادر کۆلانی بەرامبەر مەیدانی ماستەکە

٤١ – مەلا حەسەن		کۆلأنی بەرامبەر مەیدانی ماستەکە
٤٢ – مەلا فەرەج		کۆلأنی بەرامبەر مەیدانی ماستەکە
٤٣ – عومەرە گۆج		کۆلأنی بەرامبەر مەیدانی ماستەکە
٤٤ – شێخ قادر		کۆلأنی بەرامبەر مەیدانی ماستەکە

٤٥ – موحەممەدی حاجی قادر	بەر گومرگە سووتاو
٤٦ – موحەممەدی قەپانچی	شەریك بوون

٤٧ – فاتمە خانی عەلافیش لەئافرەتە دیارەکانی شاری سلێمانی بوو.

٤٨ حاجی رەسووڵ ئیبراهیم مەیدانی ماست فرۆشەکان

سەرچاوە
شێخ لەتیفی عەلافو چەند عەلافێکی تر.

ئاشەکان

ئاشی مەکینە

دوای ئەوەی بارو دۆخی ولأت نەوەستاو بەرەوپێشکەوتن رۆیی ... ئاشی ئاویش گۆڕا بە ئاشی مەکینە کەوا ئاسانترو بەبەرهەمترو خاوێن تر بوو لە ئاشی ئاو .. چەند کەسی ناودار هەولّی هێنانو دانانی ئاشی مەکینەیان دا لە شاری سلێمانی دا ئێمەش والیستەی ئاشە مەکینەکانو خاوەنەکانیانو جێگا کانیان دەخەینەروو .... بۆ هاڕینی گەنمو جۆو چەلّتووک .

١ – ئاشی کەریمی عەلەکە «ئاشی گاورەکە» لای مزگەوتی خومخانەکەوە .

٢ – ئاشی مەلا فەیزی : لەپێشدا لە شوێنی کتێبخانەی (گەلاوێژ) لە شەقامی مەولەوی‌دابوو لەدوایی‌دا گواسترایەوە سەرپردەکە لەهەمان شەقام بەرامبەر بیناکەی تۆفیق قەزاز .

٣ – ئاشی حەمەڕەشید ئاغا لە گومرگە سووتاو

٤ – ئاشی میرزا غەفوورو حسەینی حاجی ڕەشید لەپشتی خانە سووتاو لەکۆلأنەکەی بەرامبەر «ئەحمەدی» .

٥ – ئاشی شێخ جەلال بەرامبەر مزگەوتی مەحوی‌یە .

٦ – ئاشی ڕەشەی مەلا برایم : لەکۆلأنی خوار مزگەوتی خومخانەکەوە ..

هەلاجەکان

لەشاری سلێمانیدا دوکانی هەلاج زۆربوون ئەمەش لیستەی ناوی زوربەیانە .
لەخانی غەفوور ئاغا بۆ شیکردنەوەی لۆکە

١ – وەستا قادر ئەمین (قالەی کروسك) .
٢ – وەستا ڕەحیم .
٣ – وەستا حەسەن .
٤ – وەستا سوڵتان .
٥ – وەستا رەئووف ڕەحیم.
٦ – وەستا صابر ڕەحیم . برابوون.
٧ – وەستا ئەحە نەبەرد .
٨ – وەستا مەلا ڕەسوول عەبدوڵلا .
٩ – وەستا کەریم ئەحمەد (کەریمەدێز) .
١٠ – وەستا صالح شایەر .
١١ – وەستا حەمەی وەستا قادر
١٢ – وەستا عوسمانی وەستاقادر. برابوون کوڕانی وەستا قادری کروسك .
١٣ – وەستا برایم عەلی .
١٤ – حەمە ڕەشید.
١٥ – وەستا ڕەزابرابوون .
١٦ – وەستا حاجی قادر .

دوای ئەمانە کە خانەکە فرۆشراو کۆن بوو و ڕوخا هەندێکیان چوونە گوزەری پانی بەرز درووەکان ، وەهەندێکیان چوونە گوزەری هەلاجەکان ، ئەوێ بوو بەگوزەر لە بەردەمی مزگەوتی شێخ ئەورەحمانی عازەبانی بەرامبەر قەیسەری نەقیب دا

١٧ – وەستا شێخ ئەمین جادەی کانێسکان .
١٨ – وەستا مەجید : لای مزگەوتی شێخ سەلام .
١٩ – وەستا حەمشەلاڵ   لای حەمامی سوورەت .
٢٠ – وەستا عەبەی مەولان لای حەمامی سوورەت .
٢١ – وەستا مەلافەرەج . کانێسکان .
٢٢ – وەستا شێخ محی‌الدین شێخ ڕەشید سەرچاوەی کانیسکان .
٢٣ – وەستا عەلی لاڵ ، گوزەری پانی بەرزدرووەکان .
٢٤ – وەستا حاجی حسین گوزەری پانی بەرزدرووەکان .
٢٥ – وەستا عەزەی وەستا صادق پانی بەرزدرووەکان .
٢٦ – وەستا ڕەحیم کەریم ئەحمەد پانی بەرزدرووەکان .

سەرچاوە

وەستا (مەلا ڕەسووڵ عەبدوڵلای هەلاج) .

هەلاج

کارگەچی یەکان

ئەم پیشەیە بەرهەمی لەوشتە بەنرخانەیە کە دەچێتە خانەی بەکار هێنانو هونەرو فولکلۆرەوە لە باریدا هەیە ئەگەر زیندووبکرێتەوە هەندێ گۆڕین بەسەر ئامێری کارەکەیدا بهێزێ وتەکنیکی تازەی بۆ بخرێتە مەیدانەوە ، تا ئەمرۆش سوودی هەبێ‌و بەرەوپێشەوە بروا چونکە کەرەسەی بەرهەم‌و هونەری دروستکردن‌و شێوەی سوود لێ‌بینین‌و بەکارهێنانی هەر کوردستانین .

(ع. م. ر)

کارگەچی یەکان ئەم شتانەی خوارەوەیان درووست دەکرد لەلباد :

١ – فەرەنجی .

٢ – سەرکڵاو بۆباران .

٣ – لباد لەباتی بەرە .

٤ – شەپقە بۆ بەرهەتاو .

٥ – سدارە .

٦ – پوزەوانە .

٧ – هیزەدان .

٨ – کیفی تفەنگ .

٩ – قەنەواچەی سەرشانی چاکەت بە لباد .

١٠ – پەستەك .

١١ – سەر زین بۆ ئەسپ .

١٢ – نەرمەزین بۆ ئەسپ .

١٣ – عارەق گێر بۆ ئەسپ تایبەت بۆ ژێر زینەکەی .

١٤ – کەرك یا کەپەنك بۆ شوان .

کارگەچی‌یەکان هەموویان لەماڵی خۆیان‌دا ئیشیان دەکرد لە گەڕەکی چوارباخ لێ (هۆلێ) کە بە گەڕەکی قەصابەکان بەناوبانگ‌بوو .

– ناوی کارگەچی‌یەکان –

١ – وەستا عارف : بەناوبانگ بوو بەعەرەبەی کارگەچی .. خەلفەو شاگرد

١ – حەمەی شاناز .

٢ – حەمە فەرەجی شان خوار .

٣ – عەبەی حاجی ئەسپایی .

٢ – حاجی عەبدول رەحمان موحەممەدی ئالتوون

خەلفەو شاگرد

١ – عەزەی حاجی محی‌الدین .

٣ – حەمە صالحی ئەسلان .

خەلفەو شاگرد

١ – عەبەی حەمەی شالی

٢ – مەلا فەرەج .

٤ – مەجید ئەسلان

خەلفەو شاگرد .

حەمەعەلی‌و عەبەی قەیەم وکەریمی قەیەم .

٥ – فەتاحی قولفە ساج‌و مەولوی قولفەساج .

خەلفەو شاگرد

عەبەی تەلەمشك .

٦ – عەبەی مەولان .

خەلفەو شاگرد

مینە کەچەل .

٧ - فەتاح شەریف (فەتاحەشەل) .
خەلفەو شاگرد
ڕەشەو ڕەزای کوڕانی فەتاحە شەل

٨ - وەستا موحەممەد (حەمشەلاڵ)
خەلفەو شاگرد
١ - صاڵح عەلی بانەیی
٢ - حاجی حسێن پێنجوێنی .
٣ - حەمە سەعیدی برای صاڵح

٩ - عەبدوللای حاجی موحەممەد (عەبەی حاجی ئەسپایی)
خەلفەو شاگرد
عەبەی فەیرە
موحەممەد فەیزوڵلا
دەروێش سەعید

١٠ - عەلی عەرەبەی کارگەچی
خەلفەو شاگرد
حەسەن‌و هیواو عوسمان‌و کوڕانی عەرەبەی کارگەچی ئیشیان بۆ علی برایان کردووە

١١ - حاجی قادری گەچفرۆش
١٢ - مەلا کەریمی گەچفرۆش. هەردوکیان برابوون: لەگەڕەکی چوارباخ
١٣ - مەلا عیزەتی گەچفرۆش .
١٤ - حەسەنی شاناز : شاگردی مەلاعیزەت .

سەرچاوە
عوسمانی کوڕی وەستا عارفی عەرەبەی کارگەچی .

- جۆلاٌکان -

جۆلاٌیش هەر لەو پیشانەبوو کە بەکار (تەتبیق) داهێنانو هونەرو فۆلکلۆریان کۆدەکردەوەو تائێستاش توانای زیندوو کردنەوەیان هەیە چ بۆ بەکار هێنانیان بۆ سوودی رۆژانەو چ بۆ یادکردنەوەو بایەخ پێدانی فولکلۆری کورد لە هەموو جیهاندا (ع. م. ر)

دەزگای جۆلاٌ بریتیبووە لەم شتانەی خوارەوە

١ - نەوەرد
٢ - لایەر .
٣ - دانەو گورد
٤ - چۆلەکەو لاڵە
٥ - پیٚ تەتە
٦ - پردەڵە .
٧ - مۆڵەقە
٨ - خەرەك .
٩ - دۆخ

ئەو شتانەی جۆلاٌکان درووستیان دەکرد

١ - بەرماڵ
٢ - جاجم
٣ - پۆ پەشمین .
٤ - شاڵی رانکوچۆغە .
٥ - شاڵی کۆبان ... هەندێ شتیتر .

لەلاپەڕەی یادگاری ناوی هونەرمەندانی ئەم پیشە ڕەنگینەش‌دا ئەم ناوانە دێتەوە یاد

ناو	شوێن
١ – وەستا بەرخە	مەیانی ماستەکە
٢ – وەستا موشەی کوڕی بەرخە	مەیانی ماستەکە
٣ – وەستا دەروێش حەسەن	مەیانی ماستەکە
٤ – ڕەحیمە جوو	مەیانی ماستەکە
٥ – وەستا ئەحمەد کێلەیی	مەیانی ماستەکە
٦ – وەستا حاجی موحەممەد	مەیانی ماستەکە
٧ – وەستا یاقوب	مەیانی ماستەکە
٨ – وەستا شەومیر. برابوون	
٩ – وەستا ئەلەچزە	مەیانی ماستەکە
١٠ – وەستا عەلی شەریف	مەیانی ماستەکە
١١ – وەستا سالەجوو کوڕی مالوم	مەیانی ماستەکە
١٢ – وەستا میرە جوو	مەبانی ماستەکە
١٣ – وەستا عەلی بەربەر	مەیانی گاکە
١٤ – وەستا مچەگەزە	لای مزگەوتی گەورە
١٥ – وەستا حاجی محی‌الدین لەیلێ	لەماڵی خۆی‌دا بەرامبەر مزگەوتی قامیشان
١٦ – وەستا مەلا صابر	لەماڵی خۆی‌دا تەنیشت مزگەوتی قامیشان
١٧ – وەستا بەکری میسری	کانێسکان ، شوێنی حەمامی کانێسکان
١٨ – وەستا حەمەی میسری	کانێسکان ، شوێنی حەمامی کانێسکان
١٩ – وەستا قالەی میسری	کانێسکان ، شوێنی حەمامی کانێسکان برابوون.

٢٠ - وەستا میرزا فەتاح	هەر لەماڵی ئەوان
٢١ - وەستا حاجی سەعید	لەماڵی خۆیدا لە صابونکەران
٢٢ - وەستا حاجی سەعید	لەماڵی خۆیدا لە سەر چیمەن
٢٣ - وەستا عەبەی کانێسکانی	لەماڵی خویدا لە کانێسکان. مێردی رەحەکانێسکانی
٢٤ - وەستا فەرەجە سوور	لەماڵی خۆیدا بەرامبەر مەکتەبی غازی
٢٥ - وەستا فەرەج	تەنیشت مزگەوتی قامیشان

سەرچاوە وەستا عەلی شەریفی جۆلاو چەند جۆلایەکی تر...

●

سەنعەت کارەکان

حاجی کەریم خان (کوش دروو)

١٨٨٦ - ١٩٥١ کۆچی دوایی کردووە

حاجی عارف زیزان (کەوش دروو)

١٩٠٠ز - ١٩٧٠ ز کۆچی دوایی کردووە

وەستا عەزیز حاجی عەزیز (کەوش دروو)

١٩١٢ ز - ١٩٨٢ ز کۆچی دوایی کردووە

ئیسماعیل رەشید موحەمەد (سمەی ریحان)

پانی بەرز دروو سالی ۱۹۰۷ ز لە دایك بووە

سوفی کەریمسەراج

وەستا عەباس محی‌الدین (سەراج)

۱۸۹۲ ز - ۱۹۷٤ ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی حەمە سالی ئەسلان (کارگەرچی)

۱۸۹۳ ز - ۱۹۷۳ ز کۆچی دوایی کردووە

حاجي مەجید ئەسلان (کارگەچی)

١٩٠٦ ز - ١٩٨٢ ز کۆچی دوایی کردووە

وەستا قادری مچیل (شیرگەر)

١٨٦٠ ز - ١٩٦٥ ز کۆچی دوایی کردووە

حەسەن ئەحمەد حەمە سوور (شیرگەر)

١٩٠٠ ز - ١٩٦٥ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی سابیری مەلا موحەمەد

عەبدوڵڵای مەلا موحەمەد

(وێنەی ناو دوکانەکەیان لە کاتی دروست کردنی پانی بەرزدا)

پێڵاوی کەوش

پێڵاوی پانی بەرز

کلاشی چنین

تاقمی کەرسەی شیرگەری بۆ
دروست کردنی خەنجەر خاوەنەکەی:
قالەی مجیل

جوڵا

کۆپان دروو

مزگەر

نالْ بەند

موتابچی یەکان

ئامێرەکانی دروستکردن

١ – شانە   مووشیکردنەوە .
٢ – مەندەف : ئامێری شیکردنەو گرێ لابردنی مووە ، ئەمیش ڕاریدە دەری ڕستنی چەرخە ، چونکە موو دەکات بەکڵۆیەك کە زۆر بەئاسانی دەرێسرێ .
٣ – چەرخی مووڕستن : ئەو ئامێرەیە کە موو دەرێسیٚو دەیکات بەبەن .
٤ – خەرەك : ئەم ئامێرە بەن هەڵدەکاتە سەر لوولە بۆ پوی شاڵەکە ، دیسان خەرەك ئیشی تری کردووە لە شوێنی تردا بەکارهێنراوە بۆ ڕستنی لۆکە .

موتابچی یەکان لەماڵی خۆیاندا ئیشیانکردووە لە گەڕەکی گاوران و سەرچیمەن ... شاڵی ئەستوورو سفتیان دروستکردووەو کە بەکارهێنراوە بۆ دەوری کۆیان و تورەکەی ئالیك و خەراری توتنیان دروستکردووە لەبری گونیە بەمووی بزن ...

ناوی موتابچی یەکان

١ – ئەڵلاڤ ویردی   لەگاوران مەتی و مەرقۆزی کوڕی ئیشیان بۆ کردووە .
٢ – موسای گاور   لەگەڕەکی گاوران کە نیسان و ڕۆکسی کوڕی ئیشیان بۆکردووە
٣ – ئاڵتونی گاور : لەگاوران ، لەدوایی دا بوو بە مسوڵمان ناوی خۆی گۆڕی بەمیرزا ئەحمەد .
٤ – مام ڕەسووڵ   لەسەرچیمەن برایم و سمایلی کوڕی ئیشیان بۆکردووە .
٥ – حاجی صاڵحی موتابچی لە سەرچیمەن .
٦ – سەعیدی موتابچی لە سەرچیمەن (برابوون)

٧ - فانووسی گاور   هەر بەتەنها ئیشی‌کردووە لە گاوران
٨ - کەریم مەزهەر   لە سەر چیمەن هەر خۆی ئیشی کردووە .
٩ - سەرکیسی گاور   هەر بەتەنها ئیشی کردووە لە گاوران
١٠ - مام داود گاور ، هەر بەتەنها ئیشی کردووە لەگاوران .
١١ - حاجی صالحی سەعەی حەمە ئەمین .
١٢ - وەستا عەلی‌ی سەعەی حەمەئەمین .
١٣ - وەستا ئەحمەدی سەعەی حەمەئەمین .
١٤ - حاجی مەحموودی سەعەی حەمە ئەمین . لە سەرچیمەن . هەر چواریان برابوون .

سەر چاوە

١ - سەرنجێك لەدەروازەی فولكلۆری كوردەوە .
لەبلاوکراوەکانی نقابەی مامۆستایان ..
٢ - کاك عەلی دەدەی توتنچی کەوەختی خۆی لەگەڕەکی سەرچیمەن دراوسی‌ی ماڵە موتابچی‌یەکان بوو ..

●

وەتراقچی یەکان

وەتراقچی‌یەکان ئەم شتانەی خوارەوەیان فرۆشتوە ... شتی‌کۆنە .

١ –
٢ – فەرشەکۆن .
٣ – لباد .
٤ – جاجم
٥ – رانك‌و چوغە .
٦ – پۆیەشمین .
٧ – مەوج .
٨ – گوریس .
٩ – پاشکۆی ولاخ .
١٠ – هۆر .
١١ – زەنوڵە .
١٢ – مەسینەی حەوت جۆش‌وچەندان جۆر کە لوپەلی تر. وەتراقچی‌یە بەناوبانگەکانی شاریش ئەمانە بوون .
١ – حاجی محی‌الدین‌ی وەتراقچی خوار حەوزەکە .
٢ – دەروێش ڕەحیمی وەتراقچی مەزاد خانەکە .
٣ – فەقێ فەرەج خانە (مەلافەرەج) شەریك بوون لە مەزادخانەکە .
٤ – حاجی فەرەج حەمەئاغا مەزاد خانەکە .
٥ – خولەی ئایشێ‌ی دەلاڵ مەزادخانەکە
٦ – حاجی صاڵح مەزادخانەکە

٧ – ڕەشەی پیرۆز مەزادخانەکە .
٨ – مەلا مەحموود مەزادخانەکە .
٩ – مەلا ئەوڕەحمان (مەلاڕووسی) مەزادخانەکە .
١٠ – شێخ ئەمین . مەزادخانەکە .
١١ – حاجی کەریمی غەواس .

سەرچاوە

ئەحەی حەمە سوور ،ئەو دەمە پێڵاو دروو بووە لەخوار حەوزەکەی ناوبازاڕ کە لە گوزەرەکە لەناویاندا ژیاوە ...

●

خوخانەچییەکان

خوخانەچی‌یەکان هەمیشە قووماشی خام‌و بلووری وکلاّفەبەنی گەورەیان دەهێنا ، دەیانخستە ناو مەرکانەی گەورەوە ئینجا دەرمانی تایبەتی‌یان کە «ڕەنگ» بوو ، پێ‌یان دەوت «خوم» دەیانکردە مەرکانەکەوە ، دیسان ئاگریان لەژێری‌دا دەکردەوە تابەجوانی تێکەڵاودەبوو وە دەکولاّ ، پاشان دەریان دەهێناو هەڵیان دەخست تاوشك دەبووەوە ئیتر ئەو ڕەنگەی بیانویستایە دەیگرت . بێگومان هەموو جۆرە ڕەنگێکیان هەبوو لەکاتی پیویستی‌دا بەکاریان دەهێنا

شوێنی خوخانە چی‌یەکان تەنیشت گوزەری ئاسنگەرەکان بووە والێرەش‌دا لیستەی ناوی هەندێ لەو خوخانەچی‌یانە دەخەینەوە یاد ...

١ – حاجی کەریم .
٢ – حاجی شێخ ڕەشید .
٣ – مەجۆل .
٤ – حاجی مستەفای کوڕی حاجی کەریم .
٥ – پاشاعیا
٦ – برایم‌و عەبە جوو . برابوون .
٧ – سمایلە جوو .
٨ – صالحی بنەوشە .
٩ – قالەی شێخ ڕەشید .
١٠ – سەعە جوو .
١١ – خێڵێ خوم شین (مستەفاو موحەممەدی برای‌و ئەوانی تر)

چەخماخسازەکان

چەخماخ ساز بەوانە دەوترا کە چەکیان چاك دەکردەوە ، بە تایبەتی تفەنگ‌و دەمانچە وتاپڕ... بەڵام چەخماخ ساز وەنەبێت هەرئیشیان چاککردنەوە بوو بێت بەڵکو بەتوانا بوون وخۆشیان دروستیان دەکرد ، وەبەکاریش دەهات هەرچەندە میجەرسۆن لە زەمانی ئینگلیزدا لێی قەدەغەکردن نەی‌هێشت دروستی بکەن بەپێچەوانەوە سزای دەدان .

ئەوشتانەی کە چەخماخ ساز دروستیان دەکرد جگە لەتفەنگی حسکەو دەمانچەو ساچمەزەنگی ڕاویش بووە وەفیشەك‌و مقاشی زەردو قەنەو قفڵی لولەو ئەڵقەرێزو دوولاپی‌و تەقوڵباب‌و شەکرشکێن‌و کلیل‌و کلۆم‌و کەوچك‌و چا پاڵێویشیان دروست‌دەکرد . ئەمانەش نموونەی ئەو چەخماخ سازانەن لەگەڵ دیاری‌کردنی شوێنی ئیشەکەیاندا :-

١ - شێخ لەتیفی دانساز : لەماڵی خۆی‌دا لای باخی شێخ لەتیف .

٢ - ئەحمەد ئاغای مەحموود ئاغا گوزەری‌زەڕەنگەرەکان ناوبازاڕ کۆڵانی تەنیشت ئەحمەدی .

٣ - ئەحمەدی برایم ئاغا خوار قوتابخانەی گۆیژە .

٤ - شێخ حەسەنی شێخ عەبدوللا خوار حەوزەکە لای پانی بەرزدرووەکان .

٥ - حەمەی ئەحمەد ئاغا خوار حەوزەکە لای پانی‌بەرز دروەکان .

٦ - وەستا ڕەشید حسێن ئاغا خوار قوتابخانەی گوێژە .

٧ - وەستا میرە .

٨ - وەستا موحەممەد

٩ - وەستا ئەحمەد لای پانی بەرز درووەکان. هەرسێکیان برا

١٠ - وەستا صاڵح ، باوکی حەمە زلەی ئوتوچی خوار دوکانی مەلاعەلی‌ی صحاف

١١ - حاجی حسێن بابە خوار حەوزەکە ، لای‌پانی بەرزدرووەکان .

١٢ - حاجی صالحی سەعید سڵەیمانی جەژنی: لای‌پانی بەرزدرووەکان .

١٣ – حاجی فەرەج بەگ (باوکی رەشید ئەفەنی و حاجی عەزیز بەگ و مەجیدبەگ (لەمەیدانی ماستەکە)
١٤ – وەستا سەعیدی چەخماخ ساز : مەیدانی ماستەکە .
١٥ – وەستا توفیق صالح لەدەشتی ئەحمەدی ساغا بەر ئەسحابەسپی .
١٦ – صالح بەگ بەرامبەر خەلفە رەشیدی کەبابچی .
١٧ – وەستا سمایلی چەخماخ ساز : لەماڵی خۆیدا لەکانیسکان .
١٨ – حسین ئاغا خوار حەوزەکە لای پانی بەرز درووەکان .
١٩ – مستەفا بەگی باوکی ئەحمەد بەگ لەماڵی خۆیدا لەگەرەکی سەرگۆل .
٢٠ – برایم ئاغای مەلاعەزیز : گوزەری‌زەرەنگەرەکان ناوبازاڕ کۆلانی لای ئەحمەدی .
٢١ – وەستا حسین کۆلانی لای ئەحمەدی .
٢٢ – وەستا فەتاح شەشخانە

یەکێك لە رۆژهەلاتناسەکان کە ناوی (ئەدمۆنس)ە ئەلێت شاری سلێمانی پێش جەنگی یەکەمی جیهانی ، بەدروستکردنی تفەنگ بەناوبانگ بووە ... بەشێك لەم بەرهەمە دەنێررا بۆ ناوچەی کوردەکانی تورکیاو ئێران .

دیسان دەلێت کاتێ کە سوپای ئینگلیز عیراقی داگیرکرد دروستکردنی تفەنگ لەتوانەوەدا بوو ، دوایی وردەوردە نەما ، بەلام فیشەك وتەقە مەنی‌یان هەردروست دەکرد وە جار جارێکی کەم بەکاریان دەهێنا بۆ کێشانی شتومەك لەجیاتی سەنگ .

دیسان رۆژهەلاتناسیکی ترکەناوی (مارك سایکس)ە دەلێت سالی ١٩٠٢ بەچاوی خۆم دیومە کە (١٥٠) تفەنگ لە دەست کردی چەخماخ سازەکانی سلێمانی دروست کرابوو ، هەروەها دەلێت زۆر لە تفەنگی (مارتین بیبودی) دەچوو ..
سەرچاوە
کتێبی مارك سایکس (دار السلام – لندن – ١٩٠٤) .

شیرگەرەکان

خەنجەرسازی یان «شیرگەر»

شێوەی دروستکردنی خەنجەر وجۆرەکانی

١ – خەنجەری دەبان :

لەشمشێر درووست دەکرێت .. شمشێرەکە گەرم دەکراو ئینجا بە شێنەیی دەکوترایەوە ، بەلاّم کە گەرم دەکرا نەئەبوو بگاتە باری سوور بوونەوە ، چونکە خالّو جەوهەرەکەی دەسووتا وەهەر شمشێرێك دوو خەنجەری لێ درووست دەکرا .

دەبان – کاتمە – بەگەلاّلّەیی دەکرا ، مانای پێش تەواو بوونی تیغەکە بەنیوە چڵی – کاتمە – دەکرا .

کاتمە ئەوە یە کە تیغەکە بە بڕبەند گوڵگوڵ یان دابڕدابڕ دەکرا بەمشار .. ئینجا دەخرایەوە ناوکوورە ، هەروەها دەکوترایەوە ... بۆجاری دووەم دەمی ساف دەکرا وە ئەو خەتانە – دابڕەکانی نامێنێ ، ئینجا تیغەکە گوڵگوڵ نەخشی تیا دروستدەکرا

٢ – خەنجەری خۆراسان

ئەمیش لە شمشێر درووست دەکرا ، بەلاّم کەمێك جیاوازی هەیە لەگەڵ ئاسنی شمشێری خەنجەری دەبان . ئامادەکردنی ئەمەیان وەك دەبان نیە ... ئەمیش جەوهەرداره بەڵکو جەوهەرەکەی گوڵگوڵ نییە .

٣ – خەنجەری قەزبین

ئەمیش هەر لەشمشێر درووست دەکرا ، لەناو کوردەواری دا بەناوبانگ بوو – قەزبێنی شام – دیسان ئەمەشیان جەوهەرداره بەلاّم جەوهەرە کانی بەسەر زەرددا دەنوێنێ ، ئەمە جۆرێکیان .

قەزبێنی ساکار ئەمیش لەئاسنی ساکار درووست دەکرا نەك لەئاسنی شمشێر .

٤ – خەنجەری شینەتیغ

ئەمەیان بێ جەوهەرە بۆیە بێبایەخ بوو لەناو خەڵکیدا .

ناوی شیرگەرەکان

١ - وەستا قادری وەستا مچیل (قالەی مچیل) وەستاباشی شوێنەکەی ناوبازاڕ بەرامبەر کەبابخانەی وەستا حەمەئەمینی قجوول .
٢ - وەستا ئەحمەدی مچیل برای وەستاقادر بوو ، خوار دوکانی وەستاقادری برای ...
٣ - وەستا ئەحەڕەشی شیرگەر : خوار وەستا ئەحمەدی مچیل .
٤ - وەستا حەمەی پیرۆتی شیرگەر خوار وەستا ئەحە ڕەشی شیرگەر .
٥ - وەستا حەمەی لەیلێ بەرامبەر وەستا ئەحمەدی مچیل ..
٦ - وەستا عەبدوللاو وەستا کەریم برابوون خوار حەوزەکەی ناوبازاڕ .
٧ - وەستا حەمەعەلی : ناوبازاڕ ، خوار ئەحمەدی .
٨ - وەستا حەسەنی شیرگەر : تەنیشت وەستا حەمە عەلی .

سەرچاوە

ئەم زانیاری‌یانە لە محمدی وەستا قادری وەستا مچیلی خەنجەرساز کەلەبەر دەستی باوکیدا ئیشی کردووە وەرگیراوە ...

●

کەوش درووەکان

وەکو زۆر پیاوی بەتەمەنو شارەزا دەگێڕنەوە کە کەوش درووەکان لە هەموو پیشەسازی‌یەکی ئیشی دەستی‌تر بەناوبانگ تر بوونو لە هەموویان تێر تر بوونو خاوەن دەستکەوتێکی چاك بوون ... چونکە ئەو سەردەمە کەوش باوی بووە قوندەرە کەم بووە یاخود هەر نەبووە .. کەوش پێلاوێکی رێك وپێك بووە چونکە منالْو گەنجو پیاوی لەتەمەن‌دا لەگەلْ پیاوو ژنی دەرەوە (لادێ) کەوشیان بەزۆری لەپێ دەکرد .. گوزەری کەوش دروو خانە لە زەمانی تورکدا لای ، کۆلانی خوار عەباسی ئەبو شوارب کەبابچی واتا خوار گوزەری پانی بەرز دروو وسەراجەکان بووە دەلێن لەوکاتە پتر لە سەد دوکان دەبوون ، لەخوار ئەوانیشەوە پەنجا دوکان پینەچی هەبوون کە بەس کەوشی کۆنیان چاك دەکرد .

کەجەنگی یەکەمی جیهانی دەستی‌پێکرد زۆریان لەبەر عەسکەری هەلاتن ، ئەوانەشی بەرکەوتن بەزۆرە ملی بران بۆ عەسکەری .. واتا نزیکی چۆلبوون بوو .. بەلاْم کە جەنگەکە کۆتایی هاتو دەولەتی عوسمانی ئاشبە تالْی لێکراو دۆرانی ، هەموو گەرانەوە ، زۆریان چوونە خانی (غەفوور ئاغا) وبە رحەوزەکەو دەوروبەری‌و لای مەزادخانەکە .

هەروەها دەگێڕنەوە لەناو کەوش درووەکان‌دا زۆر کوری ئازاو هەلکەوتوویان تێدابوو ، زۆری شەرە گەرەك ئەوان دروستیان دەکرد ، ئەگەر لەرۆژدا لەگوزەردا یان لەناوبازاردا ناکۆکی‌یەکیان بوایە دەیان خستە ئێوارە بۆ شەرەگەرەك ، هەر کۆمەلەی خەلْکی گەرەکێ بوون ، کوروکالْ ئامادە دەبوون ئینجا دەست دەکرا بەشەرەگەرەك ، بەردهاویشتنو قۆچەقانی هاویشتنو .. شەرە تێلا ... ئەم نەریتە شتێکی باش نەبوو بەلاْم ئەودەمە سەری‌هەلْدابوو ..

کەوش چەند جۆرێك بووە .

١ – بۆژنان ئەم جۆرانە بووە :

أ – پەلکەدار .

ب – زەهاوی (ڕەنگاو ڕەنگ) .

٢ – بۆ پیاوان ئەم جۆرانە بووە

أ – ڕەش بۆ گەنج .

ب – سوور بۆ پیرەمێرد .

٣ – بۆ منالّ ڕەش‌و سوور ، کە پی‌یان دەگوت بابە جانە ..

●

نرخی کەوش بەگوێرەی وەخت‌و جۆری کەوشەکان

لەسالآنی ۱۹۲۰ – ۱۹۳۰ نرخی دووقران تالیرەیەکی ئالتوون بوو .
لەسالآنی ۱۹۳۰ – ۱۹٤۰ نرخی لەروپیەونیوێکەوە تا ٥ روپیە
لەسالآنی ۱۹٤۰ – ۱۹٥۰ نرخی ۲٥۰ر۱ دینار تا ۳ دینار .
لەسالآنی ۱۹٥۰ – ۱۹٦۰ نرخی ۲٥۰ر۱ دینار تا ٥۰۰ر۲ دینار .

ئەم پیشە سازی‌یە پێش ساڵی ۱۹٦۰ باوی نەما چونکە گۆرانێکی‌تر پەیدابوو ..
کەرەسەی درووست کردنی کەوش ، زۆرەکەی بەچەرمی گامێش سەرەکەی بەپێستی بزن‌و بەرەکەیشی لەپێستی‌مەرئەم چەرمانە پاش ئەوەی لەدەباخانە خۆش دەکران ، دووای دروستکردنی کەوشەکە بە (زاچ) ڕەش‌دەکراو دەشۆرایەوە ..

یادگار

دیارە پیشەیەك ئەم جێگەو ڕەواجە گەورەیەی هەبێت کۆمەڵێك ناوی زۆریش بۆ یادگار بەجی‌دێڵێت .

لەکەوش درووە خانەکە

۱ – وەستا عەزیزی وەستا باشی .
۲ – سەعیدی عەلی قوباد .
۳ – وەستا مەهدی .
٤ – حاجی ئەحمەدی مەحموودی زڵخ .
٥ – خلەی عەبە جووجە .
٦ – وەستا عەبە گیر نەدەر .
۷ – حاجی حسین قەرەداخی .
۸ – وەستا صەدیق مام تەها .
۹ – حاجی فەتاحی کرمۆڵ .
۱۰ – وەستا حەمە ڕەشیدە خێلە .

●

پێڵاوی جاشکەوش

لەگەرمەی جەنگی دووەمی جیهانی‌دا ساڵی ١٩٤٢ ئەم جۆرە پێڵاوە پەیدابوو ... لەبەر گرانی شەڕو کەمبوونی کەرەسەی پێڵاوی‌تر ... جاش کەوش هاتە کایەوە . ئەم پێڵاوە ژێرەکەی لە لاستیکی تایەو سەرەکەی بە چەرمی - گا - تێ دەگیرا زۆر بەرگەی دەگرت . بەزۆری خەڵکی دەرەوە بەکاریان دەهێنا لەبار بوو بۆ رۆیشتنی دەشت‌و گردو شاخ‌و کێوو بێشەڵان .

نرخی ئەم پێلاوە لەسەرەتاوە گران بوو ، جووتێ بە پێنج دینار بوو ... تا دوای جەنگی دووەمی جیهانی ئینجا نرخی دابەزی‌و بەرەبەرە هاتە خوارەوە تا ساڵی ١٩٥٤ بەتەواوی داشکا بوو بە (٣٥٠) فلس .

لەدوای ئەوە جارێکی‌تر نرخی بەرز بووەوە - بەجۆرێکی باشتر دروستیان دەکرد تا گەیشتە دینارێك‌و دنیارو نیوێك .

ئەم پیشەیە تا ساڵی ١٩٦٠ بەردەوام بوو ئیتر لەوە دواوە بەرەو نەمان چوو .

کلاش وکلاش فرۆشەکان

لەناوچەی کوردستاندا بەتایبەتی پاش ئەوەی کە باران بران دەست پیٚدەکات زوربەی خەڵکەکە کلاش لەپیٚ دەکات لەشارو لادیٚکاندا بەڵام کڵاش چەند جۆریٚکی هەیە بەگوێرەی بەرگەگرتنو چاك وخراپیان ئەمەش جۆرەکانیٚتی

١ – کلاشی هەورامان کە لە تەویڵە دروستدەکریٚت باشترینو جوانترین کلاشە ، بۆیە ناوبانگیان دەرکردووە . ئەم چەشنە بە زۆری شار نشینەکان لەپیٚیان دەکرد . نرخی گرانتر بووە ، لە جۆرەکانی تر. ئەم وەستایانە لە تەویڵە دروستیان دەکردن

أ – وەستا سلێمان .

بـ – وەستا خواکەرەم .

جـ –وەستا ئەبوبەکر – زۆر ناوبانگیان دەرکردووە . نرخی جوتێك کلاش لە تەویڵە ساڵی ١٩٣٠ ، ١٥٠ فلس یان دوو رووپیە بووە تا ساڵی ١٩٦٠ گەیشتە ١ر٧٥٠ دینار .

٢ – کلاشی دۆمی ئەم جۆرەش کلاشی چاك بوون، بەلاٚم نەدەگەیشت بەکلاشی تەویڵە ، ئەم بنەکەی زۆر ئەستوور بوو هەم قایم بوو .. بە زۆری لادێیەکان بەکاریان دەهێنا ئەم کلاشە دۆمەکان دروستیان دەکرد ، نرخی لە کلاشی هەورامان هەرزانتر بووە .

٣ – ئەو کلاشانەی لە سلێمانی دروستدەکران

أ – کلاشی ژێرکەتان .

بـ – کلاشی ژێر لاستیك .

جـ – کلاشی دۆمی هەندیٚ لە کلاش فرۆشەکان ژێری کلاشەکانیان دەهێنا ؛ ژێر کەتانو ژێر لاستیكو ژێرکلاشی دۆمی پەرگەمایان دەکرد ، واتە قەراغەکانیان دەچنیو ئامادەیان دەکرد. پاشان دەیاندا بە چەند ئافرەتێکی شارەزا بۆیان بچنن

بەپارە جوتێ بە (٥٠) فلس دەچنرا ئەمانە وەستای چاك‌و خراپیان تێدا هەبوو هەندیکیان زۆر جوان دەیان چنی .

ئەو ئافرەتانەی لەگەڕەکی کانێسکان کلاشیان چینوە ئەمانەن

١ – حەمدیە یونس .
٢ – کافیە حەمە عەزیز .
٣ – ئامینەی ڕەشەی یارە .
٤ – خاوەری موحەممەد .
٤ – کلاشی بەن :

بریتین لەو جۆرە کلاشانەی کە بە بەنی ڕەش دەدوراو دەچنرا لەلادێ‌کان‌دا خۆیان دەیاندووری ئافرەتان بە کاریان دەهێنا لە دێهاتەکان‌دا

لیستەی ناوی هەندێ لە کلاش‌فرۆشەکان

١ – عارفە سوور نزیك مەزادخانەکە .
٢ – عوسمان دابی خوار حەوزەکەی ناو بازار .
٣ – حەمە ئەمین بانەیی لە کۆلانی مەزادخانەکەدا
٤ – ئەمینی میسری سەروو حەوزەکەی ناوبازار .
٥ – صالحی میسری خوار حەوزەکەی ناوبازار .
٦ – حەمە صالح بۆ سکانی سەرو حەوزەکەی ناو بازار ، بەرامبەرقە یسەریی نەقیب .
٧ – حەمەی گوڵی بەرامبەر حەوزەکەی ناوبازار .
٨ – عەبدوللای حاجی محی‌الدین لەیلێ بەرامبەر حەوزەکەی ناوبازار .
٩ – حەمە ڕەشیدی ئایشێ ناو بازار بەرامبەر کەبابخانەی حەمە ئەمین قجول .

سەرچاوە عەبدوللای حاجی‌محی الدین لەیلێ

●

پانی بەرز درووەکان

پانی بەرز جۆرە پێلاوێکی ژنانەی شاری سلێمانی بوو ، ئەگەر سەرەتا لە سلێمانیش پەیدا نەبوو بێت ، ئەوا لە سلێمانی زۆری لی‌گۆڕاوەو زۆر بەرەو پێش براوەو خراوەتە قالبێکی جوانو ڕەنگینەوە .

ئەگەر ئەم هونەرە هەر بە مەبەسی کەرەسەی جوانی فولکلۆری دروستکردن زیندوو بکرێتەوە بایەخێکی گەورەی دەبێ

(ع. م. ر.)

پانی بەرز ژێرەکەی (بن) بریتی‌بوو لە چەرمی «گا» یان «مانگا» و سەرەکەی بریتی بوو لە قەدیفەی هەمە ڕەنگ ، لەسەر قەدیفەکەوە بەسیم دەچنراونەخشی تێ‌دەکرا دوای ئەوە پارچە پەرۆدەخرایە ژێری ، ئینجا جامفاز (گونیە) ی دەدرا بەسەر پەرۆکەدا ، دوای ئەوە سرێشی لێ‌دەدراو لەسەر ئەوەوە چەرمی مەڕ پاش ئەوەی لەدەباغانە دەردە چوو پێ‌یان دەوت (مێشن) لەسەر جامفازە کە تێ دەگیرا پاشان ژێرەکەیان دێنا لە سەر ژێرەکەوە لە نیوەوەی بۆ پێشەوەی پەرۆی تێ‌دەخرا هەروەها ناوکەفەکەو قەراغەکانی بەپێستی مەڕ (مێشن) تێ‌ئەگیراو سەرووژێرەکەیان دەدووری ، پاژنەکەشی تەختە ، لەسەر ئەوە بە پێستی گاتێ دەگیرێ ئینجا دایان دەکوتا

سەرچاوە

وەستا ئیسماعیل ڕەشید (سمەی ریحان) ی پانی بەرز در

●

لیستەی ناوی هەندێك لەپانی بەرز درووەكانی شاری سلێمانی

١ – وەستا ئەحمەد عەلی کەرکووکی – خەلفەو شاگردی حەمەی قالەی ئاغال کە لە شەری بەردەرکی سەرادا شەهیدکرا .

٢ – وەستاعەبدوللا موحەممەد(باباغا) لەگەڵ وەستا صابری برای‌دا پێکەوە شەریك بوون .

٣ – وەستا بەکری وەستا مارف عەبەی رەشەی سوور کە ئیشی بۆ کردووە .

٤ – وەستا قادر رەسوول هەر خۆی بە بێ شاگرد .

٥ – وەستا حەمە خورشە ئەورەحمانی کوری ئیشی بوکردووە .

٦ – وەستا مەجید بەگی حاجی ئەمین بەگ برای مەحموود بەگی (جەراح) .
خەلفەو شاگردی نووری حەمۆل

٧ – وەستا مەلا حەکیم هەر خۆی بووە بێ شاگرد ..

٨ – وەستا ئەحمەدی صالحە فەنی‌ی دارەگەرە .
خەلفەو شاگردی عەباسی برای ئیشی بۆ کردووە .

٩ – وەستا عەلی
خەلفەو شاگردی مەجیدی کوری ئیشی بۆ کردووە ..

١٠ وەستاعەلی عەزیز خۆی بووە بێ شاگرد .

١١ وەستا حاجی فەرەجی مالە خۆی بووە بێ شاگرد .

١٢ – وەستا ئیسماعیلی رەشید موحەمەد: (سەمەی ریحان)
خەلفەو شاگردی مەولوود سەعید .

١٣ – شێخ عومەر محی‌الدین
خەلفەو شاگردی بەکرو عوسمانی برای ئیشیان بۆ کردووە

نرخی پانی بەرز .

لەساڵی ١٩٢٠ تاساڵی ١٩٣٠ نرخی روپیەیەك ٧٥ فلسو کەمتریش (یەك جووت)

لەساڵی ١٩٣٠ تاساڵی ١٩٤٠ لە ٣٠ فلس تا ٤٠ فلسوکەمتریش (یەك جووت)

لەساڵی ١٩٤٠ تاساڵی ١٩٥٠ لە ٤٠ فلس تا ٣٠٠ فلس وکەمتریش (یەك جووت)

لەساڵی ١٩٥٠ تاساڵی ١٩٦٠ لە ٥٠٠ فلس تا ٧٥٠ فلسو کەمتریش (یەك جووت)

ئەم پیشەیە تا ١٩٦٠ بەردەوام بوو کچانو ژنان پانیبەرزی (ڕەنگاوڕەنگ)یان لەناو ماڵو لەدەرەوەی ماڵ لەپێ دەکرد .

پێڵاو درووەکان

پێڵاویان قۆندەرە لەم شێوەیەی ئێستایدا لەوە دەچێت زەمانی تورك هاتبێتە سلێمانیەوە ، زۆر تریش چەرمی پێڵاو لە موصلو بەغدادەوە هێنراوە بۆ سلێمانی ڕەنگە هەر لە بەر ئەم پەیوەندیبانەش بوویێت کە زۆرتری پێڵاو درووی ئەو سەردەمە لەگاورەکان بوون ، یان لە کەرکوك وشارانی ترەوە هاتبوون

یان دەبێ بۆ سەردەمی تازەی لەلادێوە بۆ شار هاتندا هەندێ پیشەو ئیش لای خەڵکی شار بایەخو ڕێزی نەبووبێ.

بە هەموو حاڵێك ئەم پێڵاو درووونە بەرەوپێش بردن بووەو لەپاڵ کەوش وکڵاش و پانی بەرزی خۆماڵیدا ، سەردەمێکی زۆر بەردەوام بووەو لە کێشەدا بووە ، تاسەرهەڵدانی شارستانێتی ئەمەیانی بەسەر ئەواندا زاڵ کردووە

(ع. م. ز)

٤٦ – صاڵحی مام تەها
خەلفەو شاگرد بەکری کوڕیو مام صەدیق برایو عەلیو عوسمانی مام صەدیق برازای .
٤٧ – حەمەی مەلا سەعید
خەلفەو شاگرد نەسرەدینی حەمەی حاجی حسێنو فەتحو للاو سەلامی مەلا صابر .
٤٨ – عەزەی عەوێز : لە ماڵەکەی خۆیدا دروستی دەکردو لە دوکانەکەیدا بەحازری دەیفرۆشت .
٤٩ – سەعید بەگ خۆی لەماڵەوە دروستی دەکرد لە دوکانەکەی بەحازری دەی فرۆشت .
٥٠ – صاڵح بەگو شێخ عەبدوللا شەریك بوون هەر خۆیان بەبێ شاگرد .
٥١ – عەلی خاڵە حسەو عەبدولی حەمەی سەعید. شەریك بوون عەلی مەحموود ئیشی لە گەڵ کردوون .
مەزاد خانەکە
٥٢ – حەمەی ئەورەحمانو عەلی پەریزاد شەریکبوون کەوشی ژنانە (زەهاوی) ڕەنگاو ڕەنگیان دروستدەکرد .
٥٣ – ڕەشەی حەمەصاڵح کۆنەفرۆشەکان لای مەزادخانەکە. خەلفەو شاگرد شێخ عەبدوللای یەمەنو عەبەی حەلیو حەمەی سەعۆلو خالد بەگو شێخ عەلیو حەسەن سەر شەقامی
کۆنە فرۆشەکان
٥٤ – عەزەی مەلا سەعید
خەلفەو شاگرد عەباسی مەحەی هەمزاغاو خەلفە عومەر .
– وەستا ئیسماعیلی مەلا موحەمەد و شێخ مستەفای شێخ موحەمەدە لچە شەریكبوون – بابەجان – ی مندالیان دروست دەکرد .
٥٦ – تۆفیق حەمە خەرابەبێ خوار حەوزەکە بەرامبەر قەیسەریی ئەحەبچکۆل .
خەلفەو شاگرد غەغوورو کەریم وعوسمانی کوڕی لەگەڵ دەروێش ئەحمەدی ئەلی ڕەزاو حەمە خورشە .

٥٧ – سەعەی سەولَی جانو وەستا مەجیدە خێل. باوکی عەبەی کۆرنالْ خەلفەوشاگرد عەلیو حسینی کوڕی وەستا سەعیدو عەبە کوڕنالْ کوڕی وەستا مەجید .

٥٨ – حەمە سووری صالْحی ئامان خوار حەوزەکە خۆی دروستی دەکردو دەیفرۆشت .

٥٩ – وەستا هادی قەیسەریی غەفوور ئاغا

خەلفەو شاگرد

ئەحمەدی کوڕیو حەمە ی عەزیزی دەروێش شەریفی خوشکەزایو خەلفە حەمە ئەمینی حاجی عەلی .

٦٠ – خەلفە حەمە ئەمینی حاجی عەلی قەیسەریی غەفوورئاغا خەلفەو شاگرد فتح اللەو سەلامی مەلا صابر .

٦١ – وەستا قادر (قالەخواریْ) مەزادخانەکە. خەلفەو شاگرد عیزەتی

— سەلمەخان (عیزەتە شێت)و سەعە کوێر

سەرچاوە

١ – مەحموودی قالە شەوقە کە باوکی لەکەوش درووخانەکەبووە

٢ – ئەحمەدی حەمە سووری صالحی ئامان کە باوکو باپیری کەوش دروو بوون .

٣ – موحەمەدی صالْحی چوالان کە خۆیو باوکی کەوش دروو بوون .

٤ – عەلی خالە حسە کە خۆی کەوشدروو بوو .

●

والێرەش‌دا لیستەی ناوی وەستا پێڵاو درووەکانی شاری سلێمانی دەخەینە ئەمانەن

١ – فتوحی گاور ؛ لای دەشتی ئەحمەدی ساغا بەر ئەسحابە سپی
٢ – یوسف جەرجیس بەرامبەرفتوحی
٣ – کەریم عەبدوللا دەشتی ئەحمەدی ساغا بەرامبەر کۆپان درووەکان
٤ – عەلی عەبدوللا «برابوون» .
٥ – عەبدوللا زوهدی جادەی مەولەوی .
٦ – وەستا عەباسی کەرکووکی جادەی مەولەوی بەرامبەر حەمامی متنە
٧ – حەمەخان جادەی کاوە بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە
٨ – حەمەی قالەی منەوەر: خوار حەوزەکە .
٩ – حاجی عەلی حاجی عەبدوللا قارەمان: خوار حەوزەکە
١٠ – عەلی دەروێش شەریف لای گومرگە سووتاو .
١١ – تۆفیق مام صالح لای مەزادخانەکە .
١٢ – وەستا عەلی کەرکوکی مەزادخانەکە .
١٣ – عەبەی حەمەی ڕەسووڵ دەشتی ئەحمەدی ساغا بەر ئەسحابەسپی .
١٤ – عەبەلاڵ: بەرامبەر سەرا .
١٥ – وەستاعیزەت کەرکوکی بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە ..
١٦ – وەستاعەزە لات ناوکۆنەفرۆشەکان .
١٧ – مجیدسوڵتان بەردەرکی سەرا. بەرامبەر مەکتەبی (قیصبة)
١٨ – وەستا حەمە سەعید. سەرشەقام .
١٩ – حاجی عەلی حاجی عەبدوللا خوار حەوزەکە .
٢٠ – وەستامحی‌الدین خوار حەوزەکە
٢١ – عەبەی‌خانم گوزدری پانیەرز درووەکان .
٢٢ – دەروێشەزلە ژێرەلەدی‌یەکە
٢٣ – یوسف کەنۆش: دەشتی ئەحمەدی ساغا بەرئەسحابە سپی.

٢٤ – ئەورەحمانی فەقێ ئەحمەد خوارمەیانی بەلەدیە ، بەرامبەر حاجی فەتاحی حلواچی
٢٥ – خولەی فاتەو ئەحمەدی حاجی فتح‌الله شەریك‌بوون، خوار حەوزەکە .
٢٦ – ئەحەی حەمەسوور، گوزەری خوار حەوزەکە .
٢٧– قادری محی‌الدین (قالەشەل) کانێسکان بازارە بچکۆلە .
٢٨ – شێخ‌کەریم شێخ‌نظام‌الدین خوار وەستافەرەجی کەبابچی .
٢٩ – حسەینی مامرەشید جادەی مەولەوی تەنیشت کتێبخانەی گەلاوێژ.

نرخی پێلاو لەوسەردە مەدا

لەسالآنی ١٩٢٠ – ١٩٣٠ لە ٦ روپیەوە تا ١٢ روپیە
لەسالآنی ١٩٣٠ – ١٩٤٠ لە روپیە ونیوێك تا ٥ روپیە
لەسالآنی ١٩٤٠ – ١٩٥٠ لە ٧٥٠ فلس تا ٣ دینار
لەسالآنی ١٩٥٠ – ١٩٦٠ لە ١٫٥٠٠ دینار تا ٥ دینار

تێبینی لەسالآنی ١٩٢٠ – ١٩٣٠ گرانتربووە .
بەهۆی ئەوەی ولآت لەناخۆشیو تەنگ‌و چەڵەمەدا بووە .
سەرچاوە ئەحەی حەمەسوور وچەند پێلاو درووبەکی‌تر.

زین درووەکان – سەڕاجەکان –

ئەم پیشەیەش تایبەتی بوو بۆ دروستکردنی هەموو جۆرێ لەزین و کەل و پەلی ولآخی بەرزە لە سلێمانی و دەورو بەری‌دا . وەك بەشەکانی تری باسەکانمان. وا لێرەشدا لیستەی ناوی ئەو وەستا کارامەو خاوەن بەهرانە تۆمار دەکەین.

ناوی وەستا کان ئینجا خەلفەو شاگرد.

١ – وەستا فەرەجی ماله : «وەستا باشی» .

٢ – وەستا عێزەتی مەحموود جاف .

٣ – وەستا عەلی حاجی عەزیز .

٤ – وەستا ڕەشید «ڕەشەخێل» باوکی حاجی صالحی سەڕاج هەرخۆی بەبێ شاگرد . .

٥ – وەستا مەحموودی سەڕاج هەر خۆی بەبێ شاگرد . .

٦ – وەستا دەروێش شەریف بێورەیی باوکی ئەحە نەبەرد، هەر خۆی بەبێ شاگرد .

٧ – ڕەشید بیورەیی برای دەروێش شەریف. هەر خۆی بەبێ شاگرد . . .

٨ – وەستا عەباسی سەڕاج برای (عەولەسیس) ی شەهید .

٩ – حاجی صالحی حاجی ڕەشید : عومەرو عوسمانی کوڕی ئیشیان لەگەڵدا کردووە .

١٠ – وەستا حسەینی ئەولآی فەلەك ناس: تۆفیقی خوشکەزای لەگەڵیدا ئیشی کردووە .

١١ – وەستا دەرویش مستەفای سەڕاج : حەمە صالحی کوڕی ئیشی لەگەڵ دا کردووە .

١٢ – وەستا صوفی کەریمی سەڕاج : خەلفە حەمە ئەمین ئیشی لەگەڵدا کردووە .

١٣ – وەستا صادقی سەڕاج : هەر خۆی بەبێ شاگرد .

١٤ – وەستا مەلا حەمە ئەمین سەڕاج هەرخۆی بەبێ شاگرد . .

١٥ – وەستا عەزیز بەگی سەڕاج ، هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٦ – وەستا خولەفەوتاو : هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٧ – وەستا فەتاح بەگ : هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٨ – وەستا مام فتح‌الله : هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٩ – وەستا حەمۆلی فەرەجی ماله. عەلی نابلۆن ئیشی لەگەڵدا کردووە .
٢٠ – وەستا کەریم‌ئاغا هەرخۆی بەبێ شاگرد .
٢١ – وەستا تۆفیق ئاغا. ئەحمەدی کوڕی : (ئەحەزۆڵ) ئیشی لەگەڵ باوکیدا کردووە .

«ئەم دووکەسەی خوارەوە تەختەی قەڵتاخی زینیان دروست دەکردو دەیاندا بەزین دروەکان لەگوزەری سەڕاج‌و پانی بەرز دروەگان» .

١ – عەبدول ڕەحمان خاو .
٢ – حەمەی خاو. برابوون‌و شەریك بوون .

زین بریتی یە لەم شتانە .

١ – نەرمەزین .
٢ – تەکەڵتو .
٣ – قەڵتاخ .
٤ – سەرزین .
٥ – قوشقن .
٦ – تەننە .
٧ – لوقەی ئاوزین .
٨ – بەرە .

سەرچاوە :
ئەحمەدی کوڕی تۆفیق ئاغای سەڕاج

●

مزگەرەکان

پیشەیەکی پڕ لە وردەکاری بوو لەناو شاری سلێمانی‌دا ئەم جۆرە شتانەیان لەمس دروست کردووە :

١ –مەنجەڵ .
٢ – سینی .
٣ – تەشت .
٤ – لەگەن .
٥ – بەغنکێش .
٦ – دەوری پەڕکەدارو ساکار .
٧ – پەردە پڵاو .
٨ – سوزگی .
٩ – تاوە .
١٠ – کەوگیر .
١١ – جام .
١٢ – مەسینە ...

●

وەستاکان

١ – حاجی سەعیدی مزگەر : بەر حەوزەکە .
خەلفەو شاگرد : نووری کوڕی حاجی سەعید . وەستارەشید. تۆفیق ژاپۆن .
عەبدوللاّ ومحەمەدی وەستا رەشید وفائق نوری حاجی سەعید .
٢ – حاجی موحەممەدی عەلی زەردی مزگەر . بەرحەوزەکە .
خەلفەو شاگرد حەمە رەشید – عوسمانی برای حاجی موحەممەدو عەبدوللاّی کوڕی
حاجی موحەممەدو مارف عەبدول رەحمان ..
٣ – حەمەی عەلان کۆلاّنی لای پانی بەرز درووەکان : خەلفەو شاگرد :
عەبدوللاّو جەمال .
٤ – وەستا قادری مزگەر : کۆلاّنی لای پانی بەرزدرووەکان .
خەلفەو شاگرد : مستەفاو جەلالی کوڕی .
٥ – خەلیفە سەعیدی مزگەر : کۆلاّنی لای پانی بەرز درورەکان .
خەلفەو شاگرد : حەمە صابری کوڕیو ئەحمەد حەسەن .
٦ – کەریمی وەستا سەعید : کۆلاّنی لای پانی بەرزدرووەکان .
خەلفەو شاگرد : عومەرو برایمو موحەممەد ، کوڕانی وەستا کەریم .
٧ – دەروێش مەحموود : بەرحەوزەکە .
خەلفەو شاگرد : حسەینی کوڕی لەگەڵدا بووە ...
٨ – حەمە رەشیدو ئەحەی خورشە : بەر ئەسحابە سپی شەریکبوون .
٩ – حەسەنە خرەو شێخ عەبدوللاّ : مەیانی ماستەکە ، شەریك بوون .
١٠ – شێخ عەزیز : سەر شەقام .
هەر خۆی بووە بەبێ شاگرد .

●

دەسگیرەکان

١ – حەمەرەشید .
٢ – کەریمی وەستا سەعید .
٣ – شێخ عەزیز .

تێبینی : ئەم مزگەرانە خەریك بوون ، حاجەتی مس کەزۆر بەکار دەهات بۆ چێشت لێنان رەش دادەگیرسا ئەو مزگەرە دەسگیرانە ، هەمیشە بەکۆڵانانو وگەرەکەکاندا دەگەرانو هاواریان دەکرد :

«حاجەت سپی ناکەنەوە .. حاجەت» ئەوحاجەتانەیان کۆ دەکردەوە ، ماڵ بەماڵ دەیانخستە ناوگونیەوە دەیانبرد لە بازار . پاش سپی کردنەوەی دەیانبردەوە هەر حاجەتە بۆ خاوەنی خۆی . وەك بە ناوبانگە مزگەرەکانی شار ، زمانی تایبەتی خۆیان هەبووە .. یائەمەزمان نەبووە ، بەلام لەناو خۆیاندا لەسەر هەندێ وشەرێك دەکەوتن کە ئەو خاوەن ماڵانەی ئیشیان بۆ دەکردن تێ‌ی‌نەگەن .

سەرچاوە
موحەممەدی وەستا رەشیدی مزگەر

●

خانی وولاّخ

جاران دوور لەئێستا خەڵکی دەرەوە کە بە بارەوە دەهاتن بۆ ناو شار دوای بار فرۆشتنەکە ولاّخەکانیان دەبردە ئەو خانانە بۆ ئەوەی پشوو بدەن‌و ئالیك بدەن بە ولاّخەکانیان ، ئینجاخۆیشیان دەچوون بۆ کەل‌وپەل کڕین لەبازاڕدا ، ئەگەر فریانەکەوتنایە ئەو ڕۆژە بگەڕانایەوە بۆلادێ ئەوا ئەو شەوە لەخانەکە دەمانەوە و بەیانی زوو بەتاریك‌و ڕوون هەڵدەسان دەگەڕانەوە بۆ لادێ .

خانە بەناو بانگەکانی شار ئەمانە بوون .

١ – خانی مەجیدە فەنی کانیسکان . شوێنی حەمامی کانێسکان .
٢ – خانی یونس . کانێسکان تەنیشت خانی مەجیدە فەنی .
٣ – خانی بەکری‌میسری . کانێسکان لای مزگەوتی قامیشان .
٤ – خانی سوران : خوار بەلەدی یەکە ..
٥ – خانی ڕەشەکەرکوکی : خوار پردەکە نزیك مەیدانی ماستەکە .
٦ – خانی عەبە خورشە : لای مزگەوتی شێخ سەلام .
٧ – یەحیا ئەفەندی : گەڕەکی شێخان .
٨ – خانی یەحیای ناڵبەند : کانێسکان بەرامبەر مەکتەبی کانێسکان .
٩ – خانی ئەحەی ڕەسووڵی قازی : صابونکەران بەرامبەر حەمامی موفتی شوێنی (کەشتی‌ی نوح) ی مەلا نەجمەدین .
١٠ – خانی عەلی قز : سەری صابونکەران .
١١ – خانی حاجی عارفی مستۆ : مەیدانی ماستەکە .
١٢ – خانی کەریمی حوڕ : گەڕەکی هۆڵی . قەسابەکان .

١٣ – خانی سەعەی مارف: مەیدانی ماست فرۆشەکان .
١٤ – خانی حەمە شەل   سەر شەرقام .
١٥ – خانی ئەحەگیپە : لای مزگەوتی خومخانەکان .
١٦ – خانی لەعلەخان   صابونکەران .
١٧ – دووبارە خانی سەعەی مارف . لەشوێنی گەراجی قالەی کۆن .
١٨ – خانی وەستا حەبیب   گەرەکی گوێژە لای ئاشی ئەلەکتریکەکە .
١٩ – خانی خەجێ : پشتی مزگەوتی حاجی حان .
٢٠ – خانی عەونی ئەفەندی : مەلکەندی .

تێ بینی

هەموخانێك بەگونج لەکارێزەکانەوە ئاویان بۆ راکێشابوو ، هەموو ئاویان هەبوو لەبەر وڵاخەکانیان .

●

کۆپان درووەکان

ئەم پیشە دێرینە لەکاتی دروست کردنی شارەوە سەری هەڵدابوو . لای گوزەری دارتاشەکان تەنیشت شەوکەتی دانساز بۆ درووستکردنی کۆپانی هێسترو بارگیروکەر .

– وەستاکان –

١ – حاجی موحەممەدی سەلە وەستا باشی بووە ، برایمی کوڕیو توفیق تریشقەو عەزیزی مامصالح ئیشیان بۆ کردووە .
٢ – محی‌الدینی کۆپان دروو : باوکی حەمە دەمە هەرخۆی بەبێ شاگرد ئیشی‌کردووە . ئەم پیاوە لەشەڕی بەردەرکی سەرادا شەهیدکرا .
٣ – عەبەی فاتەی خولەدرێژو غەفووری برای هەددوکیان پێکەوە ئیشیان دەکرد ئەم دوانە برای عیزەت توپچین .
٤ – تۆفیق تریشقە هەرخۆی بەبێ شاگرد .
٥ – حەسەنە زەردی کۆپان صالحو فەرەجی کوڕی ئیشیان بۆ کردووە .
٦ – صابری کۆپاندروو : ئەحمەدی کوڕی ئیشی بۆکردووە .
٧ – بەکرە کە چەلی کۆپان دروو : قادری کوڕی ئیشی بۆ کردووە .
٨ – کەریم کۆچی کۆپان دروو . لەگەل حەمە کەچەل شەریك بوون .
٩ – ڕەشە شوانە هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٠ – وەستا برایمی کۆپان دروو : بەبێ شاگرد .
١١ – عەزیزی مام صالح (عەزەی کۆپان) بەبێ شاگرد .
١٢ – جەلالە چاوشین : مەولود سەعیدو عومەری برای ئیشیان بۆ کردووە .

١٣ – فەرەجی حەسەن صالح : هەر خۆی بەبێ شاگرد .
١٤ – صالحی حەسەن صالح : هەر خۆی بەبێ شاگرد .
١٥ – قادری مام کەریم . هەر خۆی بەبێ شاگرد .
١٦ – حاجی موحەممەدی کۆیان دروو چنگیانی (حەمە تەپل) هەر خۆی بووە بەبێ شاگرد .

سەرچاوە
جەلال چاوشینی کۆیاندروو .

●

- نالبەندەکان -

زۆر جار کەخەڵکی دەرەوە لەلادێوە دەهاتنە ناو شار وڵاخەکانیان دەهێنا بەبارەوە . دوای فرۆشتنی بارەکەی ئەگەر پێویستی بکردایە کە ئەو وڵاخە ناڵەکەی کۆن بووەو بێ کەڵکەیان پێوەی نەماوە دەیبردە لای ناڵبەند جوتێ ناڵی تازەی بەسمی وڵاخەکەیدا دادەکوتا وەکو جوتێ پێڵاو بۆی تازە دەکردەوە .

وەستاکان

١ – وەستا فەرەج بەرگومرگە سووتاو .
٢ – وەستا مەحمود بەرگومرگە سووتاو .
٣ – وەستا ئەحمەد بەرگومرگە سووتاو .
٤ – وەستا صاڵح .
٥ – وەستا مەحموود برابوونو شەریك بوون لە مەیدانی ماستەکە .
٦ – وەستا تۆفیقەلووتە مەیدانی ماستە
٧ – وەستا ئەحمەد . مەیدانی ماستە .
٨ – وەستاأمەحموود : مەیدانیدارو خەڵووزەکە شوێن بازاڕی زێوەر .
٩ – وەستا ڕەشۆل (حاجی ڕەشید) مەیدانی داروخەلوزەکە شوێن بازاڕی زێوەر .
١٠ – وەستا حەمە خورشە مەیدانی داروخەلوزەکە شوێن بازاڕی زێوەر .
١١ – وەستا محەی عەبوکەل. مەیدانی داروخەلوزەکە شوێن بازاڕی زێوەر .
١٢ – وەستا عەلی.
١٣ – وەستا مەحموود.
١٤ – وەستا عومەر هەرسێکیان برابوون لەدە بۆکە .
١٥ – وەستا عەلیفەتاح وڵووبەیی : لای حەمامی سوورەت .
١٦ – وەستا حسێن : سەرشەقام لای حەمامی تازە .

١٧ – وەستا حەمە ئەمینە چەپە   بەرگومرگە سووتاو .
١٨ – وەستا حاجی قادر ئاغا   بەرخانەقا .
١٩ – وەستا وەهاب کوێی   مەیدانی دارو خەڵووزەکە .
٢٠ – وەستا عەلی قادر عازەبانی   لەخانی سەعەی مارف ، لە مەیدانی ماستەکە .
٢١ – وەستا سەعید قادر عازەبانی   لەخانی سەعەی مارف لە مەیدانی ماستەکە (برا بوون) .
٢٢ – وەستا ئەحەقۆڕ : لە خانی کەریمی حوڕ .
٢٣ – وەستا عەلی وەستا مەحموود : بەرگومرگە سووتاو .
٢٤ – وەستا مچەی وەستا ئەحمەد : لەخانی خورماکە .
٢٥ – وەستا حاجی عەبدوللاّ (عەبۆل)   بەر گومرگە سووتاو .
٢٦ – حاجی ئەحمەد . تەنیشت حەمامی شێخ مارف . .
٢٧ – وەستا یەحیا : کانێسکان بازاڕە بچکۆلە .
٢٨ – وەستا سەعەی ئووسوو : مەیدانی دارو خەڵووزەکە .
٢٩ – وەستا ئەوڕەحمانی دەروێش مەجید : بەرگومرگە سووتاو .
٣٠ – وەستا ئەوڕەحمانە دێز : مەیدانی دارو خەڵووزەکە .
٣١ – وەستا مەجید کاکەیی   خانی خورماکە .
٣٢ – وەستا مەناف : مەیانی برنجەکە .

سەرچاوە :

ڕەحیمی وەستا مەحموودیناڵبەند .

●

بەناکان

بیگومان کورد وەك زۆر نەتەوەی تری ئەم جیهانە خاوەنی هونەری میعاری (ئارکتێکچەر)ی خۆیەتی، ئەم هونەرەش زۆر لایەنی لەدیمەنی شاران‌و وڵاتانی تر دەچێت‌و زۆریشی جیاوازە هەروەك لەناو وڵاتێك‌و میللەتێکیشدا هەندێ جار دیمەنی ئەم هونەرە لەشاریکەوە بۆ شارێك دەگۆرێت.

سلێمانی کۆن لەدامەزراندنەوە تائەم ساڵانەی دوایی دیمەنی هونەری میعاری‌و نەخشەو کەرەسەی تایبەتی خۆی هەبوو، کە ئێستا زۆر دیمەن‌و کەرەسە خەریکی گۆرینە... ئایا ئەم گۆرینە بەپێی پێویست‌و لەسەر بناغەیەکی عیلمی‌یە؟!

لێرەدا تۆماری ئەم هونەری خانوو دروست کردنەی سلێمانی بەدیمەن‌و نەخشەو کەرەسەو ناوی هەنەرمەندانی بەهونەری‌یەوە جێگیر دەکەین. جیاکردنەوەی لایەنی خۆماڵی‌و جیهانی‌و لایەنی ئەو شتانەی کە دەبێ بپارێزرێن‌و ئەوانەی کۆن بوون‌و بەکەڵك نەماون، بۆ پسپۆرەکانمان بەجێ‌دەهێڵین، کە هیوامان وایە ئەم تۆمارە سەرەتای لێکۆڵینەوەیەکی عیلمی ئەم باسە بێت، کە سوودی بۆ پاراستن‌و بەرەوپێش بردنی ئەم هونەرە هەبێت، هەتا سلێمانیش لەم رووەوە، وەك زوربەی شارانی جیهان ئەو خاسیەتە تایبەتی یەی خۆی بپارێزێت، کە شانازی پێوە دەکەین وەدەبێ بەرەوپێشەوەی ببەین.

(ع. م. ر)

چۆن خانووی کۆن لە سلێمانی دروستکراوە؟!

لە سەرەتاوە کە خانوو وبینای تر دروستکراوە لە سلێمانی‌دا، بەزۆری لەخشتی کاڵ‌وقوڕ بووە. ئەستورایی دیوارەکانی لەنێوانی (۸۰سم - ۱۰۰سم) بووە.. ئەم دیوارانە لەناوەوە بەگڵەسپی تەراودراوە لەکاتێکدا بەرز بۆتەوە دارەڕا کراوەو لەدوای ئەمە قامیش‌و زەڵی لەسەرڕا خراوەئینجا گڵێ پاکی بەسەردا کراوە. زۆر بە جوانی پەستراوەتەوە و قوڕی بۆ گیراوەتەوە (لەگڵەسوور) لەگەڵ کادا تێکەڵ کراوەو خۆشکراوە تاوەکو یەك بگرێ و درز نەبات ، باش سواخ دراوەوساف‌کراوە، دیسان لەدیوی دەرەوەش هەر بەو دەستوورە سواخ دراوە.
ئەوەی شایانی باسە ئەم جۆرە خانووانە کە کۆن کراوە بە هاوین فێنکەو بەزستان گەرمە

لەدوای ئەوەی کە خانوو پەرەی سەندو هەندێ لەوکەسانەی کە دەست ڕۆیشتوو بوون‌و پارەدار بوون هاتوون پێش خانووەکەیان بەخشتی چوارگۆشە لەگەڵ گەچ‌دا بەشێوەیەکی جوان دروستکردووە، هەندێکی‌تر دیوارەکانیان بەبەردی مەڵکەندی درووستکردووە.

ئەم جۆرە بەردە لە گردە گرێ‌یوە هاتووە کەدەکەوێتە لای بناری شاخی گۆیژەوە.

هەندێکی تریش هەربەخشتی چوارسوچ لەگەڵ گەچ‌دا دیوارە گڵەکەی داپۆشیوە، بەشێوەیەکی جوان چنراوە. ئەمانەش نموونەی چەند ماڵێکن لە سلێمانی‌دا کە بەوشێوەیە تەرتیب‌کراوە:

١ - ماڵی حاجی مەلا سەعیدی کەرکوکلی زادە، لەزەمانی تورك‌دا کاتێ عەلی ئیحسان پاشا ساڵی ١٩١٧ هات بۆ سلێمانی لەوێ میوان بووە ئەو دەمە تازەکرابووەوە.
٢ - ماڵی حاجی مەلا محی الدین لەزەمانی ئینگلیزدا.
٣ - ماڵی حاجی ابراهیم ئاغا: لەزەمانی ئینگلیزدا.

دوا بەدوای ئەوان ئەومالّانەی کە دەولّەمەندبوونو گوزەرانیان باش‌بوو دەستیان کرد بەگۆرینی شێوەی خانووەکانیان بەتایبەتی ئەم جولّانەوەیە پاش شەری بەردەرکی سەرابووە.

لەدوای سالّی ١٩٣٠ وردە وردە شێوەی خانوو پتر گۆرینی لەلایەن ئیشی دارتاش‌یەوە تێدا پەیدا بوو.. ئەوە بوو کەپێشەوەی خانوو و ئوتێل‌و بالّەخانەکان‌و بن میچی مالّان نەخش دەکراو بۆیە دەکرا ئەم دیمەنە رەنگاورەنگە دلّراکێش بوو. نموونەی ئەم باسەمان لەهەندێ خانووی کۆنی شاری سلێمانی‌دا ماون.

تێبینی.

١ – لەکاتی خۆی‌دا لە سلێمانی خانوو لەقۆر دروست‌کراوە بەم شێوەیە بووە. هەیوانێك لەپێشەوەو ژوورێك لەدوایەوە کە پێی دەوترا پشت هەیوان وە دووژوور لەملاو لەولای کە پی‌ی دەوترا کەلەگی، وە هەر ژوورێك کە لەسەر ئەم ژوورا نە بێت پێی ئەووترا گەنجینە کە بۆ زەخیرە بە کار ئەهات‌و زۆر جار کلاو رۆژ نەشی بۆ دەکرا لەبەر هەواو رووناکی...

٢ – ئەوەی شایانی باسە لە ناوُ وەستاکان‌دا باو بووە هەر یەکە خەلفەیەکی تایبەتی خۆی هەبووە، لە کاتی ئیشدا وەستا کە بەدەم‌ئیشەوە ئەم جۆرە داوا کاری‌یەی لە خەلفەکەی ئەکرد تا کەرەسەی بۆ هەلّبدات وەك دەی بێنە دەی. باوکم دەی. نیمە دەی. چارەك هەلّدە دەی. بێنە سەرزە بێنە یاالله گەچ بێنە.. یان بەتوورەییەوە دەی وت:

زووبکە ودەی. کویراییت دایە دەی.. تاد

٣ – ئەم‌پیشەیەو زۆر لەپیشەکانی‌تر خاوەنی وەستا باشی یەك بوون ئەم وەستایە کابرایەکی شارەزاو لێهاتوو و دەمراست بوو بە رەسمی پەیوە ندی هەبووە بە شارەوانی یەوە وەك سەرۆك یان وەستا وابووە هەر تەنگ وچەلّەمەیەك لەنێوانی وەستاکان یان وەستاکان‌و ئیشی میری‌دا رووی بدایە وەستا باشی بریاری لەسەر ئەداورێ بۆ دەدۆزی یەو.

ئەو کەرەسانەی لەکۆن‌دا بینای پێکراوە..

١ – قسلّ: ئەم کەرەسەیە لەقلیاسان چەند کوورەیەکی تایبەتی بۆکرابوو بەولاّخ

بەردەقسڵی بۆ دەهێنرا، لەم کوورانەدا دەسووتێنرا ماوەی سێ شەوو سێ رۆژ تیا دەمایەوە، لەدوایی ئەم قسڵە لەگەڵ قوڕە سووردا تێکەڵ دەکرا و وردەبەردی تێکەڵ دەکرا، بۆ بناغەی خانوو. ئەم بەردانەش لە جێشانەو هەزار مێردەوە دەهات.. ئەمانەش خاوەن کوورەکان بوون:

١ - مچەی پیرێژن
٢ - سەعەی مارف
٣ - ئەورەحمانی چەچەقولی
٤ - وەستا حەبیبی ئەولێ
٥ - حاجی صاڵحی کوورە
٦ - عەبدول قادرو نەجمەدین‌و کورانی حاجی صاڵحی کوورە بوون زۆر جار لەناو شاردا ئەو شوێنەی کە ئیشی لێ‌دەکرا کوورەیان لێ درووست دەکرد.

٢ - گەچ   هەروەها کوورەی گەچ لەشوێنێکا درووست دەکرا لەسەر بەردە تایبەتی یەکەی خۆی کۆمەڵ دەکرا، ئەو جۆرە بەردەش لەگوندی (تلەزەیت)و (گڵەزەردە) و ناوچەی قەرەداخ‌و دەربەندی بازیان‌و دەربەندیخان دروست دەکرا. ماوەی حەوت تا هەشت سەعات دەسووتا پاشان دەبوو بەگەچ.
ئەم کەسانەی خوارەوە خاوەن کوورەکان بوون:

١ - حەمەی ئەولێ.
٢ - نووریی قەفتان
٣ عەبەی حاجی صاڵح.
٤ - حەمە چاوەش
٥ - مەلا کەریم.
٦ - مەلا عیزەت
٧ - عەزەی ئەولێ

٣ - **خشت**: ئەم جۆرە کەرەسەیەش هەرلەقلیاسان کوورەی بۆ دروست‌کراوە، گڵی تایبەتی بۆ هاتووەو خراوەتەقاڵبەوە وەئەم قاڵبانەش خراونەتە ناوکوورەوە بۆ ماوەی سێ‌رۆژو سێ شەو تا بەجوانی ئاگر لەژێری‌دا دەسووتاو سوور دەبووەوەو

ئامادەدەکرا بۆ بەکارهێنانی. شیوەی ئەو خشتانە ش چوار گۆشە بووە بە ئەندازەی ٢٢ × ٢٢سم کەدا دەنرا بەینەکانی بەگڵ‌و گەچ پڕ دەکرایەوە ئەبووبە ٢٥سم.

ئەم جۆرە خشتە لەدوای زەمانی ئینگلیز گۆڕاوە بووبە «نیمە» ئەوانەی کە خاوەنی کوورەی خشت‌بوون هەر ئەو کەسانە بوون کە کوورەی قسڵیان هەبوو، جگە لە وەستا حەبیبی ئەولی‌و ئەورەحانی چەچەقولی.

٤ – **بەرد** لەزووەوە لەدوای خانووی گڵ بەردوخشت پێکەوە بۆ بینا کردن بەکار هاتوون، لە زۆر شوێن دا ئەبینرێ، بۆ غوونە، قەیسەریی نەقیب تاقەکانی‌و دوکانەکانی بەخشت درووست‌کراوە بەڵام دیوآری پشتەوە کە دەکەوێتە دیوی [illegible]ادەی کاوە بەبەردی مەلکەندی دروستکراوە. دیسان نموونەمان مەکتەبی فیصلیەیە بیناکەی بەخشت‌و گەچ وسەری بەگڵەبان بەڵام دیوارەکانی دەرەوەی بەبەردی مەلکەندی دروست‌کراوە، هەروەها خەستەخانەی خوارەوە کە لە زەمانی تورکدا دروست کراوە خەستە خانەی سەرەوەو زۆر ماڵانی تر بەبەردی مەلکەندی دروست‌کراون.

لەدوای ساڵانی ١٩٣٠دا بەردی سپی پەیدابوو ئەویش لەکانەبەردەکان دەردەهێنرا کە دەکەوێتە ئەوبەر دووریانەکەی سەرچناری کۆن وە خاوەنی ئەوکانەبەردانەش لەکاتی خۆی‌دا ئابلاخیە کان بوون وەستا عەلی وەستا حەسەن وەکو خۆی گێڕایەوە کە لە ساڵی ١٩٢٨دا تەنێ بەردی مەلکەندی کریوە بە ٦٠ فلس بۆ دیواری پشت خەستەخانەکە کە قۆنتەراتی خۆی بووە.

لەساڵی ١٩٤٨دا تەنی بەردی مەلکەندی بە ١٠٠ فلس بووەو تەنی بەردی سپی بە ٧٥ فلس بووە کڕاوە بۆ دروست‌کردنی (سینەمانی رەشید)...

●

تەڕاوی دیواری گڵ

لەسەردەمی خۆیدا زۆر ماڵ بەتایبەتی ئەوانەی کە توانای گەچکاری‌یان نەبووە دیواری ژوورەکانیان تەڕاو دەدایەوە ... ئەمەش بە دوو جۆر بووە

جۆری یەکەم تەڕاو بەگڵەسپی ئەویش بریتی‌بوو لەپارچە پارچەگڵی ڕەق و زەردباو، لەپەناگردەکان‌دا ژنان دەچوون کۆیان دەکردەوەو بەکوڵ دەیانهێناو دەیانکردە ئاوو جوان تێك دەدرا هەروەکو ماستاوی لی‌دەهات ئینجا بەپەڕۆ بەخەستی لەدیوارەکانیان هەڵدەسوو چەند جارێك ..

جۆری دووەم تەڕاوبەگەچ

هەروەکو جۆری یەکەم وەهابوو بەڵام لەباتی گڵ گەچیان تێکەڵ ئاو دەکرد ، هەربەو دەستوورە تێکیان دەداو بەخەستی لە دیوارەکانیان هەڵدەسوو ... کە وشك دەبووەوە ڕەنگێکی سپی‌ی جوانی هەبوو .

ئەم دووجۆرە تەڕاوە بۆنێکی خۆشی هەبووە بەتایبەتی جۆری یەکەم .

●

ناوی ئەو شوێنانە کە لەکۆندا دروستکراون
لەگەڵ
ناوی ئەو وەستایانەی کەئیشیان تێدا کردووە

١ - بینای مە کتەبی روشدی‌یەی عەسکەری. ئەم بینایەوەختی خۆی تورکەکان دروستیان کرد بۆ مەکتەبی روشدی‌یەی عەسکەری ، ئەم مەکتەبە لە ساڵی ١٨٩٢ز دامەزراوە دەوامی کردووە هەتا ساڵی ١٩١٣ز ، لە ساڵی ١٩١٤زدا کە جەنگی یەکەمی جیهانی دەستی‌پێکرد ئەم مەکتەبە داخراو بوو بە خەستە خانەی عەسکەری وەهەر بە خەستەخانەش مایەوە. پی‌یان دەووت خەستەخانەی خوارەوە ، لەشەقامی کاوە لەم دوایی‌یەدا تەخت‌کرا وە بوو بەشوێنی راوەستانی ئوتۆمۆبیل .

٢ - پردی قلیاسان

لەگۆڤاری یان بڵاوکراوەی (سلێمانی) ژمارە (٥) ساڵی ١٩٧٠ کە شارەوانی‌ی سلێمانی مانگانەدەری دەکرد لەم پردە دواوە . ئەم پردە لە ساڵی ١٣٢٩ ی کۆچی واتا ١٩٠٩ دەستی پێکراوە، لە ساڵی ١٣٣٠ واتا ١٩١٠ تەواوبووە. دەوڵەمەندەکانی ئەو زەمانە هەرخەریکی پارەکۆکردنەوە نەبوون بەڵکو هەچ شتێك سوودی هەبوو بێت بۆ وڵاتەکەیان کردوویانە هەر لە پێناوی ئەوەدا کە مایەی خوش‌گوزەرانی بن‌و دوای خۆیان نموونەیەکی پیاوەتی بەجێ بهێڵن کە خەڵکی چاویان لی‌بکات

یەکێك لەو پیاوانە (حاجی عەزیزی قەرەنی) بووە کە هەستی کردووە لەزستان‌و بەهاردا پەڕینەوە زەحمەت بووە بەهۆی زۆری‌بارانەوە شارەکەش زیانێکی : ‍ری لێکەوتووە لەبەرئەوە ئەم پردەی لەگیرفانی خۆی دروست کردووە. هەرخۆیشی سەرپەرشتی کردووە

وەستا عەلی وەستا حەسەن بۆی گێرامەوە کەئەویش باوکی بۆی گێراوەتەو کەوەستا باشی بووە ، لەکاتیکا پردی قلیاسان دروست کراوە خۆی ئیشی تێدا کردووە وتوویەتی کە ئەم پردە بناغەکەی لەبەردو قوڕوقسل دارێژراوەو لەدوایی‌دا تاقەکانی بەخشتی سوورو گەچ لێدراوە هەروەك وەستا حەسەن وتوویەتی کە گوایە ئەم پیاوە (حاجی عەزیز) لە سەر چەمەکە خێوەتی هەڵداوەو چاودێری کرێکارەکانی کردووە .

ئەم پردە هەزار لیرەی زەردی ئەو زەمانەی تێ چووە ئەم وەستایانەی خوارەوە ئیشیان تێدا کردودە .

١ – وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی
٢ – وەستا حەسەنی وەستا ڕەشید
٣ – وەستا حەبیبی ئەوڵی

٣ – قەیسەریی نەقیب

خاوەنی ئەم قەیسەرییەش شێخ مستەفای نەقیب بووە، مامی‌شێخ مەحموودی حەفید هەروەکو حاجی ئەورەحمانە خرەی خەیات بۆی‌گیرامەوە کە تەمەنی نزیکەی سەد ساڵە وتی : جێگای قەیسەریی نەقیب شیو بووە لە کاتێکدا کراوە بەقەیسەری بەچاوی‌خوی دیویە کەشێخ مستەفا بەدیار وەستاکانەوە وەستاوە یان‌کورسی یەکی داناوەو لەسەری دانیشتووە سەرنجی ئیشەکەی داوە

سەرکردەی وەستاکان وەستا حسنی فاطمە غەزانی بووە ، شێخ‌مستەفا ئیشەکەی زۆر بەدڵ‌بووە لە کاتی ئیش‌دا لیرەیەکی ئاڵتوونی بۆ هەڵداوە ئەویش بەدەم ئیشەکەوە لیرەکەی گرتۆتەوە خستویەتە ژێر دانیەوە .

٤ – مەکتەبی فەیصەلیە

جێگای ئەم مەکتەبە ئێستا بازاری عەسرییە ، لە ڕۆژنامەی ژین‌دا بەم‌جۆرە باسی لێوەکراوە

ساڵی ١٩٠٨ زەمانی عوسمانلی .. لە سەر فەرمانی (صەفوەت‌بەگ) کە سەرکردەی عەسکەری سلێمانی بووە ، نزیکەی (٥٠٠) لیرە بەپیتاك لەناو سامانداره‌کانی ناوشاردا کۆکراوەتەوە تا بیناکەی لێ تەواوکراوە

لەدوای ڕوخاندنی دەوڵەتی عوسمانلی سوپای ئینگلیز هات بیناکەی کرد بە جیٚ نشینی سوپاکە ئەودەمە پیٚیان دەوت (مەکتەبی سیاسی) کە میٚجە رسوٚن حاکمی سیاسی بوو خوٚی لەویٚ دادەنیشت لەدوایی‌دا کە حوکمەتی عیراق هات هەمان بینا بوو بە مەکتەبی (فیصلیە) . ئەم وەستایانە ئیشیان تیٚدا کردووە .

١ – وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی

٢ – وەستا صالحی وەستا شوکریٚ

٣ – وەستا حەسەنی وەستا ڕەشید

٤ – وەستا حەبیبی ئەولیٚ

٥ – قەیسەری شیٚخ مەحموود .

ئەم قەیسەری یە لە ساڵانی ١٩١٧ – ١٩١٨دا دروست کراوە . پاش تەواوبوونی بەماوەیەکی کەم شەویٚك بوٚ بەیانی قەیسەری‌یەکە هەمووی ڕووخاوە ، چونکە ئەو ساڵە ڕیٚکەوتی ساڵی (گرانی) یەکە بووە لەبەر تەنگ‌و چەڵمە وشەڕوگرانی ئەو شەوە کە ڕوخاوە چوٚلٚ بووە کەسی نەبووە بەژیرەوە

ئەمانەش نموونەی ئەووەستایانەن کەئیشیان تیٚداکردووە

١ – وەستا حەسەنی وەستا ڕەشید

٢ – وەستا صالحی وەستا شوکریٚ

٣ – وەستا حەبیبی ئەولیٚ

٦ – بەلەدی‌یە کوٚنەکە لەزەمانی تورکدا بەلەدی‌یە کوٚنەکە سەقاخانەی عەسکەری تورك بووە ئاویان لەوی‌کیٚشاوە .

لەساڵی ١٩٢٤دا کە مەحموود ئەفەندی قادرئاغا سەروٚکی شارەوانی بووە دروسنکراوە هەر بیٚ خەریتەو موهەندیس لەسەر شیٚوەی مەکتەبی (فیصلیە) دروستیان کردووە

ئەمانەش ئەو وەستایانەن کە دروستیان کردووە

١ – وەستا سەعی وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی

٢ – وەستا ئەمینی وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی

٣ – وەستا عەلی وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی

کوڕانی وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی دروستیان کردووە .

٧ – تاوڵەی عەسکەری

لەدوای بوردومانی سلێمانی لەلایەن ئینگلیزەوە ساڵی ١٩٢٤ کە شێخ مەحمودو سوپاکەی‌و خەڵکی ناوشار شاریان چۆڵ کرد ، سوپای عیراق بۆ یەکەم جار ١٩٢٤ هاتە شاری سلێمانی‌یەوە شوێنی خەستەخانەی سەرەوە پێش ئەوەی بکرێ بەخەستەخانە کردیان بە تاوڵەی عەسکەری و جی‌نشین بوون .

لەبەرئەوەی شوێنەکەی دەشت‌وباخ بووە ژوورو ئاخوڕیان تێدا دروست‌کردووە، بە سەرپەرشتی سەرکردەی ئەوسوپایە کە عەلی ڕەزابەگ عەسکەری بووە برای جەعفەر پاشای عەسکەری ڕەئیس وزەرای ئەو دەمە . ناوبراو خەڵکی گوندی (عەسکەر) دەوروبەری کەرکوکە .

ئەمانەش ئەو بەنایانەن کە ئیشیان تێدا کردووە

١ – وەستا عەلی وەستا حەسەن

٢ – وەستا مارفە درێژ

٣ – وەستا محەی گوڵنام

٤ – وەستا شێخ موحەممەدی بەنا

٥ – وەستا عەلی دەروێش ئەمین

٦ – وەستا عەلی ئاش

٨ – جی‌نیشتەی سوپا «حامیة»

ساڵی ١٩٢٦ زەمانی ئەحمەد بەگی متصرف لەبەرامبەر سەرچاوەی ئاوی کانیسکان دروست‌کرا

بەڵێندەر سیرۆب کەندریانی موصلاوی کە دۆستی میخائیل ساکۆ بوو بناغەکەی دا بە عەلی وەستا حەسەنو حاجی بارام‌و ئەورام شالوم ، کە بناغەکەی تەواوبوو بۆ بیناکەی لە شاری موصلەوە لەگەڵ وەستاکانی سلێمانی‌دا تەواویان‌کرد .

٩ – تازەکردنەوەی سەرا

سەرا لە ساڵی ١٩٢٧دا تازەکراوەتەوە بەڵام پێش تازەکردنەوەی لەزەمانی

مەحموود پاشای بابان مامی برایم پاشادا، هەر سەرابووە لەپێش درووست بوونی سلێمانی دا دروستی کردووە ، هەر نیشتەجێی بابانەکان بووە ، بەڵام دوای نەمانی فەرمانڕەوایانی بابان ساڵی ١٨٥١ کە تورك هاتو دەستی گرت بەسەر وڵاتدا بوو بە نیشتەجێی ئەوان ئەم سەرایە لەسەرەتادایەك نهۆم بووە بەگڵو دارەڕا دروستکراوە . ژوورو ژێرخانو ژێر زەمینو پێچاوپێچی زۆری تێدابووە بە قادرمە چوونەتە خوارەوە بۆناو زیندان . لەدوایی دا ئەم سەرایە سەر لەنوێ دروستکرایەوە . دوای تەخت کردنی بە سەرپەرشتی ئیسماعیل ئەفەندی تورك کە خەڵکی ئەستەموول بووە وە لە گەڵ حەمەعەلی ئەفەندی کە کوردبووە هەردووکیشیان موهەندیس بوون

ئەمانەش ئەو وەستایانەن کە بەشداریان کردووە لەتازە کردنەوەی سەرای سلێمانی دا

١ - وەستا سەعیدی وەستا حەسەن

٢ - وەستا ئەمینی وەستا حەسەن

٣ - وەستا عەلی وەستا حەسەن

●

داپۆشینی شیوەکانی سلێمانی سالی ۱۹۲٦

لەزەمانی مەحموود ئەفەندی قادرئاغادا کە سەرۆکی شارەوانی بووە لە سلێمانی سالی ۱۹۲٦ دەستکرا بەداپۆشینی شیوەکانی سلێمانی ، لەم‌شارەدا شیو زۆر هەبووە هەمووی سەری بەرەللا بوون ، بەڵام دوو شیوی سەرەکی هەبووە کە زۆر گەورەبوون کە لە سەرەوەی شارەوە هاتوون‌و ڕۆیشتوون تاپشتەوەی جولەکان تەنانەت لە هەندێ شوێنی گەرەکەکاندا پردیان دروستکردووە بۆ پەڕینەوە بەخشتی سووری چوارسووچ‌و گەچ هەلچنراوە وتاق بۆلێ دراوە . لەکاتی خۆیدا بۆ ئەم جۆرە شتانە لە ناو خەلکدا پارەکۆکراوەتەوە .

ئەودوو شیوە سەرەکی‌یە لەم دوو قوڵەی خوارەوە ڕۆیشتووە .

۱ – شیوی یەکەم لەمزگەوتی حاجی شێخ ئەمین لە صابونکەرانەوە دەست پێ دەکات ، دەپەڕێتەوە ئەوبەر بۆ بەردەمی مزگەوتی هەمزاغا لەوێشەوە دەچێ بۆ سەر چیمەن ئینجا بۆ بەر مالی حاجی سەعید ئاغا ، دەڕوا هەتا دەگەڕێتەوە بۆ بەردەمی خانەقای مەولانا ، لە وێشەوە دەچێ بۆ سەرشەقام بۆ پشتی مزگەوتی مەلاحلێی پیسکەندی . ئەم شیوەلەبەر ئاشەکەی ئەمینە فەنی مەسرەف لەگەل شیوەکەی تردا تێکەل دەبن ئینجا بەرەوخوار بۆ پشتی جوولەکان دەڕوات

۲ – شیوی دووەم

لەپشتی مزگەوتی مەلکەندی‌یەوە دەستپێ دەکات بەرەو پیر مەسوور (پیرمنصور) وەلەوێشەوە بۆ بەردەرکی سەرا ئینجا لەتەنیشت دوکانی جەرجیسەوە دەڕوات بۆ بەردەم ئەسحابە سپی وەبۆ ناو بازار ، بەژێر قەیسەری نەقیبدا دەڕوات بۆ گوزەری ئاسنگەرەکان ئینجا دادەگەڕێتەوە بۆ پشتی مزگەوتی خونخانەکان وەلەوێدا ئاشێکی بەردی لەسەر دەگیرا کە پی‌یان دەوت (ئاشە گواوی) ئینجا لەوێوە بەرەو خوار دەبووەوە بۆ بەردەمی خانەقای مەحوی ، دەپەڕێتەوە ئەوبەر بە بەردەمی مالی حەمە صالحی عەزەی مەمەندا تێ‌ئەپەڕێ وەدەچێتەوە پشتی هەمان مزگەوتی مەلاحسینی پیسکەندی‌و لەبەردەم ئاشی ئەمینە فەنی مەسرەف تێکەل بە شیوی یەکەم دەبێ. وە لەوێوە دەڕۆیشت

بۆ جوولەکانو پشتەوەی جوولەکان . کەدەست کرا بە داپۆشینی ئەم شیوانە لەپێشدا دەست کرا بە داپۆشینی شیوی یەکەم ئەویش بەتاق وقاڵبو بەردی مەڵکەندیو قوروقسلْ دروستکراو سەری گیرا لەهەندێ شوێن‌دا کونێکی گەورەیان تێدا دروست دەکرد بۆ ئاوەڕۆ تەنانەت زەلام بەچراوە دەچووە ناوی پیا دەگەڕا لە کارەسانی لافاوی ۱۹۳۳ - ۱۹۵۷دا لە هەندێ شوێن‌دا لەبەر زۆری ئاو ئەم شیوە تەپی دوایی چاکیان کردەوە

داپۆشینی شیوی یەکەم لەلایەن رەمزی فەتاح یوزباشی زەمانی تورك لەگەڵ وەستا سەعیدی وەستا حەسەنی فاطمة غەزانی کە خەڵکی شارەکەبوو ، لەبەلەدییە گیرا بە قۆنتەرات ئەوانیش ئەم وەستایانەی خوارەوەیان خستە سەر

۱ - محەی دەشتەکە
۲ - محەی رابعە «ئەمەبرای حەمەگورگە بۆر بوو کە لە سەفەربەلکدا لەسووریا ئیعدام کرا
۳ - وەستا سمایل حەسەن
٤ - محەی گوڵنام
٥ - شێخ موحەممەدی بەنا
٦ - عەلی دەروێش ئەمین
٧ - عەلی ئاش

لەدوایی‌دا دەستکرا بە داپۆشینی شیوی دووەم ئەویش پارچەپارچە کرا ، هەندێکی زۆری بەلەدییە خۆی وەستای بۆ دەگرت .... هەندێکیشی درا بەقۆنتەرات

۱۱ - خەستەخانەی سەرەوە جمهوری

کاتێ کە جێنیشتەی عەسکەری (حامیە) بیناکەی خۆی تەواوبوو گواستیەوە ، تەخت کردنی ئەو شوێنە لەساڵی ۱۹۲۸دا دایان بەقۆنتەرات بەحاجی بارامو وەستاعەلی وەستا حەسەن. ئەوانیش بەگاجووت شوێنەکەیان

تەختکرد . دوایی بەبەردی مەلَکەندی بینا کرا و بنمیچەکانی بەشیَلمانو تاقی خشتو گەچ چنرا وە ئەم بینایە بەسەر پەرشتی داود صادق کە ئەندازیاری ناوچەبوو وە بەیارمەتی ئەندازیاران حیکمەت ئەمینو رەشید عبدول کەریم کە خەلَکی سلیمانی بوون دروستکرا

ئەمانەش ئەو وەستا یانەبوون کە ئیشیان تیَدا کردووە : —

١ – وەستا حەمە عەلی وەستا حەبیب

٢ – محەی دەشتەکە .

٣ – وەستا سمایل حەسەن .

٤ – وەستا عەباسو وەستا حەسەن (دووبرا بوون خەلَکی سابلاخ بوون)

دوای تەواو بوونی دیواری خەستەخانەکە درا بە قونتەرات لەمەیتەمەوە بۆ ئەو سەر بەوەستا عەلی وەستا حەسەن ئەویش بناغەکەی بە بەردی مەلَکەندیو قوروقسلَوە دیوارەکانی بەهەمان بەرد تەواو کرد

١٢ – ئوتیَلەکان

١ – ئوتیَلی حاجی برایم ئاغا سالَی ١٩٢٩ دەستکرا بە دروست کردنی .. دوای تەواو بوونی درا بەکریَ بە (قالە چاوجوان) بەناوی ئەوەوە ناوی دەرکرد . وەستاکانی دووبرابوون وەستا ئەمینو وەستا عەلی کە کورانی وەستا حەسەن بوون

٢ – ئوتیَلی حاجی برایم ئاغا لە سالَی ١٩٣٢دا دروستکرا ، وەدوای تەواو بوونی دای بەکریَ بەمیرزا حسیَنی حاجی سەعید. ئەم ئوتیَلەش لەناو خەلَکدا بەناوی ئەوەوە ناوبانگی دەرکرد . وەستاکانی ئەم وەستایانە دروستیان کرد ا – وەستا ئەمینی وەستا حەسەن ب – محەی دەشتەکە. ج – شیَخ موحەممەدی بەنا

٣ – ئوتیَلو گەراجی قالە چاو جوان

ئەمەش دوای ئوتیلەکانی پیَشووەوە دەستی پیَکراوە مولَکەکەش هی دووخاوەن بوون کە ئەوانیش (حاجی توفیق تازە دەولَەمەند) و (سەعەی مارف) بوون .

وەستاکانی تەنها وەستا مەردان بووە .

٤ – ئوتێلی ئەوقاف که موڵکی ئەوقاف بووە وە بە سەرپەرشتی نوورەدین ئەفەندی موهەندیس کە لە بەلەدی‌یە بووە دروستکراوە ، دوایی درا بەکرێ بەعەبەی دەروێش کەریم وەستاکان . وەستا مەردان .

١٣ – دروست کردنی ماڵی متصرف و باخچەی گشتی‌و یەکەم جادە کەپێیان دەوت (جادەی تازە) دوایی ناونرا جادەی (مەولەوی) لەساڵی ١٩٣٨ دا کە زەمانی سەرۆکی شارەوانی مەحموود ئەفەندی قادر ئاغابووە دروست کراوە

ئەمانەش ئەو وەستایانەن کە ئیشیان تێدا کردووە

١ – وەستا مەردان ٢ – وەستا سمایل حەسەن .

٣ – محەی دەشتەکە

٤ – شێخ موحەممەدی بەنا

٥ – وەستا حەمە کەریم عەبدوڵڵا

١٤ – بەندیخانە

بەندیخانە کە لە ساڵی ١٩٤٦دا دروستکرا بەسەر پەرشتی ئەندازیار حیکمەت ئەمین‌و قۆنتەراتی رەشیدی حاجی فەرەج کە باوکی دوکتور (جمال رشید) بوو ئەمانەش ئەو وەستایانەن کە ئیشیان تێدا کردووە .

١ – محەی دەشتەکە

٢ – وەستا سمایلی حەسەن .

١٥ – یانەی ئەفسەران نادی عسکری

ئەمەش لەزەمانی مەحموودئەفەندی قادرئاغا کە سەرۆکی شارەوانی بووە ، لەناو حەوشی سەرادا باخچە بوو کە دروست کرا چاخانەی عومەری حەمە ملۆزم چووە ناوی پێش ساڵی ١٩٣٠ لە دوایی‌دا بووبەیانەی ئەفسەران . ئەم بینایە لە لایەن وەستا سەعیدی وەستا حەسەن کە وەکیلی بەلەدی‌یە بوو سەرپەرشتی دەکرا ئەمەش ناوی ئەو وەستایانەیە کە ئیشیان تێدا کردووە

١ – وەستا ئەمینی وەستا حەسەن

٢ – حەمە عەلی وەستا حەبیب

١٦ – یانەی فەرمانبە ران نادي الموظفين ئەمەش لەزەمانی قادر ئاغای حاجی مەلا

محی الدین دا که سەرۆکی شارەوانی بوو لەساڵی ١٩٤٤ دروستکرا لەپێشدا لەگەڵ باخچەی گشتی دا شوورەی بۆ کرابوو وداری لێدرابوو بەڵام بێنای تێدا نەبوو ، یەکەم جار قاعەو تارمەکەیان بەرۆژانە بەم وەستایانەی خوارەوە دروستکرد

١ – وەستا عەلی وەستا حەسەن .
٢ – ئیبراهیم فەتاح
٣ – حەمەعەلی وەستا حەبیب
٤ – ئەحمەدی مەلا
٥ – وەستا سمایل حەسەن

ڕۆژانەی ئەم بەنایانەش یەکی ڕۆژی پێنج ڕوپیە بوو واتە (٣٧٥ فلس) وە لەدوایدا ڕوپیە بوو بە پارەی عیراقی ڕوژانەی بەنا بوو بە نیودنیار بەڵام کرێکاری بەردەست ڕۆژی بەیەك ڕوپیەبووە (٧٥ فلس) ...

تێبینی:

ئەم بینایە ئەو ساڵەی تەواوبوو بانقی زەراعی هاتە ناوی بەڵام لە ساڵی ١٩٤٧ دا بوو بە یانەی فەرمانبەران و ئەم یانەیە پێشان لە باخی میللی شوێنی بەرێوەبەری پەروەردە بوو چونکە لەپێش ئەویشدا لەماڵی حاجی مستەفا پاشا لە صابونکەران بوو ..

١٧ – سانەوی کوڕان

ئەم بینایە لە ساڵی ١٩٤٧ دا تەواو بووە دراوە بە قۆنتەرات بە

١ – حەمەی قەفتان
٢ – عەبەی حاجی صاڵحی صابونچی
٣ – نووری حاجی عەزیز

٤ – عەلی وەستا حەسەن

ئەم بەنایانەی خوارەوە لەبیناکە دائیشیان کردووە

١ – حەمە عەلی وەستا حەبیب
٢ – ئەحەی مەلا
٣ – وەستا سمایلی حەسەن
٤ – محەی دەشتەکە

ڕۆژانەی هەریەك لەم بەنایانە ١٠ ڕوپیە بووە واتە (٧٥٠) فلس

ناوی بەناکان

ناوی بەناکانو جۆری ئیشەکانیان

١ – وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی وەستا باشی بووە هەتاکو زەمانی مەحمود ئەفەندی سەرۆکی شارەوانی دەستێکی باڵای هەبووە لەگومەزو تاقو گەچکاریو خشتکاریو نەخشکاریدا

٢ – وەستا حەسەنی وەستا رەشید گەچکاریو خشتکاریو نەخشکاری .

٣ – وەستا صالحی وەستا شوکری: گەچکاریو خشتکاریو نەخشکاری

٤ – وەستا حەبیبی ئەولی گەچکاریو خشبتکاریو نەخشکاری

٥ – وەستا گوڵ محمد سنەیی وەستای گەچکاریو تاقو نەخشکاری بووە

٦ – وەستا سلێمان وەستای گەچکاریو وتاقونەخشکاری بووە

٧ – وەستا مەلا محمد وەستای گومەزو گەچکاریو تاقو خشتکاری بووە

٨ – وەستا مەردان وەستای گومەزو گەچکاریو تاقو خشتکاری بووە

٩ – وەستا ئەورەحانی چەچە قولی کوورەی قسڵی هەڵ دەبەستو گونجی ئاوی رادەکێشا بۆ ماڵان ....

١٠ – وەستا پیرۆت کوورەی قسڵی هەڵ دەبەستو گونجی ئاوی رادەکێشا بۆ ماڵان ...

١١ –کورانی وەستا حەسەنی فاطمە غەزانی (سەعیدو ئەمینو عەلی) وەستای گومەزوتاقو گەچکاریو نەخشکاریو خشتکاری بوون لەدوای باوکیان وەستا سەعید بوو بە وەستا باشی هەتا ساڵی ١٩٣٠ کۆچی دوایی کرد وە لەدوایی دا وەستا عەلی برای بووبە وەستا باشی ...

١٢ – حەمە عەلی وەستا حەبیب وەستای گومەزو تاقو خشتکاریو بەرد کاری بووە ...

١٣ – وەستا محەی رابیعە   وەستای خشتو بەردکاری بووە .
١٤ – وەستا شوانە   یەکەم وەستای خشتی کاڵو سواغی دیوارو سەر بان بووە .
١٥ – وەستا سایەقی هەمین : هەمین ناوی ژنەکەی بووە وەستای خشتیکاڵو سواغی دیواری سەربان بووە .
١٦ – وەستا عەلی دەرویش ئەمین   وەستای خشتیکاڵو خشتیسوورو بەرد بووە ...
١٧ – وەستا محەی دەشتەکە   یەکەم وەستای بەردکاری بووە .
١٨ – وەستا ئیسماعیلی حەسەن   وەستای خشتو بەردکاری بووە .
١٩ – وەستا حەسەن ئێرانیو وەستا عەباس ئێرانی کە دوو برابوون خەڵکی سابلاخ بوون وەستای خشتو بەردکاری بوون .
٢٠ – وەستا ئەحەی مەلا   وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە ..
٢١ – وەستا عەلی ئاش   وەستای خشتی کاڵ بووە .
٢٢ – وەستا شێخ محمدی بەنا   وەستای خشتو بەردکاری بووە ..
٢٣ – وەستا حەمەی ئەمین مەلێ   وەستای خشتیکاڵ بووە .
٢٤ – وەستا عەبە قانوون وەستای خشتیکاڵ وخشتی سوورو بەرد بووە .
٢٥ – وەستا ئەحمەدی مارف وەستای خشتو گومەز لێدان بووە
٢٦ – وەستا مارفە درێژ : وەستای خشتو بەرد بووە .
٢٧ – وەستا عەزیزی ئیسماعیلو ئەحمەدی ئیسماعیل   برابوون ، وەستای خشتو بەرد بوون .
٢٨ – وەستا موحەمەدی مەلا ئەمین : وەستای خشتو بەردبووە .
٢٩ – وەستا حەمە کریم عەبدوللا وەستای خشتو بەردبووە .
٣٠ – وەستا کریم مەحموود چاوشین   وەستای خشتو بەردبووە .
٣١ – وەستا عەلی رەعنا   وەستای خشتو بەردبووە .
٣٢ – وەستا شێخ فەرەج عەبدوللا وەستای خشتو بەردبووە .
٣٣ – وەستا ئیبراهیم فەتاح وەستای خشتو بەردبووە .
٣٤ – وەستا مەولود حاجی محمد وەستای خشتو بەردبووە برای خاڵەرەجەب .

٣٥ – وەستا عەول : وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٣٦ – وەستا حەمە ئەمین مامگۆجە : وەستای خشتی کاڵو سوور وبەردکاری بووە .
٣٧ – وەستا فەرەجی فاتیلێ وەستای خشتی کاڵو سوور و(دارتاشیشی زانیوە)
٣٨ – وەستا مجەی گوڵنام وەستای خشتی کاڵو سواغ بە هاوین ، لە زستاندا جۆڵایی دەکرد .
٣٩ – وەستا کاکەوڵا وەستای خشتیکاڵو وەباشترین گڵەبانی دەکرد ..
٤٠ – وەستا سەید بایز : باشترین وەستای گەچکاری بووە .
٤١ – وەستا فەتاحی پیرێژن وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٤٢ – وەستا غوڵام وەستای خشتی کاڵو بەردو قوڕ بووە .
٤٣ – وەستا محمدی فیض الله (حاجیحەمەکەر) وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٤٤ – وەستا رەشەی ناجی وەستای خشتیکاڵو سوورو بەردکاریبووە .
٤٥ – وەستا مەحموودی حەلاو وەستای خشتیکاڵ بووە .
٤٦ – وەستا حەمەی مجەی گوڵنام وەستای بەردکاری بووە .
٤٧ – وەستا حەمەباریك وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە ..
٤٨ – وەستا عەلی حەسەن فەرتەنە وەستای خشتیکاڵو سواغی دیوارو سەربان بووە .
٤٩ – وەستا سەعەی قالە شەکە وەستای خشتو گەچکاری بووە .
٥٠ – وەستا حەمەی ئاڵتوون وەستای خشتو گەچکاریبووە .
٥١ – وەستا کایل وەستای خشتو بەردکاریو گەچکاری بووە ..
٥٢ – وەستا سەعەی شیو : وەستای خشتو بەردکاری بووە .
٥٣ – وەستا حەمەمین خێلە وەستای خشتی کاڵو بەردکاری بووە .
٥٤ – وەستا ئەحەی خلە وەستای بناغەی دیوار .
٥٥ – وەستا قادر خشتبڕ : وەستای خشتی کاڵو سواغدان .
٥٦ – وەستا جەلال کانێسکانی وەستای خشتی کاڵو بەردکاری بووە .
٥٧ – وەستا مەلا حەمەکاکە : وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .

٥٨ – وەستا صالحی کاکە ئەوڵا وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٥٩ – وەستا ئەحەی کاکە ئەوڵا وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٦٠ – وەستا عەلی خانم : وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە ..
٦١ – وەستا سمەشێت : وەستای خشتو بەرد بووە .
٦٢ – وەستا قالەی حەمەچاوەش : وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٦٣ – وەستا عەبەی ئەمین پەری وەستای خشتو بەردو گەچکاری بووە .
٦٤ – وەستا مەحمودی مەلا ئەمین : بەناو نەقار .
٦٥ – وەستا عەبدولرەحمان رۆستەم وەستای خشتو بەردکاری .
٦٦ – وەستا قادر عەزیز : بەناو نەقار .
٦٧ – وەستا حەمە نوقڵە وەستای خشتو بەردکاری
٦٨ – وەستا عەبەی عەزیز : بەناو نەقار .
٦٩ – وەستا حەسەنی عەزیز : بەناو نەقار .
٧٠ – وەستا مەحمود قولی وەستای خشتو بەردکاری
٧١ – وەستا صابری حەمەعەلی : وەستای خشتو بەردکاری
٧٢ – وەستا طاهر ئیبراهیم وەستای خشتو بەردکاری
٧٣ – وەستا عەلی گوێزان وەستای بەردکاری
٧٤ – وەستا عەبەی حەمەبانەبی وەستای خشتو بەردکاری
٧٥ – وەستا ئەحمەد مەعرووف : وەستای بەردکاری
٧٦ – وەستا عەلییە درێژ : وەستای گەچکاری
٧٧ – وەستا ئەحمەد فەتاح وەستای بەردکاری
٧٨ – وەستا عومەر عەلی قەصاب وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
٧٩ – وەستا صاڵح سلیمان وەستای بەردکاری
٨٠ – وەستا حەمەفارس خشتو گەچکاری
٨١ – وەستا عەبەی کڵاو وەستای خشتو بەردکاری
٨٢ – وەستا عەلیی کلاو وەستای خشتو بەردکاری
٨٣ – وەستا صاڵحی نارنج وەستای خشتو گەچکاری

٨٤ – وەستا عەزەی نارنج وەستای خشتو گەچکاری
٨٥ – وەستا حەمەی‌حاجی قادر وەستای خشتو بەردکاری
٨٦ – وەستا کەریمی‌حاجی‌قادر وەستای خشتو بەردو گەچکاری
٨٧ – عەبەشیپاڵ وەستای خشتو بەردکاری
٨٨ – وەستا خولەشیپاڵ وەستای خشتو بەردکاری .
٨٩ – وەستا بلەی‌جەواز : وەستای خشتو بەردکاری .
٩٠ – وەستا موحەمەد عەبدوللا فتح الله وەستای خشتو بەردکاری .
٩١ – وەستا فایەق حەمەپۆلیس وەستای خشتو بەردوگەچکاری .
٩٢ – وەستا فاضل حەمە پۆلیس وەستای خشتو بەردکاری .
٩٣ – وەستا حەسەنی حەمەپۆلیس وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
٩٤ – وەستا مەحمودی‌فەقێ‌حسێن وەستای خشتو بەردوگەچکاری .
٩٥ – وەستا ئەحمەدی فقێ‌حسێن وەستای خشتوبەردوگەچکاری .
٩٦ – وەستا سەعەی فەرەج : وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
٩٧ – وەستا حسەینی فەرەج : وەستای خشتوبەردو گەچکاری .
٩٨ – وەستا شێخ‌کریم : وەستای خشتو بەردکاری .
٩٩ – وەستا عوسەی چاوڕەش وەستای خشتو بەردکاری .
١٠٠ – وەستا عوسەی‌مام ئەحمەد وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
١٠١ – وەستا کریمان : وەستای خشتو بەردکاری .
١٠٢ – وەستا ئەسعەد رەبانی وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
١٠٣ – وەستا حەسەنی وەستائەمین : وەستای خشتو بەردکاری .
١٠٤ – وەستا صدیق عبد الرحمن فتاح وەستای خشتو بەردکاری .
١٠٥ – وەستا عبدالله عبد الرحمن فتاح : وەستای خشتو بەردکاری .
١٠٦ – وەستا عوسمانی حاجی عەزیز : وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
١٠٧ – وەستا رحیم عبد الرحمن مەحمود : وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
١٠٨ – وەستا ئەمینی حاجی عەزیز : وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
١٠٩ – وەستا بەکری حاجی عەزیز : وەستای خشتو بەردوگەچکاری .

١١٠ – وەستا خدر عبد الرحمن عەزیز : وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١١١ – وەستا قالەی خورشە چاوشین : وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١١٢ – وەستا عەبدوللا (عەبەی‌قوڕ) وەستای سواغی دیوارو سەربان .
١١٣ – وەستا مەحمودی شێخ‌محمدی‌بەنا وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١١٤ – وەستا بایزی شێخ‌محمدی بەنا وەستای خشت‌و بەردوگەچکاری .
١١٥ – وەستا تۆفیق رابیعە وەستای خشت‌و بەردو کاشی .
١١٦ – وەستا رەفیق رابیعە وەستای خشت‌و بەردو کاشی .
١١٧ – وەستا حەمەقادر وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١١٨ – وەستا کەمال قادر : وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١١٩ – وەستا قالەی‌خولەکە : وەستای خشت‌و بەردکاری
١٢٠ – وەستا عومەری مام سەعید وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١٢١ – وەستا مستەفای‌حەمەئەمین مەلی وەستای خشت‌و بەرد کاری .
١٢٢ – وەستا مەحمودی مام سەعید وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١٢٣ – وەستا مچەی‌حەیران : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٢٤ – وەستا حەمەی حەیران وەستای خشت‌و بەردکاری ،
١٢٥ – وەستا ئەحەی حەمە سوور : وەستای خشت‌و بەردو گەوچکاری .
١٢٦ – وەستا صالحی حەمەسوور : وەستای خشت‌و بەردوگەچکاری .
١٢٧ – وەستا کەریمی حەمەسوور : وەستای خشت‌و بەردو گەچکاری .
١٢٨ – وەستا جەباری حەمەی محەی گوڵنام : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٢٩ – وەستا مستەفاوحەمەد ئەمین : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٣٠ – وەستا بەکر قوتو : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٣١ – وەستا عەبدولی خونچە : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٣٢ – وەستا لەتیفی خونچە وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٣٣ – وەستا عومەری دەرویش عەلی : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٣٤ – وەستا عوسمانی دەرویش عەلی : وەستای خشت‌و بەردکاری .
١٣٥ – وەستا صدیق مستەفای مەعروف : وەستای خشت‌و بەردکاری .

١٣٦ – وەستا قادری ڕەسوول موحەممەد وەستای خشتو بەردکاری .
١٣٧ – وەستا سلّطان حسین موحەممەد: وەستای خشتو بەردکاری .
١٣٨ – وەستا حەمەتانە وەستای خشتو بەردکاریو گەچکاری .
١٣٩ – وەستا موحەممەد مستەفا وەستای خشتو بەردو گەچکاری .
١٤٠ – وەستا سەعید مستەفا وەستای خشتو بەردکاریو گەچکاری .
١٤١ – وەستا صالح مستەفا وەستای خشتو بەردکاریو گەچکاری .
١٤٢ – صالّح دێوانە وەستای خشتو بەردکاری .
١٤٣ – وەستا حەمەی ئاسکە وەستای خشتو بەردکاری .
١٤٤ – وەستا ئیبراهیم مەجید عەبدوڵلا وەستای خشتو بەردکاری .
١٤٥ – وەستا بەکری مالوم وەستای خشتو بەردکاری .
١٤٦ – وەستا عەلیفەرەج چاوشین : وەستای لەبخکاری .
١٤٧ – وەستا حەمەئەمین جۆڵا وەستای خشتو بەردکاری .
١٤٨ – وەستا حەمەئەمین رضا وەستای خشتو بەردکاری ؛
١٤٩ – وەستا فەرەجەڕەش وەستای خشتو بەردکاری .
١٥٠ – وەستا حەسەنی مەلا هندی . وەستای خشتو بەردکاری .
١٥١ – وەستا موحەممەد مەحموود ڕەسوول وەستای خشتو بەردکاری .
١٥٢ – وەستا عومەر پزیشك وەستای خشتو بەردکاری .
١٥٣ – وەستا حەمەی نەخشە وەستای خشتو بەردکاری .
١٥٤ – وەستا حەمەی میرزا : وەستای خشتو بەردکاری .
١٥٥ – وەستا نووری میرزا : وەستای خشتو بەردکاری .
١٥٦ – وەستا عەبەی خورشە وەستای خشتبەردوگەچکاری
١٥٧ – وەستا ڕەفیق خورشە وەستای خشتو بەردکاری
١٥٨ – وەستا توفیق حەمە فەرەج وەستای خشتو بەردکاری
١٥٩ – ئەحمەد مستەفا عەبدولڕەحمان: وەستای خشتو بەردکاری
١٦٠ – وەستا عەزیز حەسەن ئەحمەد : وەستای بەردوگەچکاری
١٦١ – وەستا ئیسماعیل عومەر کەریم : وەستای بەردوگەچکاری

١٦٢ – وەستا عەلی عومەر کەریم   وەستای خشتو بەردکاری
١٦٣ – وەستا فائق محمد   وەستای خشتو بەردکاری
١٦٤ – وەستا حەسەن مەحموود : وەستای خشتو بەردوگەچکاری
١٦٥ – وەستا کەمال مەجید : وەستای خشتو، بەردکاری
١٦٦ – وەستا عەبەی ئەمنە   وەستای خشتو، بەردکاری
١٦٧ – وەستا یاسین ئەحمەد   وەستای خشتو، بەردکاری
١٦٨ – حەمە نووری : وەستای خشتو بەردوگەچکاری
١٦٩ – وەستا ساڵح کارگەچی   وەستای خشتو بەردوگەچکاری .
١٧٠ – وەستا بلەچاورەش   وەستای خشت، بەردوگەچکاری
١٧١ – وەستا ئەحەی شاناز : وەستای خشتو بەردوگەچکاری
١٧٢ – وەستا حەسەن تووکەسەر : وەستای خشتو بەردوگەچکاری
١٧٣ – وەستا کریم رەحیم کریم   وەستای خشتو بەردکاری
١٧٤ – وەستا نووری مامە خەلانی   وەستای خشتو بەردکاری
١٧٥ – وەستا حەمەی حەمەئەمین خلە   وەستای خشتو بەردوگەچکاری
١٧٦ – وەستا جاوید حاجی مەلا   وەستای لەبخکاری
١٧٧ – وەستا ئەمینی حاجی مەلا   وەستای لەبخکاری
١٧٨ – وەستا حەمەئەمینی عەزە ماوەتی   وەستای خشتوبەردکاری
١٧٩ – وەستا فائق محمد کۆڵەبی : وەستای خشتو بەردکاری
١٨٠ – وەستا عەلی چەلەبی   وەستای خشتو بەردکاری
١٨١ – وەستا جەلالی حەمەکاکە   وەستای خشتو بەردکاری
١٨٢ – وەستا جەمالی حەمەکاکە   وەستای خشتو بەردکاری
١٨٣ – وەستا لەتیفی فاتە   وەستای خشتو بەردکاری
١٨٤ – وەستا عەبدو ڵلاّ عارف باراوی   وەستای خشتو بەردکاری
١٨٥ – وەستا تۆفیق بەلاش   وەستای خشتو بەردکاری
١٨٦ – وەستا سەعەی ئاڵتوون : وەستای خشتو بەردکاری
١٨٧ – وەستا حەسەنی مەنیج : وەستای خشتو بەردکاری

١٨٨ – وەستا حسەینی مەنیج   وەستای خشتو بەردکاری
١٨٩ – وەستا حەمەی وەهاب   وەستای گەچکاری
١٩٠ – وەستا عەزەی وەهاب   وەستای گەچکاری
١٩١ – وەستا ڕەحیمەڕەش   خشتو بەردکاری
١٩٢ – وەستا عوسمان عەلی موحەمەد   وەستای خشتو بەردوگەچکاری
١٩٣ – وەستا ڕەحیم وێلەدەری   وەستای لەبخکاری
١٩٤ – وەستا عوسەبروسکە   وەستای خشتو بەردکاری
١٩٥ – وەستا ئەکرەمی وەستا عەول   خشتو بەردکاری
١٩٦ – وەستا ئەنوەری وەستا عەول   وەستای خشتو بەردکاری
١٩٧ – وەستا نووری وەستا عەول   وەستای خشتو بەردکاری
١٩٨ – وەستا عەبەی عەلی سوور   وەستای خشتو بەردکاری
١٩٩ – وەستا عەلی مراد   وەستای خشتو بەردوگەچکاری
٢٠٠ – وەستا بەکرەبچکۆل   وەستای خشتو بەردکاری
٢٠١ – وەستا بەکرە بچکۆل   وەستای گەچکاری
٢٠٢ – وەستا عومەری حەمەی حەلی   وەستای خشتو بەردکاری
٢٠٣ – وەستا عەبەی حەمەی حەلی   وەستای خشتو بەردکاری
٢٠٤ – وەستا قالەی حەمەی حەلێ   وەستای خشتو بەردکاری
٢٠٥ – وەستا عوسمانی حەمەی حەلێ   وەستای خشتو بەردکاری
٢٠٦ – وەستا نووری ڕەباتی   وەستای گەچکاری
٢٠٧ – وەستا ڕەشەی بابە گەورە   خشتو بەردکاری
٢٠٨ – وەستا مچەی بابە گەورە   وەستای خشتو بەدکاری
٢٠٩ – وەستا حەمەی شەریف   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٠ – وەستا مام بەکر   وەستای خشتو بەردکاری
٢١١ – وەستا ئەورەحمانی فیض الله   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٢ – وەستا حسێنی فیض الله   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٣ – وەستا حەمە ئەمین ڕضا   وەستای خشتو بەردکاری

٢١٤ - وەستا قالەی سیرەمێرگی   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٥ - وەستا صەلاحی علی‌نەسیم   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٦ - وەستا مەهدی شەمام   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٧ - وەستا هادی شەمام   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٨ - وەستا حسینی ئەلەچەتە   وەستای خشتو بەردکاری
٢١٩ - وەستا عوسمانی مامعەلی   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٠ - وەستا عەلی شاوڵ.   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢١ - وەستا جەزای سوڵتان   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٢ - وەستا کەمالی سوڵتان   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٣ - وەستا ئەنوەرە درێژ: وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٤ - وەستا خالید موحەمەد باراوی   وەستای لەبخکاری
٢٢٥ - وەستا عومەرە ڕەشی کانیسکانی   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٦ - وەستا خەسرەوی عەبەی پیرۆز   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٧ - وەستا ڕەسوولی مەحموود میران   وەستای لەبخکاری
٢٢٨ - وەستا محەمەد مەحموود میران   وەستای لەبخکاری.
٢٢٩ - وەستا بەکر ئیسماعیل   وەستای بەردوگەچکاری
٢٣٠ - وەستا عەلی دەرەبەگ   وەستای خشتو بەردکاری
٢٣١ - وەستا عارف و توفیق و صالح (برابوون) وەستای خشتو بەردکاری
٢٣٢ - وەستا صالحی مام ئەحمەد   وەستای خشتو بەردکاری
٢٢٣ - وەستا عوسەی شێخە   وەستای خشتو بەردکاری
٢٣٤ - وەستا یاسینەڕەش   وەستای خشتو بەردکاری
٢٣٥ - وەستا سمایل   وەستای کاشی
٢٣٦ - وەستا فوئاد   وەستای کاشی
٢٣٧ - فەرەجی کەریم ڕەشید: وەستای خشتو بەردو گەچکاری.
٢٣٨ - والی محەمەد: وەستای خشتو بەردکاری
٢٣٩ - سالح ڕەباتی: وەستای خشتو بەردکاری

٢٤٠ – سابیری مەلا فەرەج: وەستای خشتو بەردو گەچکاری
٢٤١ – جەلال قادر: وەستای خشتو بەردو گەچکاری
٢٤٢ – ئەمینی حەمەی ئەمین مەلی: وەستای خشتو بەردکاری

سەرچاوە

ناوی ئەم وەستایانە بەزۆری لەمانە وەرگیراوە

١ – وەستا عەلی وەستا حەسەن
٢ – وەستا قادر عەزیز
٣ – وەستا توفیق حەمە فەرەج

بەناکان

وەستا سەعیدی وەستا حەسەنی فاتمە غەزائی
١٨٧٠ ز ـ ١٩٣٠ ز کۆچی دوایی کردووه

مەلا ئەحمەدی چایی
١٨٨٧ ز ـ ١٩٦٦ ز کۆچی دوایی کردووه

وەستا ئەمینی وەستا حەسەن
١٨٩٠ز ـ ١٩٦٦ ز کۆچی دوایی کردووه

مەعرووف میرزا ئەحمەد (وەستا مارفە درێژ)

١٨٩١ ز لە دایك بووە

عەلی وەستا حەبیب

١٩٠٣ ز لە دایك بووە

عەلی وەستا حەسەن

ساڵی ١٩٠٣ ز لە دایك بووە

وەستا مەردان

نەقارەکان

١ – ئەحمەدی خانمێ
٢ – حەمەی سەکینە
٣ – مەحموودی حاجی بارام
٤ – عەبەی پیرێژن
٥ – فارسی نەقار
٦ – کەریمی عەبدوڵڵاّ بۆکانی
٧ – جەلالی تۆفیقەشەل
٨ – عەلی بوسکانی
٩ – شێخ عارف عەبدوڵڵاّ
١٠ – حەسەن ئاغا
١١ – ئەمین خا رەعنا
١٢ – مەلا فەرەج
١٣ – عەبدوڵڵای مام جواز
١٤ – سەعەزلە
١٥ – ئەحەکەللە
١٦ – فەتاح ئاغا
١٧ – صابر مستەفا
١٨ – مەلای نەقار
١٩ – ئەحمد محەمەدکەریم عازەبانی
٢٠ – صالح مستەفاسەعید

أ ئیٚبینی

ئەم نەقارانە کاریان ئەوەبوو ئەو خانوانەی کە پێشەکەیان بە بەرد دروست کردووە ـ سپیەمان بەچەکوش تاشیویانەو ڕێکیان کردوٚتەوە ، وەلەسەر گوٚنیا چوار گوشەیان کردووە . بەم جوٚرە بەردی مەڵکەندیان چاك کردووە . بەڵام بەردی سپی . لەگەڵ ئەوەشدا پێشەکەیان بە چەکوش بیراز دەکردو ڕیکیان دەخست ، ئینجا بەکاریان هێناوە ، بەڵام بەردی مەڵکەندی لەبەر ئەوەی زوٚر ڕەق بووە نەتونراوە وەك بەردە سپی‌یەکە ڕێك بخرێ

دارتاشەکان

دارتاش جاران زۆرشتیان دروست دەکرد کە ئێستا دروستی ناکەن‌و باوی نەماوەو لەبیرچۆتەوە ، بەڵام پیویستە زیندووبکرێنەوە یادگاری دار تاشەکانی جاران بریتی بوون لە

١ – سنووقی ئەشتەرخان بریتی بوو لەتەختەی داری گوێز بۆخشڵ‌و پارە ...

٢ – فەرەنگ سازی بریتی بوو لەدروستکردنی پەنجەرە بە تەختەی دارگوێزنەخش دەکرا بەبێ بزمار، شووشەی ڕەنگاو ڕەنگی تێهەڵ دەکێشرا ئیستاش لەهەندێ ماڵی قەدیم ماوە .

٣ – نەخش کردنی پێشی ئوتێل‌و ماڵان (باڵەخانە) بن میچی ماڵان نەخش‌دارو ڕەنگارو ڕەنگ‌و ساکار (سادە) .

٤ – دەرگاو پەنجەرەی نەخشدارو ساکارو دەرگای حەمام ...

٥ – کورسی‌و تەپڵەک‌و مێزی خرو هێلکەیی‌و قەنەفەی چایخانەو ماڵان

٦ – کورسی تەختەبەن لەهاوین‌دا لەحەوشە خێزان لەسەری دەنووست بەهۆی پەیژەیەکی بچووکەوە پیا سەر دەکەوتن .

٧ – دووتا بۆ سەر وڵاخ بۆهێنانی بەردی مەڵکەندی کە دوایی بوو بە چوار چێوەی عارەبانە کە دوو تایەیان لێدەبەست بە ئەسپ ڕایان دەکێشا بەردیان پێ دەهێنا

٨ – جەنجەرو شەن بۆگێرە کردنی خەرمان بۆ جیاکرد نەوەی گەنم‌و کایەکەی دوایی بەشەن بەبایان دەکرد .

٩ – دەرابەی دوکان‌و جامخانەی چایخانەو بۆدێی پاص قەمەرە .

١٠ – جۆلانەوبێشکەو بلوێرو ڕەورەوە بۆ پێگرتنی منداڵ .

١١ – کلکە خاکەنازو پاچ‌و بەفرماڵ‌و پەیژەو پنەو گەڵاکوتك کەبریتی‌بوو لە (دارێك کە بەرەو جل‌و بەرگیان پێ‌دەشۆری لەسەرکانی) باگردێن لەلادێ داری ئەستوریان دەهێنا لای دارتاش دەیان بڕی وخڕیان دەکردەوە .

١٢ – کورسی کورسی‌و چەرخ‌و فەلەك‌و ماین چەقەڵ بۆ یاری منداڵان لە ڕۆژانی جەژن‌دا

١٣ – مزراحو قۆرقۆرەو چوار چێوەی کوورەی ئاسنگەر (مووشەدەمە) تەختەی زینی ولاخ .
١٤ – سندوقی بوراق پێشەکەی نەخشکاریو رەنگاورەنگ بەوێنەی دولدولەکەی (ئەسپەکەی) ئیمامی عەلی ئاوێنەبەن بۆجلوبەزگو ، بوخچەیان تێدەخست لەباتی کەنتۆر .
١٥ – سندوقی هەزار پیشە بەکاردەهێنرا بۆ ئەسبابی چایی ...
١٦ – قاپقاپی نەخشداروساکار کچوژن لەماڵدا لەپێیان دەکرد
١٧ – کۆڵەکەی هەشتی بۆ پێشی هەیوانو لەگەڵ کاسەبەندی سەرکۆڵەکە . لەباتی پایە بۆ ژێر خانووی دارەرا بەکاریان دەهێنا هەروەها هەندێك دارتاش دارەمەیتو تەختەی مردوو شۆریان دروست دەکرد .

تێبینی

١ – زوربەی دارتاشەکان ئیشیان ئەوە بوو کە ئیشی خەراتییان دەکرد بۆ خرکردنەوەی پێچکەی کورسی ومزراحو بلوێروشتیتر ، ئالەتی خەرت بریتی بوو لە لوولەیەکی ئاسنو پارچە ئاسنێکی تر دوو شفرەی ئاسن لەگەڵ ژێ کەوان .

٢ – هەروەها هەندێ دارتاش ئیشی (شەقەومشاریان) دەکرد مشاری گەورەیان بەکاردەهێنا بەدووکەس داریان پێدا دەهێنا وەك داری (بیەکاژاو) پارچە پارچە تەنکیان دەکرد دەیاندا بەدار تاشی تر بۆ کەللەی هێلەك . دارتاشەکان پێیان دەوت «شەقەکێش» .

●

دارتاشەکانو شوێنەکانیانو

چیان دروستکردووە ...

١ - ئەمینی ئەحەی سورکە: گوزەری دارتاش‌و کۆ پان درووەکان لای مەحمود
شوکتی دانساز: بن میجی ماڵاننەخشدارو ڕەنگاوڕەنگ لەگەڵ فەرەنگی
سازی‌و دەرگاو پەنجەرە.
خەلفەو شاگرد کەریمی کوڕی ئیشی لەگەڵدا کردووە.
٢ - کەریمە گوڵ: بێشکەو بلوێرو مزراح‌و کورسی تەختە بەن: هەر خۆی بەبێ
شاگرد بووە.
٣ - محەی وەسمان: کورسی تەختەبەن‌و قەنەفەو تەپڵەك خەلفەو
شاگرد مەحموود تەوێڵەبی
٤ - حەمە زلە: بێشکەو جۆلانەو دەرگا: خەلفەو شاگرد.
عەلی خەپەی کوڕی ئیشی لەگەڵدا کردووە.
- حاجی مەحموود (خولەمامە) لەگەڵ قالەی حەسۆ شەریك بوون. پشتی
مزگەوتی خوخانەکان، هەر خۆیان بەبێ شاگرد.
٦ - ئەمینی عەمران
پشتی مزگەوتی خوخانەکان بێشکەو بلوێرو شەن‌و مزراح‌و کورسی‌ی چایخانە
نازانین شاگردەکانی کێ بووە.
ئەورەحمانی وەستا گورونی دارتاش دەڵێ: کچێکی هەبووە بەناوی (دولبەر)
هەر شاگردێ ئیشی لەلا دەکرد ئەی‌وت ڕۆڵە لەلام بمێنیتەوە دولبەرت
دەدەمێ .....
٧ - فەتاح چاوڕەش کانێسکان بازارە بچکۆلە، بێشکەو بلوێرو شەن‌و میزراحی
دروست دەکرد ...
٨ - ڕەشەی سورکە وردەکاری‌و دەسگیری دەکرد.

٩ – مارف پیلەوان   ناوبازار – خوار ئەحمەدی: بێشکەو بلوێرو شەنو قاپ قاپی ساکاری دروست دەکرد .. عەلی کوری لەگەڵی‌دا ئیشی دەکرد .

هەروەها ئەورەحمانی وەستا گورون دەڵێت: ئەمانەی سەرەوە باسمان کردن زۆر کۆنن، دارتاشی زەمانی عوسمانلین دوا بە دوای ئەمانە گوزەری دارتاشی‌لای کۆیان‌درووەکان لای مەحموود شەوکەتی دانسازەوەبوو .

١٠ – فەرەجی وەستا باشی (وەستاباشی دار تاشەکان‌بووە) . وەستا فەرەج لەم شتانەدا دەستێکی باڵای بوو   باڵەخانە – پێشی ئوتێل‌و ماڵان‌و بن میچی نەخشدارو رەنگاورەنگ‌و جەنجەرو دەرگاو پەنجەرەو کۆڵەکەی هەشتی‌و کاسەبەندی سەرکۆڵەکەو دووتای سەر وڵاخ‌و چوارچێوەی عەرەبانە بۆ هێنانی بەردی مەڵکەندی. هەر ئەم وەستایە پەیکەرێکی پڵنگی دروست‌کرد لەباخی میللی لە شوێنی بەرێوەبەری پەروەردەی سلێمانی دانراوەو کون کراوەو ئاویان بۆ راکێشاوە ، ئاوی پێدا هاتۆتە خوارەوە ، خەڵکی چوون بۆ سەیرکردنی ئەمەش لەدەورو بەری ساڵی ١٩٤٢ دا، هەروەها محاجەرەی دەورویشتی سەرای دروست کردووە شیشیان تێ هەڵکێشاوە ، لەسەر فەرمانی میجەرسۆن ئەسپێکی دروست‌کردووە لە ساڵی ١٩٢٦ دا لە زەمانی ئەحمەد بەگی متصرف بە پێنج روپیە، هێندە جوانی دروست کردبوو مێجەرسۆن ٢٠ روپیە بەخشیشی داوەتێ: خەلفەو شاگرد   شاگردی تایبەتی نەبووە بۆ هەر ئیشێکیش براکانی یان خەلفەیەك یارمەتی داوە .

١١ – وەستا حسین (حسەینە)ی دارتاش: جۆلانەوبێشکەو میزراح‌وشەن .

خەلفەو شاگرد   مەحموود قولی وشەریفی حاجی موحەممەد .

١٢ – حاجی حسین یابۆ : کورسی‌و تەپلەك ودوتای سەر وڵاخ‌و چوارچێوەی عەرەبانە بۆ هێنانی بەرد ، کورسیی نوستن ، تەختە بەن‌و چەرخ‌و فەلەك‌و ماین چەقەڵ‌و جۆلانەو رەورەوە .

خەلفەو شاگرد   رەئووفی مەلا عەبدوڵڵاو نووری سەعیدو فەرەجی زەریفی‌و باقیی شانەگەر.

١٣ – عەلی حەمەبۆر : قەنەفەو تەپلەك‌و بن میچی ماڵان‌و کورسی‌ی نوستن ،

تەختە بەن‌و بێشکەو جۆلانەو ڕەورەوە . خەلفەو شاگرد : قالەی دەروێش ڕەحیم‌و حەمە درێژو حەمە صالحە سوور .

١٤ – عەلی دابی : کوڵەکەی هەشتی ماڵان‌و کاسەبەندی سەرکوڵەکە. بن میچی ماڵان و کورسی نوستن – تەختەبەن‌و کورسی‌و تەپڵەک‌و بێشکەو ڕەورەوە ، کەللەی هێڵەك . خەلفەو شاگرد عارف مارف‌و حەمەلاو وعومەری ئەحمەد ئەمین .

١٥ – وەستا فەرەجی ئەمینی حەسەن دەرگاو پەنجەرەو بلوێرو شەن‌و میزراح‌و چوارچێوەی موشەدەمەی ئاسنگەر. خەلفەو شاگرد سید جالی خوشکەزای‌و عبدولی حاجی‌کریم وئەلەی هەمین‌وحسنی کوری وەستافەرج .

١٦ – مچەی حەمەبۆر بلوێرو میزراح‌و دەرابەی دوکان‌و دوتابی سەر ولاخ‌و چوارچێوەی عەرەبانەی بەردی مەلکەندی .

خەلفەو شاگرد عوسمانی سالە سوورو عەبەی کەریمی حور .

١٧ – وەستا محی‌الدین (محان) دەرگاو پەنجەرەو بێشکەو شەنی دروست دەکرد ...

خەلفەو شاگرد جەلالی حاجی حەسەن (جلال بلبل)

١٨ – حەمەی وەستا قادر : قاپ قاپ‌و چەرخ‌و فەلەك و ماین چەقەڵ‌و بەفرماڵ‌و گەڵاکوتك‌و ووردەکاری . هەر خۆی بەبێ شاگرد بووە .

١٩ – عەزەگەر بێشکەو میزراح . هەر خۆی بەبێ شاگرد .

٢٠ – وەستارەشید شەریف : (ڕەشۆکاو) بنمیچی ساکارو دەرگاو پەنجەرەو کورسی .

خەلفەو شاگرد نووری گوڵەو برایم تەگەرانی

٢١ – حەمە سەعید دارتاش‌و حسن ئێرانی شەریك بوون جۆلانەو قەنەفەو بۆدی پاص .

خەلفەو شاگرد عەبدوڵلا کوری وەستا حسن لەگەڵیان‌دا ئیشی کردووە ....

٢٢ – کەریم لادێ‌یی چەرخ‌و فەلەك ، ماین چەقەڵ ، بێشکەو میزراح‌و دەرابەی دوکان ...

خەلفەو شاگرد : فەرەج‌و فەتاحی کوڕی وەستا کەریم‌و عەبەی سلێمان‌و کەمالی عەزە شێت .

٢٣ – حەمەی غەفوور : دەرگای لادێ‌و پەیژەو بە فرمان .

خەلفەو شاگرد عومەری کوڕی ئیشی لەگەڵ‌دا دەکرد .

٢٤ – وەستا حەسەن برای وەستا فەرەجی وەستا باشی : دەرگاو پەنجەرەو بن‌میچی ماڵان‌و کورسی‌ی نوستن – تەختەبەن .

خەلفەو شاگرد حسین‌و جلال‌و جمالی کوڕانی وەستا حەسەن .

٢٥ – وەستا ئەحمەد برای وەستا فەرەجی وەستا باشی : دەرگاو پەنجەرەو بن‌میچی ماڵان و کورسی‌و قەنەفەو تەپڵەك ..

خەلفەو شاگرد : حەمە وکەریم‌و عەبدوڵڵا کوڕانی وەستا ئەحمەد .

٢٦ – وەستا محی‌الدین قاپ قاپی نەخشدار بەقەڵەمی ئاسن نەخشی لێ‌دروست دەکرد، یەکەم وەستای قاپ‌قاپ بووە کە کەرکوکی‌یەکان هاتون لە مەوە فێری ئەو نەخشە بوون .. هەر خۆی بەبێ شاگرد بووە .

٢٧ – حەمەی قاپ قاپ : ئەمیش هەرقاپ قاپی دروست‌دەکرد ...

خەلفەو شاگرد : بورهانی کوڕی لەگەڵیدا ئیشی دەکرد .

٢٨ – وەستا شەریف : یەکەم کەس بووە سندوقی بوڕاق دروست دەکرد بە بازارا دەگەڕا ، هاواری دەکرد بەسێ ڕوپیە = (٢٢٥ فلس) . هەر خۆی بەبێ شاگرد بووە .

٢٩ – وەستا عەبدوڵڵا فەتاح سنووقی بوڕاق، قاپ‌قاپ . هەرخۆی بەبێ شاگرد بووە .

●

دارتاشەکانی گوزەری هەلاجەکان

(کۆڵانی بەردەم قەیسەری نەقیب، لای مزگەوتی عازەبانی)

٣٠ – حاجی مەحموودی ئەوڵاسوور : باشترین دارتاش بووە فەرەنگی سازی‌و پێشی ماڵان‌و ئوتێل‌و باڵەخانەو بن میچی ماڵان، نەخشدارو ڕەنگاوڕەنگ . دەرگاو کۆڵەکەی هەشتی و کاسە بەندی سەرکۆڵەکە .

خەلفەو شاگرد : فەرەج‌و عەبدوللاو عوسمانی کورانی وەستا مەحموود .

٣١ – حاجی عومەر : بێشکەو بلوێرو قەنەفەو کورسیی تەختە بەن . خەلفەو شاگرد : عەبەو حەمەی کوڕی ئیشیان بۆ دەکرد ..

٣٢ – حەمەی حاجی ملا ئەحمەد تایەی عەرەبانەی یایلی دروست دەکرد لەگەڵ وردەکاری . هەرخۆی بەبێ شاگرد بووە .

٣٣ – عەلی وەستا بستە : بەفرماڵ ، کلکەپاچ ، خاکەناز ، باگردین‌و وردەکاری .

خەلفەو شاگرد : عەبەرەش‌و عوسمان کوڕی

(گوزەری پشتی خانەسووتاو)

٣٤ – حاجی مەحموود: بێشکەو شەن ...

خەلفەو شاگرد : نووری کوڕی ئیشی لەگەڵدا دەکرد ...

٣٥ – حاجی فتح‌الله برای حاجی مەحموود بێشکەو بلویرو شەن هەرخۆی بەبێ شاگرد ..

٣٦ – غەفووری حەمە شوان : دەرگاو پەنجەرەو بێشکەوشەن هەرخۆی بەبێ شاگرد بووە .

٣٧ – فەرەجی حاجی مەحموود و ئەحمەدی حاجی محمد شەریك بوون لای حەمامی شێخ مارف. بن میچی ماڵان نەخشدارو ڕەنگاوڕەنگ و دەرگاو پەنجەرە .

خەلفەو شاگرد حەسەنی قالە ، فەرەجی ئەلەسنەبی ، عەلی وەستا مەردان ، عەزیزی کوڕی وەستا ئەحمەد ، ئەحەی حەسەن ڕەشاش .

٣٨ – وەستا فەرەجی مەلا: بەردەم بازاڕی زێوەر تەختەزینی وڵاخ: هەزارپیشە بۆ ئەسبابی چاپی ..

خەلفەو شاگرد عەلی‌و بەکری کوڕی ..

٣٩ – کەریمی مەلا عەبدوللا بەردەم بازاری شووشە ، دەرگاو پەنجەرەو کورسی‌و بێشکەو بلوێر .

خەلفەو شاگرد صەلاحی کوڕی‌و عوسمانی برازای وستار عەبدوللا .

٤٠ – حاجی ئیبراهیم دەبۆکە پشتی باتا ، جادەی مەولەوی : شەقەکێش‌و کەلەی هێلکی دروست دەکرد ..

خەلفەو شاگرد عەباسی مەلابرایم . و حەمە درێژ .

٤١ – ئەحمەدی شەقامی مەولەوی زۆر پردەکە دەرگاو پەنجەرەو بن‌میچی ماڵان‌و بێشکەو مزراح .

خەلفەو شاگرد ڕەزای برازای‌و عەلی مەلاو ڕەئووفی مەلا سەعیدو مارف ئەحمەدو عەبەی حەمدی .

٤٢ – وەستا عارفی حاجی مارف بەرامبەری مەکتەبی گۆیژە ... دەرگاو پەنجەرەو کورسی سەفەری دروست‌دەکرد ..

خەلفەو شاگرد : فەرەجی حەمە هەورامی‌و عەلی یاقووب

٤٣ – ئەحەتێلاً لای مەیدانی دارە سپی‌یەکە بەرامبەر ماڵی بابا عەلی شێخ مەحموود . کلکە خاکەنازو پەیژەو باگردێن‌و بەفرماڵ‌و گەلاًکوتکی دروست‌دەکرد . هەرخۆی بەبێ شاگرد بووە .

٤٤ – فەرەجی قالە پەرۆ : شەن‌و وردەکاری بۆ ماڵان (دەسگیر) هەرخۆی .

٤٥ – وەستا قادر : شەقامی کاوە پنەوکلکە پاچ‌و خاکەناز ... خەلفەو شاگرد : حەمەو کەریم‌و حەمە صاڵحی کوڕی ...

٤٦ – ئەورەحمانی وەستا گورروون شەقامی مەولەوی بن میچی ماڵان ، نەخشدارو ڕەنگاورەنگ‌و کۆڵەکەی هەشتی‌و کاسەبەندی سەرکۆڵەکەو قاڵبی چەتری نۆبەچی‌و قاڵبی حەوزی فوارەو دەرگاو پەنجەرە .

خەلفەو شاگرد ئەورەحمانی مەلاعەلی ، شەوکەت مەحموود ، حەسەنی نالە باخی‌و عوسمانی وەستا مەردان ، خولەی شێخ ڕەحیم ...

٤٧ – فەرەجە سوور : بەرامبەر مەکتەبی گوێژە ... بنمیچی ماڵان نەخشدارو ڕەنگاوڕەنگ‌و دەرگاو پەنجەرە ... خەلفەو شاگرد : مەحموودی ئەحە ڕەش‌و ئەحمەدی مەلاحسێن .
٤٨ – فەرەجی فاتیلیێ شەقامی مەولەوی ژێر پردەکە : دەرگای لادێ‌و وردەکاری هەرخۆی بەبێ شاگرد .
٤٩ – بەجید شەمەبی لای حەمامی غەفوور ئاغا بەرخانەقا. کورسی‌و تەپڵەك‌و کەللەی هێلەك‌و دەرگای حەمام خەلفەو شاگرد عومەرو عەلی کوڕانی وەستا مەجید .
٥٠ – کەریم دارسەلیم مەیانی برنجەکە . شەقەکێش کەللەی هێلەك‌و بێشکە .
خەلفەو شاگرد بەکرو عومەر کوڕانی وەستا کەریم، ئیسماعیل عەزیز .
٥١ – حەمەی سنوق، شەقامی کاوە : سنوقی بوراق وقاپ‌قاپ : خەلفەو شاگرد : عەلی وعوسمانی کوڕی .
٥٢ – سەید جەلال سنوقی بوراق‌و چوارچێوەی وێنە لەپێشدا لەصابونکەران خوار مزگەوتی سەید حەسەن ، دوایی هاتە بەر دەرکی سەرا هەر خۆی ئیشی دەکرد ....

٥٣ – حاجی حەسەن موراد مێزو کورسی‌و تەپڵەك‌و قەنەفەو تاقی موبێلەو کەنتۆر ، شوێنەکەی لەخوار گەراجی حەمەی فەرەجە فەنی‌یەوە .
خەلفەو شاگرد جەلالی حەسەن میرخان‌و مارف ئەحمەد .
٥٤ – حەمە خرەو عەبەی حەمەگوێژە : شەریك بوون شەقەکێش‌وکەللەی هێلەك .
خەلفەو شاگرد : ئەحمەدو مەحموود کوڕانی حەمە خرە ..
٥٥ – فەرەجی وەستا گوروون : شەقامی مەولەوی : بنمیچی ماڵان نەخشدارو ڕەنگاوڕەنگ‌و قەنەفەو دەرگاو پەنجەرە. خەلفەو شاگرد : حەمە ڕەباتی، حەمەی مەلاصابر : حەمەی خولە سنەیی، عەلی فەرەج ، فوئادی حاجی‌و ڕەفیقی سەلە .
٥٦ – عەبدوڵلای حاجی عومەر : صابونکەران بن میچی ماڵان نەخشدارو

ڕەنگاوڕەنگ و دەرگاو پەنجەرە ، خەلفەو شاگرد: حەمەی ڕەسول ، عەبدولی حاجی کەریم و تۆفیق دەروێش عەلی .

٥٧ – ئەلەی هەمین : (علی نجار) بەرامبەر ماڵی بابا عەلی دەرگاو پەنجەرە ..
خەلفەو شاگرد : عومەرو ئەنوەری کوڕی ..

٥٨ – مەحموودی ئەحەرەشی دەباغچی بەرامبەر سەرا شوێنی بانقی رافیدەین. بن میچی ماڵان ودەرگاو پەنجەرەو مێزی هێلکەیی وجامخانەی دوکان و کورسی ی سەفەری. خەلفەو شاگرد : حەسەنی حەمە سوورو غەفووری حەمەکە .

٥٩ – عەبدوڵڵا حەمدی: شەقامی مەولەوی سەرپردەکە. دەرگاو پەنجەرە ...
خەلفەو شاگرد: سالەی حەمدی برای .

٦٠ – ئەورەحمانی مەلاعەلی: شەقامی مەولەوی پشتی مزگەوتی شێخ سەلام ، دەرگاو پەنجەرەو بن میچی ماڵان (ساکار) خەلفەو شاگرد شێخ حەسەن ، عەباسی مەلابرایم ، خولەی شێخ ڕەحیم ، ئەحە ئێرانی .

٦١ – حەسەنی قالە لای حەمامی شێخ مارف ، بێشکەو بلوێرو میزراح و بۆدی پاص و دەرگاو پەنجەرە .
خەلفەو شاگرد: قالەسوور ..

٦٢ – وەستا مارف ئەحمەد : بەرامبەر قاپی چلی سینەمای ڕەشید: دەرگاو پەنجەرە. هەر خۆی بەبێ شاگرد .

٦٣ – وەستا حەمە ئەمین کوردە : تەنیشت دەرگای مزگەوتی گەورە .
ئیشی : خەراتی دەکرد ، میزراح و قۆرقۆڕەو بەکرەی نیرگەلەی دروست دەکرد ...

سەرچاوەکان :

١ – ئەورەحمانی وەستا گورون
٢ – مەحموودی ئەحەرەشی دەباغچی
٣ – عوسمانی سالە سوور .

●

دارتاشەکان

حاجی مەحموودی ئەولا سوور (وەستا باشی)

١٨٧٠ز - ١٩٥٢ ز کۆچی دوایی کردووە

وەستا رەشید شەریف عەبدوولرەحمان

(رەشۆکاو) ١٩٠٨ ز لەدایک بووە

وەستا ئەورەحمانی وەستا گوروون

١٩٠٧ ز لە دایک بووە

وێنەی دوکانی دارتاشی لە کاتی نیش کردندا   خاوەن دووکان: عارفی حاجی مارف و فەرەجی حاجی مەحموودی ئەولاسوور   لە ١٠ ,١٩٥٢/٨ ز دا گیراوە

کەریم ئەمین سلیمان
(کەریمی دار سەلیم) دارتاش

وەستا حەسەنی دارتاش

● ئاسنگەرەکان ●

شوێنی ئاسنگەرەکان پشتی قەیسەریی وەسمان پاشا تەنیشت خومخانەکان .. ئاسنگەرەکان ئەم شتانەی خوارەوەیان دروست دەکرد .....

١ – گاسن ..

٢ – تەوراس ...

٣ – تەور ..

٤ – خاکەناز ..

٥ – پاچ ...

٦ – بێڵ ...

٧ – چەکوش ....

٨ – داس ...

٩ – سێپایچێشت ...

١٠ – برنگ (بۆ برینی مووی مەڕو بزن)

١١ – جەنجەر بۆ ورد کردنی دەغڵو دان

١٢ – چەقۆ ....

ناوی ئاسنگەرەکان

١ – ئەحەی گۆزەڵ

خەلفەو شاگرد   عەلیو.عەبەی کوڕی .

٢ – ئەورەحمانی خامە

خەلفەو شاگرد   کوڕەکانی خۆی ئەحمەدو حەمەو عەلی

٣ – مەلا فتاح ؛

خەلفەو شاگرد : حەمە جەزاو حەمە ڕەزای کوڕی و بلە شەلی برازای ...

٤ - حاجی صالح:
خەلفەو شاگرد عەلیو عومەر کەبرابوون
٥ - وەستا ڕەزا
خەلفەو شاگرد وەستا عومەر ، ڕەفیق وتۆفیق کە برا بوون
٦ - وەستا عەباسی خورشە
خەلفەو شاگرد ئەحمەدو عەلی وحەمە حەولۆ کە کوڕی وەستا عەباس خۆی
لەگەڵ عەبەی ئایشێو عومەری مەجید .
- شێخ فەرەجی ئاسنگەر: خەلفەو شاگرد: شێخ برایمو شێخ جلالی کوڕی
لەگەڵ خالە ڕەجەب وە خەلفە طەو کەریم شایەرو عەلی سمێڵ
- حەمەی ڕەنان
خەلفەو شاگرد کەمالو جەلالی کوڕیو حەسەن ماشاءالله ...
٩ - شێخ حسینی ئاسنگەر. خەلفەو شاگرد ڕەحیمی مەلاعەلیو ڕەشە کەچەڵ
١٠ - حەمە سەرپێچ خەلفەو شاگرد جەزای کوڕی ئیشی بۆ دەکرد
١١ - کەریمە کوێری ئاسنگەر: خەلفەو شاگرد حەمەی کوڕی ئیشی بۆ دەکرد .
١٢ - مامە عەزەی چەقۆگەر: هەر خۆی چەقۆی دروستدەکرد .
١٣ - حاجی محی الدینی چەقۆگەر . هەر خۆی چەقۆی دروستدەکرد .
١٤ - وەستا سمایل
خەلفەو شاگرد عوسمانو عومەری کوڕی .
١٥ - حاجی فەرەجی ئاسنگەر: خەلفەو شاگرد: مەلانە جمەدینی کوڕی وکەریمو
ئەورەحمان کوڕانی مەلا نەجمەدین .
١٦ - حەمەی ئەمینی زێنێ
خەلفەو شاگرد حەمەی ئەوڵاو قالە کەچەڵ، خولەو بلەی حەلاو
١٧ - ئەحەی خانم: خەلفەو شاگرد حەمەی کوڕیو عارف وەلی .
١٨ - حەمە ڕەشید ئاسنگەر: خەلفەو شاگرد: نووری وجەمالی کوڕی .
١٩ - وەستا غەفوور :
خەلفەو شاگرد : نووریو ئەمینی کوڕی

٢٠ -وەستا ئەورەحمانی عەلی
خەلفەو شاگرد عوسە کۆلۆو کەولوس
٢١ - حەمەی مامەسەن. خەلفەو شاگرد حەمە خولەخولەو عەبەی فاتە
٢٢ - خەلفە طە
خەلفەو شاگرد: حسینی حەمە ڕەزاو بەکرە کونج.
٢٣ - وەستا عومەر
خەلفەو شاگرد حەمەو ئەحمەدی کوڕی لەگەڵ حسەی بەکر.

سەرچاوە
١ - ئیبراهیم شێخ فەرەج ئاسنگەر
٢ - جەلال شێخ فەرەج ئاسنگەر

●

تەنەکەچی یەکان

ئەمانە بەزۆری مقەلیٚو مەقاش و سەماوەرو بۆری سەمارەرو رەحەتیو قەعەدەو زۆپای داریان دروستکردووە ..... تەنەکەچی یەکان ئەمانەبوون

١ – وەستا محی الدینی تەنەکەچی : نزیك قەیسەریی نەقیب بەرامبەر خەلفە فەرەجی کەبابچی ...
خەلفەو شاگرد جەلال و عومەرو عوسمانی کوری لەگەلیدا ئیشیانکردووە
٢ – وەستا حاجی مەلافەرەجی تەنەکەچی بەرگومرگە سووتاو خەلفەو شاگرد حەسەنو موحەممەدی کوری لەگەلٚ دەرویٚشی عەزەلوت براو ئیشیان لەگەلٚدا کردووە ...
٣ – وەستا حاجی حەمە عەلی ی تەنەکەچی تەنیشت حەمامی شیٚخ مارف ...
خەلفەو شاگرد عوسمانو بەکرو تایەری کوری ئیشیان لەگەلٚ کردوو ە .
٤ – وەستا محەی دەرویٚشی تەنەکەچی بەردەمی خانی محەی دگل . خەلفەو شاگرد : مەحموودی چاومار و ئەحمەدی موحەممەد شاگردی بوون .
– وەستا حاجی قالە شەکە خوار مەیدانی ماستەکە. خەلفەو شاگرد واحیدو عەلەشەل و حەمکولٚ شاگردی بوون .
٦ – وەستا ئەحە رەشیی تەنەکەچی لای خەلفە فەرەجی کەبابچییەوە .. خەلفەو شاگرد حەمە تۆفیق برازایو عەبودیو عەزەی حەمەی ئەولیٚ وکەریمی عەبەخرەو حەمەی مەلا شاگردی بوون .
٧ – وەستا بلەی پیرۆت. خوار حاجی عەلی ماستاو نزیك قەیسەریی نەقیب .
خەلفەو شاگرد صالحی پیرۆتی برای بەناوبانگ بە (کەرەی تەنەکەچی) لەگەلٚ جەلالی کوریومچە کەچەل ئیشیان بۆکردووە ..
٨ – وەستا مستەفای تەنەکەچی نزیك مەلاعەلی صەحاف .. خەلفەو شاگرد محی دینی غەریبی زاوای وحەسەن رەشید ..

٩ – وەستا رەحیم کەوگیر: بەرئەسحابە سپی .
فارس ناوێك شەریکی بووە وئیشی لەگەڵدا کردووە ..
١٠ – وەستا ئەحەی مام ڕیش . خەلفەو شاگرد ئەحمەدموحەممەدو حەسەنە شەڵو سەعید مەجید شاگردی بوون .
١١ – وەستا ئەحمەدی حاجی مەحموود خوار مەکتەبی گۆیژە. خەلفەو شاگرد ئەنوەرو ئەکرەمو حەمە سوور شاگردی بوون
١٢ – وەستا فەتحوللا شەل تەنیشت بلەی پیرۆت هەرخۆی بەبێ شاگرد ...
١٣ – وەستا حەمەی غەفوور: تەنیشت حاجی دەرویشی قەصاب. خەلفەو شاگرد ئەجۆلو ئەنووەری برای شاگردیبوون .
١٤ – وەستا ئەحمەد محي‌الدين: مەیدانی ماستەکە. کەریمی برای ئیشی لەگەڵدا دەکرد

١٥ ـ وەستا جەلال: بەر ئەسحابە سپی.
خەلفە شاگرد: کەمالی کوری ئیشی لەگەڵدا کردووە.

١٦ ـ وەستا غولام: سابوونکەران.
هەرخۆی بەبێ شاگرد.

سەرچاوە
عومەری وەستا محي‌الدینی تەنەکەچی.

ئاسنگەرو تەنەکەچی‌یەکان

شێخ عەرەبی ئاسنگەر

١٨٩٤ ز ـ ١٩٥٩ ز کۆچی دوایی کردووە

مەلا فەتاح قادر ئاسنگەر

١٩٠٠ ز ـ ١٩٧٠ ز کۆچی دوایی کردووە

شێخ حەسەنی ئاسنگەر

سالّی ١٩٠٠ز لەدایك بووە

حاجی عەلی تەنەکەچی

دوکانی وەستا محی‌الدین عارفی تەنەکەچی

١٩٠٢ ز - ١٩٧٢ ز کۆچی دوایی کردووە

ئاسنگەر خانەی کۆن

●بەرگ دروەکان●
(خەیاتەکان)
(جلی کوردی ژنان وپیاوان)

١ – بەرگدروو حاجی ڕەشیدی وەسمان چاوەش خوار حەوزەکە ، کەواو سەڵتەی دەدووری ... محەیدگل خەلفەی بووە ...
٢ – حاجی صالحی دەروێش سەمین قەیسەریی نەقیب کەواو سەڵتەی دەدووری .
٣ – بەرگدروو حاجی عەزیزی ئاغال قەیسەریی نەقیب کەواو سەڵتەی دەدووری .
٤ – بەرگدروو فەرەج فەتاح چوارتایی قەیسەریی وەسمان پاشا
٥ – بەرگدروو حاجی مەلا خالد خوار حەوزەکە ، قوماشی فاصۆنی فرۆشتووە سەڵتەی ژنانو پیاوانی دووریوە ...
٦ – بەرگدروو حەمەسەعیدی حەمەی حاجی بەرحەوزەکە کەوای ژنانو پیاوانی دەدووری ...
خەلفەو شاگرد حەمەی فەرەجە فەنیو حەمەی تۆفیقو مەلایاسینو حەمەی میسری .
٧ – بەرگدروو سەعەی مالەی وەنەوش : بەر حەوزەکە ، ئەم پیاوە باشترین کەوای پیاوانی دووریوە ، بەناوبانگ بووە کەوایەك بە ١٥ ڕۆژ تەواو دەکات هەرخۆی بەبێ شاگرد ...
٨ – بەرگدروو ڕەشەی کەلاوەکە هەموو جۆرە بەرگێکی دەدووری هەرخۆی لەماڵەوەئیشی دەکرد ...

٩ – بەرگدروو حاجی پەتول   قەیسەریی وەسمان پاشا ، تەنها سەڵتەی سیمداری دەدووری ...
خەلفەو شاگرد :کەریمو رەئووفی فەرەجە فەنی ،لەگەل حەمە سەعیدی کوری .
١٠ – بەرگدروو فەرەجی صاڵح قجول   قەیسەریی وەسمان پاشا کوڵۆنجە وەك سوخمەی قۆڵداربووە ، ناودار بووەو ئەستوور بووە   بەزۆری ئافرەتی لادێ لەبەری دەکرد ... ئەم وەستایە سوخمەی ئافرەتی ناوداری دەدووری لەگەڵ کورتەك بۆ پیاوان .
خەلفەو شاگرد   عەلیو عومەری کوری لەگەڵ دەروێشی عاسەی زبە
١١ – بەرگدروو حاجی صالحی زەریفیێ قەیسەریی وەسمان پاشا ، خەیات بازرگان بوو . واتە جلو بەرگی حازری دەفرۆشت ، لەگەل ئەوەشدا بازرگان بووە
خەلفەو شاگرد   خەلفە کەریمو حەمەی مەلاحسین .
١٢ – بەرگدروو حاجی قادری صاڵح   قەیسەریی وەسمان پاشا   ئەمیش خەیاتو بازرگان بووە ..
خەلفەو شاگرد عومەری کوری ئیشی بۆ دەکرد ...
١٣ – بەرگدروو محەی هەمزاغا   خوار حەوزەکە ، کەوای ژنانو پیاوانی دەدووری هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٤ – بەرگدروو حاجی عەزەمێروو: خوار حەوزەکە بەرامبەر ئەحمەدی وبرای ئەحمەدی بووە .. سەڵتەی پیاوانی دووریوە هەرخۆی بەبێ شاگرد .
١٥ – بەرگدروو حەمەی مەکینە   قەیسەریی وەسمان پاشا ، سەڵتەی سیمداری ژنانی دووریوە ..
خەلفەو شاگرد : کەمالو عومەرو عوسمانی کوری ئیشیان بۆکردووە ...
١٦ – بەرگدروو سەعەی مەکینە   قەیسەریی وەسمان پاشا. ئەمیش هەر سەڵتەی سیمداری ژنانی دووریوە .
١٧ – بەرگدروو قالە سمێڵێ   خوار حەوزەکە : کەوای ژنانی دووریوە هەر خۆی بەبێ شاگرد .

١٨ – بەرگدروو حاجی صالحی مەڵکەندی : قەیسەریی وەسمان پاشا . ئەمە خەیات بازاڕیبووە ، مراخانی ناوداری دەدووری ، بەحازری دەیفرۆشتەوە بەخەڵکی دەرەوە. عوسمانی کوڕی ئیشی بۆ کردووە .

١٩ – بەرگدروو حاجی مەلا مارفـو وئەورەحمانە‌ خرە : پێکەوە شەریك بوون قەیسەریی وەسمان پاشا کورتەکیان ئەدووری ، ناودار ، لۆکەیان تێ‌ئەکرد بۆ پیاوان لەگەڵ لبادی منداڵ .

٢٠ – بەرگدروو حاجی محەمەدەخیلە ناوەدەرگای قەیسەریی وەسمان پاشا ، خەیات بازرگان بووە لە لاوەئیشیان بۆ دەکرد ئەم بەحازری دیفرۆشتەوە .

٢١ – بەرگدروو قالە کلتوور : قەیسەریی وەسمان پاشا ... ئەمە هەرکلتووری ژنانی دووریوە ، کە بریتی بووە لەکیسەیەکی بچکۆلە ژنان کلیان تێ دەکردو چاویان‌پێ دەرشت لە بری مکیاجی ئیستاکە .

حەمە سەعیدی کوڕی ئیشی لەگەڵدا دەکرد ...

٢٢ – بەرگدروو محە بێ‌سمێڵ : ئەمە خەیات بازاڕی بووە بۆیان دەدروو ئەم بەحازری دەیفرۆشتەوە ، بەزۆری شەرواڵو مرادخانی فرۆشتووە ، خەلفەو شاگرد : صابیرو برایم ومەجیدی کوڕی ئیشیان لەگەڵدا کردووە ..

٢٣ – بەرگدروو عەبدو للای حاجی صالحی مەڵکەندی : برای محەی بێ‌سمێڵ قەیسەریی وەسمان پاشا ئەم پیاوە بەس لبادی منالآنی درووە ..

٢٤ – بەرگدروو وەستا رەشید بانەیی : قەیسەریی وەسمان پاشا ، شەرواڵ ومراخانی ناودارو بێ‌ناو لەگەڵ درووێ رانکوچوغەدا ..

خەلفەو شاگرد : خەلفە ئەحمەدی زاوایو عوسمانی حەمەنادرو عوسمان سەیوانیو عەزەی دەروێش گرمەو عوسمانی خەیات (گۆرانی‌بێژ) ....

٢٥ – بەرگدروو حەمەحسینی بانەیی : قەیسەری نەقیب شەرواڵو مراخانی ناودارو بێ‌ناوی‌دەدرووە ...

خەلفەو شاگرد : عوسمانی کوڕی ئیشی لەگەڵدا دەکرد .

٢٦ – بەرگدروو حەسەنی بانەیی: قەیسەریی وەسمان پاشا ، شەرواڵو مراخانی ناودارو بێ‌ناوی دەدروو. خەلفەو شاگرد عەبە بانەیی .

٢٧ – بەرگدروو عەباسی کەریمە مشکە   قەیسەریی غەفوور ئاغا . کەوای ژنانی
دrووە . ئەم پیاوە جەراحیش بووە . خەلفەو شاگرد   حسێن ئەحمەد عەلی
لابووە .
٢٨ – بەرگدروو محەی می‌فنجان   قەیسەریی غەفور ئاغا ، کەوای ژنانو لبادی
منالانی دەدروو هەرخۆی بەبێ شاگرد . ئەم پیاوە کۆترباز بوو ، زۆر کۆتری
جوانی لە دوکانەکەیدا ڕاگرتبوو لبادی مندالان لەسەر شێوەی پالتو ناودار
لۆکەیتی دەخرا .
٢٩ – بەرگدروو کەریم پەری : قەیسەرەیی وەسمان پاشا   کەوای ژنانو پیاوان
لەگەلْ سوخمەو مراخانی درووە ، جەلالی کوڕی ئیشی بۆ کردووە .
٣٠ – بەرگدروو حاجی ئەورەحمانە خڕە : قەیسەریی نەقیب ئەم پیاوە هەموو جۆرە
جلوبەرگێکی دەدروو جەلالی کوڕی ئیشی بۆ کردووە .
٣١ – عارفی عەزە دەروێش   :قەیسەریی غەفوور ئاغا کەوای ژنانی دەدروو محەمەد
ناوێك ئیشی لەگەلْدا کردووە .
٣٢ – بەرگدروو حاجی عەلی عەباسی کەریمە مشکە: قەیسەریی نەقیب کەواو
سوخمەی ژنانی درووە ، هەرخۆی بەبێ شاگرد .
٣٣ – وەستا ئەحەی چەکوش ولیرە قەیسەریی وەسمان پاشا کەواو سوخمەی ژنانو
چاکەتی منالان – ناودار. هەر خۆی بە بێ شاگرد.
٣٤ – بەرگدروو مەجید ڕەحیم   قەیسەریی غەفوور ئاغا ، شەروالْو مراخانی
ناوداری دەدروو .
خەلفەو شاگرد   حسێن ئەحمەد عەلی ئیشی لەگەلْ کردووە .
٣٥ – بەرگدروو فەرەجی ئەحەی لاچۆ : کەوای ژنانی دەدروو لە مالّی خۆیدا .
٣٦ – بەرگدروو سەعەی کۆیخا ئەلیاس   خوار حەوزەکە کەوای ژنانو پیاوانی
دەدروو .
خەلفەو شاگرد : مچەسیس ئیشی بۆکردووە .
٣٧ – وەستا خولەشەلە خەیات: مەزادخانەکە. کەواو سوخمەی ژنانی دەدروو.
خەلفەو شاگرد: ئەحمەد (کەرەی خەیات) ئیشی بۆ دەکرد.

٣٨ وەستا حاجی عەلی حەمە دێز: قەیسەریی نەقیب کەواو سوخمەی ژنانی دەدروو. هەر خۆی بەبێ شاگرد.

٣٩ عەلی حەمەبۆر: قەیسەری وەسمان پاشا. کەواو سوخمەی ژنانی دەدروو. هەر خۆی بەبێ شاگرد.

٤٠ – وەستا حەمەی مەلا: قەیسەریی وەسمان پاشا. سەڵتەی پیاوانی دەدروو هەرخۆی بەبێ شاگرد.

٤١ وەستا فەتاحی سەلیم: قەیسەریی نەقیب. مراخانی ناوداری دەدروو. هەرخۆی بەبێ شاگرد.

٤٢ وەستا خالید: بازاڕی ئەحە بچکۆل. تەنها کەوای ژنانی دەدروو هەرخۆی بەبێ شاگرد.

٤٣ – وەستا کەریمی جاو، خوشکەزای ئەحەی جاو. قەیسەریی غەفوور ئاغا کەوای ژنانو پیاوانی دووریوە.

٤٤ وەستا ڕەشید باوکی حەمە ئیسقان: قەیسەریی نەقیب چاکەتی لۆکەی منالآنی دەدروو (کولۆنجە) هەرخۆی بەبێ شاگرد.

٤٥ وەستا ڕەحمانی بانەیی: خوار قوتابخانەی گوێژەی کوڕان. ڕانکو چۆغەو شەرواڵ و مراخانی دەدروو.

خەلفەو شاگرد:

کوڕەکانی خۆی ئیشیان بۆکردووە. میرزا عەلیو میرزا ساڵحو وەستا موحەممەد.

٤٦ – وەستا مەلاسەعیدە شەل: قەیسەریی وەسمان پاشا. ئەم پیاوە خەیات بازاڕی بووە. هەموو جۆرە جلوبەرگێکی بە حازری دەفرۆشت. مەلاعەبدولی کوڕی ئیشی بۆ دەکرد.

٤٧ – وەستا حاجی عەبدوللای شاڵی: بازاڕی محەی دگل. ڕانکو چۆغەی دەدروو.

خەلفەو شاگرد: حەمەی کوڕی لەگەڵ کەماڵ حەمە فەرە ج.

٤٨ – وەستا حاجی موحەممەدی سەڵطە: قەیسەریی وەسمان پاشا. ئەم پیاوە

قوماشی فاصۆنی فرۆشتوه. وەسەڵتەی پیاوانو ژنانی درووه. حاجی مەجیدی زاوای لەگەڵیدا ئیشی کردووه.

٤٩ – وەستا حاجی ئەحمەدی کەریم ئاغا: بەرحەوزەکە.
قوماشی فاصۆنی فرۆشتووەو سەڵتەی پیاوانو ژنانی درووه

٥٠ – وەستا حاجی نووریی کەریم ئاغا: خوارحەوزەکە قوماشی فاصۆنی فرۆشتووه وەسەڵتەی پیاوانو ژنانی درووه. کەریمی ڕەشەی ناسك ئیشی بۆکردووه.

٥١ – وەستا عەبەی مەلا ڕەشید: قەیسەریی وەسمان پاشا. خەیات بازرگان بووه، واتا جلی کوردی پیاوانیان دەدروو وه بە حازری دەی فرۆشتەوه. بازرگانیش بووه. عومەری برای لەگەڵیدا ئیشی کردووه.

٥٢ – وەستا عومەر دوو ونیو: قەیسەریی وەسمان پاشا کەواو سوخمەی ژنانی درووه.
هەر خۆی بەبێ شاگرد.

٥٣ – بەرگدروو شێخ مەحموود: قەیسەریی نەقیب.
کەواو سوخمەی ژنانی دەدروو. هەرخۆی بەبێ شاگرد.

٥٤ – بەرگدروو خولەی گوڵناز: خوار بازاڕی ئەحە بچکۆل. بەرامبەر ئەحمەدی، کەوای ژنانی دەدروو. حەمە بچکۆلی خوشکەزای ئیشی بۆ دەکرد.

٥٥ بەرگدروو مەحەممەد ڕەباتی: قەیسەریی وەسمان پاشا کەواو سەڵتەی پیاوان وکەواو سوخمەی ژنانی دەدروو خەلفەو شاگرد: هەردووکوڕەکەی ئەورەحمانە شەلو قادر برسی لەگەڵ شێخ محمدی هەرسێنو ئەحە نەبەرد دا.

٥٦ بەرگدروو عەبەی مەکینەچی: قەیسەریی وەسمان پاشا سەڵتەی پیاوانو ژنانو کەوای پیاوانو ژنانی دەدروو.

٥٧ بەگدروو مام برایم: قەیسەریی وەسمان پاشا. کەواو کورتەکی دەدروو. هەرخۆی بەبێ شاگرد.

٥٨ – بەرگدروو ڕەشەی حەمە سوور: قەیسەری وەسمان پاشا کەواو سەڵتەی پیاوانی دەدروو. هەر خۆی بەبێ شاگرد.

٥٩ - بەرگدروو صوفی موحەممەد: کۆلانی لای ئاسنگەرەکان ئەم پیاوە خەیات
بازرگان بووە. ئەحمەدی کوری ئیشی بۆ دەکرد.
٦٠ - بەرگدروو شێخ مستەفای باراوی: قەیسەریی وەسمان پاشا شەروالو
مراخانیو کەواو سەڵتەی ژنانی دەدروو. خەلفەو شاگرد: شێخ ئەحمەدو شێخ
عومەری کوری ئیشیان بۆ کردووە.
٦١ - بەگدروو رەشەگاور: قەیسەریی وەسمان پاشا کەواو سەڵتەو شەروالو
مراخانی دەدروو.
خەلفەو شاگرد: برایمو تەهای کوری ئیشیان بۆ کردووە،
٦٢ بەرگدروو غەفوری مارف مەکینە
٦٣ - بەرگدروو تۆفیق مارف مەکینە
کەوای پیاوانو ژنانیان دەدروو.
٦٤ - بەرگدروو ئەحەی چورە چێشت: ناو دەرکی قەیسەریی نەقیب.
سەڵتەی پیاوانی دەدروو.

سەرچاوە:
حاجی ئەورەحمانە خرەی خەیاتو چەند خەیاتێکی‌تر...
نرخی دروونی جلوبەرگی کوردی لە ساڵی ١٩٣٠ - ١٩٤٠ رانکو چوغە
بەشالو دروونەوە (٥ روپیە = ٣٧٥ فلس)
رانکو چۆغە بەشالو دروونەوە لە ساڵانی ١٩٤٠ - ١٩٥٠ (١ر٥٠٠ دینار)
رانکو چۆغە بەشالو دروونەوە لە ساڵانی ١٩٥٠ - ١٩٦٠ (٥ر٠٠٠ دینار)
شەروالو مراخانی بەقوماشی فاصۆنی ئینگلیزیو دروونەوە لە (١٩٣٠ - ١٩٤٠)
(١٠ روپیە ٧٥٠ فلس)
شەروالو مراخانی بەقوماشی فاصۆنی ئینگلیزیو دروونەوە لە (١٩٤٠ تا ١٩٥٠) ٢
دینار
شەروالو مراخانی بەقوماشی فاصۆنی ئینگلیزیو دروونەوە لە (١٩٥٠ تا ١٩٦٠) ٨
دینار

شەرواڵ و ستارخانی بەقوماش‌و دروونەوە لە (۱۹۳۰ تا ۱۹٤۰) ۱۰ روپیە ۷٥۰ فلس
شەرواڵ و ستارخانی بەقوماش‌و دروونەوە لە (۱۹٤۰ – ۱۹٥۰) ۳ دینار
شەرواڵ و ستارخانی بەقوماش‌و دروونەوە لە (۱۹٥۰ – ۱۹٦۰) ۸ دینار

خەیاتی چاکەت‌وپانتۆڵ

۱ – ئەحەی رەسووڵی قازی: قەیسەری‌ی نەقیب.. زەمانی تورك بەرگی عەسکەری دروووە.

۲ – ئەحەی خاڵەلە: لای صیدلیەی شەوکەت خەلفەو شاگرد:

أ – ئەحەی پورەخانم

ب – حەمەعەلی مەدهۆش

جـ – حەمە قاینەجەبی

د – حەمە عەلی صاڵح

هـ – ئیسماعیل عەبدولرەحمان

و – تۆفیق محەی شەمام

۳ – مچە دەرزی: قەیسەری‌ی نەقیب.. خەلفەو شاگرد:

أ – عەبە زیرەك

ب – وەستا رەشید

٤ – وەستا فەتتاح: بەر حەوزەکە : خەلفەو شاگردەکانی :

ا – ئەحە شێت .

ب – عەلیی مەلا کەریم .

٥ – حەمە سەعیدی خەبات: بەردەرکی سەراشوێنی کتێبخانەی سلێمانی..
لەپێش‌دا لەناوبازاڕ، دوکانەکەی لە خوار ڕەشەی کەریمی هەیەری قەصابەوە بووە..

خەلفەو شاگرد:

– میرزا عەلی
– قەدووری
– خەلفە شێخ محمد
– جەلالی حەمە ئەفەندی
– ئەحمەد هوشیار
– حسە ڕەش
– (جەبوور).

ئەحە بچکۆل
شێخ قادر
عەلی مەمەند
وەستا تۆفیق محەمەد.
قەچە دۆر
غەفوور ئاغا
جەلالی حەمە خلە
بلەڕەش
حەمەی ئامینەخان
ئیبراهیم عەلی
وەستا واسیل ڕۆمی (گاور)
شاگردی بەردەستو ووردە
حەمەکاکە ڕەش
قالە بچکۆل
کەمالی مەلیح

٦ - عەبەزیرەك، شەقامی مەولەوی بەرامبەر کتێبخانەی زێوەر: خەلفەو شاگرد:
غەفوور خومەیس، ئەنوەرو جەمالو عومەرو حسە دەرزیی خوشکەزای عەبە
زیرەك..

٧ - حاجی غەفوور: شەقامی مەولەوی، تەنیشت کتێبخانەی گەلاوێژ.
خەلفەو شاگرد:
کەریم ئاغا، شەیدا، عەلی حاجی مەجید، ڕەشەی بەکر، حەمەی مەجید،
حەسەنی سەعەی قالە بانەیی..

٨ حەمە سوور بەرامبەر قوتابخانەی گوێژەی کوران. خەلفەو شاگرد:
ئەحە شێت، ڕەشەی بەکر، عەلی مەلا کەریم، عەبدولی مەلا کەریم، تۆفیق
وەستا عەلی و بەکری وەستا عەلی

٩ کریم ئاغا: شەقامی مەولەوی ژێر حەمامی قشڵە..
کراسو بیجامەی دەدروو...
خەلفەو شاگرد:
ئەکرەمی حەمەی حاجی قادر

١٠ موحەممەد عەلی صالح: جادەی مەولەوی، ژێر حەمامی قشڵە لای فەقێ
ڕەشیدی قەشان
خەلفەو شاگرد:
فەرەج ئیبراهیم. شێخ کامل شێخ نظام. ڕەحیمی حاجی فەرەجی بانەیی، عەزەی
ئەحمەدی جۆلا.

١١ حەمە عەلی مەدهۆش: شەقامی مەولەوی سەروو بانقەکەی ئێستا (ناوبراو
بێجگە لە بەرگدرووێتی شاعیرێکی ناسراویشە) خەلفەو شاگردەکانی:
عومەری مەلا سمایل. عەبدوللای حاجی سەعید، نائب عەبدوللا. شێخ
کەمال، عوسمان، فایەق، سمایلی تۆفیق حەسەنە قووچ، مستەفا ئاغا. کەمال
تۆفیق، ماجد. حەمە صالحی قادر شاربا ژێری. جەمالی عەزیز. فایەقە سمێڵ،
فۆادی حسێنی حاجی وەلی. فۆادی خومەیس. بەکر ئەحمەد (شەهید).

١٢	شەیدا (عومەر شەیدا): شەقامی مەولەوی شوێنی ئێستای.
خەلفەو شاگرد:
حەمە صادق. جەمال عەزیز حیکمەت. کەمال رەشید، حیکمەتی مەلا ئەحمەد.
کەمال شریف، عەزیز عەلی، قالەی رەسووڵ.
١٣	حسەرەش: شەقامی مەولەوی، سەرووباتا خەلفەو شاگرد:
حەمە ئێسقان. سالە شەل. ئەمین ئەدهەم. فؤادی میرزا حسین.
١٤	وەستا مەحموودی میرزا مەحەممەد. شەقامی مەولەوی: ژێر حەمامی قشلە.
فاتیحی برای ئیشی بۆ کردووە
١٥	ئەحمەد هوشیار: شەقامی مەولەوی ژێر بیناکەی تۆفیق قەزار.
خەلفەوشا گرد: عەبەی ئافتاو. ئەنوەری برای خۆی، حسە شاخی، عەلی ئیبراهیم.
١٦	سەعیدی وەستا عارف. مەولەوی: تەنیشت کتێبخانەی گەلاوێژ. خەلفەو شاگرد: کەریم هاشم، لەگەڵ رەفیق برای خۆی ئیشیان بۆکردووە.
١٧	ئەحەبچکۆل: صابونکەران. سەرو وەستا بەکری کەبابچی. خەلفەو شاگرد: ئەمین ئەدهەم. سالەشەل. نەوزاد
١٨	حەمەی شێخ کەریم: شەقامی مەولەوی ژێر حەمامی قشلە...
خەلفەو شاگرد:
نجم الدین و ئەنوەری فەقێ مەحموود..
١٩	توفیق حەمە هەلاج: شەقامی کاوە. لای عومەری ئەجی ی کەبابچی.
خەلفەو شاگرد: ئیبراهیم وسمایلی برای
٢٠	وەستا مەحموود: شەقامی کاوە: خواردەرمانخانەی شەوکەت.
خەلفەو شاگرد: جەمال عەزیز حیکمەت
٢١	عەبدوڵلا سەعید: شەقامی مەولەوی شوێنی ئێستای
خەلفەو شاگرد:
کەریم سەعید طە کۆیی...

●

نرخی قاقی چاکەت وپانتۆڵ

لەساڵانی ١٩٣٠ – ١٩٤٠ درووونی (١٠) روپیەبووە، بە قوماشەکەوە بە سی دینار
لەساڵانی ١٩٤٠ – ١٩٥٠ درووونی ٢ر٥٠٠ دینار بووە
لەساڵانی ١٩٥٠ – ١٩٦٠ درووونی بە ٦ دینار بووە

ئوتوچی‌یەکان

شان بەشانی بەرگدرووەکان دوکانی ئوتوچی دانرا لەبۆ دابین کردنی پێویستی ئەو کەسانەی دەیانویست هەمیشە جل وبەرگیان بەئوتوودان بخەینە قاڵبێکی رێك وپێك و جوانترەوە. بەم پێیەو لیستە ناوی وەستا ئوتوچی‌یەکانی شاری سلێمانی تۆمار دەکەین.

١ وەستا عارف: شەقامی کاوە تەنیشت صیدلیەی شەوکەت
٢ – وەستا حەمەزلە: بەرامبەر مطعم تارای ئێستا
٣ – وەستا عەلی‌مەلائەحمەد: صابونکەران
٤ – وەستا عەلی حاجی مەجید: صابونکەران
٥ – وەستا عەلی وریا: بەرامبەر خەستە خانەی خوارەوە شەقامی کاوە
٦ – وەستا ئەحمەد رەحیم عەلی: صابونکەران
٧ وەستا سمایلی ئوتوچی: سووچی قوتابخانەی گۆیژە
٨ – وەستا فایەقە سمێڵ: سووچی حەمامی قشڵە، مەولەوی
٩ – وەستا رۆوفی حەمەسوور: صابونکەران
١٠ – وەستا غەریبی ئوتوچی: مەولەوی ژێرحەمامی قشڵە
١١ – وەستا جەمال سەعید خەفاف: صابونکەران

خەیاتەکان و کوتاڵ فرۆشەکان

(بازرگانەکان)

حاجیساڵحی زەرنێفی (کوتاڵ فرۆش و خەیات)

١٨٩٧ز - ١٩٧٠ ز کۆچی دوایی کردووە

کەریم موحەممەد پەری (خەیات)

١٨٩٧ز - ١٩٧٦ ز کۆچی دوایی کردووە

حەمە مەکینەی خەیات

١٩٠٤ز - ١٩٦٨ ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی ئەحمەد موستەفا

(وەستا ئەحمەدی چەکوش و لیرە)

حاجی مەلا مارفی کوتاڵ فرۆشی

١٨٩٢ز - ١٩٧٤ز کۆچی دوایی کردووە

میرزا مەحمودی حاجی کەریم (کوتاڵ فرۆشی)

١٩٠٥ز - ١٩٧٢ ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی کەریمی قالەی قجول

(کوتاڵ فرۆشی)

ئەحمەد سالْح سەعید جۆلاّ (کوتالْ فرۆش)

١٩٠٦ز - ١٩٦٩ز کۆچی دوایی کردووە

حەمە سەعیدی خەبات

١٨٨١ ز - ١٩٦٦ ز کۆچی دوایی کردووە

عەبە زیرەکی خەبات

حاجی غەفوور عەبدوڵلا (خەبات)

١٨٩٤ ز - ١٩٧٤ز کۆچی دوایی کردووە

حەمە عەلی مەدهۆش (شاعیری ناودار)
ساڵی ١٩١٩ ز لە دایك بووە

وێنەی دوکانی وەستا ئەحمەدی بانەیی لەقەیسەری وەسمان پاشا ساڵی ١٩٥٦

لێفە درووەکان

کە سەیری نوێنی کۆنی ناوماڵانی سلێمانی دەکرا شاکاری لێفە درووەکان دەهاتەوە یاد کە لە دامەزراندنی شارەکەوە قۆڵیان لێ هەڵماڵیوەو پشتیان داوەتە بەر کاسبی وا لێرەدا ناوی چەند لێفە درووێک تۆمار دەکەین:

تێبینی:

لێفە دروو دۆشەکو سەرینو لێفە درۆست دەکات

١ وەستا حەمە عەلی خدر ئەفەندی: وەستا باشی قەیسەریی وەسمان پاشا

٢ وەستا غەفووری سەعەی چەمە: قەیسەریی وەسمان پاشا

٣ وەستا ڕەشەی مەمەند: قەیسەریی وەسمان پاشا

٤ وەستا سەعەی حەمە عەلی: قەیسەریی وەسمان پاشا

٥ وەستا عوسمانی ڕەشەی مەمەند قەیسەریی وەسمان پاشا

٦ وەستا ئەحە بچکۆل: قەیسەریی وەسمان پاشا

٧ وەستا حەمە کەریم ڕۆستەم: جادەی کاوە

٨ وەستا عەباسی سوڵتان قەیسەریی وەسمان پاشا

٩ وەستا نووری حەمە عەلی: قەسەریی وەسمان پاشا

١٠ وەستا عەبدوڵلای حاجی فارس قەیسەریی وەسمان پاشا

دەلاكەكان

لەناو شاری سلێمانی ی ئەوسادا گەلێك دەلاك هەبوون لەوانە:

١ وەستا عەبدوللاّ محمد سلێمان

٢ وەستا ئەمین محمد سلێمان باوکی خالە عەبدە

٣ وەستا محی الدین محمد سلێمان

«ئەم سیانە پیێیان ووتون سیێ برا دەلاکەکە (زەمانی عوسمانلی). بەرحەوزەکەی ناوبازار شوێنەکەیانە

٤ – وەستا حسین قادر: شوێنەکەی بەرامبەر قەیسەری وەسمان پاشا خەلفەکەی مەلا تۆفیق بووە

٥ – وەستا حاجی کەریم: شوێنەکەی لای خانی خورماکە بەرامبەر گومرگە سووتاو.

شاگردەکانی: قادر عەزیزو قالەی حەباو

٦ وەستا عەبدوڵلا (عەبە دەلاك) بەر ئەسحابە سپی

٧ وەستا عەبدوڵلا قوربانی بەر ئەسحابە سپی

٨. وەستا فەرەج مارف عەمبەر: بەردەم قەیسەری وەسمان پاشا بەرامبەر حاجی فەتاحی حەڵواچی

خەلفەکەی: وەستا عەلی عارف دەلاك بووە..

٩ وەستا یونس لاڵ: شەقامی کاوە شوێنی بازاری زانکۆ..

١٠ – وەستا ئەمینی وەستا ئەحمەدی دەلاك: ناوبازار بەرامبەر وەستا فەرەجی کەبابچی

تایەری کوری ئیشی لەگەڵ کردووە

١١ – وەستا حاجی مەلا تۆفیق: ناوبازار بەرحەوزەکە خەلفەو شاگرد: وەستا حسینی برای مەلاتۆفیق لەگەڵ صدیق کوری مەلا تۆفیق و قالەی نەعەو ئەحە سوور

١٢ وەستا حاجی مەحموود ئەحمەد: (حاجی مەحموودی ڕیش) شوێنەکەی لەمەیانی ماستەکە ئەحمەدو برایمو ری وە عەبدوللا کە هەموو کوڕی خۆین ئیشیان بۆ کردووە

١٣ وەستا حاجی صابری کەرکوکلی: بەرامبەر قەیسەریی نەقیب تەنیشت بەکری ڕیشی کەبابچی.
مەجیدو ئەمینی کوڕی ئیشیان بۆکردووە

١٤ وەستا عەبۆل: بەرامبەر قەیسەریی نەقیب تەنیشت وەستا ئەمینی دەلاك عەباسی کوڕی ئیشی لەگەڵدا کردووە

١٥ وەستا ئەمینی صابیر: تەنیشت عەبۆلی دەلاك. عومەری کوڕی ئیشی لەگەڵ دا کردووە.

١٦ وەستا مەجید صابیر: تەنیشت قەیسەریی نەقیب. تەنیشت وەستا محی الدینی تەنەکەچی جەلالی کوڕی ئیشی بۆکردووە.

١٧ وەستا تۆفیق کە بەناوبانگە بە (باوە تۆفیق) بەرحەوزەکە.
ڕەفیق کوڕی ئیشی بۆ کردووە.

١٨ – وەستا قەزەرۆس: شوێنی وەستا مەجیدی دەلاك بەرامبەر شێخەی نقول عەبدوللاورەئووف ئیشیان بۆکردووە.

١٩ وەستا جەلالی دەلاك خوار حەمامی قشلە

٢٠ وەستا گەرەبێت ئەرمەنی: لەژێر ئوتێلەکەی میرزا حسین.
کابزەك شاگردی بووە

٢١ وەستا سەید حەکیم بەرامبەر قاپی چلی سینەمای ڕەشید

٢٢ وەستا سەلامی دەلاك: بەرامبەر سەید حەکیمی دەلاك، قادرکابانو ئەنوەری خوشکەزای شاگردی بوون..

٢٣ وەستا کەریم ئاغای ئەحمەد ئاغای چاوبڕ بەرامبەر سینەمای ڕەشید، تەنیشت حەمەی زێنەبی چایچی..

٢٤ وەستا ئەحمەدی وەستا مەحموودی مێفنجان: بەر ئەسحابە سپی. ئیبراهیم فتح الله شاگردی بووە..

٢٥ وەستا عەلی عارف: بەرحەوزەکە:
مەحموود کاکەیی و جەلالی تۆفیق چەتە شاگردی بوون
٢٦ وەستا کەریم ڕەسووڵ شەقامی مەولەوی تەنیشت ئەورەحمانی باتە
٢٧ وەستا حاجی عارف دەلاك (عارفە لاڵ) خوار گومرگە سووتاو
٢٨ وەستا یونس: خوار گومرگە سووتاو
٢٩ وەستا ئەورەحمانی مام لەتیف: مەیانی ماستەکە
٣٠ وەستا سەیید خەلیل: مەیانی ماستەکە سەیید خدری کوڕی ئیشی بۆکردووە..
٣١ وەستا شەوکەت لە صابونکەران، بەرامبەر حەوزەکە..
٣٢ وەستا عارف: صابونکەران، سەروو حەوزەکە
٣٣ وەستا مەجید: صابونکەران، خوار حەوزەکە، کەمالی کوڕی ئیشی بۆ کردووە
٣٤ وەستا حەمەی عەلی دەلاك، خوار مەکتەبی گۆیژەی کوڕان.
ئیسماعیل حەمە کەریم شاگردی بوو
٣٥ -وەستا سەعەی بایزی دەلاك: بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە،
٣٦ - وەستا ئەحمەد ئیسماعیل دەلاك: بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە. شەقامی کاوە ستار شاگردی بووە.
٣٧ وەستا عومەر صاڵح: بەرامبەر حەوشی سەرا
٣٨ - وەستا حەمەفەرەج قادر: بەرامبەر سینەمای سیروان بەرگەڕاجی حەمەی فەرەجەفەنی
٣٩ وەستا قالەی نەعە شەقامی مەولەوی خوارپردەکە

هەندێکیش هەبوون دەسگێر بوون دەگەڕان بەناو بازاردا وەك:
١ - سەعە دەلاك

٢ وەستا عەلی وەستا حەسەن
٣ گیوە کەچەڵ
هەندێ دەلاکی تریش هەبوون لەمەیانەکە لەسەر باگردێن سەری خەڵکیان دەتاشی، بەتایبەتی خەڵکی لادێ.. ئەمانە هەرزانتربوون لەدوکاندارەکان.
هەندێك لەو دەلاکانە خەتەنەی منداڵیان دەکرد لەماڵان بەخۆیانو تروتفاقیانو شاگردیانەوە . ئەوکاتە هەر دەلاك خەتەنەی منالی دەکرد.. لەو دەلاکانەش:

١ حاجی کەریم
٢ سەعەی دەلاك (دەستگیر)
٣ وەستا فەرەج
٤ سەید خەلیل
٥ مەلا تۆفیق
وەستا عەلی عارفـو هەندێ دەلاکی تریش.

نرخی سەرتاشین

ساڵی ١٩٣٠ - ١٩٤٠ لەعانەیەکەوەتا دووعانە
ساڵی ١٩٤٠ - ١٩٥٠ لە ١٠ فلسەوە تا ٥٠ فلس
ساڵی ١٩٥٠ - ١٩٦٠ لە ٥٠ فلسەوەتا ١٥٠ فلس

سەرچاوە: قالەی حەباو و چەند دەلاکێکی تر

●

دەلاکەکان

وەستا فەرج مەعرووف دەلاك لە ١٩٤٦/١٢/١٦ز لە نزیکەی تەمەنی شەست ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە.

سەید خەلیل (دەلاك)
١٨٧٧ ز - ١٩٨١ز کۆچی دوایی کردووە

وەستا یونسی دەلاك
لە ساڵی ١٩٨٣ز لە تەمەنی نزیکەی هەشتاو پێنج ساڵیدا کۆچی دوایی کردووە.

سەید حەکیمی دەلاک

وەستا مەجیدی دەلاک

١٩٠٠ز - ١٩٧٩ز کۆچی دوایی کردووە

حاجی کەریمی دەلاک

سەلام سالح فەتاح

١٩٢٧ز - ١٩٦٧ز کۆچی دوایی کردووە

رضا علی دست گیر

توتن چیەکان

ئەمانەش توتن چیەکانی ناوشاری سلێمانی بوون

١ ئەحمەد صابر دەم نەخشین. بەرامبەر قەیسەریی نەقیب. تەنیشت مەلا عەلیی صەحاف.

٢ حەمە چاوەش بەرامبەر حەوزەکەی ناو بازاڕ. تەنیشت عارف برنوتی

٣ مەلائیسماعیل بەردەرکی سەرا

٤ ئیبراهیمی مەلا مارف ناوبازاڕ: تەنیشت وەستا گورونی کەبابچی

٥ فەتاحی مەلا مارف: ناوبازاڕ: تەنیشت حاجیلەی شەربەت

٦ ساله سوور: بەردەرکی سەرا

٧ عوسمان ئەفەندی بەردەرکی سەرا

٨ – عەبدولڕەحمان تەلگواوی بەردەرکی سەرا.

٩ موحەممەد صالح سلێمان: بەرحەوزەکە تەنیشت حاجی فەتاحی حلواچی

١٠ – مەجیدی قالەی حەمامچی بەردەرکی سەرا

١١ مەلا موحەممەدو فەقێ مەحموود شەریك بوون. بەرامبەر عەلی سوور، تەنیشت سینەمای ڕەشید

١٢ حەمەی مەلا وەلی: ژێر ئوتێلی ئەوقاف بەرامبەر سینەمای ڕەشید

١٣ – مەلا عەبدوڵڵا تالیشکی: ناوبازاڕ. تەنیشت حاجی فەتاحی حەڵواچی

١٤ – سەید ئەحمەدی دایەنەکە: لای گومرگە سووتاو

١٥ – ئەحمەدی طه: بەرخانەقا

١٦ – صالحی پورە حەلیم: ناو بازاڕ خوار وەستا گورونی کەبابچی

١٧ شێخ مەحموودی توتنچی: پەرمەیانی بەلەدیەکە کەدوایی شێت بووە، هەر هاتو چۆی دوکانی دەکرد

١٨ – مەلا موحەممەد صالحی توتنچی نزیك مەیانی ماستەکە

١٩ – برایمی میرزا مارف: ناو بازار تەنیشت حاجی ئەحە کریمی قەصاب

٢٠ – حامیدی میرزا مارف: لای گومرگە سووتاو

٢١ حاجی مەجید صالحی قالە سیا: بەرامبەر سینەمای سیروان تەنیشت خەلفە
رەشیدی کەبابچی..
٢٢ – فەقیّ عەلی ماوەتی: لای مەیانی ماستەکە
٢٣ رەحیم رەشید صالح: نزیك مەیانی ماستەکە تەنیشت مەلا موحەممەدی
توتنچی
٢٤ حاجی عەزیزی توتنچی: بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە تائەم سالانەی
دوایش مابوو

تیّبینی: وەختی خوّی توتنچی‌یەکان ئەم توتنانەیان بەکار دەهیّنا بوّ جگەرە
١ بوّندار ٢ رەشوّکی ٣ سامسوّن
هەروەها توتنچی‌یەکان زوربەی قامیشە جگەرەو توتنەکەیان دەدا بەئافرەتان بوّ تیّکردنو پیّچانەوەی.. بوغچەیەك قامیشی جگەرە = (١٠) طوّپ هەر طوپیّك (١٠٠٠) جگەرە واتە بوغچەیەك (١٠٠٠٠) دەهەزار جگەرە یان لیّ تیّك دەکرد بە ٢٥٠ فلس، دەیاندا بە ئافرەتی تر بە ٢٥٠ بوّیان دەپیّچایەوە... نرخی یەك جگەرە پولیّك بوو (فلس)

سەرچاوە:
عەلی دەدەی سالە سووری توتنچی

●

حەڵواچی یەکان

١ سەیید ئەحمەدی حەڵواچی: خوار حەوزەکەلای دوکانی ئەحمەدی
٢ حاجی حەملان: جادەی کاوە بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە
٣ - حاجی سەعید: جادەی کاوە بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە
٤ - حاجی قادر: ناوبازاڕ لای شەوکەتی دانساز
٥ حاجی غەریب: ناوبازاڕ لای ڕەشەی کەریمی هەیەر
٦ - حاجی فەتاح: پێش حەوزەکەی ناوبازاڕ
٧ - شێخ نووری: بەر ئەسحابە سپی
٨ - عەبەکەی حەڵواچی: صابونکەران
٩ حەمە موورادی حەڵواچی: صابونکەران

ئەو شتانەی کە حەڵواچی دروستی دەکرد
١ - حەڵوای گەزۆ
٢ - حەڵوای خاو
٣ - حەڵوای شەکر
٤ نقوڵ
٥ - ماجومی
٦ - ڕەحە تەلقوم
٧ شام شەکر
٨ - شروب
٩ - تاعین
١٠ - کلکە ڕێوی

۱۱ - حێڵلی (لوول دەکرا بەقامیشەوە) دەسگێڕ دەیگێڕ
۱۲ - لەبزینە
۱۳ - مەسکەت
۱٤ - کونجی
۱٥ - گۆچانی شەکر
۱٦ .- پەشمەك
۱۷ - شەکرلەمە

سەرچاوە: سمایل و کامیلی حاجی سەعیدی حەڵواچی

●

کوتاڵ فرۆشەکان (بازرگان) و شوێنەکانیان

١ حاجی مەلا ئەمین: قەیسەریی نەقیب
٢ – حاجی موحەممەدی ڕەشان: قەیسەریی نەقیب
٣ – فەرەجی ڕەشان: قەیسەریی نەقیب
٤ – سەعەی فەقێ مەحموود: قەیسەریی نەقیب
٥ حاجی صدیق: قەیسەریی نەقیب
٦ میرزا دەروێش: قەیسەریی نەقیب
٧ شێخەلی: قەیسەریی نەقیب
٨ حەمە فەرەجی پاپاس: قسەریی نەقیب
٩ حەمەی حاجی ساڵح: قەیسەریی نەقیب
١٠ توفیق حاجی ئەمینی ئەحلی: قەیسەریی وەسمان پاشا
١١ قالەی حەمەی حاجی: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٢ حاجی صالحی زەریفێ: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٣ حاجی مەلا مارف: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٤ حاجی قادری صالح: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٥ میرزا مەحموود: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٦ – کەریمی قالەی قجول: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٧ حاجی صالحی مەحموود: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٨ سەید عەلی سەید مستەفا: قەیسەریی وەسمان پاشا
١٩ تایەر خەفاف: قەیسەریی وەسمان پاشا
٢٠ حەمەخان: قەیسەریی وەسمان پاشا
٢١ عومەر توفیق ئەمین ئەحلێ: قەیسەریی وەسمان پاشا
٢٢ نوری تۆفیق ئەمین ئەحلێ: قەیسەریی وەسمان پاشا
٢٣ حاجی ئەحمەدی حەداد: خانی ئاغا فتح الله
٢٤ عەطا شاڵی: خانی ئاغا فتح الله

٢٥ ڕەئووف شاڵی: خانی ئاغا فتح الله
٢٦ عومەری مەلا ئەمین: خانی ئاغا فتح الله
٢٧ ئەورەحمانی حەداد: خانی ئاغا فتح الله
٢٩ سەعە ڕووسی: خانی ئاغا فتح الله
٣٠ ئەحمەد صاڵح جۆلاٚ: پشتی قەیسەریی وەسمان پاشا
٣١ سەعە بانەیی: بەرحەوزەکە
٣٢ عومەر غەفوور پشتیقەیسەریی وەسمان پاشا
٣٣ – حاجی ئەحەچیر: بەرحەوزەکە
٣٤ حەمەی کەریم ئاغا: خانی تازە
٣٥ حاجی نووری ڕەشەی حەماڵ: نزیك ئاسنگەرەکان
٣٦ شەریفی فاصۆن فرۆش: بەرحەوزەکە
٣٧ ئەحەی سەعە بانەیی: خوارحەوزەکە
٣٨ حەمە غەریبی حاجی صالحی زەریفیٚ: دەرەوەی قەیسەریی وەسمان پاشا
٣٩ توفیق کەریم ئاغا: تەنیشت خەلفە فەرەجی کەبابچی
٤٠ – فەتاح ڕەشید: جادەی مەولەوی
٤١ – حەمە صالحی مەحموودی ناڵبەند: بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە جادەی کاوە
٤٢ – حاجی عەلی حاجی کەریمی غەواص: قەیسەریی وەسمان پاشا
٤٣ ڕەسووڵ تەگەرانی: قەیسەریی وەسمان پاشا.
٤٤ – حەمە فەرەج شاڵی: خانی ئاغا فتح الله.

سەرچاوە:
حەمەی حاجی صالحی قادری حەمامچی؛
بازرگان لەقەیسەریی نەقیب

●

دەسگێڕەکانی ناو بازاڕ

و

هەندێ پیاوی سەیر

١ خەلیفەی بەنە خوێن (بەنەخوێن فرۆش).. بەفیکە توورە دەبوو پیێ‌یان دەوت خەلیفە بۆ توورە دەبی کێ دەڵێ لەگەڵ تۆمانە؟ دەی وت: فیکەی خۆم دوورو درێژە دەیناسم..

٢ سەی شەریف: ئەم شتانەی دەفرۆشت‌و دەیدا بە شانیا وهاواری ئەکرد وەکو ئائەو دەرگایە.. ئا ئەو قەرەوێڵەیە... ئا ئەو قەنەفەیە ئائەوپەیژەیە... ئا ئەو پلە پەیژەیە.. ئا ئەو قومری‌یە..

٣ محەی شیر فرۆش.. توورە دەبوو بە (شیرو ئاو محەی گەواو)

٤ تۆفیق ئاغا (نەوزاد) کە سەرخۆش دەبوو ئەم گۆرانی‌یەی دەوت: (نەگلە... نەگلە... خطوە.. خطوە... بەدەم جرتەوە ئەمەی دەوت) (گەرمەشامی فرۆش بوو) لەکۆتایی‌دا بەعەرەق مرد

ئەورەحمانی محەلەبی: ئەم شتانەی دەوت (تانەی خۆیت نازانی چی‌یە؟) حبُّ الحیاتە ئەمرۆ... عەیبێکی هەیە تێری لیٚ‌ناخۆی

٦ ئەحەی جاو: حەڵوا فرۆش: پیاوێکی قسە خۆش بووە

٧ – مەلا موعینی قاورمە فرۆش لەناسراوەکان..

٨ – مچە حاجی: پاقلەی وشك لەزستانا... پاقلەی تەڕ لەبەهارا لە هاوینا خەیارو ترۆزی دەفرۆشت

٩ مام حەسەنی کلاوفرۆش دەی‌وت: ئەم کلاوە بە سەد فلس پیێ‌یان دەوت ئەی بە ١٠ فلس نایێ !! تۆرە دەبوو و دەی‌وت تۆ کلاوکڕنیت کلاوتریت..

١٠ – عەلی‌ی مار (کوبە فرۆش) دەی‌وت عال العال کوبەی چەورو نەرم.

١١ ئە لە تورکە (لیکی ستیك‌و عەمبەر وەرید) ی دەفرۆشت لەلافاوی ١٩٥٧ دا لەپیرمە سوور خنکا

١٢ – ئەمینی مێتوو (پاقلە فرۆش، کنگر لەبەهارا لەزستان‌دا شیلم فرۆش بووە، زۆرقسە خۆش بووە)

١٣ بله بەهار – (بەهاوین دۆندرمەی دەفرۆشت لەزستاندا شێلم بەترش)...

١٤ مەجی ی هێکلەفرۆش – (سالێ دوانزەی مانگ هێلکەو ترشیاتی دەفرۆشت بە سەوزەوە زۆر بەناوبانگ بوو، بەلەزەتیش بوو. باوکی جەبار) هاواری ئەکرد (نانو هێلکەو ترشیاتە)

١٥ – ئەم کۆمەلە (صالحو رەشە سەر. سەوزو دەروێش حسێن لە بەهاردا دەلەمەیان دەفرۆشت، لە هاوین دا بەفرۆ دۆی سارد وە لەزستاندا هێلکە و ترشیات.

١٦ حەمەو بەگی هەورامی: دەی وت (ئەوە کلاش ئەوە ربە هەنار)

١٧ میرزای حەلوا فرۆش (لەبەربەنزین خانە هەرە کۆنەکەدا حەلوای دەفرۆشت خەلك دەچوون حەلوای لیٚبکرن بۆ ئەوەی گۆرانی یان بۆ بلێت...) بەنزین خانە هەرە کۆنەکە ئەو بەنزینخانەیە کە ئێستا جیٚی عەلوەیە..

١٨ مام سمایل... دەی وت: ئەوە تاکە.. جووتە... لیرە... قران

١٩ شەریفی دەنکە کولەکە: دەنکەکولەکەی دەفرۆشت لەناو قیرتە بەقێکا زۆر بەناوبانگ بوو، تەنانەت هەتاکو خەلکی دەیان وت:
دەلیٚی شەریفی دەنکە کوولەکەی...

٢٠ عوسمانی نەعمان:
دەی وت ئەوە سوپچگەری نەگیراوە، سیو جگەرەکەی دەکرد بە هەردوو قۆلیاو بەناو بازارا دەگەرا...

٢١ حەمە کەچەلی سەرووپیٚ دەی وت: (ئای کەللە قاچو قولەکەی بۆمبایە) سەروپیٚو زمانو کەللەکەی دەکردە تەشتێکەوە دەی خستە سەر سەری...

●

دەسگێری کۆڵانەکان

١ مام ئەحمەد (... ئەوە ئەلیرەمێ ڕەشکە..
(ئەلیرەمێ کونجی.. ئەوە ئەلیرەمێ شمڵی)

٢ - خولەی ڕۆستەم: (ئەوە خاولی وپۆیەشمین،.. ئەوە جاجمو بەرماڵ..
چینیو فەخفووری...)

٣ دەروێش کەریم: (بەزستانان حێلی دەفرۆشت.. ئەوەی کە ئەپیچرا
بەقامیشەوە لە هاویندا دۆندرمەی دەفرۆشت..

٤ - کەریمو پاشا دوو برابوون... بەکۆڵەوە دەگەڕان بە کۆڵانانەدا... ماڵێك
دەمارە توتنی بێ دەماری بێ بیفرۆشێ.. هەر ئەشیان وت کەوشە کۆن.. کراسە
کۆن.. دەرپێ کۆن چاکەتە کۆن... کەوا کۆن...)

٥ - کۆمەڵێکی گەرمیانی هەبوون، بەسواری کەرەوە دەگەڕان بە کۆڵانانەدا
دەیان وت: (ماڵێك گڵە سەری بوێ بی کڕێ.. های گڵەسەر.. های گڵە سەر..
گڵی سپی ی تایبەتی بۆژنان.. دەیانکڕی بۆ سەرشتنو جل شتن).

٦ دیسان کابرایەکی گەرمیانی هەبوو، بەکۆڵێکەوە دەگەڕا بە کۆڵانانەدا
دەی‌وت: حەوینجی کەرکوك... بەکاردە هێنرا بۆ نانو کولێرە بەڕۆن لەگەڵ
ڕەشکەو شمڵی تێکەڵ دەکران..

٧ - عەبوودی: (قۆری شکاوی چاك دەکردەوە بەتەنەکەی براو ئەڵقاونەڵی) ئەم
پیاوە پاڵەوان بازیو یاری دومبڵسی دەکرد..

٨ - جەمیە سوورە شان خوار (دۆڵ کوت) ئەمە بە ماڵاندا دەگەڕا ساوەرووز
چەڵتووکی دەکوتا...

٩ نەعەنێر: لفکەو لیرەی دەگێڕا بەماڵاندا...

١٠ - بلەی باقی نەوت فرۆش. دەی‌وت: نەوت بەتەنەکەو بەگاڵۆن...

١١ عەلی لووتە نەوت فرۆش.. بە عەرەبانەیەکی بچوك خۆی ڕای دەکێشا..

١٢ - مام ڕەسووڵ باوکی کەرەی نەوت فرۆش... نەوتی دەفرۆشت بەتەنەکەو گاڵۆن، عەرەبانەیەکی بچکۆلە بەدەستی خۆیان ڕایان دەکیشا لەگەڵ کەرەی کوڕیا...

١٣ - عەلۆل بەقاپ نەوتی دەفرۆشت خەڵك بۆ قوتیلەو چرا بەکاریان دەهێنا هەموو شتێك بەدار دەکرا نەوت بەس بۆچرا بەکار دەهێنرا.

١٤ حەمە چەقەڵ: (نەوت فرۆش) بەعەرەبانەیەکی بچووك بەدەستی خۆی ڕای دەکێشا..

١٥ - سەعە ڕیش (ئەمەرۆن فرۆش بوو، بەهیزە بەماڵان‌دا دەگەڕا) تەرازووی چەرمیان بەکار دەهێنا بۆ کێشانی..

١٦ صۆفی موحەممەد.. دەی وت: (ئەوە لفکە... ئەوە لیرە... ئەوە نۆکو گوڵە بە ڕۆژەو دەنکە کولەکە ئەوە کورە ئەوەمقاش).

١٧ - مام ڕەسووڵ: (دەی وت ئەوە لفکە ئەوە لیرە)

١٨ - دۆمەکان دەگەڕان بەکۆڵانان‌دا دەیان وت: بنێشت بە پەڕۆ...بەدەرزی بەشانە ئەم پەڕۆیانەیان کۆ ئەکردەوە بۆ ژێری کلاش بەکاریان دەهێنا.

١٩ هەروەها کۆمەڵێکی تریش بەکۆڵانان‌دا دەگەڕان شاتوو و بەلاڵوکیان دەفرۆشت بەجیا دەیان‌وت:

شاتوو دەرمانە

بەلاڵوك دەرمانە

هەروەها: فەریکەیە نۆك، سەوزەڵەیە نۆك

٢٠ چەند کەسێکی تریش هەبوون بە کۆڵانان‌دا دەگەڕان بە تورەکەیەکەوە، دەیان وت: ماڵیی زەرووبگریێ (کرمێکی) ڕەش‌بوو لەبەهاردا خوێنی‌پیسی دەمژی.

٢١ - مام ئەولیێ سنەیی: لەبەرچنەدا ماسی‌ی دەگێڕا بە کۆڵانان‌دا دەیدا بەکۆلیدا هاواری دەکرد: ماسی هەی ماسی..

٢٢ - مام ڕەمەزانی ماسی فرۆش (ماسی لەبەرچنەدا دەفرۆشت بە کۆڵانەکاندا، هاواری دەکرد ماسی هەی ماسی.. هەموو کاتێك عەینەکێکی قەپانی لەچاودا بوو).

٢٣ - ماڵێ چەقۆی بێت تیژی کاتەوە... دووکەس بوون

١ حەمە صاڵحی غەفوور چاوەش

٢ ڕەسووڵ ناوێك بۆکانی بوو..

٢٤ حاجەت سپی ناکەنەوە حاجەت، ئەمانە بەکۆڵانەکاندا دەگەڕان بەگونیەیەکەوە بۆ کۆکردنەوەی مەنجەڵ و حاجەتی مس بۆ سپی کردنەوە. دوایی کەسپیان دەکردەوە دەیان هێنایەوە بۆ ماڵەکان ئەمانە.

١ ڕەشە کوێر

٢ - حەسەنە خرە

٣ حەمە ڕەشی

٤ - شێخ عەزیز

چەند کەسێکی تریش دەگەڕان بەکۆڵانەکاندا بۆ ئەم جۆرە شتانە هاواریان دەکرد:

١ ماڵێ باراشی بێت

٢ ماڵێ لوکەی بێت بۆی شی بکەینەوە (هەلاج)

٣ سەوزەوگەلا پانەکەوەر (بەپارەو بەنان)

٤ تەشی، تیرۆك، شانە

٥ - گڵە سپی بۆ تەڕاوی دیواری گڵ

٦ وردە واڵە فرۆش... (چەرچی)

دەسگێڕی ژنان

١ ئامەی چەقالە بەکۆڵێکەوە بەماڵان دا دەگەڕا چەقالەو گوێزی سوێرو قەزوانی سوێری بە ماڵاندا دەفرۆشت، کوێریش بوو بەگۆچانێکەوە دەگەڕا..
٢ دایکی صەباح: لفکەی دەفرۆشت.. بەدایکی صەباح تورە دەبوو
٣ باجی فاتم: ژنی بەرسینەماکە یاپراخو پاکەتو قاورمەی نۆکی دەفرۆشت.
٤ پورە مەستان، کڵاو فرۆش
٥ نەنەخانم: کڵاو فرۆش
٦ – مریەمی حەسەنەلی کڵاو فرۆش دایکی مەولوود مریم
٧ نەنەبیستێ: قەزوان فرۆش
٨ مەنیجە دۆم (بنێشت فرۆش)

کۆڵ گێرەجولەکەکان (دەسگێرەکان)

١ ئوسو (ئەگەڕا بە کولانانا تەختەیەك بەبە رکۆشە وە زەمیلەیەك بەدەستەوە بازنی شووشەی رەنگاو رەنگی ئەفرۆشت).. ئەو کچەی ئەیکڕیو نەچوایە بەدەستیا صابونیان لێ ئەدا
٢ وەیسەی کوتاڵ فرۆش (کوتاڵی ئەدا بەشانیا بەخۆیو بقەستێکەوە) هەر چێکی دەست بکەوتایا ئەیدا بە عەرەق و ئەی خواردەوە وجزتی لێ ئەدا بەقەد تۆپێك دەنگی ئەهات
٣ – جریوە: کوتاڵ فرۆش بوو ئەگەڕا بەکولانانا بە خۆیو مقەستێکەوە (منالان دوای ئەکەوتن پیان ئەووت (هۆجریوە جریوە جریوە) (لایەکي گونت نەقیوە) ئەویش ئەیووت لاکەی کەی بەقوزی دایکتان
– عەزە جوو: کوتاڵی ئەدا بەشانیا بەمقەستیکەوە ئەگەڕا بەکولانانا
٥ – سێوە: ئەویش کوتالی ئەگێرا بە کولانانا

دەست گێرەکان

خەلیفەی بەنە خوێن

مچە حاجی

١٨٩٤از - ١٩٨٦از کۆچی دوایی کرد.رە

سەید شەریف

مام ڕەسووڵ سەعیدی نەوت فرۆش

١٨٩٠ز - ١٩٥٨ز کۆچی دوایی کردوە

مەجید مەلا نادر

(باوکی جەبار)

١٩٠٥ز - ١٩٦٨ز

ئەورەحمانی مەحەلەیی

ساڵی ١٩٠٧ز لە دایك بووە

قاورمە فرۆشی دەست گێر

شەربەتچی و ماستاو فرۆشەکان

شەربەتچی‌یەکان لەبەهارو هاوین‌دا «شەربەتی» مێوژی ڕەشیان دروست دەکرد لەناو دوکانەکانیاندا، دەیانکردە شووشەی گەورەی تایبەتی یەوە، لەسەر مێز دایان دەناو پەرداخی گەورەو بچوك بەدەوری‌دا ڕیزدەکرا.

بەفری گۆیژەیان تیٚ دەکرد بۆ سارد بوون.بۆیە سەر مێزەکە تاشە بەفری لەسەر بوو، جار جار بەمشار کلۆیەکیان لیٚ‌دەکردەوە، دەیانکردە ناو شووشە شەربەتەکە وە جارو باریش دەسگێڕ دەیگێڕا بەناوشاردابە بازارو کۆلاٚن دەگەڕان شەربەتەکەیان دەکردە کووپەی شینەوە. دەسگێڕەکان قایشی تایبەتی‌یان دەبەست، شوێنی پەرداخی تێدا بوو، دیسان مەتارە ئاویشیان بەکار دەهێنا بۆ شتنی پەرداخەکان، دەسگێڕەکان بەگەلیٚ جۆر هاواری شەربەت فرۆشتنیان دەکرد تاوەکو زوو بۆیان بفرۆشریٚ وەك:

× خەستەو خورەی نایە...

× کەللە تەزێنە... عیللەت پەڕێنە.. ئەم شەربەت چی‌یانە لەپاڵ شەربەتەکەش‌دا بەفریشیان دەفرۆشت. مەلکەندی‌یەکان چەند تاشە بە فرێکیان بۆ دەخستن. خویٚیان پێوە دەکرد تاوەکو زوو نەتویتەوەو ئیشەکەی خۆیانی پیٚ ڕاپێ بکەن ئینجا گوێنی‌یان دەدا بەسەری‌دا بەمشار کلۆکلۆ جیایان دەکردەوە بەتایبەتی لەئێواران‌دا هاواریان دەکرد کلۆی بەفر بە عانەیەك (٤ فلس)... ئەم شەربەت چی‌یانە پەرداخی گەورەو پچوکیان بەکار دەهێنا.. لە سالاٚنی چلەکانا پەرداخی بچوك بە دووفلس بوو گەورە بەعانەیەك. بەلاٚم لەپەنجاکان‌دا پەرداخی بچووك بە ٥ فلس بوو گەورە بە ١٠ فلس بوو.

ئەم شەربەت چی‌یانە هەندێکیان لەزستاندا شێلمی کولاٚویان دەفرۆشت، هەندێکی تریان کاسبی تریان دەکرد..

شەربەت چی‌یەکان‌و شوێنەکانیان

١ - ئەحەی کرنوو..
تەنیشت خەلفە فەرەجی کەبابچی، نزیك قەیسەریی نەقیب
٢ - حاجیلەی شەربەت:
خوار مەیدانی بەلەدیێەکە، بەرامبەر قالەی کامەلا..
٣ حاجی غفوری شەربەتچی:
خوار مەیدانی بەلەدی‌یەکە، بەرامبەر حەمەی وەستا صالحی نانەوا
٤ خولە سنەیی:
بەرامبەر حەوشی سەرا، لای یەحیا ئەفەندیی ڕەسام..
ئەلەسنەیی:
برای خولەسنەیی، لای مزگەوتی حاجی حان
٦ مام سعید:
بەرامبەر سەرا
٧ دەرویش ڕەحیم:
لەگەڕەکی صابونکەران.
مام سەعی شەربەتچی خوار حەمامی سوورەت

دە سگێڕەکان

٩ کەڕەی شەربەت، ئەم پیاوە کەربوو دووکانی هەبوو، خوار (حەمامی سوورەت) لەوێ دروستی دەکردو بەناو بازاڕدا دەی‌گێڕا. ناوی ئەم کەڕەی شەربەتە ئێستەش لەسەر زمانی خەڵکی یە...
١٠ سەعەی قالە باوکی سالەشێت
١١ حەمە کەریم

ماستاو فرۆشەکان

ئەم تاقمەش کاسبی سەرەکی‌یان ماستاو فرۆشتن بوو. لەبەهارو هاوین‌دا چەند مەرکانەیەکی شینی گەورەیان دا دەنا هەندێکی بۆ ماست فرۆشتن و ئەوی تریشی بۆ ماستاو تیاگرتنەوە.

مەرکانەکانیان پڕ دەکرد لەبەفر.. زۆرکەس دەچوون بۆ ماستاو خواردنەوە، کاشی شین‌و کەوچکی داریان بەکار دەهێنا.. ماستاو فرۆشەکان... زۆرجارماستاویان دەنارد بۆ کەبابخانەکان‌و دوکاندارەکان.

ئەمانیش وەك شەربەت چی‌یەکان بەفریشیان لەپاڵدا دەفرۆشت هەندێ لەم ماستاو فرۆشتانە دۆشیان لەپاڵدا دەفرۆشت.

لەزستان‌دا ماست‌و هەنگوین‌و دۆشاوو ترشیاتیان دەفرۆشت.

ماستاو فرۆشەکان

١ مەلا محی‌الدینی ماستاو..
خوار بەلەدی‌یەکە، تەنیشت قالەی کەمەلا...

٢ دەروێش سەعید..
بەرامبەر خانی مێوژەکە... خوار ئە حمەدی

٣ عەزەی ماستاو: خوار ئەحمەدی

٤ دەروێش عەزیز: بەرخانە سووتاو

٥ ئەحە شاە: بەرخانە سووتاو

٦ حاجی عەلی ماستاو: پشت مزگەوتی شێخ محمدی ئالاکی خوار ڕەشەی کەریمی هەیەر

٧ عوسمانی ماستاو: خوار مەیدانی بەلەدی‌یەکە، لەبەردەم قەیسەریی نەقیب‌دا.

٨ حاجی کریمی شمقار: صابونکەران بەرامبەرحەوزەکە دۆو ماستاوی دەفرۆشت.

٩ رەسوڵە گۆج: بەردەرکی سەرا

١٠ – ئەلەمێشاوی: لای مەیدانی ماستەکە ئەم کابرایە هەر دۆی دەفرۆشت، چەند مەرکانەیەکی دانابوو پڕی دەکرد لەدۆو بەفر بەڵام مێشێکی زۆری پێوە دەنیشتەوە، هەر لەوەوە ناویان نا ئەلە مێشاوی. ئەڵێن غولام حسین شیرازی (مێجەرسۆن) پێش ئاشکرابون و هاتنی ئینگیز بۆ ئەم شارە برادەری یەك بوون تا شەرەجنێویان لە نێوان دابووە.

ئەو دەمەی کە ئینگلیز لە سلێمانیدا جێگیربوو مێجەرسۆن بووبە حاکمی سیاسی‌ی سلێمانی جارێك بەبەرگی رەسمیەوە دەچێتە ناو بازار لەبەردەم دوکانی ئەلەمێشاوی‌دا دەوەستێ، بەکوردی لێی تورەدەبێت و جنێوی‌پی دەدات، دەڵێت قوماشی سپی بەکاربهێنەو پاك‌و خاوێن بە؟ ئەگینا حەپست دەکەم. دوایی لەیەك ئاشکرا دەبن ئەلەمێشاوی بەئارەزووی خۆی جنێوەکانی پی‌دەداتەوە.

ئەم بەسەر هاتە لەدەم زۆر پیرەمێردی ئەودەمەوە دەبیستری‌و دەگێررێتەوە.

●

شەربەتچی‌و ماستاو فرۆشەکان

حاجیلەی شەربەت
١٨٨١ز - ١٩٦٣ز کۆچی دوایی کردوە

حاجی خەفووری شەربەتچی
١٨٩٧ ز - ١٩٧٢ز کۆچی دوایی کردوە

حاجی عەلی ماستاو
١٩٠٠ - ١٩٧٤ کۆچی دوایی کردوە

خوله سنەیی

شەربەتچی

مام سەعید حەمە خورشید (شەربەتچی)

١٩٠٠ز - ١٩٧٥ز كۆچی دوایی كردوە

عەزەی ماستاو (ماستاو فرۆشی)

١٩٠٢ز - ١٩٦٧ز كۆچی دوایی كردوە

سەقاکان

وەختی خۆی پێش ئەوەی بۆری ئاو بێتە شارەوە یان کە هاتووە نەگە یشتۆتە ناو بازارو گوزەرەکانو قەیسەری‌یەکانو . دوکاندارەکان، پێویستیان بەئاو هەبووەلە هاوین‌دا بۆ ئاورشێن. وە نانەواکان بۆ هەویر شێلان بەکاریان دەهێنا، چەند کەسێك هەبوون لەناو بازاردا پیێان دەوتن (سەقا)، ئەمانە ئاویان دەکێشا بۆ بازارو گوزەرەکاونو قەیسەری‌یەکان بۆ ئاورشێن وەبۆنانەواکانو دوکاندارەکان بە هەفتانە پارەیان دەدانێ، هەرکەس بەئارەزووی خۆی . ئەو شوێنانەی ئاویان لێ دەکێشا نزیك بوون لەبازارەوە وەك:

١ – ماڵە ماسی‌یەکە· شوێنی گەراجی جوانرۆ
٢ خانە سووتاو: شوێنی گەراجی گەل
٣ مزگەوتی: خومخانەکان
٤ – مزگەوتی شێخ‌یوسف
٥ مز گەوتی شێخ موحەممەدی ئالاکی
٦ – حەوزەکەی ناوبازار، زەمانی مێجەر سۆن ئەم شوێنانە هەموو ئاوی کارێز

بوون لەپێشدا بەکونە دەیان هێنا؛ پاشان بەکونەو تەنەکە دوایی بووبە تەنەکە.
سەقاکان:

١ حاجی فەتاح سەقا – بەکونە
٢ – ئەحەی نەبی – بەکونەو تەنەکە
٣ – قالەی سەقا – بەتەنەکە
٤ عەزەبۆن درن – بەتەنەکە

هەروەها لەناوبازاردا دوکاندارەکان شاگردەکانیان دەنارد شەربەیان پڕ دەکرد لەئاو، بۆ ئاوخواردنەوە، لەو کاریزانەی بەو ماڵانەدا دەرۆیشتن کە نزیك بوون لەبازارەوە وەك:

١ – ماڵی ئەمینی عەتار
٢ – ماڵی حاجی مەحموودی ئەولاٚ سوور
٣ – ماڵی مینەی مەلا ئیبراهیم
٤ – ماڵی سەعەی فەقێ مەحموود
٥ – ماڵی حاجی صاڵح
وەچەند ماڵێکی تر

●

جاڕچی‌یه‌کان

ئه‌مانه‌ سه‌ر به‌شاره‌وانی بوون‌و مووچه‌ خۆری شاره‌وانی بوون وه‌ هه‌موو ئاگاداری‌یه‌کی میری‌یان بلاو ده‌کرده‌وه‌ ، به‌هاوار بۆخه‌ڵك له‌ناو بازاره‌کانی شاری سلێمانی دا ، وه‌هه‌ر شتێك ون ببوایه‌ له‌ منال‌و پاره‌و ئاڵتوون‌و زێڕ ، وه‌یان که‌رێك به‌باره‌وه‌ ون ببوایه‌ ئاگاداری خه‌ڵکیان ده‌کرد به‌جاڕ وه‌ ئه‌و که‌سه‌ی ئه‌م شتانه‌ی بدۆزیایه‌ته‌وه‌ خه‌لاتیان ده‌دایه‌ .

جاڕچی‌یه‌کان ئه‌مانه‌ی لای خواره‌وه‌ بوون

١ – تۆفیق شلك
٢ – صاڵحه‌ تڕیل
٣ – محانی موختار
٤ – صالح میراو
٥ – صالح مصطفی به‌ناوبانگ به‌ «صالح ماژوور»
٦ – حه‌مه‌ی باقی

سه‌رچاوه‌
١ – عومه‌ری نه‌عمان
٢ – عه‌لی ده‌ده‌

●

سەعاتچی یەکان

١ – میرزای سەعاتچی   لەخانی حاجی سەعید ئاغا .
٢ – سەی حەسەن : خوار حەوزەکەی ناوبازار .
٣ – ڕەشید ئەفەندی سەعاتچی   خوار خەلفە فەرەجی کەبابچی ، نزیك دەرگای قەیسەری نەقیب .
٤ – صابر ئەفەندی   دەشتی ئەحمەدی ساغا: بەر ئەسحابە سپی .
٥ – شێخ حەسەن   دەشتی ئەحمەدی ساغا: بەر ئەسحابە سپی .
٦ – شێخ لەتیفی دانسباز : لەماڵی خوی‌دا لای باخی شێخ لەتیف .
٧ – حاجی مەلا شەریف : لەپێش دا لای دوکانی ئەحمەدی لای زەرەنگەرەکان لەدوایی‌دا چوەجادەی مەولەوی بەرامبەر باتای کۆن .
٨ – مەلا ڕەئووفی مەلا صاڵحی سەعاتچی لەجادەی کاوە بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە، نزیك ئەسحابە سپی .
٩ – مەلا صابر : لەپێش‌دا لای مەلاعەلی صەحافەوە ، دوایی چوّتە ژێر حەمامی قشڵەوە .
١٠ – شێخ مارفی قەرەداغی   جادەی کاوە، بەرامبەر خەستەخانەی خوارەوە، نزیك ئەسحابە سپی .
١١ – شێخ حسینی سەعاتچی   جادەی مەولەوی، ژێر حەمامی قشڵە .
١٢ – بەهجەت ڕەشید ئەفەندی سەعاتچی   جادەی مەولەوی، خوار حەمامی قشڵە .
١٣ – ئەحمەد صاڵح سەعاتچی   جادەی مەولەوی، بەرامبەر حەمامی قشڵە .

تێبینی
سەعاتچێتی لە سلێمانی‌دا لە زەمانی تورکەوە هەبووە .
سەرچاوە : بەهجەت ڕەشید ئەفەندی سەعاتچی .

●

سەرافەکان

ئەمانە هەمووی لەبەر حەوزەکەی ناوبازاڕدا بوون ، پارەی تورکیو ئێرانیو عیراقییان دەگۆڕییەوە .

١ – خواجەسەلمانی سەڕاف
٢ – داود جولەکەی سەڕاف
٣ – عەبدەی جولەکەی سەڕاف
٤ – ئیبراهیمی سەڕاف
٥ – مەلا قادری سەڕاف
٦ – ڕەئووفی سەڕاف
٧ – حاجی عیزەتی سەڕاف

سەرافە دەسگێڕەکان

شان بەشانی دوکانی سەڕافەکان هەندێ سەڕافی دەسگێڕ هەبوون وەك

١ – عارفە کونج
٢ – مام سمایل

حسابی پارەی کۆن

١ – زەمانی عوسمانلی
٢ – زەمانی داگیرکەری ئینگلیز
٣ – زەمانی دەوڵەتی عیراق

١ – زەمانی عوسمانلی

١ – لیرەی ڕەشادی = بە ١٢ ڕوپیە
٢ – غازی زیو = چواری بە لیرەیەك
٣ – نیوغازی زیو = هەشتی بە لیرەیەك
٤ – چارەکە غازی زیو = شانزەی بە لیرەیەك
٥ – بێچو زیو = ١٩ پول
٦ – بێچو زیو = ٢ نۆ پولی
٧ – نۆ پولی مەعدەن = ٢ نیکلی قەمەری
٨ – نیکلی قەمەری مەعدەن = ٢ نیکلی وردە
٩ – نیکلی وردە مەعدەن = ٢ پولی مەعدەن
١٠ – یەك پولی مس
١١ – بیش لغ مس = بە دوو عانەو نیو

٢ – زەمانی داگیرکەری ئینگلیز

تێبینی
١ – ڕوپیەی زیویش و کاغەزیش هەبوو ، ئەم کاغەزانە وێنەی مەلیکەی بەریتانیای پێوە بووە .

ڕۆپییەك= ٧٥ فلس

پارەکان ئەمانەی لای خوارەوەن:

١ - سەد ڕووپیی کاغەز

٢ - دە ڕووپیی کاغەز

٣ - پێنج ڕووپیی کاغەز

٤ - یەك ڕووپیی معدن

٥ - نیو ڕووپیی

٦ - عـانە = بە ٤ فلس

٧ - ٢ پولی

٨ - یەك پولی

٣ - پارەی زەمانی دەوڵەتی عێراق:

تێبینی

هەر وەکو پارەی ئینگلیز بەکار ئەنرا بەڵام دوایی وێنەکانیان کرد بەوێنە مەلیك فەیسەلی یەکەم ئەم پارانەش زیادی کردو هاتە کایەوە.

پارەکان ئەمانەی لای خواردوەن:

١ - ١٠٠ دیناری کاغەز

٢ - ١٠

٣ - یەك

٤ - نیو

٥ - چارەکە =

- ڕیالی مس = بە چوار پەنجایی

٧ - پەنجا فلس معدن

٩ - ١٠

١٠ ـ چوار
١١ ـ
١٢ ـ یەك

کێشانی جاران (بەسەنگ و تەرازوو)

یەك ڕپە = ١٠ حۆقە
یەك باتمان = ٦ حۆقە
یەك حۆقە = ٤ ئیزرەم
یەك ئیزرەم = ٢ ئەلیرەم
یەك ئەلیرەم = ٢ ئیگرەم بیژرەم
یەك ئیگرەم بیژرەم = ٢ ئونکیرەم
یەك ئونکیرەم = ٢ ئاڵتیرەم
ئەم کێشانە تا ساڵی ١٩٥٤ز بەردەوام بووە لەسەر بڕیاری شارەوانی بوو بە کیلۆ.

(بازارگانیەتی و بازارگانەکان)
بازارگانیەتی سلێمانی لە ساڵی ١٨٢٠ زایینی‌دا
لە پەراوەکەی مستەر ڕیچەوە

لەسلێمانی بازارگانیتی‌یەکی ئەوتۆی فراوان نەبووە بەکاروان کەل وپەل گوێزراوەتەوە بەڵام بەشێوەیەکی گشتی بووە لە نیوان سلێمانی و ئەم شارانەی خوارەوە.
تەورێز:ـ هەموو مانگیك کاروانیك لە سلێمانی‌یەوە دەرچووە بەرەو تەورێز، خورماو قاوەو هەندی کەل و پەلی تر کە لە بەغداوە هاتووە لەگەڵ خۆیا بردوویەتی لەو

سەرەوە ئاوریشمی خاو و قوماشی ئاوریشمی هێناوە. ئاوریشمە خاوە کە بۆ بەغداد قوماشەکەشی لە سلێمانی فرۆشراوە.
ئەرزرووم:- بەلای کەمەوە ساڵی کاروانێك لە سلێمانی‌یەوە چووە بۆ ئەرزرووم قاوەو خورمای لەگەڵ خوی بردووەو لەو سەرەوە کە گەراوە تەوە ئاسن و مسی لەگەڵ خولیا هێناوە لەگەڵ ئیستر ئەم وولاتە باشترین ئیستری هەبووەو زۆرترینی ئەم وولاغە لەوێ کراوە.
هەمەدان و سنە:- لەم دووشارەوە مانگیّ کاروانێکی بچکۆلە هاتووە بۆ سلێمانی لەتەك خۆیا رون و میوەی ووشك کرابوەو هەنگوینی هێناوە لەگەڵ پۆلا کەلای زەریای قەزوینەوە هێنراوە.
کەرکوك:- بازرگانێنی لەگەڵ ئەم شارەدا هەمیشەی بووە لە کەرکوکەوە پێلاو و هەندی قوماشی زبری لۆکە هاتووە بۆ سلێمانی وە لە سلێمانی‌یەوە پاقلە جات و هەنگوین، مازو ترش، میوە، برنج، رۆن، لۆکەو، مەرومالات نێراوە بۆ کەرکوك لە راستیدا کەرکوك بازارێکی بە نرخی بەرهەمەکانی وولاتی سلێمانی بووە.
مووسل:- بازرگانیتی لەگەڵ ئەم شارەدا بەردەوام بووە لەوێوە پێلاو جامانەو خام و قوماشی لوکەی رەنگاورەنگ و بەرهەمەکانی شام وو دیاربکر هێنراوە بۆ مووسل.
بەغدا:- بازرگانیتی لەگەڵ ئەم شارەدا هەمیشەیی بووە لە بەغداوە خورماو قاوەو کەل وپەلی هیندستان و ٔ ورویا، قوماش هاتوە بو سلێمانی وەلێرەوە پاقلە جات و توتن و پەنیرو رۆن و ترش و کەتیرەو پیوو سابوون رەوانەکراوە.
سابوون لە سلێمانی:- دوو جۆر سابوون دروست ئەکرا:
١ - سابوونی بەزی بو جل شتن بەکار ئەهات.
٢ - سابوونی سەرکەف بۆ خۆ شتن بەکار ئەهێنرا
لە زوربەی ماڵەکانی گەرەکی سابوونکەران سابوون دروست ئەکرا بە جورێکی ئەوتۆ کە بەشی هەموو شارو دەوروبەری سلێمانی ئەکرد وە لیشی ئەنیرا بو بەغداو گەلی‌شوێنی تر تا دەوروبەری سالانی ١٩٦٠ هەندیك ماڵ مابوو کە سابوونی دروست دەکرد.

تێبینی :- بە بیرەوەری ئەوکەسانەی کە شارەزان ئەڵێن لە بەغداوە بە زۆری شەکرو چاو کوتاڵ و خورما هاتووە، لێرەوە پێستی هەمە جۆر ئاژەڵ لەگەڵ توتن و مازوو کە تیرەو ریخۆڵەو خوریو لوکەو هەندی شتی تر چووە بۆ بەغدا.
رێگای بازرگانیتی نیوان سلێمانیو بەغدا بە کاروانی وولاّخ جاران کاروانی وولاّخ بەم شوێنانەی خوارەوەدا بۆ بەغدا دەچوو.

١ ـ تانجەرو.
٢ ـ گلەزەردە.
٣ ـ تیمار.
٤ ـ قرەداغ.
٥ ـ دەربەندی قوپیقەراغ.
٦ ـ دەربەندی سەگرمە.
٧ ـ کرپچنە.
٨ ـ خانی محمد کریم ئاغا لە ناو زەنگەنەدا.
٩ ـ خانی عبد الکریم وادی ئاغا (خانی خوارو) نزیك خانی محمدی کریم ئاغا کە نیوانیان نیوسەعاتە.
١٠ ـ خانی سور خلیل (خانی برایم خان) ئەمیش هەر لە ناوچەی زەنگەنەدا.
١١ ـ پاش ٨ سەعات کاروان ئەگەیشتنە کفری.
١٢ ـ بردی سەر چیمەن.
١٣ ـ قەرە تەپە.
١٤ ـ دەلی عباس.
١٥ ـ خالصی.
١٦ ـ خان بنی سەعد پاشان بەغدا.
هەموو کاروان چییەکان لە سلێمانییەوە بۆ بەغدا بە حەوت شەو حەوت رۆژ ئەگەیشتن.

ڕێگاکانی بازرگانیتی بۆ ئێران

١ ـ لە قولی پێنجوینەوە بۆ بانەو لەوێوە بۆ سەقزو بۆ بۆکان هەتا سابلاخ (مهاباد).
٢ ـ ڕێگای سەردەشت:
لە سلێمانی‌یەوە بۆ دوکان و ڕانیەو قەلادزە وەلەوێوە بۆ سەردەشت و سابلاخ (مهاباد).
٣ ـ ڕێگای هەڵەبجە:ـ بۆ بیارەو تەوێڵە لەوێوە بۆ سنە.

ئەو شتانەی لە ئێرانەوە ئەهاتن ئەمانە بوون:
فەرش، قۆری، سەماوەر، سرکەیی، مشکی، خەنە، وسمە، چیتی ئەشتەرخان، جەلسە بادام، بستە، دەنکە کولەکە، ناوکەهەرمی، کشمیش، باسوق، سنجوق، مەرومالات.
ئەو شتانەی لە سلێمانی‌یەوە ئەچوو بۆ ئێران.
خورما ـ شەکر ـ چا ـ قامیشەجگەرە ـ سابوون.

بازرگانەکان و شوێنەکانیان

١ ـ خواجە کریمی ئەلەکە خانە سووتاو.
٢ ـ حاجی ابراهیم ئاغا
٣ ـ حاجی سەعید قادر ئاغا=
٤ ـ حاجی مەلا سەعیدو حاجی صالح و
حاجی فەتاح و احمد ئاغا کەرکوکلی زادە = =.
٥ ـ میرزا فەتاح و میرزا محی الدین و میرزا کەریم
کوڕانی حاجی شەریف شەریك بوون =
٦ ـ حاجی صالحی خچفاف =

٧ -ْ حاجی مەلا سەعیدی شالْی خانە سووتاو ..
٨ حاجی فەتاحی قادر خانە سووتاو ..
٩ حاجی فەرەجی حاجی حامید خانە سووتاو ..
١٠ حاجی ئەحمەدی پیرۆز خانە سووتاو ..
١١ حاجی حەسەنی حاجی مەحموود ڕەش خانە سووتاو ..
١٢ حاجی کەریمی عەمبەرخان خانە سووتاو ..
١٣ حاجی مارفی عەمبەرخان (برابوون)خانە سووتاو ..
١٤ حاجی کاکە حەمە لە خانە سووتاو.
١٥ حاجی قادر خەفاف لە خانە سووتاو.
١٦ حاجی میرزا حەسەن لە خانە سووتاو.
١٧ حاجی فەرەجی ئەمینی قاسم لە خانە سووتاو.
١٨ مەلا ئەمینی ئەحمەد بەقالْ لە خانە سووتاو.
١٩ ئەحمەدی مەلا سلێمان. کاروانی ولاْخی هەبووە لەخانە سووتاو.
٢٠ حاجی ڕەشید وەسمان چاوەش لە خانە سووتاو.

O

خانی حاجی سەعید ئاغا

١ حاجی سەعید ئاغا.
٢ حاجی مەلامحی الدین (برابوون) لە (خانی خۆیان).
٣ حاجی حەمە ئاغای حاجی حسین ئاغا (خانی حاجی سەعید ئاغا).
٤ میرزا فەتاح - باوکی شاکیر فەتاح (خانی حاجی سەعید ئاغا).
٥ حاجی ئیبراهیم ئاغای حاجی ئەولا (خانی حاجی سەعید ئاغا).
٦ مەلا عەبدوللای عەبدولڕەحمان (خانی حاجی سەعید ئاغا).

●

خانی ئاغا فتح الله

١ ئاغا فتح الله باوکی تۆفیق ئەفەندی لەخانی خۆیدا (ئاغا فتح الله).
٢ حاجی ئەحیمەدی حاجی کەریم (خانی ئاغا فتح الله).
٣ - حاجی فەقێ شاڵی (خانی ئاغا فتح الله).
٤ حاجی عەبدوللاَ شاڵی (برابوون) وشەریك بوون (خانی ئاغا فتح الله).
٥ - خواجە حەبیب (حەبیبە سوور) گاور (خانی ئاغا فتح الله).
٦ - خواجە پەترۆس (خانی ئاغا فتح الله).
٧ خواجە هورمز (خانی ئاغا فتح الله).
٨ - خواجە قەدوری (خانی ئاغا فتح الله).
٩ خواجە گورگیس (خانی ئاغا فتح الله).
١٠ خواجە عەبدە (خانی ئاغا فتح الله).
١١ - کورانی ساسون ئیسحاق (خانی ئاغا فتح الله).
١٢ - حەمەی ڕەحمە (خانی ئاغا فتح الله).
١٣ - حاجی ئەمینی کاکەحەمە (خانی ئاغا فتح الله).
(مامی فایەق بێکەس) ئەم حاجی ئەمینی کاکە حەمەیە.
خۆی ماڵی دەهێنا لەئێرانو ڕوسیاو وارشۆ بە کاروانی ولاخ ..

●

ناوی بازرگانەکان لە شوێنی‌تردا

١ حاجی ئەحمەدی قەزاز باوکی تۆفیق قەزاز قەیسەریی نەقیب.
٢ – حاجی عەزیزی شەرعی (قەیسەریی نەقیب).
٣ حاجی عەبدوللای جبار باوکی حاجی قادر ئەم دوکانی نەبووە ..
٤ – صاڵحی‌رە شەو کورەکانی لەگەڵ خواجە پەترۆس شەریك بوون ..
٥ – حاجی ئەحمەدی روقیە خۆی ماڵی لە ئێرانو روسیاو وارشۆ ئەهێنا جار جار بۆ حەڵەب بەکاروانی وڵاخ .. ئەم بازرگانە ٨٠ هێستری هەبووە ..
٦ تۆفیق ئاغای حەسەن ئاغاو عەبدوللا ئاغای حەسەن ئاغا (برابوون). لەگەرەکی مەلکەندی لە (پیرمەسور) لەماڵی خۆیاندا بەکاروانی وڵاخ ماڵیان لە ئێرانەوە دەهێنا
٧ حاجی عەبدوڵڵای بۆسکانی لەمەلکەندی، لەحاجی خان لە ماڵی خۆی‌دا بەکاروانی ولاخ ماڵی لە ئێرانەوە دەهێنا.
٨ رەشەی جەنجەر لەبەرامبەر بەلەدی‌یەکە.
٩ حاجی عەلی کۆڵەك.
١٠ – حاجی موحەممەدی کۆلەك (برابوون) لەبەر پردەکە ..

سەرچاوە
١ رۆژنامەی (رۆژی کوردستان) ساڵی ١٩٢٢
١ – گۆڤاری رۆژی نوێ ژمارە ١١ ساڵی ١٩٦١.
٣ – سالەی فەقێ (شێخە صالح) وهەندی کەسی‌تر.

خاوەن موڵکەکان - مەلاکەکان

١ - ماڵی شێخان
٢ - حاجی بەگ
٣ - حاجی ئەوڕەحمان بەگی ڕەشیدپاشا
٤ - حاجی سعید ئاغا
٥ - حاجی ملا محی الدین
٦ حاجی علی ئاغا
٧ - حاجی حمەئاغای حسین ئاغا (برابوون)
٨ حاجی ملا سعیدی کەرکوکلی زادە
٩ - ئەحمەرەشی حاجی ئەولا
١٠ حاجی صاڵح وحاجی فەتتاحو حسەین ئاغاو کەریم بەگ (هەر شەشیان کوڕی حاجی ئەولای حەمە کەرکوکلی زادە بوون).
١١ - غفور ئاغای حاجی ئەولای گەورە
١٢ - مارف بەگ
١٣ - کریمی عەلەکە
١٤ عیزەت بەگی وەسمان پاشا
١٥ - حاجی سعیدی قادر ئاغا
١٦ فتاح بەگی ئەرازی
١٧ عەزمی بەگی بابان
١٨ ئاغا فتح الله
١٩ مجید ئەفەندی کانێسکان

٢٠ حاجی ڕەسوڵ بەگ
٢١ ئەورەحمان ئاغای احمد پاشا
٢٢ – حاجی ئەوڵای شاڵی
٢٣ احمد ئاغای چلبی
٢٤ حاجی محمود قوربانی
٢٥ ابراهیم ئاغای خوبیله
٢٦ شاکری مجرم ئەفەندی
٢٧ احمدی حاجی کریم
٢٨ حاجی کریم ئاغا
٢٩ – حاجی حمه ئاغا (برابوون)
٣٠ حاجی ابراهیم ئاغا
٣١ حاجی حمەسعید
٣٢ حاجی حسن ئەفەندی
٣٣ حاجی صاڵحی خفاف
٣٤ حاجی فەرەجی حاجی حامید
٣٥ حمەی ئەورەحمان ئاغا
٣٦ علی کمال
٣٧ توفیق قزاز
٣٨ – عبدالله لطفی
٣٩ – حاجی صاڵح قاسم
٤٠ – حمەی صاڵحی ڕەشە
٤١ – مەحمودی صاڵحی ڕەشە
٤٢ – علیی صاڵحی ڕەشە (برابوون) .

●

خاوەن موڵك و تاجیرەکان

عەزمی بەگ بابان
(خاوەن موڵك)

حاجی سەعیدئاغا (خاوەن موڵك و تاجر)
ئەندامی مەجلیسی مەبعووسانی عوسمانی و
ئەعیانی عیراق
١٨٦٢ز - ١٩٦٢ز کۆچی دوایی کردوە

حاجی عەزیز شەرعی (تاجر)
١٨٤٦ز - ١٩٥٦ ز

حاجی مەلا سەعیدی کەرکوکی زادە

(خاوەن موڵك) ئەندامی مەبعووسانی عوسمانی ـ رەئیسی شەرع و شێخ مەحموود

١٨٦٢ز ـ ١٩٣٨ ز کۆچی دوایی کردووە.

مەجید ئەفەندی کانێسکان

(خاوەن موڵك)

حاجی برایم ئاغا

(تاجیرو خاوەن موڵك)

١٨٨٧ز ـ ١٩٥٩ز کۆچی دوایی کردوە

حەمەخای ئەورەحمان ئاغا

(خاوەن موڵك)

١٨٨٧ز ـ ١٩٦٢ز کۆچی دوایی کردوە

حەمەوئەفەنی سالحی رەشە
(خاوەن مولك)١٨٨٨ز - ١٩٦٢ ز کۆچی
دوایی کردوە

مەحموود ئەفەنی سالحی رەشە
(خاوەن مولك و تاجیری ریخوڵەو پێستە)
١٨٩٧ز - ١٩٦٥ز کۆچی دوایی کردوە

تۆفیق قەزاز (خاوەن مولك)
١٨٩٨ ز - ١٩٥٥ ز کۆچی دوایی کردوە

کاروانچی‌و باج‌وباجگر

لەکاتی خۆی‌دا کە کاروانچی دەهاتن بۆ ناوشار بەبارەوە لە دێهاتەکانەوە بە کەرۆهێستر، چونکە ئوتۆمۆبێل نەبووە یان کە پەیدابوو کەمبووە یان رێگاوبان نەبووە وەك ئێستا کە ئوتومۆبێل بەئاسانی بۆ هەموو شوێنێك هات‌و چۆ دەکات هەموو جۆرە سەوزەو میوەهات‌و رزقێکیان دەهێنا لە بەهارو هاوین‌دا بەزۆری کاڵەك‌و شووتی‌و ترۆزی دەیانکردە ناورەشکەوە وە میوەهاتەکانی تریش دەیانکردە ناو بەرچنەوە هەروەها سپیدار بۆ دارەرا وەقامیش‌و زەل بۆ سەر دارەرای ژێر سەربانی گڵ‌وەدارو خەڵووز دارەکە ماڵان بۆ چێشت‌لێنان‌و نان‌کردن‌و نانەواش بۆ تەندوور وەبۆ زۆپای زستان بەکاریان دەهێنا

بەڵام خەڵووز. ئا سنگەر بۆکوورە بەکاری دەهێنا. دیسان بۆ سووتەمەنی ماڵان. لە پایزوزستاندا گوێزوبادام‌و ترش‌ومیوەی وشکە وەك مێوژە رەشکەو سورکە هەنجیرو باسوق‌و سنجوق دیسان بارە(کا) لەناو رەشکەدا دەیان‌هێنا بەزۆری لەهاوین‌دا وە لە پایزدا بۆ سواغی سەربان‌و دیواری گڵ‌وخشت برینی گڵ هەروەها لە پایزدا دارو خەڵووز دەهات‌و هە موو ماڵێك دارەکەیان لەسەر تەندوور هەڵ دەچنی دوای ئەوەی خاوەن ولاخەکە دارەکەی جوان بەتەور بۆ دەشکاندن وە خەڵوزەکەی بۆ دەکردنە خەڵووزە دانەوە تەماتە لە پایزدا بەزۆری دەکرا بە (دۆشاوی تەماتە) وە هەمووکاتێك توورەکە کاو هێلکەو کەڵەشیرو مریشك‌و قەلەموون لەسەر بارەکەیان دەبەستەوەو خۆیان دەکرد بەناو شاردا بە خشەخش‌و دەنگی زەنگۆڵەی ولاخ‌و هەچەهەچە کە دیمەنێکی زۆر جوانیان هەبوو. بیێنەوە سەر باج‌و باجگر

لادێ‌یی کە بەبارەوە دەهاتن بۆ ناو شار لە هەموو رێگایەکی کاروانچیەوە لەقەراخ شاردا لەژێر قولغێکدا دووکەس لێی دادەنیشتن یەکێکیان پی‌یان دەوت قۆڵچی (استهلاك) بەڵام خەڵکەکە پی‌یان دەوت (استیلاك) کە سەر بەمالیە بوو پسوولەی دەدا بەکاروانچی بۆ ئەوەی بچێت بۆ دائیرەی ئیستیلاك لەمەیانەکە پێش فرۆشتنی بارەکەی. قۆڵچی لەوێ نرخی بۆ دادەنا کە ١٠٪ باجی بارەکەیان

لیٚ‌دەسەند لەوسەرەوە کە دەگەڕایەوە دەبوایە ئەو پسوولٚەیەی بە مۆرکراوی بدایە بە قۆلٚچی‌یەکە .

دووەم کەس پیٚ‌یان دەوت باجگر. باجی ولاٚخی دەسەند کەر : دووپول هیٚستر : عانەیەك وەباجی سەوزە چل یەك بو واتە ٥ر٢٪ هەر لەویٚدا باجی لەکاروانچی دەسەند ئەویش پسوولەی مۆرکراوی دەدایە ئەمْ باجگرانە سەر بە یەکیٚك بوون کە بە ئیجاری سالاٚنە لەبەلەدی‌یە دەیگرت. خاوەن ئیجار پسوولەی مۆرکراوی دەدا بە باجگر. ئیٚوارەو ئیٚوارە حسابی لەگەلٚ دەکردن ئەم باجگرانە رۆژی روپیەیەکیان هەبووە واتە (٧٥) فلس‌و خاوەن ئیجار دەیدانیٚ زۆر جارریٚك دەکەوت کاروانچی پارەی‌پیٚ نەئەبوو کە پارەی باجەکە بدات. باجگر بەبارمتە (خەنجەرو تەزبیحەکەی) یان کلاووجامانە کەی یان مشکی‌یەکەی یان پەستەکەکەی یان گوریسەکەی لیٚ دەسەند تا بارەکەیان دەفرۆشت‌و لەوسەر دەگەڕانەوە. پارەکەیان دەدایەو شتەکانیان لیٚ وەردەگرتەوە. زۆر جاریش ریٚ‌دەکەوت لەسەر ئەم بەزم‌وڕەزمە کە کاروانچیەکان زۆر دەبوون بەچاکی باجگریان دەکوتا

ڕیٚگای کاروانچی‌و ئەوناوچانەی لیٚوەی دەهاتن‌و شویٚنی باجگرەکان‌و ناوەکانیان کە ئەو کاتە باجگربوون

١ – مەلٚکەندی (لەگۆیژەوە)	شاربازیٚر	مەلامەحموود
٢ – گۆیژە (لەصابونکەرانەوە)	شاربازیٚر	عەلی‌حەمەسوور
٣ – سەرکاریٚز	شارەزوور	مەلای‌کوردە
٤ – دەرگەزیٚن (لەکانی دۆمانەوە)	قەرەداخ	مـــەلاحســیٚن ئابلاٚخی
٥ – جولەکان‌و سەرشەقام	قەرەداخ	غەفورەڕەش
٦ – بەرقەصابخانەکە شویٚنی‌مالٚی (متصرف)	بازیان‌و ئابلاخ	قالەی‌مەلا
٧ – کانیٚسکان (لەبازەبچکۆلەوە)	سورداش‌و دوکان	عەلی‌حەمەڕەش
٨ – کاریٚزی مەجیدبەگ (لەئەزمڕەوە)	شاربازیٚرو سیوەیل	حەسەنی ئەحەی ـ صۆفی

سەرچاوەی ئەم بەشە

١ – حەمە رەشید میرزا صالح کە خۆی ئیجاری سالأنەی باجەکەی لەبەلەدیەیە گرتبوو لە سالی ١٩٣٢ بەدەستیەوە بوو تا سالی ١٩٥٠ کە لەم سالەدا لەلایەن میری یەوە بریار درا باج هەڵگیریێ لە سەر هەمووی .

٢ حاجی شێخ لەتیفی عەلاف : کە لە عەلافە کۆنەکانی سلێمانی یەوو وەلەو قۆلأنەوە لادێ ییەکان رزقیان بۆ دەهێنا

دیسان عەلافەکانیش باجیان دەدا هی ئەو بارانەی کە بۆیان دەهات لەگەنم و جۆو چەڵتووك و نیسك و ونۆك بەگۆتره بۆیان حساب دەکردن وە پسوولەشیان لە قۆڵچێەکان وەر دەگرت . ئەوانیش پسوولەیان دەدا بەکریار کە دەیانبرد بۆ ئاش دەبوایە ئەو پسوولەیەیان پیێ بوایە

نرخی رزق و میوەهات لە سالی ١٩٤٠ – ١٩٥٠ز

جۆری	بار هۆقە	نـرخی سەرەتـای سالی ١٩٤٠		نرخی لەکۆتایی سالی ١٩٥٠	
رزق ومیوەهات	باتمان	فلس	دینار	فلس	دینار
دار	باری کەرەکی	١٥٠		١٥٠	
دار	باری هێستری	٣٠٠	–	٤٥٠	–
خەڵوز	باری کەرەکی	٣٠٠		٤٥٠	
خەڵوز	باری هێستری	٤٥٠		٦٠٠	–
کا	باری کەرەکی	١٥٠	–	٢٠٠	–
کا	باری هێستری	٣٠٠		٤٠٠	–
سپیداربۆدارەرا	باریێك . چوار دانە		١		١

داری کۆڵەکە	بـــــاریك				
	دووکۆڵەکە	٤٠٠			
داری بەرچیغ	باریك دە دانە	٦٠٠			١
کاڵەك	باریك	٥٠٠		٧٥٠	
شووتی	باریك	٥٠٠		٧٥٠	
ترۆزی	باریك	٤٠٠		٦٠٠	
خەیار	باریك	٧٠٠			١
تریێ	باریك دووتا	٤٠٠			١
هەڵووژە	باریك دووتا	٦٠٠	–	٨٠٠	
هەرمێ	باریك دووتا	٧٠٠			١
قەیسی	باریك دووتا	٧٠٠			١
هەنجیر	باریك دووتا	٤٠٠	–	٥٠٠	
سێو	باریك دووتا	٤٠٠		٦٠٠	–
هەنار	فەردەیەك	٥٠٠		٧٠٠	
تەماتە	باریك دووتا	٣٠٠		٥٠٠	
بامیە	هۆقەیەك	٤٠		٥٠	
بادام	باتمانێك	٦٠٠		٩٠٠	
گوێز	١٠٠٠ دانە	٤٠٠	–	٥٠٠	–
مێوژە ڕەشکەو سورکە	باتمانێك	٤٠٠		٦٠٠	
باسوق	باتمانێك	٦٠٠		٨٠٠	
سنجوق	باتمانێك	٨٠٠			١
هەنجیری وشك	مەشکاڵەیەك	٢٥٠	١	٥٠٠	١
قەیسی وشك	باتمانێك	٨٠٠	–	٢٠٠	١
کشمیش	باتمانێك	٨٠٠		٢٠٠	١
ترش	باتمانێك	٤٠٠	–	٦٠٠	

رۆن	هۆقەیەك	٢٢٥	٤٠٠
پیاز	باتمانیك	٣٠٠	٥٠٠
گەنم	ڕبەیەك	١٠٠	٥٠٠
جۆ	ڕبەیەك	٣٠	٢٥٠
برنج	ڕبەیەك	٣٠٠	٣٧٥
نیسك	ڕبەیەك	٧٥	٢٢٥
نۆك	ڕبەیەك	١٥٠	٣٠٠
ماش	ڕبەیەك	١٠٠	٢٥٠
فروج	دانەیەك	٢٠	٤٠
مریشك‌و		٥٠	٧٠
کەڵەشێر	دانەیەك	٥٠	٧٠
هێلکە	دانەیەك	٠٠٢	٠٠٢
قەلەموون	دانەیەك	٣٠٠	٥٠٠
ماست	مەنجەڵێك	٥٠	١٠٠
پەنیر	هوقەیەك	١٥٠	٢٠٠

تێ بینی

· لەسالآنی ٠٩٣٠ تا ١٩٤٠ ڕزق‌و میوەهات زۆر لەونرخانەی سەرەوە هەرزانتربوون .

●

مەلاکانمان[1]

ئەو شارە تازەیە هەر لەسەرەتاوە بوو بە مەڵبەندی زانست. پاشای بابان دەربەستی ئەوە بوو کە لە هەموو کونجێکی کوردستانەوە مەلای بە تواناو زاناو لێهاتوو و فەقێی زیرەك بەرەو شارەکەی بێنێ و هەموو ئەرکی ژیانێکی ئاسوودەیان بۆ بەجێ بێنێ.؟
مزگەوتی گەورە دانشگایەکی گەورەی ئەو سەر دەمەبوو شێخی نۆدێ دامەزرێنەری ئەو دانشگایە بوو هەر لەوێش‌دا زانای وەك موفتی زەهاوی‌و حاجی کاك ئەحمەدو مەولانا خالید پێگەیشتن کە مەشخەڵی نووری زانستیان لە زۆر وڵاتان‌دا هەڵگرت

روناکیی مەشخەڵی زانستی سلێمانی هەر بۆ شاری سلێمانی نەبوو بەڵکوزۆر ناوچەی تری وڵاتی گرتەوە.

لەبەرئەوە لێرەدا تەنیا ناوی ئەو زانایانە نەبراوە کە لەشاری سلێمانی‌دا ژیاون بەڵکو هەرکەس لە جەمسەرێکەوە پێوەندیی بەم بنکەی زانستەوە بووە، ناوی براوە. تەنیا بەناو بردنیش یادی ئەم مەشخەڵی زانستانە کراوەتەوە چونکە باس‌کردنیان کتێبی تایبەتی بۆ تەرخانکردنی ئەوێت کەبەشێك لەوە لەهەندێ سەرچاوەی نیشانە بۆکراوا دەبینی.

(ع. م. ر)

---

(1) هەوڵدراوە ئەم ناوانە بەپێی تیپی هیجا ریك بخرێن، بەڵام هێشتا تێکەڵی تێدا ماوە. ریزکردنەوەی هەوڵێکی زۆری ئەویست. زیانی تێدا نی‌یە بەم جۆرە بمێنێتەوە.

١   شێخ مارفی نۆدێ   ١١٧٥هـ ١٢٥٤هـ
٢ - كاك احمدی شێخ ١٢٠٨هـ ١٣٠٥هـ
٣   مەلا احمدی چاومار ١٢٢٠هـ ١٢٨٨هـ
٤   مەلا احمدی دێلێژەیی ١٢٥٠هـ ١٣١٨هـ
٥   حاجی مەلا احمدی حاجی مەلا ڕەسوڵی دێلێژەیی (فائز) ١٣١٥هـ - ١٣٩٠هـ
٦   سید احمدی فائزی بەرزنجەیی ١٢٥٨هـ - ١٣٣٧هـ
٧   مەلا احمدی ڕەش ١٣١٣هـ - ١٣٧٣هـ
٨   شێخ اسماعیلی ولیانی ١٠٨١هـ - ١١٥٨هـ
٩ - حاجی شێخ ئەمینی خاڵ (١٢٦٠هـ - ١٣٥٠هـ)
١٠   شێخ بابا علی تەکیەیی ١٢٧٥هـ - ١٣٥٩هـ
١١   بابا شێخی قەرەداغی ١٢٦٠هـ -؟
١٢   شێخ جلالی قەرەداغی ١٢٩٥هـ - ١٣٥٠هـ
١٣   شیخ حسین المعی بەرزنجی ١١٨٠هـ - ١٢٥٠هـ
١٤   شێخ حسینی قاضی ١٢٢٥هـ - ١٢٩٢هـ
١٥   مەلا حسینی پیسکەندی ١٢٨٢هـ - ١٣٦٧هـ
١٦   مەولانا خالیدی مکایلی نەقشبەندی ١١٩٣هـ - ١٢٤٢هـ
١٧   مەلا رشید بەگی بابان ١٣٠٠هـ - ١٣٦٢هـ
١٨   مەلا ڕەسووڵی تەلانی ١٣٣٠هـ - ١٣٨٥هـ.
١٩   حاجی مەلا ڕەسووڵی حاجی دێلێژە ١٨٣٥ - ١٩٢٧/٨/٣١
٢٠ - مەلا سلێمانی ماوەتی
٢١   مەلا صالحی ژاڵە ناوی ١٣٣٨هـ - ١٣٨٤هـ
٢٢   مەلا عارفی چنگیانی ١٣٠٠هـ - ١٣٨٣هـ
٢٣   شیخ عبد الرحیمی بەرزنجەیی
٢٤ - مەلا عبد العزیزی موفتی ١٢٨٨هـ - ١٣٦٦هـ
٢٥   مەلا عبدالقادری کانی کەوەیی ١٢٨٠هـ ١٣٣٨هـ

٢٦ مەلا عبدالقادری سوفی‌ی بانی خێلآن ١٢٩٠هـ - ١٣٦٣هـ
٢٧ - شێخ عبداللهی خرپانی ١١٥٩هـ - ١٢٥٤هـ
٢٨ مەلا عثمانی کانی کەوەیی ١٢٢١هـ - ١٣٠٧هـ
٢٩ شێخ عمری بەناوبانگ بە (ابن القرەداغی) ١٣٠٣هـ - ١٣٥٥هـ
٣٠ - محمد فەیزی زەهاوی ١٢٠٨هـ - ١٣٠٨هـ
٣١ - مەلا محەممەدی مەلا عوسمانی بالخی (مەحوی) ١٢٤٦هـ - ١٣٢٤هـ.
٣٢ مەلا محمدی خاکی ١٢٧٠هـ - ١٣٢٣هـ
٣٣ مەلا محمدی رئیس ١٣٢٥هـ - ١٣٩٩هـ
٣٤ - مەلا محمدی امین موفتی ١٢٥٠هـ - ١٣١٥هـ
٣٥ - مەلا محەمەد سەعیدی دێلێژە ١٣٠٤هـ - ١٣٦٥هـ.
٣٦ شێخ محمد امینی قەرەداخی ١٢٥٠هـ - ١٣١٥هـ
٣٧ مەلامحمدامین بالیکدەری ١٢٧٠هـ - ١٣٣٠هـ
٣٨ شێخ محمودی گلەزەردەیی بەرزنجەیی (نەقیب) ١٢٠٠هـ - ١٢٧٥هـ
٣٩ مەلا مستەفای حاجی مەلا رسول (سەفوەت) ١٣٢٤هـ - ١٩٦٣/١٢/٩
٤٠ شێخ مارفی نیرگسە جاری ١٢٨٠هـ - ١٣٣١هـ
٤١ شێخ نەجیبی قەرەداخی ١٢٨٣هـ - ١٣٥١هـ
٤٢ شێخ نوری شێخ باباعلی ١٣٠٥هـ - ١٣٨٧هـ[١]

سەرچاوە

١ محمد امین زکی
٢ محمد القزلجی
٣ مەلاعبدالکریم المدرس

●

باخچەی نووسەرانو شاعیران

ئەم شارە لەرێڕەوی دامەزراندنو پەرەسەندنو پێداچەسپاندنی خۆیدا لە کۆڕی شارستانێتیو پێشرەویدا کۆمەڵێکی زۆر لە نووسەرو شاعیری باشی بۆ مێژوو هێشتۆتەوە ئەگەر هە رناویان تومار بکەین ئەوا هەر ساڵێکی بوونو مێژووی شار دەیان شاعیرو نووسەری گەورەو ئاسایی بەر دەکەوێ .

بۆ دەوری بابانو دامەزراندنی شارو ماوەیەکیش لە ساڵانی ڕژێمی عوسمانی هەموو مەلاو زاناکان شاعیرو نووسەربوون یا هەموو شاعیرو نووسەرەکان مەلاو زانا بوون. بۆ پاش ئەو دەورەش مزگەوت لە بەخشینی شاعیرو نووسەر نەکەوتو قوتابخانەی تازەش گەلێك بلیمەتی بەخشیو مەڵبەندێکی وەکو زانستی وایکردکە زۆر (لە نەخوێندەواران بچنە ڕیزی شاعیران) .

نووسەر دەیویست لە سەر هەر نووسەرو شاعیرە چەند دێڕێك بنووسێ، بەڵام تەنیا ئەوە دەبێ بە بەرگی کتێبێك تەنانەت بۆ ناوو ساڵ تۆمارکردنیش هەر دەست بۆ هەڵبژاردەیەك برا و ناوو دەستکەوتوو لە ساڵی لە دایك بوونو مردنیان تۆمارکراو باخچەیەکی تری شاعیرانو نووسەرانی سلیمانی لێرەدا ڕازێنرایەوە (ع . م . ر)

نالی – مەلا خدر ١٧٩٧ – ١٨٥٥
سالم – عەبدورەحمان بەگ ١٨٠٠م – ١٨٦٦م
کوردی – مستەفا بەگ ١٨٠٩ – ١٨٤٩
مەولانا خالید ١١٩٣ – ١٤ی زیلقەعیدەی ١٢٤٢هـ لەشام کۆچی دوایی کردووە

مەلاعەبدوڵلای بێتووشی ۱۱٦۰هـ - ۱۲۲۱هـ
شێخ عەبدولسەمیعی بەرزنجی ۱۲۱٥هـ - ۱۸۳۸م لەحەڵەب نێژراوە
شێخ محەمەدی بەرزنجی ۱۰٤۰هـ - ۱۱۰۳ هـ لەمەدینەمردووە
شێخ مارفی نۆدێ ۱۱۷٥هـ - ۱۲٥٤هـ
حاجی کاك ئەحمەدی شێخ ۱۲۰۷هـ - ۱۳۰٥هـ
شێخ محەمەد بەهادینی تەوێڵە ۱۲۳٥هـ - ۱۲۸۹هـ
شێخ عومەر زیائەدینی تەوێڵە ۱۲٥٥هـ - ۱۳۱۸هـ
مەحوی ۱۸۳۰م - ۱۹۰٤م
ئەحمەد فائیزی بەرزنجی ۱۲٥۸هـ - ۱۹۱۸م
سەید ئەحمەدی نەقیب ۱۲۸۰هـ - ۱۳۲۷هـ لەحەج مردووە
حاجی مەلا ئەحمەدی دێلێژە ۱۲٥۰ - ۱۳۱۸هـ
شێخ حەسەنی گڵەزەردە - ۱۱۷٥هـ
شێخ حسێنی قازی ۱۷۹۰ - ۱۸۷۰
خەستە
حەسەن کەنۆش سەدەی‌چواردەهەمی هیجری
خەلیل خالید پاشای بابان ؟ - ۱۳۱۷هـ
ڕەسووڵ مەستی ئەفەندی ۱۸۲۳م - ۱۹۰۸م
محەمەد فەیزیی زەهاوی ۱۲۰۸هـ - ۱۳۰۸هـ
جەمیل سدقیی زەهاوی ۱۸٦۳م - ۱۹۳۹م
عەبدولغەنیی زەهاوی ۱۲۲۷هـ - ۱۳۲۳هـ.
سلێمان یومنی ۱۲۱۷هـ - ؟
مەلا ساڵحی حەریق ۱۸٥۱م - ۱۹۰۷م
ساڵح ئەفەندیی ئاهی ۱۸۷٥م - ؟
مەولەوی ۱۲۲٥هـ - ۱۳۰۰هـ
شێخ عەبدورەحمانی قەرەداخی ۱۲٥۳هـ - ۱۳۳٥هـ
تایەر بەگی جاف ۱۲۹٥هـ - ۱۹۲۷م

عەبدوڵلاّ حەسەنی مکایلی
محەمەد رەئفەت ئەفەندی: لەسلێمانی لە دایك‌بووە لەئەستەمووڵ مردووە
شێخ عیسامەدینی عەودالاّن ١٢٨٥هـ – ١٩٣٢م
خاکی – مەلا محەمەد ١٢٦١هـ – ١٣٢٢هـ
حەما ئاغای دەربەندفەقەرە
شێخ محیەدینی گلەزەردە لەسەرەتای جەنگی یەکەمدا لەکەرکووك مردووە
شێخ مستەفای بابە رەسوولی بەرزنجی‌یی ١٢٣٥هـ – ١٣٠٢هـ
وەلی دێوانە
غەریق
مەلا عوسمان (فائق) ١٢٤٠هـ – ١٣٠٧هـ
عاسی مەلامستەفای تەلانی ١٣١٠هـ – ؟
عەلی‌ی بەردەشانی
فەتحی مەلا ئەورەحمان لە ١٣٢٢ دا لە ژیاندا بووە
هاشم میرزا محەمەد عەبدورەحیم ؟ ١٣٢٠هـ
مەلا ئەحمەدی قەسرەت ١٨٦٠م – ١٩٣٢م
میرزا غەفووری حاجی هۆمەر ١٢٨٧ – ١٩٣٨م
میرزا مارف ١٣١٣هـ – ١٩٥٦/٣/٢٩
زێوەر مەلا عەبدوڵلاّ ١٨٧٥م – ١٩٤٨م
شێخ عومەری قەرەداخی ١٣٠٢هـ
حەمدی ١٢٩٥هـ – ١٩٣٦م
ئەحمەد موختار جاف ١٨٩٦ – ١٩٣٥م
ئەمین فەیزی ١٨٦٠ – ١٩٢٩م
ئیسماعیل حەقی بابان ؟ – ١٣٢٩هـ
مەلا عەزیزی موفتی ١٢٨٨هـ – ١٣٦٦هـ
پیرەمێرد ١٨٦٧م – ١٩٥٠م
عەونی حاجی گووروون ١٣٠٣هـ – ١٩٤٤م

سلیمان بەگی عەبدوڵلاّ بەگ ١٢٦٠هـ – ١٣٣٥هـ
موخلیس – شێخ مستەفای شێخ عەبدولسەمەدی قازی ؟ – ١٩١٥
زەلیل – مەلامحەمەدی مەلاعەلی
رەئوف سائیب کوری مەلا ئەحمەد
عارف سائیب کوری مەلا ئەحمەد ١٣٠٧ هـ – ١٣٣٥ هـ
نووربەخشی شێخ مەحموودی نەمر ١٢٩٨هـ – ١٩٥٦/١٠/٩
شێخ حسین ئەلمەعی لەخێوەتەی بازیان کۆچی دوایی کردووە
دکتۆر حسین ئەفەندیی بابەجان ١٢٦٨هـ – ١٣٤٠هـ
مەلا سەعدیی مەلا مووسا ١٢٩٨هـ – ١٩١٨م (لەگوندی پیسکەندی بە گرانەتامردووە)
شێخ سەعیدی حەفید ١٢٦١ – ١٣٢٦ شەهید کراوە
ناتیق مەلا کەریم ١٨٦٨ – ١٩٦٧
شێخ حەمە ئەمینی شێخ عەبدڵلاّ ١٨٨٥ – ١٩٥٠
کۆشکی مەلا شاوەیس — ١٣٠٠هـ
حیکمەت مەلا محەمەد ئەمینی سەر گەڵوویی ١٣١٠هـ – ؟
بیمار – میرزا مووسا: خەڵکی زەردیاوای قەرەداغ بووە
میرزا غەریب کوری مرادئاغا ؟ – ١٣٢٢هـ
مەلا سیبغەتوڵلاّی حەیدەری ١٢٧١ – ١٣٤٠هـ
(لە بنەماڵەی حەیدەریی ماوەرانە لە گردی جۆگەی سلیمانی نێژراوە)
ئامینەخانی سەردار، کچی قادربەگی کەیخوسرەو بەگی جاف‌و خێرانی بارام‌بەگ بوو سەرداری کیژانی جاف بووە
سابیری شاعیری کەرکووك، لە سلیمانی خوێندوویەتی.
موخلیس حاجی مەلا رەسوولی دیلێژە ١٨٣٥م – ١٩٢٧م
موفتی مەلا عەبدوڵلای پێنجوین لە بێستانە لە ١٨٨١م دالە دایك بووە ساڵی ١٩٥٢ لە سلیمانی مردووە
رمزیی مەلا مارف ١٩٠٢ – ١٨ – ٧ – ١٩٧٦

بێخود ۱۲۹۸هـ - ۱۹۵۵
سەلام: شێخ سەلامی شێخ ئەحمەدی عازەبانی ۱۳۱۰هـ - ۱۹۵۹/۳/۳
مەحموودت جەودەت ۱۸۸۹م - ۱۹۳۷م
جەمال عیرفان ؟ ۱۹۲۳/۱۲/۲۳
سەعید فەوزی کوڕی قادرئاغای قاسمە لەبنەماڵەی ئاغا تەهای دەرگەزێنی سلیمانی بە
عورفی: عارف مەحموودی شێخ نەسروڵڵای قازی ۱۸۹٦م - ۱ - ۱ - ۱۹٦۱
مەزلووم سەید ئەحمەدی سەید محەمەدی بەرزنجەیی ۱۹۲۰ - ۹ - ۸ - ۱۹۵۵
بەختیار زێوەر ۱۹۱۲ - ۳۰ - ۱ - ۱۹۵۲
وافی: مستەفای مەلاعەلیی غەفووری مەلا خەدر ؟ - ۱۹۳۲
ساڵح زەکیی ساحێبقران ۱۸۸٦هـ - ۳ - ۱۲ - ۱۹٤٤
مایل: مەلارشیدی لاوە ؟ - ۱۳۲۰هـ
شەهید مەلا شەریف قوتابیی مەولانا خالید بووە
مەلا حەمدوون (حەمدی) ی‌کوێر ۱۸۵۲م - ۱۹۱۸م
ڕەنجووری: مەلا عومەر لەدەوری ئەحمەد پاشای دووا حوکمڕانی باباندا ژیاوە
ئەحمەد فایق (فایەق تاپۆ) ؟ - ۱۹۵۳
محەمەد وەفا ؟ - ۱۹۵۹
فایز: مەلائەحمەدی حاجی مەلا ڕەسووڵی دێلێژە ۱۸۹۲ - ۱۹۷۰
سەفوەت مەلا مستەفای حاجی مەلا ڕەسووڵی دێلێژە ۱۳۲٤هـ - ۹ - ۱۲ - ۱۹٦۳
حاجی مستەفا پاشا ۱۲۸۱ ڕۆمی - ۱۹۳٦
ثاری: نەجمەدینی حاجی مەلا ڕەسووڵی دێلێژە ۱۹۱۰ ۳ - ۱۱ - ۹٦۸
فەیزی: مەلا محەمەدی حاجی مەلا ڕەسووڵی دێلێژە ۱۸۹۰ - ۱۹۲۳
شێخ ڕەسووڵی بیدەنی ۱۳۰۳هـ - ۱۳٦٦هـ
شێخ عەبدولکەریمی ئەحمەد برنە ۱۳۰۳هـ - ۱۳٦۱هـ
زاهیر: مەلائەحمەدی دێلێژە ۱۲۵۰هـ - ۱۳۱۸هـ
مەعسووم (عاسی) مەلا محەمەد ئەمینی دێلێژە
شێخ نەجیبی قەرەداغ ۱۲۸۳هـ - ۱۳۵۱هـ

شێخ نووری بابه عەلی ١٣٠٥هـ - ١٢ - ٣ - ١٩٥٦
ناجی: مەحموودی ناوبووه خەڵکی قەرەداغ بووه
فانی: مەلا حەسەنی ئابلاخ ؟ - ١٩٤٠م
فانی: مەمەند ئاغای رەسووڵ ئاغا ١٩١٠ - ٣-٤-١-١٩٧٣
شاهۆ: مەلا حەسەنی قازی: ١٨٨٢ - ٢٣ - ٦ - ١٩٧١
شەکیب: مەلا فەرەج.
عەبدورەحمان بەگی بابان (نفووس)
حاجی باقی (بەنگینە) ١٩٠٨ - ١٥ - ٩ - ١٩٧٢
ئەخۆڵ ئەحمەد دەروێش ١٩١١
شێخ مستەفای شێخ نەجیبی قەرەداخ
محەمەد عەلی مەدهۆش ١٩١٩
نووریی کاکە حەمە ١٩٢٣
محەمەد شێخ حسین بەرزنجەیی (ع ح . ب) ١٩٢٣ لە بەرزنجە لە دایك بووه
عەلی عەبدوڵڵا شەونم ١٩٢٥ لەهەڵەبجە لەدایك بووه
عەلیی عارف ئاغا ١٩٠٩
کاردۆخی شێخ محەمەد ئەمینی بیارەیی ٢٥ - ٣-١٩١٦ - ١٩٨٣
حەسیب قەرەداخی ١٩٣١ لەسوڵەی‌چرچەقەلا لەدایك بووه
حسین ناظم ١٨٧٢ - ١٩٣٢
محەمەد ئەمین زەکی ١٨٨٠ - ١٩٤٩
ساڵح قەفتان ١٨٨٣ - ١٩٦٨
تۆفیق وەهبی ١٨٨٨ - ١٩٨٤
رەشید نەجیب
رەفیق حیلمی ١٨٩٨ - ١٩٦٠ لەکەرکووك لە دایك بووه
مستەفا سائیب
عەبدولواحید نووری ١٩٠٣ - - ٧ - ١٩٤٤
عەبدوڵڵا گۆران ١٩٠٤ - ١٨ - ١١ - ١٩٦٢ لەهەڵەبجە لەدایك بووه

عەلی باپیرئاغا (کەمالی) ١٨٨٦ – ٢٩ – ١١ – ١٩٧٤
نووری شێخ ساڵح ١٨٩٦ – ١٩٥٨
بێکەس فایەق ١٩٠٥ – ١٩٤٨
نەجمەدین مەلا ١٩٠٢م– ١٩٦٢
ئەحمەد خواجە ١٩٠٣
هەوری: ئەبووبەکر ١٩١٥ – ٨ – ٤ – ١٩٧٩ لە دێی چنارەلای دەربەندی خان
لە دایك بووە
ئیبراهیم ئەحمەد ١٩١٢
شاکیر فەتتاح ١٩١٢
مەلامحەمەدی کوردی ١٩٠٩
مەحمود ئەحمەد ١٩١٥ – ١٧ – ٩ – ١٩٦١
محەمەد سەعید ناکام ١٩١٧ – لەمەهاباد لە دایك بووە
ئەحمەد هەردی ١٩٢٢
رەفیق چالاك ١٩٢٥ – ٣١ – ١١ – ١٩٧٣
موحەرەم محەمەد ئەمین ١٩٢١ – ٢٣ – ٧ – ١٩٨٠
کەریم زەند ١٩٢٥
عەبدەوڵڵا جەوهەر ١٩٢٠ – ١ – ٦ – ١٩٨٢ لەدێی مێوڵێی قەرەداخ لەدایك‌بووە
عومەر عەبدورەحیم ١٩٢١
نووری عەلی ئەمین ١٩٢٢
عەبدوڵڵا شاڵی ١٩٢٤
حەمە ساڵح دیلان ١٩٢٧
کامەران موکری ١٩٢٩ ز – ٦/١٢/١٩٨٦
کاکەی فەللاح ١٩٢٨
جەمال بابان ١٩٢٧
غەفوور رەشید داراغا ١٩٢٣ – ٢ – ١٢ – ١٩٧٦
ئەحمەد غەفوور ١٩٢٧ – ١٩٨١

غەفوور میرزا کەریم ١٩٢٨
کەمال جەلال غەریب ١٩٢٩
جەمال نەبەز ١٩٣١
محەمەد مەلا کەریم ١٩٣١ لەبیارە لەدایك بووە
عیزەدین مستەفا رەسوولٚ (دوکتۆر) ١٩٣٤
مستەفاساڵح کەریم ١٩٣٣
عەبدوڵڵا میدیا ١٩٣١
عەبدوڵڵا ئەژدەر ١٩٣٢
جەمال شاڵی ١٩٣١
نووری وەشتی ١٩٣٢
ئەمین میرزا کەریم ١٩٣٣ - ١٩٨٤
فەرەیدون عەلی ئەمین ١٩٣٤
کامیل ژیر ١٩٣٤
تاها بابان ١٩٣٣
شێرکۆ بێکەس ١٩٤٠
فەتتاح کەریم کاوە ١٩٤١
رەئوف بێگەرد ١٩٤٢ لەکەرکووك لەدایك بووە
عومەر کەریم عەزیز ١٩٢٤ - ١٩٧٦
فوئاد عیزەت ١٩٣٠
محەمەد قودسی ١٩٢٢ لەقودس لەدایك بووە لە ١٩ - ٦ - ١٩٤٧دا بەدارا کراوە
ئەحمەدی عەزیز ئاغا
قادر برسی ١٩٣٤
هۆگر گۆران ١٩٣٤
سەبریە نووری خەفاف (دایکی سۆلاف) ١٧ - ١٢ - ٩٢٨
جەمال شارباژێری ١٩٤١ لەگوندی واژەی شارباژێر لە دایك بووە
ساڵح هەژار لەهەڵەبجە لەدایك بووەو مردووە

سەلام مەفتی، ئەحمـەد شوکـری، عومـەر عارف ۱۹۲۳ ـ ۱۹۸٦/۱۲/۲۳، عومـەر عەلی ئەمین، محمەد سالح سەعید، محەمەد نووری تۆفێق، محەمەد ئەمین مەنگووری، محەمەد عەلی وریا، شێخ محەمەدی خال ۱۹۰٤، محەمەد فیدا، شێخ جەعفەر بەرزنجی (سالی ۱۹۸۱ کۆچی دوایی کردووە).

عەبدوڵڵا کوردی ۱۹۳۰/۸/۱۹

(زیادەی چاپی دووەم ـ ئەوانەی بەداخەوە لەبیر چوون):

مەلا ئەسعەدی مەحوی شاعیر ۱۸۹۸ ـ ۱۹۷٦/٤/۲٥ شێخ ئەحمەد ئەمین شاعیر بەڕێوەبەری قوتابخانانەی لەتیفیە.

۱۸۹۰ ـ ۱۹٥٥، مەلا حامیدی مەلا حەمدوون (زەکی) شاعیر ۱۸۹٦ ـ ۱۹۷٦/۱/۳، شێخ ئەحمەدی شێخ عەلی (فەوزی)، مەلا کاکە حەمەی حاجی سەیفوڵڵا ۱۸۸٤ ۱۹٦۱/٥/۱۰، جەمیل سائیب، شێخ لەتیفی حەفید ۱۹۱۷ ـ ۱۹۷۲/٥/۲، ئیسماعیل شاوەیس، محەمەد رەسـووڵ هاوار، حەمـەبۆ (هۆشـەنـگ)، حسێن عارف، مسـاجیـد ئاوارە، محەمەد کەریم فەتحوڵڵا، د. ئیحسـان فوئـاد، حەسـەنی شێخ حەمـە مارف، عەلی عیرفان، فازیل عیرفان، مـەحمـود زێـوەر، حەمـە سەعید بەگ (هەژار)، عەبدولڕەحمان موفق (شێرۆ)، عەبدولقادر حیشمەت، عەبدولقادر قەزاز، عەبدولقادر خەفاق، فایەق کاکەمین، جەمال خەفاق، مەحوود فەهمی هەمـوەنـد، عوسمـان عوزێـری، ماجیـد عەبـدوڵا، مستـەفـا قەرەداخی (سـالار)، عەبدولکەریم رەباتی، جیهان عومەر، کەمال محەمەد تاهیر، تاهیر سالح سەعید، عەلی ناجی عەنتـار، د. کاوس قەفتـان، د. کەمـال مەزهـەر، جـەلال مەحموود عەلی، عەبدولکەریم باراوی، رەئوف شێخ عارف.

سەرچاوە:ـ مێژووی ئەدەبی کوردیی عەلائەدین سوجادی، رۆژنامەکانی ژین ۱۹٥۳/۱۹٦۳، کاکەی فەللاح، کۆکراوەکانی ئومێد کاکە رەش.

شاعیرو نووسەر

حاجی توفیق (پیرە مێرد)

۱۸٦۷ز - ۱۹٥۰ ز کۆچی دوایی کردوە

ئەمین فەیزی بەگ

۱۸٦۰ز - ۱۹۲۹ز کۆچی دوایی کردوە

زێوەر ئەفەندی

۱۸۷٥ز - ۱۹٤۸ز کۆچی دوایی کردوە

ئەحمەد بەگی ساحیقران (حەمدی·)

١٨٧٦از - ٩٣٦/ز کۆچی دوایی کردوە

ئەمین زەکی بەگ

١٨٨٠از - ١٩٤٩از کۆچی دوایی کردوە

شێخ نوری شێخ سالح

١٨٩٦از - ١٩٥٨از کۆچی دوایی کردوە

رەفیق حیلمی

١٨٩٨ - ١٩٦٠/٨/٤/

گۆران

١٩٠٤ز - ١٩٦٢ز کۆچی دوایی کردوە

فایق بێکەس

فەرماندار (حاکمو موتەسەریفەکانی) سلێمانی لە دروستکردنیەوە تا ۱۹٦۰

ڕتوکە چاپ نەکراوەکەی جەمال بابان (مێژووی) شاری سلێمانیەوە وەرگیراوە کە ئەویش لە (تەئریخی سلێمانی) ی مێژوونامی مەزنی کورد خوالێ خۆشبوو ئەمین زەکی بەگی ئەمر وەرگیراوە لەگەڵ کتیبەکەی (ریچ) وەهەندێ سەرچاوەی ترەوە ریکرتوه

ساڵی میلادی	ڕێژانی مانگ	حوکم ساڵ	ناوی حاکم یاخود موتەسەریف
			ئیبراهیم پاشا کوری ئەحمەد پاشای بابان دروستکەری شاری سلێمانی
۱۷۸٦			عوسمان پاشا کوری مەحمود پاشای بابان
۱۷۸۷			ئیبراهیم پاشا دیسانەوە
۱۷۸۹			عەبدەولرەحمان پاشای مەحمود پاشای بابان
۱۷۹۷			ئیبراهیم پاشا دیسانەوە
۱۸۰۲			ئەورەحمان پاشا دیسانەوە
۱۸۰۲			عەلی پاشا
۱۸۰۳			عەبدولرەحمان پاشا دیسانەوە
۱۸۰٤			خالد پاشای بابان
۱۸۰٤			عەبدولرەحمان پاشا دیسانەوە
۱۸۰۸			سلێمان پاشا کوری ئیبراهیم پاشا
۱۸۱۱			عەبدولرەحمان پاشا دیسانەوە

١٨١٣			مەحموود پاشای کوڕی ئەوڕەحمان پاشا
١٨١٤			عەبدوڵلا پاشای بابان
؟	؟		مەحموود پاشا دیسانەوە
١٨٢١		٢	عەبدوڵلا پاشا دیسانەوە
١٨٢٣		١	مەحموود پاشا دیسانەوە
١٨٢٤		٢	موحەممەد پاشای کوڕی خالید پاشا
١٨٢٧		١	مەحموود پاشا دیسانەوە
١٨٢٨			سلێمان پاشای بابان برای مەحموود پاشا
			مەحموود پاشا دیسانەوە
			سلێمان پاشا دیسانەوە
١٨٢٩			مەحموود پاشا دیسانەوە
		٤	سلێمان پاشا دیسانەوە
	؟		ئەحمەد پاشای بابان کوڕی سلێمان پاشا
	؟		مەحموود پاشا دیسانەوە
١٨٤١، ١٨٤٣			ئەحمەد پاشا دیسانەوە
			کوژاندنەوەی حوکمی بابانەکان
			عەبدوڵلا پاشای بابان
			قادرپاشای بابان بەقائمقامی
			عەبدوڵلا پاشا دیسانەوە
			«حوکمی تورکەکان»
			ئیسماعیل پاشا
			نووری پاشا
			مەزهەر پاشا
١٨٧٠، ١٨٧٤		٤	ئیبراهیم پاشا ماردینی
			ئەشرەف پاشا
			مەزهەر دیسانەوە
			ئیبراهیم پاشا دیسانەوە
			ثابت پاشا
			زێوەر پاشا

١٨٧٩، ١٨٨٥		عالم پاشا
		رؤوف پاشا
١٨٨٦	١	طاهر پاشا
١٨٨٧	١	بەهرام‌پاشای دیاربەکری
١٨٨٨	١	عەلی رەضا پاشای ئەرضرومی
١٨٨٩، ١٨٩٢	٣	میرلوا راسم پاشا
١٨٩٢	١	عەبدولرەحمان پاشا
١٨٩٢، ١٨٩٣ -	١	صالح پاشای کەرکوکی
١٨٩٤-١٨٩٥	١	رەفعەت بەگ
١٨٩٥-١٨٩٦	١	غالب پاشا
١٨٩٧	١	عەبدوللا پاشای دیرەلی
١٨٩٨-١٨٩٩	١	ئەلیاس سامی‌بەگ
١٩٠٠-١٩٠١	١	صالح سالم پاشا
١٩٠٢	١	جەمال بەگ
١٩٠٣		صالح وەصفی ئەفەندی
١٩٠٤-١٩٠٥		توفیق پاشا
١٩٠٦		ضیا پاشا
١٩٠٧-١٩٠٨		حسین بەگ
١٩٠٩-١٩١١		بایز فەهمی بەگ
١٩١٢-١٩١٤		شەوقی بەگ
١٩١٤-١٩١٥		مەقسوود بەگ
		عەلی رەزا بەگ
١٩١٥		حوکمی ئینگلیزو شێخ مەحموود
١٩١٨		
«تشرینی دووەم» -		مێجەر نۆئێل
١٩١٨	١	شێخ مەحموود جاری یەکەم
حزیرانی ١٩١٩		
-مارت ١٩٢١		میجەر سۆن
نیسانی ١٩٢١		

-١٩٢٢ أيلول			گوڵد سمیث
تشرینی یەکەم			
١٩٢٢-١٩٢٣			
مارت			شێخ مەحموود جاری دووەم
مایسی ١٩٢٣			
-١٩٢٣ تەمووز	٢		ئینگلیزەکان
تەمووزی ١٩٢٣			
-١٩٢٤ حوزیران-			شێخ مەحموود جاری سێهەم بەقاچاغی (حکومەتی خۆیی)
٧-٣-١٩٢٥			ئەحمەدبەگی توفیق بەگ
١٩-٤-١٩٢٧			ئەحمەدەفەنی هەولێری (احمد عثمان)
٩-٥-١٩٣٠			
-٥-١٩٣٠	٣		تۆفیق وەهبی
٢٢-٨-١٩٣٠			
٢٨-٩-١٩٣٠	٨	٤	ئەحمەد بەگی توفیق بەگ دیسانەوە
٢٤-٤-١٩٣٥			
١-٥-١٩٣٥	٢		صالح زەکی صاحبقران
١٢-٧-١٩٣٦			
٢٥-٧-٩٣٦		١	ناجی هورمزی جێگر- وەکیل
٣٠-٩-١٩٣٧			
١-١٠-١٩٣٧	٤		مەجید یەعقووبی
١٧-٢-١٩٣٩			
١٣-٣-١٩٤٠	٤		حاجی ڕەمەزان
١-٧-١٩٤٠			
٨-٧-١٩٤٠			
٥-٥-١٩٤١			حەمید عەبدول مەجید صەرصەر
٥-٥-١٩٤١			حسین فەوزی
٢٧-٦-١٩٤١			

مستەفا قەرەداخی	٢٨-٦-١٩٤١	٤
	٢٣-١٠-١٩٤٣	
	٣١-١٠-١٩٤٣	٣
رەفیق حەبیب	٥-٢-١٩٤٤	
	١٢-٢-١٩٤٤	٦
دین نووری	٥-٨-١٩٤٤	
مەعروف جیاووك	٧-٨-١٩٤٤	
	٣-٤-١٩٤٦	
موسا شاكیر	١٨-٥-١٩٤٦	٢
	٢٧-٦-١٩٤٦	
حەسەن تاڵەبانی	١١-٨-١٩٤٦	٥
	١٧-١-١٩٤٨	
سەید عەلی حیجازی	١٩-١-١٩٤٨	٣
	١٣-٤-١٩٤٨	
جەمیل ڕەشید (جێگر)	١١-٥-١٩٤٨	٤
	١٢-٩-١٩٤٨	
داود سلمان (جێگر)	٢١-٩-١٩٤٨	٢
	٤-١١-١٩٤٨	
نەجمەدین صائب	٥-١١-١٩٤٨	
	٢١-١١-١٩٥٠	
جەلال خالید	٢-١٢-١٩٥٠	٣
	٣-٢-١٩٥٢	
موزاحیم ماهیر	٢٨-٢-١٩٥٢	٥
	٢٠-٧-١٩٥٤	
شامیل یەعقووبی	٢٢-٧-١٩٥٤	٢
	١٦-٩-١٩٥٤	
میرلیوا عومەرعەلی (جێگر)	١٧-٩-١٩٥٤	٨
	١٦-٥-١٩٥٧	

١٨-٥-١٩٥٧	عبدالمطلب امين الهاشمي له ژماره (١٣٩٥)ی ٢٩-٥-١٩٥٨ی رۆژنامەی (ژین)ەوه
١٩٥٨	هادی رشید چاوشلی
١٩٥٩	عادل جلال
١٩٦٠	باقر الدجيلي

●

مونەسەریف و شارەوانیەکان

حسین فەوزی

(مونەسەریف)

توفیق وەهبی

(مونەسەریف)

بەهادین نوری

(مونەسەریف)

حاجی رەمەزان

(موتەسەریف)

عومەر عەلی

(موتەسەریف)

ئەحمەد بەگی توفیق بەگ

(موتەسەریف)

موفتی‌یەکانی سلێمانی

موفتی لەلایەن سوڵتانی دەوڵەتی عوسمانی‌یەوە فەرمانی بۆ دەرئەچوو و دادەنرا بەموفتی ئەو شارە وەموچەیان بۆ دەبرایەوە. ئەم موفتی‌یانە هەموو زانای ئایینی بوون و لەناو خەڵکدا زۆر دەرکەوتووبوون‌و رێزیان هەبووە . هەچ کۆسپێکی قانوونی یان‌ئایینی بهاتا بە ری‌ی دادگاو شەرعەوە موفتی خۆی رێگای بۆ دادەنان وەهەچ بریارێکی دادگا دەر چوایە لەبابەت ئەو کۆسپە ئایینی‌یەوە دەبوایە بچووایە لای موفتی ، ئەو دەیتوانی بریاری لەسەربدات یاخود هەڵی وەشێنێتەوە بەتایبەتی بریاری خنکاندنی یەکێك دەربچوایە لە دادگا بەبێ ئیمزای موفتی جی‌بەجی نەدەکرا وەهەر وەها موفتی بۆی هەبوو کە هەموو جۆرە فتوایەك بدات وەلەو موفتیانەی کە لە سلێمانی‌دا بوون توانیمان ناوی ئەمانەی خوارەوە تۆماربکەین کەیەك لەدوای یەك هاتوون

١ مەلا عەبدولرە حمانی نۆدشی لە دەوروبەری سالی ١١٩٠ کۆچی لەدی‌ی نۆدشەی ناوچەی هەورامان لەدایك‌بووە وەلە ساڵی ١٢٦٦ی کۆچی‌دا لە سلێمانی کۆچی‌دوایی کردووە. لەگردی سەیوان نێژراوە . ماوەی موفتی‌یەتیەکەی لەزەمانی ئەحمەد پاشای بابان‌دا بووە

٢ حاجی مەلا ئەحمەد کوری مەلا عەبدو لرەحمانی نۆدشی لە ساڵی ١٢٢٧ی کۆچی لەدێی نۆدشە لەدایك بووە لەدوای کۆچ‌کردنی باوکی ئەم بووە بەموفتی سلێمانی لەساڵی ١٣٠٢ی کۆچی‌دا لەسنە کۆچی دوایی کردووە .

٣ حاجی مەلا ئەحمەدی چاومار کوری مەلا مە حموودی پیرحەسەنی کە لە دەوروبەری ساڵی ١٢٢٠ی کۆچی‌لەدی‌ی دیلێژەی ناوچەی قەرەداخ لەدایك‌بووە وە لە ساڵی ١٢٨٨ کۆچی لە حەج وەفاتی کردووە .

٤ – شێخ مستەفای بابا رەسووڵی بەرزنجی لە ساڵی ١٢٣٥ی کۆچی لەبەرزنجە لەدایك‌بووە وە لە ساڵی ١٣٠٢ کۆچی لە سلێمانی کۆچی دوایی کردوە لەگردی سەیوان نێژراوە .

٥ شێخ محەممەدی شێخ عەلی‌ی شێخ بابا رەسووڵی بەرزنجی کە لە ساڵی ١٢٦٩ی کۆچی‌دا لە سلێمانی لەدایك بووە وە لە ساڵی ١٣٢٤ی کۆچی هەر لە سلێمانی کۆچی‌دوایی کردووە .

٦ – حاجی مەلا محەممەد ئەمین کوری مەلا ئەحمەدی چاومار لە دەوروبەری ساڵی ١٢٥٠ی کۆچی لە سلێمانی لەدایك بووە وە لە ساڵی ١٣١٥ی کۆچی‌دا لەسلێمانی کۆچی دوایی کردووە لەگردی سەیوان نێژراوە .

٧ – مەلا عەبدول عەزیزی کوری حاجی مەلا محەممەد ئەمین کەلە ساڵی ١٢٨٨ کۆچی لە سلێمانی لەدایك بووە وە لە رۆژی ٢٠ – ٨ – ١٩٤٧ی زایین‌دا کۆچی‌دوایی کردوەو لە گردی سەیوان نێژراوە .

تی‌بینی

لەدوای نەمانی دەوڵەتی عوسمانی‌یەوە ئیتر موفتی نەما ..

سەرچاوە

١ – التعریف بمساجد السلیمانیة نوسینی‌ملامحمدقزلجي

٢ علماؤنا في خدمة الدین نوسینی مەلاعبدالکریمی مدرس .

●

نەقیبەکانی سلێمانی

نەقیبیش هەروەکو موفتی لەلایەن سولتانەوە فەرمانی بۆ دەر دەچوو کە بکرێ بە نەقیبی ئەو شارە وە مووچەی بۆ ئەبڕایەوە ئەبوایە نەقیب لە بنەماڵەی سادات بوایە هەر ئەمیش سەرپەرشتی ئیش و کاری ساداتی کردووە و هەچ کۆسپێکیان بهاتایە ڕێ لەگەڵ میری‌دا ئەم بڕیاری لە سەر ئەدا وەپێ‌یان ئەوترا نەقیبی ئەشراف . لەو نەقیبانەش توانیمان ئەمانەی خوارەوە دەسنیشان و تۆمار بکەین

١ شێخ مەحموودی کوڕی شێخ مارف کوڕی شێخ حەسەنی گڵەزەردە کوڕی شێخ موحەممەدی نۆدێ‌یە ، ساڵی ١٢٠٠هـ لە دێ‌ی گڵەزەردەی ناوچەی قەرەداغ لەدایك بووە یەکەم نەقیب بووە لەزەمانی بابانەکان‌دا. ئەم زانایە لە ساڵی ١٢٧٥هـ لە سلێمانی کۆچی دوایی کردووە، لەگردی سەیوان نێژراوە ..

٢ – سەید ئەحمەدی میرە سوور کوڕی شێخ مەحموودی نەقیب کە لە ساڵی ١٢٤٠هـ لە سلێمانی لەدایك بووە وە لەدوای باوکی بووە بەنەقیب لە سلێمانی . وە ساڵی ١٣١٥هـ هەر لە سلێمانی کۆچی دوایی کردووە. تەرمەکەی لەگردی سەیوان نێژراوە .

٣ سەید ئەحمەدی نەقیب کوڕی سەید ئەحمەدی میرە سوورە لە ساڵی ١٢٨٠هـ لە سلێمانی لەدایك بووە وە لە ساڵی ١٣٢٧هـ چووە بۆ حەج لەوێ کۆچی دوایی کردووە .

٤ – شێخ مستەفای نەقیب کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی کاك ئەحمەدی شێخ لە سلێمانی لەدایك‌بووە وە لەوێ کۆچی دوایی کردووە .

شێخ مارف نەقیب کوڕی شێخ موحەممەدی کوڕی کاك ئەحمەدی شێخ .

تێبینی

نەقیبیش هەروەکو موفتی بەنەمانی دەوڵەتی عوسمانی ئەمانیش نەمان ..

سەرچاوە

چەند وەسیقەیەکمان دەستکەوت کە لە ماڵی شێخ رەئووفی سەید نووری سەید ئەحمەدی نەقیب دابوو لەگەڵ هەندێ سەرچاوەی زانیاری تر لەم بابەتەوە .

●

قازی‌یەکانی سلێمانی

به هۆی هەندێك بەڵگەی کۆنەوە کە دەستمان کەوتووە ، وە بەپێی ئەو تەئریخانەی کە لە سەری‌بوو توانیمان هەندێك لەو قازی‌یەکۆنانە بناسین کە لە کاتی خۆی‌دا لە سلێمانی قازی بوون: ئەمانەش بریتی بوون .

١ قازی عەبدول سەمەد

لەساڵی ١٢٠١هـ واتا (١٧٨٦ - ١٧٨٧)ز قازی بووە لە سلێمانی ئەمەش لە وەسیقەیەکدا بوو بە مۆرکراوی کە لە بریارێکی‌دادگای بابانیدا٠هاتووە بە مێژووی ١٢٠١هـ وە بە ئیمزاو مۆری ئیبراهیم پاشا لەگەڵ چەند ناوێك وەکو عەبدول رەحیم کوری شێخ حەسەن ، شێخ ئەحمەد کوری شێخ عەبدوللای عەوالآن وە میکائیل قازی قەرەداخ ئەم وەسیقەیە دەربارەی زەوی‌و زاری مەلا مستەفای کوری مەلا شەمسەددینی قزلجەیی دەرکراوە وەناوی عەبدول سەمەد بەقازی سلێمانی تیاناوبراوە .

٢ سەیید عەلی بەرزنجی

ئەم قازی یە ناوەکەی بە مۆرەوە لەسەر وەسیقەیەکی بابانی‌یەکان‌دا هەیە کە لە مانگی شەوالی ساڵی ١٢٤٤هـ دا نووسراوە وە ناوی هەشت شایەت‌و لەگەڵ ناوی عەبدول قادر نائبی قازی‌و ئەحمەدی کوری شێخ مەعرووفی نۆدێی واتە کاك ئەحمەدی شێخ، ئەم وەسیقەیە سەنەدێکە دەربارەی جۆگەو ئاوێك لەدێی (ئاڵیشتە)یە کەهی مەلا رەسووڵی گەناوی بووە لە عوسمان ئاغای کوری مەسرەف کریوە . ناوی سەیید عەلی بەرزنجی لەوێ دا بەقازیی سلێمانی ناوبراوە .

٣ - شێخ حسێنی قازی

لە ساڵی ١٢٦٤هـ واتە ١٨٤٧ - ١٨٤٨ز قازی بووە لەسەر شەجەرەی سەییدەکانی شابەدین بە تەئریخی رۆژی ٢٣ی شەوالی ١٢٦٤هـ ناوی نووسراوەو دوو جۆر مۆری پێوەیە .

٤ - شێخ عەبدول سەلام :

ئێستاش مزگەوتی شێخ سەلام بەناوی ئەمەوەیە، چونکە هەرخۆی ئیمام و خەتیب و مودەڕیسی ئەم مزگەوتە بووە . هەروەکو لەکتیبی (التعریف بمساجد السلیمانیة) دا کە مەلا موحەممەدی قزلجەیی دایناوە دیاری کراوە، کە ماوەیەك قازیی سلێمانی بووە .

٥ - شێخ عەبدول سەمەدی کوڕی سەیید عەلی‌ی بەرزنجی ئەمیش ناوی لەسەر شەجەرەی سەییدەکانی شابەدین کە شتێکی زۆر بەنرخە ناوی بەقازی دیاری کراوە ئەوەی شایانی باسە ئەم شەجەرەیە درێژی ٢ر٧٥ مەترەیە پانیەکەیشی ١٥ر٢ مەترەیە بەئاوی ئالتوون نووسراوە لەمانگی شەوالی ساڵی ١٢٦٤هـ وەنۆزدە مۆری لەسەرە وەکو مۆری عەبدول ڕەحمان موفتی‌مودەڕیس وە سەیید ئەحمەدی نەقیب وە کاك ئەحمەدی شێخ و کۆتایی یەکەی بە ئیمزای شێخ مەحموودی نەمر هاتووە .

٦ یوسف سنان ئەفەندی

ئەمەش لە ساڵی ١٨٨٧ز قازیی سلێمانی بووە کە لە مێژووی سلێمانی دا لە نووسینی ئەمین زەکی بەگ دیاری کراوە .

٧ - شێخ مستەفای کوڕی شێخ عەبدول سەمەدی قازی کە مێردی ئامینە خانی کچی شێخ ئەورەحمانی قەرەداخی‌یە هەروەکو شێخ موحەممەدی خاڵ ئەڵێت کە ئەم پیاوەم دیوە دەورو بەری ١٩١٥ز کۆچی دوایی کردووە .

٨ صبغة الله ئەفەندی کە لە ساڵی ١٣٣٤هـ واتە ١٩١٤ - ١٩١٥ز قازیی سلێمانی بووە . ئەمیش ناوی لەسەر سەنەدێکی تورکی بەتەئریخی ١٥ی موحەرەمی ساڵی ١٣٣٤هـ دیاری کراوە کە ئەم سەنەدەش دەربارەی هەندێك لەمیراتی عائیشە خانی ژنی کاك ئەحمەدی شێخە .

٩ - مەلا مەعرووفی وەهبی

ئەمیش ساڵی ١٣٣٨هـ واتا ١٩١٨ ، ١٩١٩ز قازیی سلێمانی بووەو ناوی لە سەر وەسیقە یەك هەیە کە بە تەئریخی چواری محەرەمی ساڵی ١٣٣٨ هـ لە مەحکەمەی شەرعی سلێمانی دەرچووە ئەم وەسیقەیەش دەربارەی هەندێك زەوی و زارە لەدێی

جێشانه که لەبەینی شێخ مەعرووفی شێخ ئەحمەدی شیخ ڕەسووڵی بەرزنجی وحاجی حەسەنی کوڕی حاجی عەلی خەڵکی کانی گۆمەدا نووسراوه ، لەویٚ دا ناوی مەلا مەعرووف وەهبی به قازیی سلێمانی دیاری کراوه .

١٠ – شێخ مستەفای قەرەداخی
لەساڵی ١٩٢٦ ز قازیی سلێمانی بووه .

١١ – ئەحمەد موختاری هەولێری
لەدوای شێخ مستەفای قەرەداخی بووه به قازیی سلێمانی وەله ساڵی ١٩٣٧ز خانەنشین (تقاعد) کراوه .

١٢ – شێخ ئیبراهیمی نەقیب که خەڵکی کەرکوك بووه له ساڵی ١٩٣٩ز له سلێمانی قازیی بووه .

١٣ – شاباز حەیدەری که خەڵکی هەولێر بووه له ساڵی ١٩٤٠ز دا بووه به قازی سلێمانی له ساڵیٚ ١٩٤٥زدا هەر له سلێمانی دا کۆچی دوایی کردووه

١٤ – شێخ موحەممەدی خاڵ‌ٚ له ساڵیٚ ١٩٤٥ز بووه به قازیی سلێمانیٚ هەتاکو ساڵیٚ ١٩٤٨ز لەم ساڵەدا بۆ ماوەی ٤ مانگ گواستراوەتەوه بۆ کەرکوك ، وه حاکمێك له جێگاکەی دانراوه ، ناوبراو دوای چوارمانگه که گەڕاوەتەوه بۆ سلێمانی وه هەر قازی بووه تا ساڵی ١٩٥٦ز وه له دوای ئەو گواستراوەتەوه بۆ موسڵ‌ٚ وەلەویٚ کراوه به قازی یەکەمی موسڵ‌ٚ تا ساڵی ١٩٥٧ گەڕاوەتەوه بۆ سلێمانی هەر به قازیبەتی تاساڵی ١٩٦٧ خانەنشین کراوه

تیٚ بینی : ئەم قازییانەی که ناومان تۆمارکردوون له زنجیرەی یەکەوه تا حەوت که به هۆی وەسائیقی کۆنەوه دەستمان کەوتوون . هەندێکیشیان مێژوی له سەرنییه ، نازانین ئایا چەند قازی تر له بەینیاندا بووەو ناوییان چی بووه ؟ یان کامیان لەدوای کامیانەوه هاتوون . بەلاٚم له حەوتەمەوه واته له شێخ مستەفای

کوری شێخ عەبدول سەمەدی قازی‌یەوە هەتا چواردەهەم واتە شێخ موحەممەدی خالْ هەموو یان یەك لەدوای یەك هاتوون‌و هیچ کەس لە بەینیان‌دا نەهاتووە .

تێ‌بینی ماموٚستای خالْ . چەندجارێ نەقلْ کراوە . لەو ماوەیانەدا عەبدوڵلا موفتیی هەولێری و مەلا ڕەشادی موفتیش لە سلێمانی قازی بوون (ع. م)

موفتی عەبدول عەزیز

١٢٨٨ ك لە دایك بووە
١٩٤٧ز كۆچی دوایی كردوە

شێخ موستەفای نەقیب

شێخ ئەحمەد موختاری ئەربیللی

(قازی)

ساڵی ١٨٨٥ ز لە دایك بووە

شێخ موحەممەدی خاڵ

(قازی)

ساڵی ١٩٠٤ ز لە دایك بووە
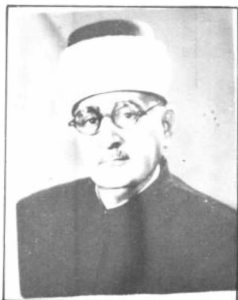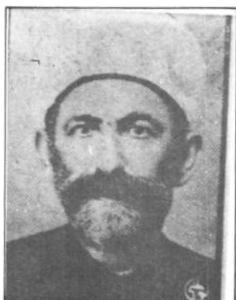
سەرۆکەکانی شارەوانی

بۆکەڵك وەرگرتن لەم باسەمان تەماشای گۆڤاری (سلێمانی) بلاْوکراوەی شارەوانی ی سلێمانی ژمارە (١) ساڵی ١٩٦٨ لاپەرە ١١ کراوە ئەم بەرێزانە تۆمارکراون

١ – عەلی بەگی حەمەبەگ باوکی فایەق بەگ زەمانی عوسمانی .

٢ – سەید ئەحمەدی بابا رەسوول

٣ – ئاغا فەتحوللا باوکی تۆفیق ئەفەندی .

٤ – غەفوور ئاغای حاجی عەبدوللا باوکی ئەحمەد ئاغا

٥ – محی‌دین ئەفەندی‌ی قادر ئەفەندی مودیری ریژی و وەکیلی سەرۆکی شارەوانی ساڵی ١٩١٤

٦ – ئەحمەد بەگی فەتاح بەگی صاحبقران (حەمدی) ساڵی ١٩١٦ – ١٣٣٥هـ .

٧ – عەبدوللا بەگی حاجی حەسەن ئەفەندی‌ی موحەممەد ئاغا ، باوکی مەجید یاوەر ..

لەکاتی فەرمانرەوایی میجەرسۆن‌دا لە حوزەیرانی ١٩١٩ تاکو مارتی ١٩٢١

٨ – ئەورەحمان ئاغای ئەحمەد پاشا لە ١٣ شباطی ١٣٤٠ رۆمی

٩ – عیززەت بەگی وەسمان پاشای جاف ٥ ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٢٣ز .

١٠ – سەید کەریم ئەفەندی کوری سەید ئەحمەدی بابا رەسوول ١٧ ی حوزەیرانی ١٩٢٣

١١ – مەحموود ئەفەندی قادر ئاغا (یەکەم جار)

١١ی تەمووزی ١٩٢٤ لە کاتی (چەپمەندا)

١٢ - یەکتا بەگی مستەفا بەگ لە ٢٦ی کانوونی یەکەمی ١٩٣١ تا ٢٢ی تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٣٥

١٣ - مەحموود ئەفەندی قادر ئاغا بۆ جاری دووەم لە ٣٠ تشرینی دووەمی ١٩٣٥ تا ٣٠ی مایسی ١٩٤٤

١٤ - قادر ئاغای حاجی مەلا محیّ‌دین یەکەمجار لە ٨ / ٥ / ١٩٤٤ وە تا ٢ / ٨ / ١٩٥٠

١٥ ڕەشید غەفوور لە ٣ / ٨ / ١٩٥٠ تا ١ / ١٢ / ١٩٥١

قادر ئاغای حاجی مەلا محیّ‌دین دووەمجار لە ١ / ١٢ / ١٩٥١ تا ٢١ / ٨ / ١٩٥٤

فائق هوشیار ٢٠ / ٨ / ١٩٥٤ تا ٥ / ٨ / ١٩٥٦

عەبدوللا بەگی حەمە عەلی بەگ (وەکیل)

١٩ - حەسەن ڕەفعەت لە ٦ / ١١ / ١٩٥٦ تاوەکو تەمووزی ١٩٥٨

٢٠ - شاکیر فەتاح لە ٥ / ٨ / ١٩٥٨ تا ٢٤ / ١٢ / ١٩٦١

●

سەید ئەحمەدی بابا رەسوول

(سەرۆك شارەوانی)

١٢٧٨ك لە دایك بووە

١٩١٨ز کۆچی دوایی کردووە

عەبدوڵلا بەگی یاوەر

(سەرۆك شارەوانی)

ئەورەحمان ئاغای ئەحمەد پاشا

(سەرۆك شارەوانی)

غەفوور ئاغای حاجی ئەولای گەورە

(سەرۆك شارەوانی)

خیرەت بەگی وەسمان پاشا

(سەرۆك شارەوانی)

قادر ئاغای حاجی مەلا محی‌الدین

(سەرۆك شارەوانی)

موختارەکانی شاری سلێمانی

لەناو شاری سلێمانی دا ئەم موختارانە هەبوون کە بە گوێرەی گەڕەکەکان دانرابوون‌و جیاکرابوونەوە. ئەمەش لیستەی ناوەکانیانە لەگەڵ گەڕەك‌و کاتی موختاریتی‌یان

ناو	گەڕەك	کاتی موختاریتی
١ - محان	موختاری گەڕەکی گۆیژە	زەمانی تورك
٢ - قجول	موختاری گەڕەکی مەڵکەندی	زەمانی تورك
٣ - عەبۆلی موختار	موختاری گەڕەکی کانێسکان	زەمانی تورك
٤ - محەی سالار	موختاری گەڕەکی کانێسکان	زەمانی مێجەرسۆن
٥ - قالەی مەحموود ئاغا	موختاری گەڕەکی مەڵکەندی	زەمانی تورك
٦ - مەلا سەعید	موختاری گەڕەکی سەرشەقام‌ودەرگەزێن	زەمانی تورك
١ - ئیبراهیم ئەفەندی لطف‌الله	موختاری گەڕەکی مەڵکەندی	١ / حوزەیرانی ١٩٢٦
١ - محی‌الدین ئەفەندی	موختاری گەڕەکی گویژە	ئەیلوولی ١٣٣٩هـ
١ - عبدالرضا عەبدوڵلا	موختاری گەڕەکی دەرگەزێن	ئەیلوولی ١٣٣٩هـ
١ - موحەممەد عەلی	موختاری گەڕەکی کانێسکان	ئەیلوولی ١٣٣٩هـ
١-شەریف ئەفەندی سەعید	موختاری گەڕەکی گویژە	٢ کانوونی دووەم١٩٢٨
١-فەرەج ئەفەندی ئەحمەد	موختاری کانێسکان‌و چوارباخ	٢کانونی دووەم ١٩٢٨
١ - دانیاو کوری شەلەمۆ	موختاری جوولەکان	٢٥ تشرین دووەمی ١٩٣٠

١٤ – ڕەزا موحەممەد کەمال	دەرگەزێن وسەرشەقام	١ / ٧ / ١٩٢٤ ١٩٣٦/١/٩
١٥–مستەفا مەعسوم عەبدوڵڵا	موختاری دەرگەزێن وسەرشەقام	١٠ / ٤ / ١٩٣٧
١٦ – حەسەن حەمە سوور	موختاری مەڵکەندی	١٩٤٤
١٧ – ڕەشید شەریف ئەفەندی	موختاری گوێژە	١٩٤٧
١٨ – جەمال مستەفا مەعسووم	موختاری دەرگەزێن	١٩٤٩
١٩ – عەباسی مەلا عارف	موختاری سەرشەقام	١٩٥٤
٢٠ – صالح میراو	موختاری کانێسکان وچوارباخ	١٩٤٤تا١٩٥٨
٢١ – ئەمین حاجی سەعید	موختاری چوارباخ	١٩٥٤
٢٢ – ئەمین حسین ئاغا	موختاری مەڵکەندی	١٩٥٤
٢٣ – موشین	جوولەکان	

سەرچاوە

هەندێکی زەمانی تورك لەپیاوی شارەزای بە تەمەنا چوو ، وە هەندێکی لە سجلی کۆنی شارەوانی‌یەوە وەرگیراوە

●

قوتابخانه كان

وەك لەمەوبەر باسكرا ، سلێمانی لەسەرەتای دروست كردنیەوە مەڵبەندی خوێندنو خوێندەواری بوو .. لەسەردەمی بابانەكان‌دا حوجرەو پاشان مزگەوتەكان جێگەی خوێندنو فێركردنو خوێندەواری بلاْوكردنەوە بوون . كە داگیركەری توركیش هات مەشخەڵی خوێندەواری لەمزگەوتەكان‌دا هەربەردەوام بوو .. ئەوەتا (حاجی قادری كۆیی) لەئەستە مووڵەوە باسی ئەوەدەكات كە كاك ئەحمەد لەشوێن مەڵبەندی بابان ماوەو هەربەكوردی دەرس ئەڵێتەوە .

قوتابخانەی تازە بابەت بۆ دروستكردنی كادیر بۆ كاری میری لەسەردەمی توركدا لەسلێمانی دامەزرا ، بەلاْم تا سەردەمێكی دوور نەیتوانی جێ بەمزگەوت چۆڵ بكات هەرچی كوردی خوێندنیشە لەم قوتابخانانەدا ئەوە لەسەر دەمی شێخ مەحموودەوە دەست پێ دەكات تا ئێستا قوتابخانەكانی سلێمانیو دەورو بەری بەكوردی ئەخوێنن .

قوتابخانەكانی سلێمانی سەرچاوەی گەشەو جمو جوولْو پێشكەوتنی شار بوون بەرەبەرەش هەر لە پەرەسەندنا بوون .

ئەوئەركەی قوتابخانەو مامۆستاو قوتابی بەجێ‌یان هێناوە شایانی ئەم توماری شانازی‌یەن

(ع . م . ر)

لەزەمانی عوسمانلی‌دا ئەم قوتابخانانە هەبوون

قوتابخانە	مامۆستا	قوتابی
١ – روشدیـــــەی		
عەسكەری	١	١٣	١٠٦

تەنها لە بەغداو سلێمانی هەبوو لەساڵی ١٨٩٢ز دامەزراوە

٢ – سەرەتایی کوڕان لە ساڵی ١٨٩٩ز دامەزراوە یەکدانە
٣ – قوتابخانەی کلدانی سەرەتایی ساڵی ١٨١٥ز دامەزراوە ١٣ قوتابی
٤ – قوتابخانەی جوولەکەی سەرەتایی ٢٥ قوتابی
دوای ئەو قوتابخانانە ئەمانەش هەر لە زەمانی عوسمانلیدا دامەزران

	مامۆستا	قوتابی
سەعدادییەی ساڵی ١٨٦٨ ز		دامەزراوە
مەرکەزی ١	٧	٧٠
سەرەتایی منالآن		
(الابتدائیة للاحداث) ١	٤	١٠٠
٣ سەرەتایی دووهەم١	٢	٥٠
(الابتدائیة الثانیة)		
سەرەتایی یەکەم	١	٢٧
لەسیتەك		
– سەرەتایی یەکەم ١	١	٣٠
لەهەڵەبجە		
٦ – سەرەتایی یەکەم ١	١	٣٠
لەچەمچەماڵ		
٧ – سەرەتایی یەکەم ١	١	٢٥
لەپێنجوێن		
٨ – سەرەتایی یەکەم ١	١	١٧
لەئاغجەلەر		
٩ – سەرەتایی یەکەم ١	١	٩١
لەپشدەر		

سەرچاوە لە کتێبی مێژووی سلێمانییەوە نووسینی ئەمین زەکی بەگ وەرگیراوە

تێبینی قوتابخانەی ئەعدادیەی موڵکی لە ساڵی ١٩٠٨ لە سەر فەرمانی صەفوەت بەگ کە لەو کاتەدا قائدی عەسکەری سلێمانی بوو ٥٠٠ لیرەی بەپیتاك لەناو ساماندارەکانی شارەکەدا کۆکردەوەو ئەو بینایەی پێکرد .. ئەم قوتابخانەیە لە ساڵی ١٩٠٨ - ١٩١٤ز لە شوێنی قوتابخانەی فەیصەلیەی جاران بوو کە ئێستا بازاڕی (عصریە) پاشان گوێزراوەتەوە بۆ ماڵی حاجی حەسەنەفەنی سەروو سەرا لەبەرئەوەی لەشەڕی یەکەمی جیهانیدابۆوبە شوێنی سەرکردایەتی سوپای عوسمانی مدیرەکەیان پیاوێکی تورکمان بووە ناوی (فایەق وەیصەل) بووە هەروەها قوتابخانەی ڕشدیەی عەسکەری شوێنەکەی جارانی خەستەخانەی خوارەوە بووە ئێستا شوێنی ڕاگرتنی ئۆتۆمۆبێلە بەرامبەر بە بازاڕی زانکۆ لەوکاتەدا تورکەکان بۆ ئەو مەبەستە دروستیان کردووە ئەو قوتابخانەیە هەتا جەنگی یە کەمی جیهانی ساڵی ١٩١٤ دەوامی کردووە

مدیرەکەیان (ڕەشید زەکی کابان) بووە . پاشان ئەم قوتابخانەیە لە ساڵی ١٩١٥ بوو بە قوتابخانەی سەرەتایی بە ناوی قوتابخانەی (تشویقیة) پاشان ساڵی ١٩١٦ گواستیەوە بۆ ماڵی قادر ئەفەندی گەورە کە لە گەڕەکی دەرگەزێن بوو ئەمەیش ناوی مدیرو مامۆستا کانی بوو

١ - زێوەر ئەفەندی (مدیر)٢ - مەلا سەعید ئەفەندی (مامۆستا)

٣ - شێخ عەبدو!.ڕحمان ئەفەندی (مامۆستا)

٤ - شێخ مەحموود ئەفەندی (مامۆستا)

٥ - عەلی ئەفەندیی دیاربەکری (مامۆستا)

٦ جەبار ئەفەندی (مامۆستا)

ساڵی ١٩١٦ شوێنی ئەم قوتابخانەیە بوو بە خەستەخانەی تورکەکان لەساڵی ١٩١٩ دا کە ئینگلیزەکان هاتن بووبە خەستەخانەی مۆلکی هەروەها قوتابخانەیەکی سەرەتایی کوران کە شەش پۆلی هەبوو کە پیێان دەوت (برهان الترقی) کە شوێنەکەی لەخوار قوتابخانەی گوێژەی کوران لای بازاڕی شووشەبوو مدیرەکەیان (سەیید ئەحمەدی مەرەخەس) بوو . وە هەروەها قوتابخانەیەکی سەرەتایی یکچان هەبوو شوێنەکەی پشتی سەرا لای کارێزی ئەحمەد زەنگەنە

بوو ، مدیرەکەیان ناوی (مەلیحەی شێخ سەلام) بوو ژنی مامۆستا (عەبدوڵلا نووری) خوشکی شەمسەدین سەلام (حەسەن فەلاح) بوو ، لەساڵی ١٩١٥ ئەم قوتابخانانە بەردەوام بوون تا هاتنی ئینگلیز ساڵی ١٩١٨

سەرچاوە

١ – شێخ عەزیزی شێخ ڕەشیدی طاپۆ کە خۆی قوتابی‌یەك بووە لەو سەردەمەدا
٢ – فوئاد ڕەشیدبەکر ئەفەندی کە خۆی قوتابی‌یەك بووە لەوسەر دەمەدا

●

زەمانی داگیرکەری ئینگلیز

ئەو قوتابخانانەی کە لە سەردەمی تورکەکاندا کرابوونەوە هیچیان نەمان . قوتابخانەیەك لەم سەردەمەدا کرایەوە بە ناوی (نموونەی سەعادەت) یەکەم جار لەماڵی نەجیب ئەفەندی لای ماڵی حاجی قادری جەبار کرایەوە وەلەوی‌وە گواستیانەوە بۆ شوێنی مەڵبەندی عەسکەری تورکەکان کە پێیان دەوت (قشلە) ، تەنیشت باخی میللی بەرامبەر مزگەوتی گەورە کە ئێستا خەستەخانەیە شوێنی فەحصی چاوە . ئەم قوتابخانەیە لە ساڵی ۱۹۱۹ تا ساڵی ۱۹۲۱ دەوامی کرد . مدیری قوتابخانە یەکەم. عەبووڵلا نووری بووە و دووەم ڕەشید زەکی کابان بووە مامۆستاکانیشی، ئەمانەی خوارەوە بوون .

١ – مەلا سەعید ئەفەندی

٢ – زێوەر ئەفەندی

٣ – شێخ موحەممەد زوهدی

٤ – شێخ ئەحمەد نسیم

٥ – شێخ عەبدولڕەحمان

٦ – خواجە ئەفەندی

٧ – عەبدوڵلا صەبری

٨ – موحەممەد باشقە

٩ – ئەحمەدی عەزیز ئاغا

١٠ – کاپتان هۆڵد کەئەفسەرێکی ئینگلیزی بوو دەرسی ئینگلیزی ئەوتەوە ... ئەم قوتابخانەیە دوو پۆلی ناوەندی لەگەڵدا کرایەوە ..

سەرچاوە فۆاد ڕەشید بەکر کەخۆی قوتابی‌یەك بووە لەو سەردەمەدا .

●

زەمانی حوکمداریی شێخ مەحموودیی نەمر سالی ١٩٢٢

وەکو لە خوارەوە نووسراوە بەپێ دەستکاری لەرۆژنامەی (بانگی کوروستان) دا ژمارە ١١ رۆژی ٢٩ - ١٠ - ١٩٢٢م .

پشت بە خوا

وەزارەتی زانستی

ژمارە - ١ -

رۆژی ١٠ی تشرینی یەکەم ١٩٢٢ پێشگاهی حوکمدار . لەسەر فەرمانتان بۆ بەرێوەبردنی قوتابخانەکان بەم جۆرە مامۆستایان دامەزرا

١ - قوتابخانەی ناوەندی مەحموودی

١ - رەفیق حیلمی - بەرێوەبەر

٢ - صالح رەفعەت - مامۆستا

٣ - خواجە ئەفەندی - مامۆستا

٤ - سەعید صدقی - مامۆستا .

٥ - زێوەر ئەفەندی - مامۆستا

٦ - سەعید ئەدیب قەزاز - مامۆستا

٢ - قوتابخانەی سەرەتایی قادری

١ - شێخ موحەممەد زوهدی - بەرێوەبەر

٢ - سەعید زەکی - مامۆستا

٣ - عەزیز ئەفەندی - مامۆستا

٣ - قوتابخانەی سەرەتایی رەئووف

١ - سەعید عاکف - بەرێوەبەر

٢ - ئەحمەد ئەفەندی - مامۆستا

٣ - موحەممەد رەمزی رەحیم - مامۆستا .

٤- قوتابخانەی سەرەتایی لطیفیە :

١ - ئەحمەد حەمدی عەزیز ئاغا - بەڕێوەبەر

٢ - فائق ئەفەندی - مامۆستا

٣ - شێخ ئەحمەد - مامۆستا

٥ - جەنابی ڕەشید زەکی کابان مفتیش عام وەلە پاش تەواو بوونی دامەزراندنی مامۆستاو قوتابخانەکان ناوی شارو دێهاتەکانی تریش قائیمەیان پێشکەش بە بارەگاهتان ئەکرێت ..

وەزیری زانستی

حاجی مستەفا پاشا

تێبینی :

ژمارەی قوتابی لەم کاتەدا گەیشتە ٨٠٠ قوتابی (لەیادداشتی ڕەفیق حلمی بەرگی شەشەم لاپەرە ٥٩٥)..

لە ڕۆژنامەی (ڕۆژی کوردستان) ژمارە ١٢ ساڵی ١٩٢٢ لیستەی ئەو زاتە موحتەرەمانە کە بو تەلبیسەی تەلەبەکانی مەکتەبی ئەعدادی بەی مەحمودی پارەیان تەبەرروع فەرمووە :

ناو	روپیە
١ - حەزرەتی مەلیکی موعەززەم دەفعەی ئەوەل	٢٥٠ روپیە
٢ - حەزرەتی مەلیکی موعەززەم دەفعەی دووەم	١٥٠
٣ - حەزرەتی رەئیس الرؤساء	٦٠
٤ - رئیس مالیە عبد الکریم افندی عەلەکە	١٥٠
٥ - ق : عسکر کوردستان جنابی صالح زکي بەگ	١٠
٦ - ملحق عسکر کوردستان فائق حلمی بەگ	١٠
٧ - ملازم رواندزی ئەمین بەگ	١٥

٨ – ملازم اول يونس ماهى افندى	٣٠
٩ – رئيس شعبه ٣ دائرة ق : عسكرى ملازم عزيز حكمت قزاز	١٠
١٠ – ملازم ثانى ابراهيم افندى	٥
١١ – ملازم ثانى حكمت افندى	٥
١٢ – ملازم ثانى رشيد افندى	٥
١٣ – ملازم ثانى فتاح افندى	٥
١٤ – مامور حساب رشيد افندى	٥
١٥ – مدير حساب شعبه ٢ ق عسكر كوردستان رؤوف افندى	٥
١٦ – قوماندان طابور پياده عبد القادر افندى	٢٠
١٧ – رئيس بلدية محمود افندى	٥
١٨ – دائرەی محكمه	١٠
١٩ – مدير طاپو فائق بەگ	١٠

شوێنی قوتابخانەكان لەزەمانی حكمداریی

شێخ مەحموود ساڵی ١٩٢٢

١ – قوتابخانەی ناوەندیی مەحموودی لە شوێنی مدرسەی رشدیەی عسكری . شوێنی خەستەخانەی خوارەوە . قوتابییەكانی قوتابخانەی مەحموودی كڵاویان لەسەر دەكرد لەشێوەی سدارەدا پیێیان دەوت (ئەنوەری) چونكە ئەو دەمە سدارە نەهاتبوە سلێمانی . رەنگی خۆڵەمێشی لەپێشەوە بە سپی سپی نووسرابوو (مەحموودی)

٢ – قوتابخانەی سەرەتایی قادری لە ماڵی حاجی صاڵحی خەفاف كۆڵانی خوار ئۆرووزدی .

٣ – قوتابخانەی سەرەتایی رەئووف لەسەر شەقام لەماڵی حاجی فەرەجی حاجی حامید .

٤ – قوتابخانەی سەرە تایی لطیفی پشتی مزگەوتی (مفتی) لەماڵی حسێن مەظلوم .

زەمانی هاتنی حکومەتی عیراق
وەدامەزراندنی حکومەتی عیراق

پاش نەمانی حوکمداریی شێخ مەحموود ئەو قوتابخانە نەمان . لەدوای بۆردمانی سلێمانی دەست‌کرایەوە بەکردنەوەی قوتابخانە سالّی ١٩٢٤ دەست‌کرایەوە بەدەوام لە قوتابخانەکان‌دا . کە ئەمانەی لای خوارەوە بوون :

١ – قوتابخانەی سەرەتایی یەکەم .

لەیەکی سەرەتایی یەوە تا دووەمی ناوەندی لەماڵی بابا عەلی‌ی شێخ مەحموود بەرامبەر مزگەوتی گەورە ، بەڕێوەبەری قوتابخانەکە (صالح افندی قفطان) بوو .

٢ – قوتابخانەی سەرەتایی دووەم تاپۆلی چوارەمی هەبوو لەصابونکەران لەماڵی یەکتابەگ . بەڕێوە بەرەکەیان (تۆفیق فکرەت) بووە .

٣ – قوتابخانەی زانستی شەو : لە سالّی ١٩٢٦دا پاش داوا کردنی چەند کەسێك توانیان ئەم قوتابخانەیە بکەنەوە بۆ ئەوقوتابیانەی کە بە ڕۆژ ئیش و کاریان هەبووە نەیان توانیوە بچنە قوتابخانەی ڕۆژ لەبەرگرنگی مەعیشەتە کەیان چونەتە ئەم قوتابخانەیەوە بە شەو خوێندوویانە .

دوای ئەم قوتابخانانە هەندێ قوتابخانەی تازە کرایەوە هەندێکیشی گواستیانەوە شوێنێکی تر وەك :

١ – مەکتەبی یەکەم لەماڵی باباعەلی گواستیەوە بۆ شوێنی مەکتەبی سیاسی کەمیجەرسۆن لی‌ی دادەنیشت ، شوێنی مەکتەبی فەیصەلی‌یەی جاران بازاری عەصری ئێستا بەڕێوە بەرەکەی صالحە فەنی قەفطان بوو سالّی ١٩٢٨.

٢ – مەکتەبی دووەمی ئیبتدائی کرایەوە لەماڵی سەعەی مارف کۆلانی بەرامبەر مەیانی ماستەکە لەیەکەوە تا شەشی سەرەتایی . بەڕێوەبەری قوتابخانە شێخ قادر نووری بوو. سالّی ١٩٢٨

ئەم قوتابخانەش پاش ساڵی ١٩٣٠ کرانەوە ..

١ – قوتابخانەی ناوەندیی (متوسطه) کوڕان : پاش ساڵی ١٩٣٠ کرایەوە .. مەکتەبی یەکەم کەپۆلەکانی زیادیکرد ، ناوەندییان لیّ جیاکردەوە ، چوونە بیناکەی پشتی خەستەخانەی سەرەوە کە ئیٚستا (جمهوریه) یە ، شوێنی مەکتەبی غازیی جاران .. دوایی ئەم قوتابخانەیە بوو بە سانەوی ..

بەڕێوەبەرەکانی ئەم زاتانەبوون !

١ – ڕشید زکی کابان

٢ – عبداللە نوری مهتدی ١٩٣٥

٣ – رفیق حلمی

٤ – ودیع فتح الله میرزا ساڵی ١٩٤٦

٢ – قوتابخانەی سەرەتایی فەیصەلیە لەیەکەوە تاشەش شوێنی بازاری عەصریە کە ناوەندییان لیّ جیاکردەوە بوو بە مەکتەبی سەرەتایی ..

بەڕێوەبەرەکانی

١ – عەلی شەوقی

٢ – فؤاد ڕشید

٣ – جلال محمد سیف الله

٣ – قوتابخانەی گۆیژە لە پۆلی یەکەوە تا پۆلی شەش .. بەرامبەر سینەمای گۆیژە بازاری زێوەری ئیٚستاکە بەڕێوەبەری

١ – عەزیز فرج سەلیم

٢ – عبد الغفور ملا علیی ملکندی

٣ – رؤوف حاجی امین

٤ – قوتابخانەی (ایوبیة) لەگەڕەکی چوارباخ لە (هۆلیّ) لەماڵی دارەگەرە ..

بەڕێوەبەری

١ – علی شوقی

٢ – عزیز صالح گورون

٣ – جمال مجید سلیم

- قوتابخانەی (خالدیة) لەدەرگەزێن لەماڵی حاجی صاڵحی قاسم. خوار سینەمای دڵشاد.
بەرێوەبەری :
١ – عبد الواحد نوری
٢ – مجید علی
٣ – مصطفی بهجت مولود
٤ – یونس توفیق
٦ – قوتابخانەی کانێسکان لەگەڕەکی کانێسکان بازاڕە بچکۆلە ، سەروو مزگەوتی گەورە شوێنی قوتابخانەی ڕێزانی کچان ..
بەرێوەبەری
١ – توفیق فکرت
٢ – عزیز فرج سلیم
٣ – شێخ ابو بکر (هەوری)
٧ – قوتابخانەی امیر عبد الاله لەگەڕەکی دەرگەزێن لەماڵی عومەری سام ئاغا ..
بەرێوەبەری
١ – حسین صالح ئاغا
٢ – علی مظفر
٨ – سانەوی کوران ساڵی ١٩٤٧ بیناکەی تەواو بوو لەپشتی خەستەخانەی جەمهوری گواستیانەوە بینای تازە کە ئێستاش سانەوی کوڕانە ..
بەرێوەبەری :
١ – جلال نهال ساڵی ١٩٤٧
٢ – موسی صمد ساڵی ١٩٤٩
٣ – سلیمان ملاح ساڵی ١٩٥٣
٤ – معروف دلی ساڵی ١٩٥٤
٩ – قوتابخانەی غازی لەپێش دا لە جوولەکان بوو.
بەرێوەبەری

١ – جلال محمد سیف الله .. دوایی گواستیانەوە دەرگەزێن لای کۆنەفرۆشەکان ، بەرێوەبەری (فوزی رشید) بوو .
دوایی لە ساڵی ١٩٤٧ کەسانەوی گواستیەوە ئەوان چوونە شوێنەکەیان .
بەرێوەبەری
١ – عزیز فرج سلیم
٢ – مجید سعید
٣ – علی محمد صدیق
٤ – علی مظفر .
١٠ – قوتابخانەی مەڵکەندی : لەگەرەکی مەڵکەندی لەماڵی عەونی ئەفەندیی حاجی گوروون ، بەرێوەبەری (رشید کریم) دوایی گواستیەوە بۆ گەرەکی گاووران بەرێوەبەرەکەی عزیزی میرزا صالح بوو .

●

قوتابخانەکانی کچان

١ – قوتابخانەی سەرەتایی کچان : لە صابونکەران ، لە ماڵی عەلی بەگی فتح الله بەگ ساڵی ١٩٢٦ کرایەوە .

بەرێوەبەری :

گوزیدەخانی ژنی عزیزی یامولکی (کوری حاجی مصطفی پاشا) ئەم قوتابخانەیە لە ساڵی ١٩٢٨ گواستیەوە بەرامبەر ماڵی شێخ قادری حفید ناونرا (زەهرا) ..

٢ – قوتابخانەی سەرەتایی زەهرا بەرامبەر ماڵی شێخ قادری حفید گواستیانەوە درگەزێن . لە سەرگۆل خوار ماڵی عزت بەگی وەسمان پاشا لەماڵی حاجی ئەحمەدی پیرۆز .

بەرێوەبەری : فاطمة خانی محی الدین افندی ژنی ئەحمەد بەگی صاحبقران (حەمدی) ی شاعیر .

٣ – قوتابخانەی سەرەتایی صدیقە بەرامبەر ماڵی شێخ قادری حەفید

بەرێوەبەری : زەهراخانی کچی حاجی مصطفی پاشا ، ژنی عزت بەگی وەسمان پاشا ، ئەم قوتابخانەیە لەوکاتەدا دامەزرا کە زەهرا گواستیانەوە دەرگەزێن .

٤ – قوتابخانەی سەرەتایی گۆیژە لەگەرەکی گویژە لە قەزازەکان . بەرێوەبەری :

١ – مەلیحەی شیخ سەلام : ژنی مامۆستا عبد الله نووری خوشکی شمس الدین (حسن فلاح) .

٢ – زینة احمد مختار : ساڵی ١٩٢٨ دامەزراوە

٣ – ئامینە حسن

٥ – قوتابخانەی سەرەتایی عیراقیە

لەکۆڵانی پشتی مزگەوتی گەورە لەماڵی احمد بەگی متصرف . بەرێوەبەری

١ – زکیە رزوقی قسطو

٢ – پەروین مصطفی

٣ – صبریە حسین ناظم .

●

ناوەندیی کچان

لەساڵی ١٩٣٨ بۆیەکەم جار لەشوێنی سەرەتایی (صدیقة) کرایەوە
بەرێوەبەری
١ ـ زەهراخانی ژنی عزت بەگی وەسمان پاشا
٢ - عطیة گرابیت

تێبینی

سەرەتایی (صدیقە) کەبوو بە ناوەندی گواستیانە وەپشتی ماڵی باباعلی شێخ مەحموود لەماڵی حاجی مەلا فەرەج .

بەرێوەبەری فاطمە خانی صالحە فەنی قەفتان . دوایی گواستیانەوە تەنیشت ماڵی فەقێ رشیدی قەشان .

بەرێوەبەری
(شفیقە سعید ١٩٥٣)

	ژمارەی قوتابخانە	ژمارەی قوتابی	ژمارەی مامۆستا
١ - سانەویی کوڕان	١	٣٢٠	١٤
٢ - ناوەندیی کچان	١	١٠٠	٣
٣ - سەرەتایی کوڕان	٨	١٦١٠	٥٣
٤ - سەرەتایی کچان	٥	٧٦٠	٣٩

لەگۆڤاری گەلاوێژەوە لە ساڵی ١٩٤٧ وەرگیراوە .

هەروەها بێجگەلەم قوتابخانەی سەرەوە ، هەر لە ساڵی ١٩٤٠ قوتابخانەی منالأنی تیکه لأو (الاحداث المختلطة) ، بەرامبەر ماڵی حەمەی ئەورەحمان ئاغا لەشوێنی مهندس خانەکە .

بەڕێوەبەری
١ – فاطمه خانی محی الدین افندی
٢ – وهبیه غفور
لەپاشی ساڵی ١٩٤٧ سانەوی کچانیش کرایەوە هەر لەشوێنی ناوەندییەکەدا
بەڕێوەبەری
١ – گوڵنار احمد مختار
٢ – نزیله سعید شێخ حسین
٣ – صبیحه حسن جراح
٤ – نەسرین مصطفی مظهر ١٩٥٨
لەساڵی ١٩٥٠ تا ساڵی ١٩٥٨ ئەم قوتابخانانە کرانەوە

أ – کوڕان
١ – سەرەتایی سەر شەقامی کوڕان
بەڕێوەبەری محمد رشید محمود ..
٢ – سەرەتایی صلاح الدین
بەڕێوەبەری : محمد توفیق عزیز
٣ – سەرەتایی (فیصلیه)ی شەو
بەڕێوەبەری جلال محمد سیف الله
٤ – ناوەندی کوڕان لەدەرگەزێن لە ماڵی عومەری سام ئاغا ساڵی ١٩٥٤
بەڕێوەبەری (احمد ابراهیم فتاح) احمدی قاضی .
٥ – قوتابخانەی ناوەندی پیشەسازی (الصناعة) لە ١١ – ١١ – ١٩٥٤
دامەزراوە هەر لە شوێنەکەی ئێستا بەڕێوەبەری :

١ – ناجی جعفر صندوق
٢ – عبد الحمید جاسم
٣ – عزیز سعید عباس

٦ – خانەی مامۆستایان (دار المعلمین) ی سەرەتایی کوران لەگەڕەکی شۆرش لەشوێنی قوتابخانەی یەکێتی سالی ١٩٥٦ دامەزراوە
بەڕێوەبەری کمال محمد امین

٧ – ناوەندیی کشت وکالْ (الزراعة) لە کانیسکان بەڕێوەبەری عبد الله ابراهیم سراج سالی ١٩٥٧ دامەزراوە

ب – کچان

١ – سەرەتایی (ملكة عالية) لەئەسحابە سپی بەڕێوەبەری ! شفیقە سعید
٢ – سەرەتایی (تاج) لەمالی رفیق حلمی بەڕێوەبەری شفیقە محمود
٣ – سەرەتایی (مەلکەندی) لە مەلکەندی پیرمەسوور بەڕێوەبەری اختر صالح عباس .
٤ – خانەی مامۆستایان (دار المعلمات) ی سەرەتایی کچان سالی ١٩٥٦ دامەزراوە لە جادەی مەولەوی لەمالی نوری‌بەگی حەمەوبەگ بەرامبەر دوکانی (حمەعلی مدهۆش) بەڕێوەبەری غنیە عباس العزاوی

ئەم دوو قوتابخانەیەش هەبوون دوای سالی ١٩٥٠

٥ – قوتابخانەی تێکەلاو (مختلطة) پشتی باخی گشتی ..
بەڕێوەبەری : سعاد حکیم
٦ – باخچەی منالان – روضة الاطفال – لە شوێنی باخی میللی شوێنی بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی سلێمانی بەرامبەر مزگەوتی گەورە بەڕێوەبەری: کافیە رەفعەت

– قوتابخانەی هونەری ماڵداری – مدرسة الفنون البيتية   ساڵی ١٩٥٧ – ١٩٥٨ دامەزراوە ، لە پێش‌دا لە شوێنی سانەوی کچان بەرامبەر ماڵی شێخ قادری حفید .

بەڕێوەبەری   نەسرین مصطفى مظهر ساڵی ١٩٥٨ – ١٩٥٩ گواستیانەوە بەرامبەر مزگەوتی گەورە شوێنی مەخزەنی معاریف بەڕێوەبەری   گەلاوێژ عزیز فرج ..

ئەم قوتابخانانەی خوارەوە ساڵی ١٩٥٨ دوای شۆڕشی ١٤ تەمووز کرانەوە هەندێکیان ناوەکانیان گۆڕا تا ساڵی ١٩٦٠

●

قوتابخانەكانی سەرەتایی ی كوڕان

١ – قوتابخانەی سەركەوتن (فیصلیەی
كۆن) ڕێوەبەر جلال محمد سیف الله
٢ – قوتابخانەی وەتەن بەڕێوەبەر هاشم صدیق
٣ – قوتابخانەی بێكەس بەڕێوەبەر طاهر یحیی
٤ – قوتابخانەی زێوەر بەڕێوەبەر احمد سعید مولود
٥ – قوتابخانەی جمهوری بەڕێوەبەر حسیب شێخ احمد
٦ – قوتابخانەی سەیوان بەڕێوەبەر عزیز میرزا صالح
٧ – قوتابخانەی دەرگەزێن بەڕێوەبەر رؤوف حاجی امین
٨–قوتابخانەی بەرزان: (عبدالاله)ی كۆن بەڕێوەبەر بهجت سعید كابان
٩ – قوتابخانەی سەرچنار ، لەسەرچنار بەڕێوەبەر محمد عارف عبد الرحمن
١٠ – قوتابخانەی بەكرەجۆ ، لەبەگرەجۆ بەڕێوەبەر انور تۆفی
١١ – قوتابخانەی پیرەمەگرون (غازی)ی
كۆن بەڕێوەبەر عبد الغفور ملا علی

●

قوتابخانەکانی سەرەتایی کچان

لە ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ تا ساڵی ١٩٦٠ لەسەرەتای جمهوریەتدا

١ – قوتابخانەی نیشتمان . تەنیشت ماڵی فقی ڕشیدی قشان (صدیقەی‌کۆن)
بەڕێوەبەری شفیقە سعید .

٢ – قوتابخانەی سەربەستی لەخانووی رفیق حلمی (ملکة عالیەی) کۆن .
بەڕێوەبەری بهیە فتح الله .

٣ – قوتابخانەی گوڵاڵە لەگەرەکی گاوران . (زهرای) کۆن . بەڕێوەبەری
معصومە صالح .

٤ – قوتابخانەی روناکی لەپشت یانەی فەرمانبەرانەوە بەڕێوەبەری رافدە
نشأت احمد .

– قوتابخانەی خانزاد لەسەرشەقام شیوی قازی بەڕێوەبەری منیرە صالح
قفطان .

٦ – قوتابخانەی خەبات لەلای ماڵی حەمەی ئەورەحمان ئاغا بەڕێوەبەری لطفیە
نوری قفطان .

٧ – قوتابخانەی ئازادی (تاجی کۆن) تەنیشت قوتابخانەی روناکی بەڕێوەبەری
شفیقە مەحمود .

٨ – قوتابخانەی بڵێسە پشت یانەی فەرمانبەران لەگەڵ قوتابخانەی رووناکی دا
جووت بوون
بەڕێوەبەری بدریە علی .

٩ – قوتابخانەی سەرچنار لەسەرچنار
بەڕێوەبەری صبریة عثمان پشدەری .

١٠ – قوتابخانەی ئازادی‌ی ئێواران بەرامبەر ئەسحابە سپی لە خانووی حاجی
محمود سامی .
بەڕێوەبەری ملیحة کریم .

بەرێوبەرەکانی پەروەردەی سلێمانی
ساڵی ١٩٣٤ دووساڵ پەیوەندیی بەکەرکووکەوە بوو ..
رشید کابان ١٩٣٦
مصطفی مظهر ١٩٣٩
صالح سعید قادر ١٩٤٧
احمد رفعت دوغرەمەچی ١٩٥٣
عبد المجید حسن ولی ١٩٥٤
عزیز محمد قادر ١٩٥٤
٧ - شاکر علی تکریتی
٨ - عبد المجید حسن ولی (بۆجاری دووەم)
٩ صالح سعید قادر (بۆجاری دووەم) ١٩٥٧
موسی صمد سعد الله ١٩٥٩

سەرچاوە
لە رۆژنامەی (ژین)ەوە
هەندێ بەرپرسی قوتابخانەکان سجلاتی کۆن
سەرگوزشتەی چوار ئافرەتی خوێندەواری کورد
کە لە خوێندەوارە بەرزەکانی زەمانی عوسمانلی بوون ...
١ - ملیحة شێخ سەلام
ناونیشانو برێ لە ژیاننامەی ئەم ئافرەتەمان لەبەغدا لەخزمانیەوە وەدەست کەوت بە بەڵگەی باوەر پێکراوەوە هەروەکرخۆی لەخوارەوە بلاٌوی دەکەینەوە
الاسم ملیحة نزهت عبد القادر الشیخ السلام القاضي (في السليمانية)
محل وتاريخ الولادة المنتفك ١٨٩٤م
الدراسة
أ - دراسة القران عند الملا احمد في السليمانية
ب - اللغة الفارسية عند خالها السيد عمر عرفان
ج - اللغة الفارسية والتركية عند والدها السيد عبد القادر القاضي

د – الصف الثاني في مدرسة كربلاء الابتدائية للبنات
– مدرسة ديوانية للبنات
سنة التخرج ١٣٣٠ هجرية اي ١٩١٠م
التعينات
١ – تعينت في ١٧ – ٢ – ١٩١٥ الى ٩ – ١١ – ١٩١٨ براتب (٤٠٠ قرش) مديرة مدرسة السليمانية للبنات وبعدها كانت عاطلة عن العمل .
٢ – تعينت مديرة في مدرسة بعقوبة للبنات في ١ – ٢ – ١٩٢٦ والى ٨ – ٧ – ١٩٢٦
٣ – تعينت مديرة مدرسة السليمانية للبنات في ٢١ – ١٠ – ١٩٢٧ براتب ١٠٠ روبية
٤ – تعينت مديرة مدرسة گویژه في سنة ١٩٣٩

تێبینی بۆیه ئه‌م ئافره‌ته ئه‌م هه‌موو شوێنه‌ی کردووه به‌قوتابیێتی و مامۆستایه‌تی . چونکه باوکی بو هه‌ر شوێنێك گواسترابیێته وه ئه‌میشی له‌گه‌ڵ خۆیدا بردووه . بۆیه هه‌ر له (منتفك) له‌دایك بووه له ساڵی ١٩٦٨ کۆچی دوایی‌کردووه له‌گردی جۆگه نێرژاوه

٢ فاطمة خانی محی‌الدین ئه‌فه‌ندی

ناو فاطمة محی‌الدین ئه‌فه‌ندی‌ی قادر ئه‌فه‌ندی له‌ده‌وروبه‌ری ساڵی ١٩٠٠ز له‌شاری سلێمانی له‌دایك بووه . له‌پێش‌دا له‌حوجره‌ی مه‌لا فاطمة‌لای مزگه‌وتی حاجی مه‌لا ڕه‌سووڵ فێری قورئان بووه. له‌دوایی دا باوکی به‌فه‌رمانی میری‌ی عوسمانلی گوێزرایه‌وه بۆ (که‌رکووك) بۆ مدیری ڕێژی (گمرك) وه له‌وێوه بۆ (کربلاء) و (بصرة) وه دوایی بۆ (به‌غدا) .
فاطمة‌خانیش له‌گه‌ڵ دایك و باوکیدا ڕۆیی وه‌له‌م شوێنانه خویندوویه‌تی دوایی شه‌هاده‌ی سه‌ره‌تایی له به‌غدا وه‌رگرت وه ساڵی گرانی‌یه‌که ١٩١٨ هاتنه‌وه بۆ سلێمانی هه‌ر له‌و ساڵه‌دا باوکی کۆچی دوایی کرد ..

ئەم فاطمة خانە هەر لەماڵەوە دادەنیشت تا ساڵی ١٩٢٦ کە مەکتەبی کچان سەر لەنوێ کراوە ، چونکە مەکتەبی کچان لە دووای شەری جیهانیەوە داخرا بوو ، لەلای ماڵی شێخ قادری حفید بەرۆژ قوتابی کچان ئیوارانیش زانستی بوو ژنان لەوێ دەیانخوێند یەکێك لەو قوتابیانە (حەپسە خانی نەقیب) بوو .

بەڵام کچانی رۆژ هەر بەردەدام بوو ، ناونرا (زەهرا). فاطمة خان لەوێدا تەنها مامۆستا بوو و دەرسی ئەوتەوە بەڵام گوزیدەخانی ژنی عەزیز یامولکی (کوری حاجی مصطفی پاشا) بەرێوەبەری قوتابخانەکەبووە دووای ئەو زەهرا خانی ژنی غیزەت بەگی وەسمان پاشا ، کچی حاجی مستەفا پاشا بۆ بە بەرێوەبەر لەدوایی دا قوتابخانەی زەهرا گواستیەوە بۆ دەرگەزێن لەماڵی حاجی ئەحمەدی پیرۆز دابوون وە فاطمة خان بوو بە بەرێوەبەری قوتابخانەکە هەتا ساڵی ١٩٦٢ بەڵام لەجێی زەهرا قوتابخانەی (صدیقە) کرایەوە . وەزەهرا خان هەرلەوێ بە بەرێوەبەری مایەوە .

فاطمەخان هەتا ئێستەش ماوە لەگەرەکی دەرگەزێنە لەماڵە کۆنەکەی باوکیدا دانیشتووە کاتی خۆی شووی کردووە بە احمد بەگی فتاح بەگ (حەمدی)ی شاعیر ..

٣ گوزیدە خان

هەروەکو فاطمە خان بۆی باسکردینو ئەڵێت گوزیدە خان لە کوردەکانی تورکیا بووە ، لە شاری ئەستانبوڵەوە هاتووە ، عەزیز یامولکی کوری حاجی مصطفی پاشا لەوێ مارەی کردووە ، وە لەگەڵ خۆی هێنابووی .. ئەو خوێندەواری یەی کە هەی بوو لەوێ فێرببوو .

٤ زەهرا خان

ئەم ئافرەتە هەروەکو فاطمة خان بۆی باسکردین ئەڵێت

زەهرا خان کچی حاجی مصطفی پاشای یامولکی بووە ، کە باوکی لەتورکیادا سەرکردەیەکی گەورەو لێهاتوو بووە .. هەر لەوێ فێری خوێندەواری بوو بوو ...

تی‌بینی

لە شارەکەماندا چەند قوتابخانەیەکی سەرەتایی هەبوون ، ژمارەیان دەگەیشتە هەشت قوتابخانە هەریەکەیان بریتی‌بوو لە شەش پۆل هەر پۆلێکیش نزیکەی بیست قوتابی تێدا بوو .

رۆژگارێك قوتابی‌یان دووجار دەوامیان دەکرد بەیانیان لە سەعات هەشتەوە چوار دەرسیان دەخوێند هەتا دوانزەی نیوەرۆ پاشان دەرۆیشتنەوە بۆنان ، قوتابخانە لە سەعات دووەوە دەستیان دەکردەوە بە دەوام دوو دەرسی تریان دەخوێندو دەرۆیشتنەوە ، بەلاّم رۆژانی پێنج شەممان هەر بەیانیان لە سەعات هەشتەوە تا سەعات دوانزەی نیوە رۆبوو .. لەو سەردەمەدا لەجیاتی (جەرەس) زەنگ هەبوو بریتی بوو لە ئاسنێکی ئەستوری نوشتاوە لەشێوەی ژمارە ٨دا بوو . بە ئاسنێکی بارێك لە کاتی تەوابوونی دەرس یان چوونە ژوورەوەدا قوتابی یەك یان فەراشەکان لێ‌یان دەدا

لەژووری پۆل‌دا کە وانەیان دەخوێند هەر قوتابی‌یەك مامۆستا پرسیاری لێ‌بکردایە گەر نەی زانیایە بەدار لەبەری دەستی دەدا

زۆر جاریش ئەگەر قوتابی‌یەك زۆر تەمەڵ بوایە هەموو پۆلەکە بەم گۆرانی‌یە گاڵتەیان پێ دەکرد تا تەمێ خواردوو ببوایە

تەمەڵی بۆ تەلەبە
رەفیقان بە خوا عەیبە
هەرچی دەرس نەزانێ
ناهێنێ لەتە نانێ

بێگومان لە سەر داوای مامۆستا ئەم گۆرانی‌یە دەوترا ئەمەش گەشەو هاندانێك بوو بۆ قوتابی‌یان کە هەوڵ بدەن بەر ئەم گاڵتە پێکردنە نەکەون .

وه بەم جۆرە قوتابیانیان فێری ژماردن دەکرد :

یەك و دوو سێ و چوار ئاسانە
تۆبی ژمێرەو بیزانە
پێنج و شەش کوا گرانە؟
ژمارەی زۆر ئاسانە
حەوت و هەشت و نۆ و دە
هەرکەس بیزانێ مەردە

لە وتەی (مامۆستا زێوەر ئەفەندی)

رەشید زەکی کابان
(بەڕیوەبەری پەروەردە)
١٨٧٦ز ـ ١٩٤٠ ز کۆچی دوایی کردوە

وەبەری قوتابخانەکان و بەڕیوەبەری
اریف وە نموونەی قوتابیو قوتابخانەکان

موستەفا مەزهەر
(بەڕیوەبەری پەروەردە)
١٨٨٨ز ـ ١٩٤٦ز کۆچی دوایی کردوە

قەفتان
وەبەری قوتابخانەی یەکەم)

عەزیز فەرەج سەلیم (بەرێوەبەری قوتابخانە)

١٨٩٢ز - ١٩٦٥ز کۆچی دوایی کردوە

موستەفا مەولود (بەرێوەبەری قوتابخانەی خالیدیە)

١٩٠٤ز - ١٩٤٥ ز کۆچی دوایی کردوە

فؤاد رەشید

(بەرێوەبەری قوتابخانەی لەیـەڵیە)

١٩٠٥ز لە دایك بوە

کەریم بەگی زانستی

(بەڕەبەری قوتابخانەی زانستی)

ساڵی ١٩٠٧ز لە دایك بوە

رشید کەریم ئەفراسیاب

(بەرێوەبەری قوتابخانەی مەڵکەندی)

١٩٠٨ز - ١٩٧٦ز کۆچی دوایی کردوە

جلال محمد سیف الله

(بەرێوەبەری قوتابخانەی فەیسەڵیە)

١٩٠٨ز - ١٩٦٦ز کۆچی دوایی کردوە

شێخ ئەبو بەکر جەلال

(هەوری)

(بەرێوەبەری قوتابخانەی کانیسکان)

١٩١٢ز - ١٩٧٩ز کۆچی دوایی کردووە

عەزیزی میرزا سالح

(بەڕێوەبەری قوتابخانەی لەیوبیە)

١٩١٤ز لە دایك بووە

یونس توفیق عەبدولڕەحمان

(بەڕێوەبەری قوتابخانەی خالیدیە)

١٩١٥ز لە دایك بووە

عەبدول غەفور مەلا عەلی

(بەڕێوەبەری قوتابخانەی گوێژە)

١٩٢١ز لە دایك بووە

دەستەی ماموٚستایانی قوتابخانەی نمونەی سەعادەت - ١٩٢٠ -

ماموٚستایان و قوتابیانی قوتابخانەی نمونەی سەعادەت - ١٩٢٠ -

وێنەی چەند قوتابیەك لەبەر مزگەوتی
گەورەدا - ١٩٣٨ -

مەلیحە عەبدولقادر شێخ سەلام

(بەڕێوەبەری قوتابخانەی گوێژە کچان)

١٨٩٤ز - ١٩٦٨ز کۆچی دوایی کردوە

فاتمەخانی محی‌الدین ئەفەندی

(بەڕێوەبەری قوتابخانەی زەهرا)

١٩٠٥ ز - ١٩٨٦ ز کۆچی دوایی کردوە

فاتمە ساڵح قەفتان

(بەڕێوەبەری قوتابخانەی صدیقە)

ساڵی ١٩١١ ز لەدایك بوە)

نەسرین موستەفا مەزهەر

(بەڕێوەبەری ساتەوی کچان)

ساڵی ١٩٢٩ز لە دایك بوە

ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلی

دەوڵەتی عوسمانی بەزۆر مەبەس کە یەکێکیان پەیداکردنی کادیرە بۆ کاری دەوڵەت لە سلێمانی قوتابخانەی روشدیەی عسکری کردەوەو ڕێگەی بۆ لاوانی ئەم شارە تەختکرد کە بخوێنن و ڕوو بکەنە ئەستەموڵو پێبگەن بەڵی زۆربەیان نەئەهاتنەوە ولە هەموو پاناییی ئەو ئیمپراتۆریەتە مەزنەدا بڵاو ئەبوونەوەو کاریان ئەگرتە دەست بەڵام هەر ئەو پێگەیشتنو دەسەلاتداریە و ئەو گەیشتنە پایەی بەرزە بەڵگەی درەوشەداری شاری سلیمانییە نموونەی دەسەلاتو توانای کوردە لەناو ئەو ئیمپراتۆریەتەدا کە هەر ئەم نموونەیە پەنجەرەی بۆ گەلێك لێکدانەوەی مێژوویی تازە دەربارەی ئەو سەردەمە ئەکاتەوە کە دەرفەتی خۆیو سەرنجی تازەی مێژوو نووسانی ئەوێ..

(ع م ر)

ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلی–

چۆن لەو سەردەمەدا دەبوونە ئەفسەر ؟!

پاش تەواوکردنی قوتابخانەی سەرەتایی هەر قوتابیەك بیویستایە ببێت بەئەفسەر ئەچووە قوتابخانەی (روشدیەی عسکری) کەلە سلێمانی کرابوەوە کە بریتی بوو لە سێ پۆل‌و پاش سێ ساڵ خویندنی دەرسی عسکری ئەچوون بۆ (اعدادی عسکری) لە بەغدا سێ سالێش لەوێ ئەیانخوێند پاش تەواو بوونی ئەچوون بۆ مدرسەی (حربی) لە ئەستەموول (استانە) لەوێش پاش سێ ساڵ خوێندنی دەرسی عسکری ئەبوون بە ئەفسەر (ملازم ثانی) .

قوتابخانەی رشدیەی عسکری تەنها لەسلێمانی کە لە ساڵی ۱۸۹۲ زاینی کراوەتەوە لە بینای خەستەخانەی ناوەراستەوە کە ئێستا رووخاوەو شوێنی راوەستانی ئوتومبیلە بەرامبەر بازاری زانکۆ ، تورکەکان ئەو بینایەیان بۆ ئەو مەبەستە دروست‌کردبوو وە رشدیەی عسکری لەگەڵ اعدادی عسکریش لە بەغدا هەبووە ئەو ئەفسەرانەی خەڵکی سلێمانی کە دەرچوون پیاوی گەورەیان تیا هەڵکەوتوە کە پایەی بەرزیان وەرگرتووە لە سوپای عوسمانلیدا وە هەروەها لە حوکمداریتی شێخ محمود وە لەناو سوپای دەوڵەتی عیراقیشا روتبەی عەسکەری سوپای عوسمانی .

ئەوانەی کە پیێان ئەوترا پاشا ئەمانەبوون

١ مشیر (مشیر) دوو شیرو چوار ئەستێرە
٢ برنجی فریق – فریق اول – دوو شیرو سێ ئەستێرە
٣ – فریق – فریق – دوو شیرو دوو ئەستێرە
٤ – میرلوا – لواء – دوو شیرو یەك ئەستێرە

ئەوانەی کە پیێان ئەووترا بەگ ئەمانە بوون

١ میر ئالای – زعیم – تاجێك‌و سێ ئەستێرە

٢ قائمقام عسکری - عقید - تاجێك‌و دوو ئەستێرە
٣ - بینباشی (طابور اغاسی) - مقدم - تاجێك‌و یەك ئەستێرە

ئەوانەی کە پێ‌یان ئەووترا ئەفەندی ئەمانە بوون

١ قدملی یوزباشی (قولاغ اغاسی) - رئیس اول - تاجێك
٢ - یوزباشی - رئیس - سێ ئەستێرە
٣ ملازم اول - م. اول - دوو ئەستێرە
٤ ملازم ثانی - م. ثانی - یەك ئەستێرە
٥ - ضابط وەکیل - نائب ضابط - نیشانێك بەسەر شانی‌یەوە.

ئەوانەی کە لەوانە بچوکتر بوون ئەمانەی خوارەوەن

١ - باش چاووش - رئیس عرفاء - چوار خەت بە قولێەوە
٢ - باش چاووش معاونی - عریف - سێ خەت بە قولێەوە
٣ چاووش - نائب عریف - دوو خەت بە قولێەوە
٤ اون باشی - جندی اول - یەك خەت بە قولێەوە
٥ برنجی نفر - نفر - جندی - بێ‌نیشان بوون.

جگە لەم ڕوتبانە هەندی (منصبیش) ناوی تایبەتی خۆی هەبوە وەکو:

١ مرکز قوماندانی - امر انضباط
٢ - قانونێ ضابطی - انضباط
٣ ژاندرمە قوماندانی - مدیری عسکری ئاسایشی شار
٤ سەر قومیسەر - مدیری پولیس

بینباشی‌و قدملی یوزباشی بەوانە ئەڵێن کە لە کلیەی حربی دەرچوون.

طابور اغاسی وقولاغ آغاسی بەوانە ئەڵێن کە لە عسکری یەوە پێ‌گەیشتوون.

خەڵکی سلێمانی لەناو ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانلیدا

١ سعید پاشای حسین پاشا خندان – رئیس شورای دەوڵەت‌و وەزیری خارجیة .

٢ – عزت بك حسین پاشای خندان – وزیر داخلیة

٣ شریف پاشای سعید پاشا خندان – مرخص کوردان لە جمعیت اقوام

٤ فواد پاشای سعید پاشا خندان – برنجی فریق‌و یاور پادشاه .

٥ سلیمان بك حسین پاشا خندان – میر الای‌و یاور پادشاه .

٦ خلیل خالد پاشا – والی لە بیروت‌و سفیر لە بلغراد وتاران

٧ – حاجی مصطفی پاشا یاملکی (نمرود) میرلوا رکن رئیس ارکان حرب لەئەنقەرە قائدی فرقەی ٢١ لە بەغاو قائدی فرقەی ٢٧ لە بیروت رئیس محکمەی عرفی لە دژی کمالیەکان . وەگەلی پایەی‌تری هەبووە لە سوپای عوسمانلیدا

٨ عبدالله حلمی پاشا میرلوا قائدی فرقەی مدفعی لە ئەستەموول وە لە وێ کۆچی دوایی کرد .

٩ حاجی اورحمان بەگی حاجی محمد اغا باوکی ڕشید پاشا – میرلوا قائدی ناوچەی سلێمانی .

١٠ صدیق پاشا القادری میرلوا بەدیل گیرا لە ڕوسیا بویە جنرال ئەم ڕوتبەیەیان لە سوپای سپی دژی شورشدا پیێ‌بەخشی .

١١ امین فیضی بك – میر الای امر الفیلق المدفعي ١٢ لە موصل قوماندانی لوای سلیمانی مدیری اعدادی عسکری لە بغداد شاعرو فیلسوف‌و ادیب بووە

١٢ احمد کمال دەمرکانی میرالای لە سوپای مصطفی کمال مایەوە

١٣ مصطفی بهجت درویش افندی خاڵی فەرەجی حمە سێو ملازم ثانی . ساڵی ١٩١٧ زایینی لەگەل علی احسان پاشا بە ئوتومبیل هاتەوە بو سلیمانی لە ماڵی حاجی ملا سعید کەرکوکلی زادە میوان بوون لە تورکیا مایەوە تاروتبەی گەیشتە میر الای .

١٤ – احمد حمدی کابان برای جلال کابان – روتبەی میر الای
١٥ – احمد کمال محمد بك برای نوری بەگی گومرك روتبەی میر الای .
١٦ – زهدی روستم بك میر الای قائد فیلق لە روسیا لە قفقاس شهید کراوە
١٧ – سعید بەگی حاجی رسول بك .لە وانو باشقەڵا لە تورکیا ئەفسەری تەموین بووە .
١٨ توفیق محمود اغا برای رەشەی مختار لەدایکەوە لە تورکیا مردووە رتبەی قائمقام عسکری بووە .
١٩ – کریم بەگی خانزادە جوانی – روتبەی (قائمقام عسکری) لە ساڵی ١٩٢٣ – ١٩٢٤ ماڵەکەی بەر بۆمبای ئینگلیزەکان کەوت .
٢٠ – محمد حلمی ملا محمد امین قائمقام عسکری قوماندانی هەموو ئەسیرەکان بوو لە شەرا لە انقرە مامۆستای اعدادی عسکری لە بەغداد لە زەمانی عوسمانلی وە لە ساڵی ١٩٢٦ لە ازمیر کۆچی دوای کردووە .
٢١ عبداللە بەگی کاکە حەمە - قائمقام عسکری امر موقعی ولایەتی موصل ، بو بەخاوەنی رۆژنامەی (چەنەباز)لەموصل. باوکی فائق بێکەسی شاعر .
٢٢ سعید حق – قائمقام عسکری – مدیر سجون عام ووزیر دفاع لەعیراق .
٢٣ رشیددارا (قائمقام عسکری)
٢٤ عبدالقادر افندی امین افندی وەسمان اغامروقیە (بینباشی) سەروکی محکمەی عسکری لە سلیمانی لە سوپای عوسمانیدا
٢٥ اسماعیل بەگی بابان (بینباشی) باوکی رەزابەگی (بینباشی)
٢٦ محمد امین زەکی بك (بینباشی) ارکان لەسەر کردایەتی ارکانی حرب لایخلیل پاشا ، امری کلیەی عسکری روتبەی عقید ساڵی ١٩٢٤ لە دەوڵەتی عیراق لە بەغا وزیر (الاشغال) ووزیر (معارف) ووزیر (اقتصاد) ووزیر (الدفاع) .
٢٧ رەزابەگی اسماعیل بەك (بینباشی) قائمقام لەعیراق
٢٨ عمر وهبی (میر الای) لە استمبول کوچی دوای کردووە
٢٩ عبداللە افندی حاجی سعید (بینباشی) قائدی حامیەی عسکری لە کرکوك لە سوپای عوسمانلی

٣٠ أمين زەكی - بینباشی - بو بە لواء وەرئیس اركانی جیش لە شورشەكەی ڕشید عالی سالّی ١٩٤١

٣١ خالد سعید - بینباشی - بو بەقائدی سوپای پیادە لای شیخ محمود بوو بە مامۆستا لە دەولّەتی عیراق .

٣٢ نوری وەیسی بەگ (میر الای) قائدی فرقە بوو وەلە باندرمە كوچی دوای كردوە .

٣٣ ڕشید بك بەناوبانگ بە كویر ڕشید قائمقام عسكری لە اسطنبول كوچی دوایی كردوە .

٣٤ صالح زەكی صاحبقران (بینباشی) لە دیاربكر رئیس فیلق ٣٣و قائدی سوپای شیخ محمود متصرف لە دەولەتی عراق لە سلیمانی

٣٥ علی یاوەری حاجی حمەاغا (بینباشی) لە توركیا نەهاتەوە مردووە

٣٦ فرج فهمی قادر اغا (بینباشی)

خەزوری عەونی افندی حاجی گورون لە سالّی ١٩١٦ی زاین لەناوچەی (زینو شیخ) كوچی دوایی كرد .

٣٧ عبداللە افندی حاجی حەسەنە افندی (عبداللە یاوەر) باوكی حاكم مجید (بینباشی) قائدی فیلق ١٢ لە موصل مدیری مدرسەی حربیە لە شام سەروكی شارەوانی سلیمانی لە زەمانی میجەرسۆن

٣٨ دكتور حسین افندی بابەجان (بینباشی) یەكەم دكتوری خەلّكی سلیمانی

٣٩ حاجی قادر افندی یاملّكی برای حاجی مصطفی پاشا (قدملی یوزباشی) مدیر ناحیە لە عیراق

٤٠ - كریم ڕوستم (كریم شالوم)[1] قدملی یوزباشی طوبچی .

٤١ توفیق وهبی بك (قدملی یوزباشی اركان) متصرف وزیر وامر كلیەی عسكری بغداد لە عیراق

ڕۆژنامەنووس و نیشتمانپەروەرێكی گەورەو خاوەن مێژوو بوو . كە نەبێ كاری گەورەی لەسەر بنووسرێ.

٤٢ رفیق محمود اغا (قدملی یوزباشی) برای رەشەی مختار لەدایکەوە
٤٣ حاجی رمضان علی اغا (قدملی یوزباشی) بو بەلوا لە عراق ئاموزای حاجی امین کاکەحەمە
٤٤ احمد بك پشدری (قدملی یوزباشی) بەناوبانگ بەدارەکەنیە
٤٥ عمر صالح رضا (قدملی یوزباشی) بەناوبانگ بو بە (عمر فوزی) تونج ای . بوبە مدیری پولیس لە ادرنە لە تورکیا نهاتەوە
٤٦ عبدالقادر عبدالعزیز (قدملی یوزباشی) مقدم لە عیراق
٤٧ غفور ئاغای قادر ئاغا یوزباشی ارکان حرب لەشاری موصل خەزووری رشید کابان
٤٨ جمال عرفان (یوزباشی) لە سەرکردایەتی ارکان حرب لای علی احسان پاشا میجر لەسوپای شیخ محمود لەوکاتەدا بەدەسیسە کوژرا سالی ١٩٢٣
٤٩ بهجت ابراهیم اغای روقیە (یوزباشی) برای خالە مچەو رشیدە افندی یە شیتە لە تورکیا نەهاتەوە .
سلطان افندی باوکی مجید سلطان (یوزباشی).
٥١ عمر وهبی برای قالەی مەنیج خان (یوزباشی)
٥٢ علی کوری وەستا عبدالله محمد سلیمان کوری ٣ برای دەلاکەکە (یوزباشی) ئاموزای خالە عەبدە لەشەری جیهانی یەکەم لەچەنە قەلعە قاچی بەفر بردی توشی نەخوشی کانکرین بو لەوی ئەمری خوای کرد
٥٣ بکر صدقی (یوزباشی) قائدی حرکەی ١٩٣٦ زعیم وقائد فرقەو رئیس ارکانی جیش لە عراق .
٥٤ نورالدین محمود (یوزباشی) زعیم لە عیراق رئیس ارکانی جیش ووزیری دفاع ورئیس وزراء
٥٥ ماجد مصطفی (یوزباشی) قائدی سوپای سوارە لای شیخ محمود وزیر لە دەولەتی عیراق
٥٦ – حمدی بگی رشید پاشا (یوزباشی) دوایی بو بە (سەرقومیسەر) مدیری پولیس لە کرکوك لە عوسمانلی

٥٧ قادر اغا حاجی محمود اغا (یوزباشی)

٥٨ صالح افندی کاکل (یوزباشی) باوکی ابراهیم گوردی

٥٩ احمد بهجت قرەداغی (یوزباشی) اندام لە جمعیتی کوردستان لەزەمانی شیخ محمود. بوو بە مامۆستا لە عیراق

٦٠ عبدالقادر سعید (یوزباشی) باوکی یونس افندی مهندس لەسەفەربەلك لە کوت شهیدکرا

٦١ عبدالرحمن سعید (یوزباشی) بوبە رئیس محاکم لە کرکوك لە عیراق

٦٢ احمد زکی (یوزباشی) بو بە مدیر ناحیە طق‌طق لە عیراق

٦٣ امین افندی وەسمان اغای روقیە (یوزباشی)

٦٤ سعید افندی لاڵە (یوزباشی)

٦٥ احمد بەگی سلیمان بەگی قوچبك (یوزباشی) سەروکی بەشی قانونی عسکری بو لە سلیمانی لە عوسمانلی

٦٦ صالح افندی حاجی رسول اغ (یوزباشی)

٦٧ محمد افندی خەجۆلە (یوزباشی)

٦٨ عونی افندی حاجی گوروون (یوزباشی) مودیری ناحیة لەعیراق

٦٩ - عەلی باوەڕەخـواجە ئەفەندی (یوزباشی) لە تورکیا لە ساڵی ١٩٢٦ لە سەر کوردایەتی کوژرا

٧٠ فتاح افندی پایەشاز (یوزباشی) مامۆستای ریاضیات لە مدرسەی رشدیەی عسکری.

٧١ سعید رەزا افندی (یوزباشی) هاوکاری راپەرینەکەی شێخ محمودی کرد لە ساڵی ١٩٢٤ گەرایەوە بو تورکیا لە (وان) بوبە مأمور گمرك.

٧٢ سید امین (یوزباشی) رئیس لە سوپای عراق بوبە سەرپەرشکاری انحصار لە سلیمانی

٧٣ صالح زەکی توفیق (یوزباشی) زەعیم وقائدی فرقەی دوو لە کرکوك ومدیری گشتی‌ی خەتی شەمەندەفەر لە عیراق.

٧٤ – ڕشید زەکی کابان (یوزباشی) مدیری مەکتەبی ڕوشدیەی عسکری لە بەغدادو لە سلێمانی بو بە مدیری معاریف – عراق –
٧٥ مجید بك حاجی ڕسول بك (یوزباشی) رئیس لە سوپای عراق ورئیس تجنید لە سلێمانی
٧٦ نزهت فتاح شەش خانە: (یوزباشی) پاشان بوو بە مامۆستا لە سلێمانی و هەولیر لە عیراق.
٧٧ – علی قادر ئاغا (یوزباشی)
٧٨ دەرویش ئەفەندی (یوزباشی).
٧٩ ڕەمزی فەتتاح (یوزباشی) مەرکەز قوماندانی قائیمقام لە شاری خانەقین.
٨٠ – جمیل ئەفەندی ئەمین ئەفەندی وەسمان ئاغا (یوزباشی)
٨١ – عبد القادر عزیز (یوزباشی) رئیس اول لە سوپای عیراق
٨٢ عبد العزیز مصطفی یا ملکی (یوزباشی) عقید لە عیراق وسلکی خارجی (کوڕی حاجی مصطفی پاشا).
٨٣ – علی ملك (یوزباشی) لە ئەسارەت وەفاتی کردووە
٨٤ علی شاهناز «یوزباشی»
٨٥ نوری حمەو بەگ «یوزباشی» مقدم آمر حامیە لە سلێمانی ی عیراق..
٨٦ – ئاسەف نزهەت ئەفەندی (یوزباشی)...
٨٧ – ئەمین عریان (یوزباشی) خەزوری شێخ صالح شێخ محمدی حفید
٨٨ – کریم حق گاور (ملازم أول)
٨٩ اسماعیل احمد یەك‌دەست (ملازم اول)
لەموصل لە سەربان کەوتە خوارەوە دەستی شکا دوایی بریانەوە
٩٠ احمد فهمی حاجی حسێن: (ملازم أول) لە سوپای عوسمانلی لەبەشی استخبارات، لە سوپای شێخ محمود کرابە میجر، دوایی بوو بە مدیری ناحیەی چەمچەماڵ.
٩١ – صالح عبد الرحمن قەفتانچی (ملازم اول) بوو بە مدیری مکتب لەسلێمانی... عیراق

٩٢ - حسون افندی (یوزباشی) باوکی حاجی مهدی ..
٩٣ سعید ئەفەندی یوزباشی باوکی یحی ئەفەندی‌ی ڕەسام
٩٤ - قادر ئاغای موزیقه. یوزباشی
٩٥ فتاحی امینی عەتار ژن‌برای شێخ محمود میرئالای وە لە ئەستانبول کۆچی دوایی کردووە .
٩٦ ڕشید ئەفەندی‌ی عاصیه خان (یوزباشی) لە حرکەی شێخ محمود لەشەڕی بەینی کوردو ئینگلیزدا لە دەربەندی بازیان شەهیدکرا
٩٧ - توفیق ئەفەندی باوکی صالح زکی (یوزباشی)
٩٨ عزت طوبچی «یوزباشی» ئەفسەری لای شێخ محمودو رئیس لەسوپای عیراق
٩٩ قادر ئەفەندی قەرەداغی (یوزباشی) قوماندانی بلوکی سلێمانی بو لە سوپای عوسمانی‌دا
١٠٠ اسماعیل حقی شاوەیس (یوزباشی) قائمقام لەعیراق
١٠١ حەمەی میرخان (یوزباشی)
١٠٢ - ڕشیدی بکر ئەفەندی (یوزباشی) باوکی فؤاد ڕەشید
١٠٣ کاکە امین (یوزباشی)
١٠٤ - محی الدین ئەفەندی مەلا موسی (یوزباشی)
١٠٥ - حاجی صالح ئاغا علی خان (یوزباشی)
١٠٦ - صدقی بەگی فاتە شەلێ (یوزباشی)
١٠٧ - شوکت دەرویش ئەفەندی (یوزباشی)
١٠٨ - مصطفی شوقی (یوزباشی) ضابط تجنید لە عیراق (عمارە) وە خاوەنی گۆڤاری پەیژە ..
١٠٩ - ادهم ئەفەندی احمد ئەفەندی حاجی محمود ئاغا (یوزباشی)
١١٠ - ڕشید ئەفەندی امین ئاغا (یوزباشی) نوێنەری شێخ محمود لەگەڵ ملا عارف صائب چون بۆ ئێران بۆ شاری تەورێز نامەیان برد بۆ ڕووسەکان ناوبراو لە سلێمانی بەنەخۆشی شێرپەنجە مرد .

١١١ محمود جودت: (ملازم أول) له سوپای عیراق له ١٩٣٧/١١/٢٠ ئیعدام کرا لەسەر ئەوەی مدیری عامی مالیەی کوشت بە دەمانچەیەك کە ناوی (عبد القادر سنوی) بوو

١١٢ فائق کاکە امین (ملازم أول) ئەفسەر لەسوپای شێخ محمود، مقدم لەسوپای عیراق

١١٣ رشید ئەفەندی حاجی برایم ئاغا (ملازم أول) برای خاڵە مچه لەشەری‌یەکەمی جیهانی‌دا بریندارکرا، لەقاهرە له خەستەخانە پێش ئەمەی دەربچیّ تورەکەیەك لیرەی رشادی‌پی ئەبێت لێی ئەدزن ئیترتێك دەچیّ. دوای تەواو بوونی شەرەکە دێتەوە بۆ سلێمانی بە سواری پایسکیل.

١١٤ عبد الرحمن بەگی رشید پاشا: لەتورکیا نەهاتەوە تاروتبەی گەیشتە میرئالاّ.. لەویّ مردووە.

١١٥ یحی عبد الرحمن عەمبەر ملازم اول له ئەستانبول له چەنەقەلعە شەهیدکرا.

١١٦ رؤوف ئەفەندی امین ئەفەندی وەسمان ئاغا: ملازم اول فەرماندەی سەربازی دیوانی شێخ محمود، مدیری حسابات لەوەزارەتی دیفاع له عیراق.

١١٧ محمود ئاغا محمد ئاغا – ملازم أول – له تورکیا کۆچی‌دوایی کرد. باوکی توفیق ورەفیق ئەمانیش ئەفسەری عوسمانلی بوون، دوایی ژنەکەی شووی کردەوە بە شەریف ئەفەندی باوکی رەشیدی مختار.

١١٨ خسرو امین بەگ: ملازم اول بەگەنجی کوژوا

١١٩ علی کوردی. ملازم اول مقدم لەسوپای عیراق.

١٢٠ حەمەوفەنی‌مام ریش ملازم اول

١٢١ علی جودت بەگ عزیز ئەفەندی لاوە، ملازم اول له تورکیا مایەوە تا کۆچی‌دوایی کرد له ئەستەمولّ، برای عبد الله حلمی پاشا

١٢٢ شوکت بەگی عثمان بەگ (ملازم أول) مقدم له سوپای عیراق

١٢٣ رەزا ئەفەندی ملازم أول له سوپای عوسمانلی بەمۆر هەڵکەند ئەناسرا باوکی مدیری ناحیه حەمە جمیل بوو

١٢٤ محمود خاوەر ملازم أول . مقدم له سوپای عیراق
١٢٥ جمیل خاوەر : ملازم أول له سوپای تورکو عیراق
١٢٦ فهمی شانەگەر، بەناو بانگ به (فهمی مزیل) مدیر ناحیەو ضابط تجنید له عیراق
١٢٧ توفیق فکرەت ملازم أول له عیراق بووبه بەرێوەبەری قوتابخانه لەشاری سلێمانی.
١٢٨ قادر سعید فتاح (قالەی ئایشێ خان) ملازم ثاني، له شەری دەربەندی بازیاندا بەدیل گیرا سالّی ١٩١٩. لەدوایی دا بووبه مهندس له ئەشغال له سلێمانیو هەولێر
١٢٩ علی ئەفەندی ملازم ثاني له عیراق بووبه موچەخۆر له ئەشغال برای کاکه امین بوو.
١٣٠ – احمد فخري ملازم ثاني . مقدم له سوپای عیراق برای محمد علی کوردی.
١٣١ – کامل حسن ئەفەندی ملازم ثاني . هاوکاری راپەرینەکەی شێخ محمودی کرد له شەری ئاوباریکدا. پاشان بووبه مهندسو مدیری ئەشغال له سلێمانی.
١٣٢ بهجت احمد نابلس . ملازم ثانی .
١٣٣ رفعت احمد نابلس . ملازم ثانی خەلکی سلێمانی بوونو له شاری نابلس له دایکبوون خالّی فایەقی کاکه ئەمین بوون .
١٣٤ – یونس قادر چەچۆل – ملازم ثانی – له شەری یەکەمی جیهاندا وونبوو.
١٣٥ فهمی سعید نالّبەند ملازم ثانی له شەری یەکەمی جیهان ونبوو
١٣٦ – مصطفی محمد ئەفەندی خەجوله ملازم ثانی رئیسی اول سوپای عیراق
١٣٧ محمد قادر . ملازم ثانی برای عەلی قادر فراشی متوسطة سالأنی ١٩٣٠ له چەنەقەلعه له تورکیا شەهیدکرا.
١٣٨ محمود ئەفەندی رەسام ملازم ثانی باوکی محمد قدسی
١٣٩ عبد الحمید عبد الغني قرەداغی ملازم ثانی مدیری پۆلیس له سلێمانی عیراق

١٤٠ ـ علي سەرووەت ملازم ثانی مدیری پۆلیس لە هەولێر عیراق
١٤١ ـ عبدالرحيم چەچەی مەلا نادر ملازم ثانی لە چەنەقەلعە شەهیدکرا.
١٤٢ ـ مهدی ملا رِشید. ملازم ثانی لە چەنەقەلعە شهیدکرا
١٤٣ ـ هادی ملا رِشید ملازم ثانی برابون لە چەنەقەلعە شهیدکرا
١٤٤ ـ عارف بەگی سعید ملازم ثانی رئیس لە سوپای عیراق دا
١٤٥ ـ علی ئەفەندی حاجی صالح ئاغا ملازم ثانی مدیر پۆلیس لە عیراق
١٤٦ ـ عزیز حکمت قزاز ملازم ثانی ئەفسەر لە سوپای شێخ محمود مقدم لە سوپای عیراق
١٤٧ ـ عزیز کوردی ملازم ثانی رئیس لە سوپای عیراق
١٤٨ ـ ابراهیم رووی ملازم ثانی
١٤٩ ـ حامد جودت ملازم ثانی رئیس لە سوپای عیراق
١٥٠ ـ رشید جودت ملازم ثانی عقید لە سوپای عیراق امر موقع البصرة.
١٥١ ـ فتاح ئەفەندی ملازم ثانی
١٥٢ ـ رِمزی عبدالکریم قادر ئاغا ملازم ثانی لەشەری (قناتی سویس) لەگەڵ سوپای جمال پاشای سفاخ لەگەڵ تورکەکان لەدژی ئینگلیز بریندار ئەبێت. لە خەستەخانە للەشام ملیك فیصلی یەکەم پێش ئەوەی ببێ بە ملیکی عیراق سەر لە خەستەخانەکە ئەدات لێی ئەپرسێت ناوت چی‌یە؟ خەڵکی کوێیت؟ ئەڵێ: رِمزی عبدالکریم خەلکی سلێمانی لە عیراق.
١٥٣ ـ امین زهدی بەگ: ملازم ثانی لە شەرِی یەکەمی جیهانی‌دا لە چەنەقەلعە شەهیدکرا. ئەم زاتە برای نوری بەگی گومرگ بوو.
١٥٤ ـ صدقي عباس احمد ملازم ثانی، مقدم ورئیس تجنید لە سوپای عیراق لە شاری سلێمانی
١٥٥ ـ احمد فخری امین یا ملکی: ملازم ثانی مقدم لە سوپای عیراق قائمقام لە هەلـەنجـە مدیـری تجنیـد لە ناوچـەی سلێمـانی خۆشکـەزای حاجی مصطفی پاشای یاملکی یە.

١٥٦ ـ ئیبـــراهیم حەقی حاجی گورروون ـ برای عەونی‌یـــە ئەفـــەنـــدیی حاجی گوورروون (قەدەملی یوزباشی)، لە ئەستەموڵ کۆچی دوایی کرد.
١٥٧ – محەمەد ڕەمزی ئەحمەد بەگ: مامی جەمیلی سەعید بەگ (قەدەملی یوزباشی) لە ئەستەموولْ کۆچی دوایی کردووە.
١٥٨ – تۆفیق ڕەمزی (بینباشی) لە چەقەڵە کۆچی دوایی کردووە.
١٥٩ – محەمەد زەکی مەعرووف سوور (میر ئالّای) لە ئەستەموولْ کۆچی دوایی کردووە.
١٦٠ – فەوزی بەگ (بینباشی) لە ئەنقەرە کۆچی دوایی کردووە.
١٦١ – ئەنوەر بەگ (میر ئالّای). ئێستا لە ئەستەموولْ خانەنشینە.
١٦٢ – عارف حیکمەت (قەەملی یوزباشی). لە نەوەی بابانەکانە، لە ئەستەموولْ کۆچی دوایی کردووە.
١٦٣ – هادی ئالّتای (میر ئالّای). لە نەوەی بابانەکانەو خزمی عارف حیکمەتە.
١٦٤ – ڕەشید سەلیم ئەفەندی (یوزباشی). لە ئەکشیر کۆچی دوایی کردووە.
١٦٥ – عەلی یاوەری حاجی فەتتاح ئەفەندی (قەدەملی یوزباشی). خاڵی تاهیر بەگی جەمیل بەگی بابان.
١٦٦ عەلی غالبی عەبەی ڕێحان (بینباشی). لە مەرسین کۆچی دوایی

ئەم ئەفسەرانەی لای خوارەوە
نازانین روتبەیان چی بووە؟

١ حەمەی محەی قالە بچکۆڵ
٢ عزیز ئاغای حسین ئاغا
٣ فهمی سعید
٤ مەحموود سامی حاجی کەریم ئاغای رۆقیە.
٥ – نوری محی الدین ئەفەندی مدیر شرطة لە ئەاستەنبول کوڕی خاڵی ئەورەحمانی حاجی عزیز وەکیلی سنگەر
ادیب ئەفەندی حاجی عارفی مستۆ.
٧ فرج صالح ڕەندان برای عەبەپشی
٨ احمد کمال ملاغفور لە زەمانی سفربەلك دا لە شاری باکۆ شدهیدکراوە.
٩ محمد غالب چنگیانی
١٠ – کمال عیرفان برای جمال عیرفان ئەمیش لەشەری سەفەر بەلك‌دا لە ولاتی رکیا شەهیدکراوە..ئەفسەری روکن‌و مدفعی بووە.

تێبینی

لەساڵی ١٩١٧ی زایینی‌دا مصطفی بهجت دەروێش ئەفەندی ، لەگەڵ علی ئیحسان پاشادا هاتن بۆ سلێمانی بەئوتۆمبێل بۆ سەرپەرشتی جەنگی نێوان (تورك) و (روس). لەناوچەی ئێران لە ماڵی حاجی ملا سعید کەرکوکلی زادە بەرامبەر مزگەوتی دوو دەرگا بوون بە میوانی مصطفی بهجت کە خاڵی فەرەجی حەمە سێوە ، لای خزمەکانی وتوویەتی پتر لە ١٥٠ ئەفسەری کورد لە تورکیا نەهاتوونەتەوە وە خۆیشی چووەوە بۆ تورکیاو نەهاتۆتەوە . ناوبراو روتبەی گەیشتە میرئالای‌و جگە لەو زۆر کەسی تریش نەهاتوونەوە پلەیان بەرز بۆتەوەو نەوەیان لەوێ پەرەی سەندووە هەتاکو ئێستا ماڵ‌و منداڵیان هەر لەوێ ماون.

●

ئەفسەرەکانی سوپای عوسمانی

سەعید پاشای حسەین
پاشا خەندان

سلێمان بەگ حسەین
پاشا خەندان

عیزەت بەگ حسەین
پاشا خەندان

فؤاد پاشای سەعید
پاشا خەندان

شەریفە پاشای سەعید
پاشا خەندان

موستەفا پاشا یامولکی

١١ قادر ئاغای توفیق ئاغا: ئەندازیاری شارەوانی بووە..
١٢ عزت ئەفەندی: سەرۆکی ئەندازیاری شارەوانی بووە
١٣ – کریم بەگی سعید بەگ: دوای عزت ئەفەندی ئەم سەرۆکی ئەندازیارانی شارەوانی بووە
١٤ مصطفی صائب: ئەندازیاری شارەوانی بووە
١٥ محمد امین ئەفەندی: ئەندازیاری شارەوانی بووە
١٦ جلال میرزا: ئەندازیاری شارەوانی بووە.

سەرچاوە:

زۆریان لەکەس و کاریانەوە ئەوانی تریش کە لە شارەوانی بوون کەڵك لە تۆمار (سجل) ی ئەودەمەی شارەوانی وەرگیراوە.

تێبینی:

ئەم ئەندازیارانە شەهادەی هەندەسەی ئەوسایان هەبووە، ئەندازیاری ئەو کاتە بوون هەندێکی کەمیشیان ئەوەشیان نەبووە، ئەوسا لە بەغدا قوتابخانەی ئەندازیاری هەبوو ئەم ئەندازیارانە زوربەیان ئەفسەر (ضابط)ی زەمانی تورك بوون...

●

هەندێ لە پارێزەرە کۆنەکان

ئەو پارێزەرانەی کە لە کۆندا هەبوون هەتاکو دووایی سالأنی چل زوربەیان خوێندوویانەو شەهادەی حقوقیان هەبووە ، چ لە عیراق‌دا یان ئەستەموول بووبیت بەلأم هەندێکی تریان خوێندنیان تەواو نەکردووەو شەهادەکەیان وەرنەگرتووە... بەلأم لەبلیمەتی خۆیان توانیویانە کە محامات بکەن... ئەمەش ناوەکانیانە.

١ حاجی توفیق (پیرەمێردی شاعیر) یەکەم کەس بووە کە شەهادەی حقوق هێناوەتەوە لە ئەستەموولْ بەلأم محاماتی نەکردووە.

٢ عبد اللّٰه‌ی شێخ قادری شێخ سەلامی قاضی پی‌ یان دەوت عادل ئەفەندی لە سالّی ١٩٢٠ - ١٩٢١ دا محاماتی کردووە

٣ احمد گۆسالّە: برازای مامەیارە (کەگردی مامەیارەی بەناوەوەیە).

٤ شێخ عارف قەرەداخی

٥ احمد فائق توفیق ئەفەندی

٦ رفیق ئەفەندی تۆفیق ئەفەندی

٧ فتاح ئەفەندی مامە خەلانی

٨ - علی مامە شێخ (شێخە)

٩ نجیب ئەفەندی فتاح ئەفەندی

١٠ ابراهیم ئەفەندی‌ی فتاح ئەفەندی

١١ اسحاق شاول

١٢ اسحاق میر

●

وێنەگرەکان

وێنەگرتن هونەرێکی تازەو رێك‌وپێك‌بوو. لەزەمانی عوسمانلی لەسلێمانی دا نەبووە، بۆیە خەڵکی ئەو دەمە لە شارانی ئەستەموول‌و بەغدا وێنەیان دەگرت. دوای داگیرکردنی ئینگلیز لە سلێمانی پیشەی وێنەگرتن پەیدا بوو.

شایانی باسە بۆمێژوو کە یەکەم ئامێری وێنەگرتن لەلایەن مێژوو نووسی کورد حسین حزنی موکریانی‌و کابرایەکی لوبنانی‌یەوە هێنرایە سلێمانی، شێخ لەتیفی دانساز لێی‌کڕین ، لە زەمانی شێخ مەحموددا بەکاری دەهێنا بۆ ئیش‌و کاری خۆیان وەك گرتنەوەی نوسین (استنساخ) دوایی ئەو ئامێرەی فرۆشت بە یحیا ئەفەندیی رەسام، ئیتر هەر ئەو بۆ وێنە گرتن بەکاری دەهێنا.

ئەم بەسەرهاتە شێخ عبد اللەی کوڕی شێخ لطیفی دانساز بۆی گێڕامەوە ئەویش لەباوکی‌یەوە بیستبووی

وێنەگرەکان‌و شوێنەکانیان

١ فانوس‌و ئەجیێ، ئەرمەنی بوون وشەریك بوون. بۆ ماوەی یەك دووساڵ مانەوە شوێنەکەیان بەردەرکی سەرابوو، لە پێش شەری شەشی ئەیلوولی رەش‌دا.

٢ – نووری جوولەکەبوو، تەنیشت مزگەوتی موفتی بەرامبەر قوتابخانەی (فیصلیة) بوو.

٣ بەهودا ئەمیش جوولەکە بوو بەرامبەر حەوشی سەرا ، لەماڵی حەسەنی دەوڵەت کە ئێستا بانقی رافیدەینە، لەحەوشەکەدا وێنەی دەگرت.. هەر لەو ماڵەدا خنکانیان چونکە پارەیان پیٚشك دەبرد.

٤ – محمود ئەفەندیی رەسام ، باوکی محمد قدسي شەهید. وەختی خۆی ئەفسەری عوسمانلی دەبێت ، پاش نەمانی ئەو دەوڵەتە لەشارەکانی قدس و عمان جێگیر دەبێت ژن دێنێت پاش ماوەیەك ئامێرێکی وێنە گرتن پەیدا دەکات دەیهێنێت بۆ شاری سلێمانی ،شوێنەکەی بەرامبەر حەمامی فاطمە خان بوو .

٥ – یحیا ئەفەندیی رەسام .لەکۆڵانی بەرامبەر حەوشیسەرا .

٦ – شێخ مصطفی شێخ سعید بەرامبەر قاپیی سەرا شوێنەکەی ئێستای .

●

مەیخانەچیەکان

ئەمەش لیستەی ناوی مەیخانەچیەکانی سلێمانی و شوێنی کارەکانیانە...

١ - جۆرج - یەکەم مەیخانەچی بوە، لە بەردەرکی سەرا

٢ - ئیسطیفان - خوار سینەمای سیروان بەرامبەر چێشتخانەی تارا

٣ - عەبدی گەورە - جوولەکە بووە خوار سینەمای سیروان بەرامبەر چێشتخانەی تارا

٤ عەبدی بچووك - جوولەکە بووە خوار سینەمای سیروان بەرامبەر چێشتخانەی تارا .

٥ ئادەم - جوولەکە بووە خوار سینەمای سیروان بەرامبەر چێشتخانەی تارا

٦ - جرجیس سەرەتای شەقامی صابونکەران، بەرامبەر گەراجی عەبدە.

٧ - طۆبیا: دەرکی گەراجی عەبدە..

٨ - ئۆفیك: صابونکەران سەروو جرجیس .

٩ - کەسپەر: جادەی مەولەوی بەرامبەر بیناکەی توفیق قەزاز.

١٠ - سرکیس ئەفەندی: سەرپردەکە بەرامبەر ئاشی مەلا فەیزی.

١١ - کامل: جادەی مەولەوی تەنیشت حسینی حاجی وەلی .

١٢ نوئیل: جادەی مەولەوی بەرامبەر شیخەی نوقول تەنیشت میخائیل ساکو.

١٣ - نیسان: خوار سینەمای سیروان بەرامبەر چێشتخانەی تارا .

١٤ - ئاوەل، چاوەش خوار سینەمای سیروان بەرامبەر چێشتخانەی تارا

(تێبینی)

عارەق‌و شەراب خەلك لەزەمانی تورك‌دا لەماڵە جولەکەکان‌و گاورەکان بەدزی‌یەوە دەیانکری‌و دەیانخواردەوە چونکە قەدەغە بوو.. بەڵام کە ئینگلیزهات پاش بۆردومانەکە لە ساڵی ١٩٢٥دا یەکەم مەیخانەکرایەوە لەبەردەرکی.سەرادا، کابرایەکی ئەرمەنی بەناوی (جۆرج) عارەق بە قەرا بە لە گومرگ وەری دەگرت‌و دەیکردە قاپەوە، بەرەحەتی تێی دەکرد و بە تەپە دۆر سەری دەگرت‌وقاپی دەدا بەنیوروپیێ واتە ٣٧٫٥ فلس هەروەها قەرابە تەنەکەش هەبوو وەشووشەش هەبوو لەشێوەی ئیسطوانەی غازدا بەڵام ملەکەی باریك بوو..

«نرخی خواردنەوە.. لەساڵی ١٩٣٠ تا ١٩٤٠: قاپی عارەق بە (٧٥) فلس بوو قاپی شەراپ ٤ عانەبو = ١٦ فلس

لەساڵی ١٩٤٠ تا ١٩٥٠: قاپی‌عارەق بە ١٥٠ فلس بوو قاپی شەراب بە ٠ فلس بوو.. قاپی ویسکی بەیەك دینار بوو..

لەساڵی ١٩٥٠ـ – ١٩٦٠: قاپی عارەق بە ٤٠٠ فلس بوو قاپی شەراب بە ١٥٠ فلس بوو قاپی ویسکی بە ١٫٥٠٠ قاپی بیرە ١٢٠ فلس بوو..

(بیرە لە ساڵانی پەنجادا لە سلێمانی پەیدابوو)

سکالاٌ نووس
یان
ئەرزوحاڵچیەکان...

١ مەلا عەلی مەڵکەندی، لەدوکانەکەی خۆیدا بەرامبەر حەوشی سەرا.

٢ – عارف ئەفەندی
٣ – خالد بەگ
٤ شێخ حەمەامین
٥ – مەلا ئیسماعیل
٦ – طلعت
٧ – عومەرە شەل
٨ جاوید
٩ ئەسعەد رەبانی
١٠ عوسمان دانش

ئەمانە هەموو لەناو حەوشی سەرادا کورسیو مێزیان دانابوو ئەرزوحاڵیان بۆ خەلك دەنووسی..

●

عەرەبانەو عەرەبانەچی یەکان

لەکاتی خۆیدا عەرەبانەی (پایلی) دوو ئەسپی ، لەناو شاردا بەکار دەهێنرا بۆ هاتوچۆو گواستنەوەی خەڵك، ئەوکاتە ئوتومبێل نەبووە لە شاردا وەتەنانەت جادەش نەبووە وەهەر عەرەبانە بەکۆڵانەکاندا دەگەرا، لەپێش‌دا لەلایەن شارەوانی‌یەوە نرخیان بۆ دادەنرا بەپێی ئەو شوێنانەی هاتو چۆیان پیا دەکرد. لەدوای ئەوەی کە یەکەم جادە کرایەوە ساڵی ١٩٣٨ هەتا دوای ساڵانی شەستەکان هەر عەرەبانە لەناو شاردا باوی بووو، بەکار دەهات بەڵام ئوتومبێل بە زۆری بۆ دەرەوەی شار بەکاردە هێنرا زۆرجار خەڵك هەر بەئارەزوو بۆ گەران ئێواران سواری عەرەبانە دەبوون بەناو شاردا دەگەران، جارجار بۆ قەراغ شاریش دەچوون، خۆ بە تایبەتی منداڵان لەجەژنا هەر سواری عەرەبانە دەبوون بە چەپلە لێدانو گۆرانی وتن بەناو کۆڵانو جادەدا دەگەران. زۆر جاریش باو بوو کە منداڵان رایان دەکرد بەدوایْ عەرەبانەدا و خۆیان بەدوا کەیدا هەڵدەواسی‌و منالانی تریش کە چاویان لیْ‌دەبوو هاواریان دەکرد: مامەکە قامچیەك بۆ دواوە... ئەویش قامچیەکی دەهاویشت‌و منداڵەکە خۆی بەر دەدایەوە، زۆرجاریش منداڵان بەدرۆ بیْ ئەوەی کەس بەدوای عەرەبانەکەوە بێت بۆ رابواردن هاواریان دەکرد ئادەی خاڵە گیان قامچیەك بۆ دواوە.

ئەودەمە زۆر ئافرەت رووی نە ئەهات بە جادەدا هاتوچۆ بکات و بچێت بۆ ماڵان ، لەبەر ئەوە منالێکیان دەنارد عەرەبانەیەکی دەهێناو لەبەردەم ماڵەکەدا رای دەگرت ئینجا ئافرەتەکان سواری دەبوونو پیْ‌ی دەرۆیشتن بۆ شوێنی دیاری‌کراویان.

دروستبوونی عەرەبانەش لەسەرەتای ساڵانی سی‌دا بوو..

ئەمانەش نموونەی هەندێك لەو عەرەبانچیانەن کە لە کاتی خۆی‌دا عەرەبانەیان هەبووە..

١ توفیقە کوێر: ئەمە یەکەم کەس بوو کە لە کەرکووکەوە عەرەبانەی هێنا بۆ سلێمانی:

٢ - علی بەگ

٣ مولود

٤ عمرە سوور

٥ وەستا محمد

٦ صالح میراو

٧ علی فایز

٨ قالەی‌حاجی ئەورەحمان

٩ مام سلیم

١٠ حاجی غریب

١١ عەبەی حاجی قادر

١٢ حسن قادر

١٣ صابر

١٤ مام صالح

١٥ صدیق

١٦ علی قر

١٧ حەمەقرگەلی

١٨ عەول کەریم

١٩ جەلالی عەلی فائز

٢٠ ڕؤوف عەلی فائز

٢١ غریبی عەلی فائز

٢٢ جمالی عەلی فائز: برابوون

٢٣ مطلبي عەلی بەگ

٢٤ – محمدی عەلی بەگ

٢٥ – صلاحی عەلی بەگ: برابوون

٢٦ حمە امین (مینەکوێر)

٢٧ ڕەشەی مینە (ڕەشەکەچەڵ) ئەمدووانە برابوون

٢٨ – عثمانی ڕەشەجووتە

٢٩ عومەری ڕەشەجووتە: برابوون

٣٠ مەلاعەلی

٣١ عوسەیغەزێم: برابوون

٣٢ حمە امین ئیبراهیم

٣٣ خلەی عەرەبانچی

٣٤ عثمانی عومەرەسوور

٣٥ عوسەی حەپسە

٣٦ عثمان قەرەتوغانی

٣٧ عەلی زبە: ئەمدووانە برابوون

٣٨ ڕەحمان مەولوود

●

ئۆتومبیل چیەکان

ئۆتومبیل چیەتی لە سلێمانی:

لە ساڵی ١٩١٩ی زاینی‌دا لەزەمانی میجەرسۆن‌دا لە سلێمانی ئۆتومبیل هاتە سلێمانی یەوە. شوێنێکیان تەرخان‌کردبوو بۆ فیربوونی ئۆتومبیل‌و مەکینە چاکردن ، بەو شوێنەشیان دەوت (مهندسخانە). لەماڵی احمدبەگی فتاح بەگ (حەمدی) ی شاعیردا بوون کە بەرامبەر ماڵی حەمەی ئەورەحمان‌ئاغا بوو، مهندسێکی ئینگلیزیان لەگەڵ‌دا بوو.. کە ناوی ماژزدین‌بوو... هەروەها ماوەیەکی تریش ماجد مصطفی سەرپەرشتی دەکردن.

هەروەکو محمودی قالە شەوقە بۆی گێرامەوە کە ئەوانەی لەوێ ئیشیان دەکرد یەکی مانگی (٥٠) روپییان هەبووە، زۆریان خەڵکی شارەکە بوون کە لەدوایی دا ناویان دەبەین. ئەمانە زۆریان وازیان لە ئۆتومبێل چێتی هێناو هەندێکی تریشیان بەردەوام بوون لەسەری، گەلێك لە خەڵکی‌تر لەمانەوە فێربوون.. ئەوەی شایانی باسە کۆمەڵە ئۆتومبیل چیەکی ئەرمەنی‌و ئاسووری هەبوون لە سلێمانی... ئەمانە لە جەنگی یەکەمی جیهانی‌یەوە کە لە تورکیا کەوتنە لێدانی ئەرمەنی‌و ئاسوری‌یەکان ئەمانیش ناچار هەڵهاتن هەندێکیان روویان کردە کوردستانی عیراق‌و زۆریان لە سلێمانی جی‌نشین‌بوون. پاش چەند ساڵێك دوای ئەوەی کە ئەو مەڵبەندە کرایەوە هەندێك لەخەڵکی سلێمانی فێری ئۆتۆمبیل چێتی بوون لەدوایی دا هەر لەمانەوە ئەرمەنی‌و ئاسوری‌یەکان فێربوون.

ئەم باسەمان‌کرد لە بابەت چونێتی ئۆتومبێل کە هاتەکایەوە بەلاّم باباسێك بکەین لەسەر ژیانی یەکەم شۆفێری شاری سلێمانی و مامۆستای یەکەم دەورەی شۆفێری.

لەساڵی ١٩١٩ی زاینیدا هەروەکو باسمان‌کرد مێجەرسۆن بوو بە حاکمی سیاسی لە سلێمانی‌دا. ئەمیش دوو شۆفێری هیندیی لەگەڵا بوو.. لەبەرئەوەی ئەم دوو شۆفێرە ئۆتۆمبیلەکانیان بە شکاوی لای تاسلوجەو کەندەکەوەوە بەجیّ هێشتووە نەیانزانیبوو چاکی بکەنەوە هەردوکیانی بەدەست بەسەری ناردنەوە بۆ بەغدا وەداوای لێکرد بوون کە ئۆتومبێل چی‌یەکی زۆر باشی بۆ بنێرن بەمەرجێك میکانیکی‌یەکی باش بێت وە هەروەها ئینگلیزی یەکی چاکیش بزانێت.

هەر لەم کاتەدا لاوێکی هیندی میکانیکی زان تازە هاتبووە بەغداوە هەموو رۆژێك بەفەرمانی عەسکەری لە ئوردوگای هیندی‌یەوە واتە (معسكر رشيد) بە ئوتومبیلە عەسکەری‌یەکەیەوە دەچوو بۆ (باب المعظم). لەبەر ئەوەی کە ئەم لاوە زۆر بەرەحم بووە لەرێگای خۆی‌دا هەرچی پیرو منالْو ئافرەتێکی بەدی بکردایە، سواری دەکردن لەسەر ئەم کردارە لێپرسراوەکەی کە باشچاوەشێکی ئینگلیزی دلْرەق دەبێت. رقی لیّ هەلّدەگرێت. کەداواکەی میجەرسۆن دێتە لایان. ئەم ئینگلیزە دلْرەقە ئەو لاوە هیندی‌یە بانگ دەکاتو پی‌ی دەلێت: ئەوا ناوی تۆی بەرەحم‌درا بەو کاربەدەستانە کەبت نێرن بۆ لای بی‌رەحمێکی زۆر توند کە حاکمی شارێکە کە زۆر دوورە لە بەغداوە. هەر بەم جۆرە پاش چەند رۆژێك (گوگۆلْ جان مکورجی) دەکەوێتە رێ لەبەغداوە بەرەو شاری سلێمانی ئەو شارەی کە خۆشی‌ویست. هەرگیز بەجی‌ی نەهێشت، وەلەو رۆژەوەی کە هات کە لە مانگی مارتی ١٩١٩ز یەوە مایەوە هەتاکو رۆژی پێنجشەممەی رێکەوتی ١٩٨٠/١٢/١٨ کە وەفاتی کرد وە لە خاکی پاکی گردی سەیوان نێژرا... گوگۆلْجان – خەلْکی شارێکی نزیك (کلکەتا) یە لەناوچەی بنگالْ لە هیندستان... باوکی بەوەزیفە گوێزراوەتەوە بۆ شاری (گایا) کە شارێکی گەورەیە لە هیندستان، لەویّ لە ساڵی ١٨٩٤ز لەدایك بووە... وە چۆتە قوتابخانەی گەلی فێری خوێندنو نوسین بووە... هێشتا منداڵ بووە کە نەخۆشی تاعوون بلاّوبۆتەوە دایكو باوكو چەند برایەکی بەو دەردە رۆیشتبوون وەئەویش لە تاودا بەدەشتو لادیّدا ئاوارە بووە.. تا دوایی لە ماڵی خزمێکی لە کەلکەتا گیرساوەتەوە. پاش ماوەیەك هەر بەو منالّی‌یە لەبەر پۆستەخانەی مەرکەزی‌دا بووە بە ئەرزوحالْ نووس، لەپاشان بووە بە جابی لە (ترام

وای) تا جارێك لەگەڵ دەست و پێوەنەکەی (تاغور) کە خەڵکی ناوچەی خۆیان بوون چووە بۆ کشمیر هەندێك هۆنراوەو حیکمەتی ئەم فەیلەسووفەی لەبەربووە.

لەرۆژی ١٩١٨/١٢/١ ز دا چۆتە قوتابخانەی ڕاهێنانی عسکری لە شاری (ڕاوڵ پەندی) فێری میکانیکیی ئوتومبیلو لێخوڕینی بووە، پاشان ناردوویانە بەرەو شاری (بەصرە). ئینجا با باسی گەشتەکەی بکەین بۆ سلێمانی: بۆ ڕۆژی دووەم لە گەیشتنی کاك مکورجی بۆ سلێمانی (میجەرسۆن) گوێی لە ڕمەڕمی ئوتومبیلێك دەبێ وە لە پەنجەرەی ژووری دائیرەوە سەر دەردێنێت، یەکێك لەدوو ئوتومبیلەکەی خۆی دەبینێتو سەری سوڕ دەمێنێت. دەنێرێت بەدوای مکورجیدا.. (مکورجی لەقەبێ خێزانەکەیانە لە بەنگال) پێی دەڵێت: چۆنت ئەم ئوتومبیلە چاك کردەوە؟ پارچەکانیت لەکوێ بووە؟.. لەوەڵامدا موکرجی دەڵێت لە پارچەی ئەویان ئەمیانم تەواوکردەوە بەمیان ئەوی تریانم ڕاکێشا هەتا گەیشتمە مهندس خانە پاشان بە شێنەیی ئەویشیان چاك دەکەم.

سۆن - بەم وەڵامە زۆر دڵخۆش دەبێت فەرمان دەدا کە ڕێوشوێنێکی زۆرچاکی بۆ تەرخان بکەن. زۆر ڕێزی لێ دەگرێت.. بە هۆی توانایی مکورجی یەوە لەسەر فەرمانی حاکمی ناو براو بڕیار دەدرێت بەکردنەوەی دەورەیەکی شۆفێری بۆ یەکەمجار لەشاری سلێمانی لە بەهاری ساڵی ١٩٢٠ ز هەر بۆ ئەم مەبەستە جار دەدرێت وە لە ڕۆژنامەی ئەو ڕۆژەی سلێمانیدا بڵاودەکرێتەوە. وردەوردە لاوانی شار خۆیان ناونووس دەکەن، ڕوو دەکەنەمەڵبەندی دەورەکە کە لە مهندسخانە بوو... (بۆ مەبەستی بڵاوکردنەوەی کورتە باسێك لەسەر ژیانی یەکەم شۆفێری شاری سلێمانیو مامۆستای یەکەم دەورەی شۆفێری، بەڕێز مامۆستا «کەماڵ گوگۆل جان مکورجی» لەرۆژی ١٩٧٩/٤/٢٧ لەو بابەتانەوە وەختی خۆی گەلێ پرسیاری لە باوکی کردبوو.. نەقابەی کرێکاران هەندێکی کەمی لێ بڵاوکردەوەو دیارییەکی بچووکیشیان بۆ بردبوو بۆماڵەوە پێش‌مردنی بەماوەیەك جالەو ڕۆژەدا واتە ١٩٧٩/٤/٢٧ کاك مکورجی ناوی ئەم کەسانەی بەیادکرد کە لە لاوانی شارەکەمان بوون وە لەو دەورەیەدا بەشداریانکرد بوو..) ئەمەش ناوەکانیانە:

مەلای ئوتومبێل چی

عەبدەی ئوتومبێل چی

محمودی قالە شەوقە: کە بە ناوبانگ بووە بەوەی کە وتوویەتی: «خۆتان بگرن باز دەدەم».

عەلی چاوەش‌و کوڕەکەی، کە خەڵکی کانیسکان بوون..

محمود شوکت دانساز

نامق ئاغا..

فتاحی چایچی‌ی برای دەروێش ئەمین

جمالی برای أدیب ئەفەندی

عەبەی برای مەلای ئوتومبیل چی

علی ناجی..

لەرۆژی ١٩٢١/٢/٣٠ لە سەر داوای خۆی لەسلێمانی وازی لە عسکری هێناوە بە سفەتی مەدەنی (سویل) لەئیشەکەی خۆی‌دا ماوەتەوە هەتا سەرەتای مانگی ئەیلوولی ساڵی ١٩٢٢، لە کاتێکا بە ناچاری ئینگلیزەکان شاری سلێمانی‌یان بەجێ هێشت.. بەڵام هەرمایەوەو وردە وردە دەستی‌کرد بەکاسبی و چەند ئوتومبیلێکی تازەی کری‌و خستنیە سەر ئیش لە نێوان سلێمانی‌و کەرکوك، کەرکوك‌و هەولێر، کەرکوك‌و کفری وە رۆژ بە رۆژ باری ژیانی باشتر دەبوو هەروەها حەپسەخانی نقیب‌و شێخ محمودی نەمر زۆریان خۆش دەویست ناویان‌نابوو (غفور) وە بەغفور هنیدی ناوبانگی دەرکرد یان غفورە ڕەش.. پاش گەڕانەوەی شێخ محمود لەهیندستان وە گەیشتنی بۆسلێمانی رۆژی ٣٠ ئەیلوولی ١٩٢٢ز بوو بە حوکمداری کوردستان کاك غفور ئوتومبیلێکی تازەی پێشکەش دەکات، ئەویش لێی‌وەر دەگرێت بەڵام پارەکەی بۆ ڕەت دەکاتەوەو داوای ئەوەی لێ‌دەکات کە خۆی لە سەری بێت. هەموو جارێ لە رۆژی هەینی کە بە مەوکیبێکی ڕێك‌وپێك کە لە چەند سوارێك لەپێش ئوتومبیلەکەوە وە چەند سوارێکیش لە دوای ئوتومبیلەکەوە پێك‌هاتبوو.. جەنابی مەلیك دەبرا بۆ مزگەوتی کاك ئەحمەدی شێخ..

لەرۆژی ٨/کانوونی دووەمی ١٩٢٣ بە ئۆتومبیلەکەیەوە بەشداری دەکات لە بەرەوپیر چوونی پاڵەوان (ئیسماعیل ئاغای سمکۆ) سەرکردەی شۆرشگێرانی کورد لەئێران.

کاتێك فرۆکەکانی ئینگلیز شاری سلێمانی بۆردومان دەکەن کاك غفور بە ئۆتومبیلەکەی شێخ محمودو شێخ لطیفی کوری سواردەکاتو بەرەو بەرزایی یەکانی (وێڵەدەر) کەوتنە رێ، وە لە رێگا ئۆتومبیلەکەی دەیدات لە تاشە بەردێكو گرمەی لێ هەڵ دەستێت.. دادە بەزنو بەپێ دەرۆن هەتا بەرزایی وە لە وێوە تەماشای گرودوکەڵی شاری هەڵمەتو قوربانی دەکەن کەچۆن خانوەکانی دەسووتێنن بە بۆمبای ئیستیعماری ئینگلیزو دوژمنی کوردو کوردستان. غفور مکورجی هەتا کۆچی دوایی کرد هەربەوەفابوو بۆ شێخ وکەسانی ناوداری ئەو دەورەو خەڵکی شاری سلێمانی. لە ١٩٦٩/٣/٣١ ئیجازەی شۆفێری تەواوبو لەکۆتایی ١٩٦٨ دا وازی لەکارهێنا دوای (٥١) ساڵ خزمەتی رەبەق وە لە ١٩٨٠/١٢/١٨ کۆچی دوایی کرد...

●

ئوتومبیلچیە کۆنەکان هەتاساڵی ١٩٦٠

ئەمەش لیستەی ناوی ئۆتۆمبێل چیەکانن کە لە ڕێگاوبانەکانی دەوری سلێمانی ئیشیان کردووە ، هەروەها جۆری ئوتومبیلکانیان دیاری کراوە بەم شێوەیە

١ - غفور هیندی ڕێگای هەڵەبجە بەقەمەرە .
٢ - عبدەی ئوتومبیلچی (عبده امین) ڕێگای پێنجوین بەقەمەرە .
٣ - مەلای ئوتومبیلچی ڕێگای هەڵەبجە لۆری .
٤ - گەرەبێت ڕێگای پێنجوێن بەقەمەرە .
٥ - شەرام ڕێگای پێنجوێن بە لۆری .
٦ - پەترۆس : ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٧ - یوسف پشیلە ڕێگاری بەکرەجۆ: پاص‌قەمەرە .
٨ - عەبەرەشی ئوتومبیلچی ڕێگای هەڵەبجە بەپاص .
٩ - سەنەکریم ڕێگای هەڵەبجە: لۆری .
١٠ - ئاگۆب ڕێگای کەرکوك: لۆری .
١١ - بارلیف : ڕێگای قەلادزە: لۆری .
١٢ - کەسپەر : ڕێگای هەڵەبجە: قەمەرە .
١٣ - کیغام (برای کەسپەر) ڕێگای هەڵەبجە: پاص قەمەرە .
١٤ - شاهین ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری.
١٥ - عیسایی ڕێگای هەڵەبجە: بە پاص .
١٦ - سامی بەگ ڕێگای کەرکوك: لۆری .
١٧ - وەستاشفیق ڕێگای کەرکوك: لۆری .
١٨ - عەبەقصاب ڕێگای قەڵادزە: لۆری .
١٩ - عەبەی حاجی محی الدین ڕێگای پێنجوێن قەمەرە .
٢٠ - ئەحەخورشە ئوتومبیلچی لای شیخ محمود .
٢١ - کریمی ئیام ڕێگای هەڵەبجە بەپاص .

٢٢ – ئەحەی ئیمام : بران: ڕێگای ئەینالْ بەقەمەرە .
«بەم قەمەرەیە دەوترا کەری ماستەکە» .
٢٣ – ئەورەحمانی ئیمام : ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٢٤ – حسن زاخۆیی ڕێگای بەکرە جۆ بەپاص قەمەرە «بەم پاصە ئەوترا خەرەکە شکاوی بەکرەجۆ» .
٢٥ – حەمەرووت : ڕێگای هەڵەبجە بەلۆری .
٢٦ – خەمۆ : ڕێگای کەرکوك قەمەرە .
٢٧ – یوسفە سوور : ڕێگای هەڵەبجە: قەمەرە .
٢٨ – بەهجەت حەسینە ڕێگای کەرکوك: لۆری .
٢٩ – بارۆن وەرتان: ڕێگای قەلادزە لۆری .
٣٠ – هەوشار .
٣١ – متی: ڕێگای پێنجوین لۆری .
٣٢ – میشایل برابوون.
٣٣ – علی مارکونی ڕێگای تاسلوجە قەمەرە .
«ئەمیش هەر پێی دەوترا کەری ماستەکە» .
٣٤ – صالح عەرەب: ڕێگای کەرکوك بە پاص .
٣٥ – سعید عەرەب برابوون .
٣٦ – علی شاپوور ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٣٧ – حەبیبە گەورە ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٣٨ – علی عەجەم ڕێگای پینجوین بە لۆری .
٣٩ – سەعەشێت ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٤٠ – توفیق تەیارە ڕێگای کەرکوك بەقەمەرە .
٤١ – محمد عەجەم ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٤٢ – محمد شاملی ڕێگای قەلادزە بە پاص .
٤٣ – شێخ سلمان ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٤٤ – علی ـ . ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .

٤٥ – احمد عەجەم ناوشار بە لۆری.
٤٦ – علی جوولەکە ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٤٧ – قارچك ڕێگای پینجوین بە لۆری .
٤٨ – نیرسیس ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٤٩ – سێمون ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٥٠ – پاپەتی ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٥١ – ئەوانیس ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٥٢ – یوسفە کەچەڵ ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە
٥٣ – ئاڵتون ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٥٤ – گورگین ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٥٥ – ئەپریم ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٥٦ – وانە ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٥٧ – برایم ئاڵتوون ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٥٨ – داود ئیبراهیم ڕێگای پێنجوێن بە لۆری .
٥٩ – ئیشۆ ئیبراهیم ڕێگای بەغدا بە لۆری برابوون .
٦٠ – بارلیف : ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٦١ – کریکۆرە شەل ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٦٢ – بارۆن کریکۆر : ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٦٣ – جمال رفعت ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٦٤ – جمیل گورون ڕێگای هەڵەبجە بە پیکاب .
٦٥ – حەمەی شەلە زەڵم بە گەڵابە .
٦٦ – حەبە ئەفراسیاب ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٦٧ – قەرە ڕێگای کەرکووك بە قەمەرە .
٦٨ – احمد مالیش: ڕێگای قەرەداخ: پاص .
٦٩ – حەمەی رەسوڵە قەڵبە ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٧٠ – جەمیلی کوێرا ڕێگای هەڵەبجە بە پیکاب .

٧١ – حەسەن پاڵەوان   ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
٧٢ – قادر زەکی (ئوتومبیلچی‌ی ئیشغال) پاص قەمەرە .
٧٣ – محمد عساف   (ئوتومبیلچی‌ی ئیشغال) بە لۆری .
٧٤ – فوزی سەرسپی   ئوتومبیلی ئاورشینەکە لەگەڵ قیرتاو لە بلدیە
٧٥ – حەمە حکیم   ڕێگای هەڵەبجە بەپاص .
٧٦ – کریمی فەرەجەفەنی   ڕێگای قەلا دزە بە لۆری .
٧٧ – رؤوف فەرەجەفەنی   ڕێگای قەلا دزە بە لۆری .
٧٨ – جلالی فەرەجە فەنی   قەلادزە بە لۆری .
٧٩ – جمال فەرەجە فرنی   قەلا دزە بە لۆری برابوون .
٨٠ – محمود سمیت   ئوتومبیلچی‌ی عزت بەگی وەسمان پاشا
٨١ – ئەحەبچکۆل   ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٨٢ – ئەنوەری صالح تاتە   ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٨٣ – ئەبو علی   ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٨٤ – عمر چەقو بەز: قەلادزە بە لۆری برابوون .
٨٥ – عەبەکەچەڵ   ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٨٦ – عمر هنیدی   برابوون: ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٨٧ – عارفی چایچی   ڕێگای سورداش: پاص قەمەرە .
٨٨ – خولەی رەحمة الله   ڕێگای قەلادزە: پاص .
٨٩ – مچەی ئاتە   ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
٩٠ – حەمە کەلە   ڕێگای هەڵەبجە بە پاص
٩١ – سمە بابم   برابوون ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
٩٢ – عمر محمود   ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٩٣ – قالە سووری گەورە   ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
٩٤ – خولە سوور   برابوون لەبەلەدی‌یەکە بە قەمەرە
٩٥ – یوسفەلاڵ   هەڵەبجە بە پاص .
٩٦ – مچەی حاجی ئایشێ   بەغدا بە لۆری .

٩٧ – نوری توالیت   قەلادزە بە لۆری .
٩٨ – شیخ محی الدین   رانیە بە پاص .
٩٩ – سوك یاس   رێگای قەلادزە لۆری .
١٠٠ – روبین   برابوون: رێگای کەرکوك بە لۆری .
١٠١ – گرەبێت ئەلی سەکیس   رێگای کەرکوك بە لۆری .
١٠٢ – فەیزە   رێگای کەرکووك بە لۆری .
١٠٣ – تۆفیقە سوور : رێگای سورداش بە لۆری .
١٠٤ – مامەحسە رێگای کەرکوك بە لۆری .
١٠٥ – شریف   برابوون: رێگای کەرکوك بە قەمەرە
١٠٦ – مچەی کاکەی نەنی: رێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٠٧ – جلال کوردی   رێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
١٠٨ – محمود مولود   رێگای هەڵەبجە پاص قەمەرە .
١٠٩ – شیخ رضا   رێگای کەرکوك بە لۆری .
١١٠ – سەیدە   رێگای رانیە بە لۆری .
١١١ – عەبەنایلۆن   رێگای چوارتا بە لۆری .
١١٢ – صالح وەلی: رێگای بەکرەجۆ لۆری .
١١٣ – عەبە تەرەزان: رێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١١٤ – کریم هەتیو: رێگای رانیە بە لۆری .
١١٥ – احمد دار تاش: رێگای کەرکوك بە لۆری .
١١٦ – حاجی گاروت: رێگای کەرکووك بە لۆری .
١١٧ – بلەی ئوتومبیلچی: رێگای پینجوین بە قەمەرە .
١١٨ – ئەیوب: رێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
١١٩ – جانی گاور: رێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
١٢٠ – حسەکەنۆش: رێگای هەڵەبجە بە پاص .
١٢١ – حەمە کە چەڵ: رێگای تەیناڵ بە پاص .
١٢٢ – نلە کەچەڵ: رێگای چوارتا بە لۆری .

١٢٣ – عەزەکەچەل: ڕێگای هەڵەبجە بە جێب .
١٢٤ – یاسینە ورگە: قەلادزە بە لۆری .
١٢٥ – محمد پیلاو: برابوون: ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٢٦ – انوری خەجێ ڕێگای ناوشار قەمەرە .
١٢٧ – مصطفی احمد لای شێخ قادری حفید ، بەقەمەرە .
١٢٨ – صالح هەمبەڵە ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٢٩ – حەمەلۆری: ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٣٠ – بلە زازۆ لای شێخ لطیف بە قەمەرە .
١٣١ – ڕەحیمە دۆم ڕێگای هەڵەبجە بە گەلاّبە .
١٣٢ – ڕۆوفی احد دووباش: ڕێگای کەرکوك پاص .
١٣٣ – محمودی قادر چاوەش ڕێگای کەرکوك پاص .
١٣٤ – عمر عادیلە لە ئەشغال بە لۆری .
١٣٥ – ملا عزیز ملا علی صحاف ڕێگای چوارتا بە پاص .
١٣٦ – عباس برایم دەرویش ڕێگای پێنجوین بە لۆری .
١٣٧ – علی برایم دەرویش بران . پێنجوین بە لۆری .
١٣٨ – ئەحەی خانم ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
١٣٩ – ڕەشی عەجەم ڕێگای کەرکوك بە لۆری .
١٤٠ – غولاّم عەجەم ڕێگای قەلادزە بە لۆری .
١٤١ – عوسەی تیرۆك: ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
١٤٢ – رسول سێوکانی: ڕێگای رانیە بە لۆری .
١٤٣ – قالەی لەیلێ ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
١٤٤ – جلال ئالتون: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە
١٤٥ – عەبەی حاجی محی الدین: ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
١٤٦ – مەلا حسن: ڕێگای قەرەداغ پاص .
١٤٧ – حەمەی عەینە: ڕێگای هەڵەبجە ، قەمەرە .
١٤٨ – غفور چاوەش: ڕێگای بەغدا بە لۆری .

١٤٩ – حمه٠امین شاهـ محمد لەخەستەخانە بە ئیسعاف .
١٥٠ – صابری احمد شاهـ محمد ڕێگای بەغدا بە لۆری .
١٥١ – عدنان بار چاوەش ڕێگای بەرزنجە بە لۆری .
١٥٢ – حەمەی حەبی ڕێگای بەغدا بە لۆری .
١٥٣ – حسین صاحب ڕێگای هەلەبجە بە پاص .
١٥٤ – فەرەجە پتە ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
١٥٥ – زۆراب ڕێگای هەلەبجە بە لۆری .
١٥٦ – حەمە دلحە ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
١٥٧ – روکسی موسی ڕێگای کەرکووك قەمەرە .
١٥٨ – دلحەی گاور موسی برابوون . ڕێگای کەرکووك قەمەرە .
١٥٩ – حەمە پاڵەوان ڕێگای کەرکووك بە لۆری .
١٦٠ – ڕەشە سەر سپی ڕێگای بەغدا بە لۆری .
١٦١ – وەستا محمودی ناڵبەند ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٦٢ – قادر نەمەلی ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٦٣ – قەدوری ڕێگای زەلم بە گەلابە .
١٦٤ – عبد الله ڕێگای رانیە بە لۆری .
١٦٥ – هەمزە برابوون ڕێگای رانیە بە لۆری .
١٦٦ – فتاحی ولکە ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
١٦٧ – صابری مام حەمە امین ڕێگای پینجوێن بە لۆری .
١٦٨ – حەمەی مامە عەزە ڕێگای کەرکووك بە قەمەرە .
١٦٩ – غریب ابو شوارب ڕێگای بەغدا بە لۆری .
١٧٠ – کریم داڵە ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
١٧١ – عومەری سەعە زلە ڕێگای بەغدا لۆری .
١٧٢ – دابی اکبر : ڕێگای بەغدا لۆری .
١٧٣ – بکر شاسوار ڕێگای کەرکووك قەمەرە .
١٧٤ – حەمە براخاس ڕێگای کەرکووك لۆری .

١٧٥ – رەشە تەنەکە   رێگای هەڵەبجە قەمەرە .
١٧٦ – نوورە   رێگای بەغدا لۆری .
١٧٧ – علی مامە حەمە   پینجوێن بە لۆری .
١٧٨ – ئەحەی مامە حەمە   رێگای ناوشار بە قەمەرە .
١٧٩ – حسین مامە حەمە   رێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٨٠ – نووری خراجیانی   رێگای بەغدا بە لۆری .
١٨١ – کریم حەشاش   رێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٨٢ – عمر ابو شوارب   رێگای قەڵادزە بە قەمەرە .
١٨٣ – حەمەرەشی توفیق   رێگای چوارتا بە لۆری .
١٨٤ – مجید عارف محی الدین   رێگای قەرەداغ بە پاص .
١٨٥ – عباس عارف محی الدین   برابوون: رێگای بەغدا بە لۆری .
١٨٦ – سمە چاوشین   رێگای قەلادزە بە لۆری .
١٨٧ – حمەی مام احمد   رێگای بەغدا بە لۆری .
١٨٨ – وەستا احمد   رێگای ناوشار بە لۆری .
١٨٩ – حەمە بالە   رێگای بنگرد بە لۆری .
١٩٠ – عەبە بۆرەکەیی   لای جمالی حاجی سعید ئاغا بە قەمەرە
١٩١ – کریمی نالە باخی   رێگای هەڵەبجە بە لۆری .
١٩٢ – نوری عزیز جمعە   لای مدیری پۆلیس .
١٩٣ – حسە دەبۆی زەعیف   لە خەستەخانە ...
١٩٤ – حسە دەبۆی قەڵەو   لە خستە خانە .
١٩٥ – غنی فرج   ئوتومبیلی ئاورشێنەکە لە بەلەدیە
١٩٦ – عەریف علی   ئوتومبیلچی ئاگر کوژانەوە
١٩٧ – کریم تەگەرانی   رێگای چوارتا بە پیکاپ
١٩٨ – حەمە رەمزی   رێگای بەرزنجە بە پاص .
١٩٩ – علی تووڵە   رێگای بەرزنجە بە پاص
٢٠٠ – مچە تووڵە   برابوون: رێگای هەڵەبجە قەمەرە

٢٠١ – حەمە نمره یەك ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٠٢ – قالەی ڕەشە ناسك ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٠٣ – حەمە جوان لای حەمە ئاغای ئەورەحمان ئاغا بە قەمەرە ..
٢٠٤ – خلەی عەتیە ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٠٥ – عوسمانی عەتیە (کێچی عەتیە) ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٠٦ – علی هەمبەڵە ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٠٧ – عەبە پۆنتیاك ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
٢٠٨ – احمد بیوك ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٠٩ – حەمە حەلاو ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
٢١٠ – عەبەی مەلاژن ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
٢١١ – علی بارام ڕێگای هەلەبجە بە قەمەرە .
٢١٢ – قالە پاپاص ڕێگای هەلەبجە بە قەمەرە
٢١٣ – عمری مام فتاح: ڕێگای هەلەبجە بە قەمەرە .
٢١٤ – عثمانی مام فتاح بران: ڕێگای کرکوك بە قەمەرە .
٢١٥ – حەمەی حاجی ملا شریف ڕێگای هەلەبجە بە قەمەرە .
٢١٦ – احمد مارسیدس ڕێگای هەڵەبجە لۆری .
٢١٧ – بکری فارسە ریشە ڕێگای هەلەبجە پاص قەمەرە
٢١٨ – حەسەن بیتاقە ڕێگای هەلەبجە قەمەرە
٢١٩ – حەمە هۆپ ڕێگای هەلەبجە قەمەرە .
٢٢٠ – قالەی صالح تاتە ڕێگای هەلەبجە لۆری .
٢٢١ – حسین صالح تاتە ڕێگای هەلەبجە پاص .
٢٢٢ – حسنی صالح تاتە: ڕێگای هەلەبجە قەمەرە (بران) .
٢٢٣ – شەوکەتی مەلا ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٢٤ – عزیزی کریمی هۆزێ ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٢٢٥ – نوری حەبیە ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٢٦ – حەمە درێژ: ڕێگای ڕانیە پاص

٢٢٧ – مصطفى کریم (مچەکۆڵ)   ڕێگای ڕانیە جێب
٢٢٨ – پطرۆس   ڕێگای چوارتا لۆری .
٢٢٩ – حەمە ٥٥   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە
٢٣٠ – حەمەقوتو : ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٣١ – حسین خولەگەبە   لە خەستە خانە
٢٣٢ – گورونی خولەگەبە   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە
٢٣٣ – حسنی مەلا تایەر : ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٣٤ – ئەحەی فەوج   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٣٥ – نوری محمد فرج   ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٣٦ – عەلی محمد فرج   بران: ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٣٧ – احمد حبیب   ڕێگای سەیدسادق ، لۆری .
٢٣٨ – عەبەرەش   ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٣٩ – حەبێب   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٤٠ – شێخ رؤوف   هەڵەبجە قەمەرە .
٢٤١ – خولە ڕەش   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٤٢ – پولص   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٤٣ – انور نیسان   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٤٤ – مسیح نیسان   ڕێگای هەلەبجە قەمەرە
٢٤٥ – پولص رحیم (پانەگاور): ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٤٦ – حەسەنی پالتۆ   ڕێگای ڕانیە لۆری .
٢٤٧ – خولەی عەبەی ئوتومبیلچی   ڕێگای سورداش پاص .
٢٤٨ – مەولە   ڕێگای قەڵادزە لۆری
٢٤٩ – صابری مام سعید   لای حسین حاجی ڕەشید .
٢٥٠ – لفتە   ڕێگای پینجوێن بە لۆری .
٢٥١ – خالد گوڵ جەمین : (بران) ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
٢٥٢ – ڕحیم کریم   ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .

٢٥٣ - حەمە كريم بران ڕێگای چوارتا بە پاص .
٢٥٤ - فخری تۆفیق دلاڵ ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
٢٥٥ - علی سعید ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
٢٥٦ - علی شرعي ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٥٧ - نامق صالح ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٥٨ - حسین عەبە دلاك ڕێگای کرکوك بە قەمەرە .
٢٥٩ - یونس ڕەمەزان ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٦٠ - بهاء الدین رشاد ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
١٦١ - ابراهیم توفیق ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
٢٦٢ - بکر تۆفیق ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە
٢٦٣ - عزیز قادر ڕێگای کرکوك بە قەمەرە .
٢٦٤ - فائق توفیق تەیارە ڕێگای کرکوك بە قەمەرە
٢٦٥ - نامیق توفیق تەیارە (بران): ڕێگای کرکوك بە قەمەرە .
٢٦٦ - ئەحەی هەمین : ڕێگای چوارتا بە قەمەرە .
٢٦٧ - رؤوف نوری عزیز ڕێگای چوارتا بە قەمەرە .
٢٦٨ - فەرەج قوتو ڕێگای برزنجە بە لۆری .
٢٦٩ - علی سیف الله ڕێگای پێنجوێن بە لۆری .
٢٧٠ - کریم سیف الله بران: ڕێگای هەڵەبجە لۆری
٢٧١ - علی ملا عزیز : ڕێگای کرکوك لۆری .
٢٧٢ - عثمانی ملا عزیز ڕێگای کرکوك لۆری .
٢٧٣ - بکری ملا عزیز : ڕێگای کرکوك لۆری
٢٧٤ - فائق ملا عزیز : ڕێگای هەڵەبجە لۆری بران .
٢٧٥ - جلالی وەستا مردان ڕێگای هەڵەبجە پاص .
٢٧٦ - خولە تەڵە ڕێگای هەڵەبجە پاص .
٢٧٧ - حەمە سێ تەن ڕێگای چوازتا قەمەرە .
٢٧٨ - نوری غریب ڕێگای بەغدا لۆری .

٢٧٩ – فرج غریب   بران: ڕێگای بەغدا لۆری .
٢٨٠ – حەمە تەیارە   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٨١ – علی حمە کریم دنچی   ڕێگای هەڵەبجە لۆری .
٢٨٢ – حەمە تەمیم   ڕێگای کرکوك قەمەرە .
٢٨٣ – عمر فارس   ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٢٨٤ – عەبەی ئەلە تورکە   ڕێگای هەڵەبجە لۆری .
٢٨٥ – حسن تەیارە: ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
٢٨٦ – حسین تەیارە: ڕێگای هەڵەبجە بە پاص بران
٢٨٧ – حمە فرج عەربەتی: ڕێگای عەربەت بە لۆری .
٢٨٨ – عومەر عەربەتی: بران ڕێگای عەربەت بە لۆری .
٢٨٩ – عثمان صابر مزگەر: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٩٠ – حەمە حەڵوا: ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٢٩١ – احمد پاڵەوان: ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
٢٩٢ – حسین سعید: ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
٢٩٣ – محمود عەرەب ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٢٩٤ – نوری حبیب: ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە .
٢٩٥ – حەمەشکور: ڕێگای چوارتا بە پیکاب
٢٩٦ – مەلاعەلی: ڕێگای کرکوك بە پاص .
٢٩٧ – کەمالی گەچ: ڕێگای کرکوك بە لۆری .
٢٩٨ – حەمەی ئەحە زرگوێزی: ڕێگای کرکوك بە قەمەرە
٢٩٩ – عومەری دەرویش شەریف   لای باباعلی شێخ محمود
٣٠٠ – کریمی بارام: ڕێگای هەڵەبجە بەقەمەرە
٣٠١ – بکری بارام:. ڕێگای بەرزنجە بە پاص بران .
٣٠٢ – صابری فەرەجی حەمە موراد: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە
٣٠٣ – حەمەی فەرەجی حەمەموراد: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣٠٤ – جلالی فەرەجی حەمە موراد: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە بران .

٣٠٥ – علی ئاسکه   ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣٠٦ – ئەورەحمان ڕحیم مقەبا: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣٠٧ – انوری رحیم مقەبا: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە بران .
٣٠٨ – کریمی مام ئەورەحمان (کریم پاڵەوان): ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣٠٩ – تۆفیقی حاجی باقی (تۆفیق پاڵەوان): ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣١٠ – عەبەی ڕەحە (عەبە پاڵەوان): ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣١١ – ڕەفیقی فاتە قەموور: ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
٣١٢ – عثمانی فاتەقەموور: ڕێگای بەغدا بە لۆری .
٣١٣ – صلاحی فاتە قەموور: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە بران .
٣١٤ – نجم الدین عبودی: ڕێگای هەڵەبجە بەقەمەرە .
٣١٥ – هادی‌بە کوێر: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣١٦ – عومەری حەمە ·ە: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣١٧ – بکری حەمە   ڕێگای بەغدا بەلۆری .
٣١٨ – نوری حەمە ·ە · ·   ڕێگای بەغدا بە قەمەرە بران .
٣١٩ – ڕەشە ·· : ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣٢٠ – حەمەی سارۆ: ڕێگای کرکوك بە قەمەرە .
٣٢١ – حەمە ڕەحیم پیرێژن: ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٣٢٢ – سالەی عەبەی عەدە   ڕێگای بەرزنجە پاص .
٣٢٣ – تایەرە شێت: ڕێگای هەڵەبجە لۆری .
٣٢٤ – سلام بنچکۆل: ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٣٢٥ – علی حاجی غریب: ڕێگای کرکوك قەمەرە .
٣٢٦ – سالە هەمبەڵە: ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٣٢٧ – قالە عەربەتی: ڕێگای عەربەت لۆری .
٣٢٨ – رؤوفی سەرویی: ڕێگای دەربەندیخان قەمەرە .
٣٢٩ – نوری حاجی عەول: ڕێگای بە رزنجە پاص .
٣٣٠ – نجم الدینی حاجی کورە: ناوشار : لۆری .

٣٣١ – ئەحەی‌بلە شێخە: ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری .
٣٣٢ – سعدی حەمە امین: ڕێگای بە رزنجە پیکاب .
٣٣٣ – نوری حمەشێت: ڕێگای هەڵەبجە بە پاص .
٣٣٤ – علی حمەشێت: ڕێگای هەڵەبجە بە لۆری بران .
٣٣٥ – قالەی پیزەبەرخە: ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٣٣٦ – ئەحە سەرسپی: ڕێگای کرکوك قەمەرە .
٣٣٧ – جمالی پایسکلچی: ڕێگای بەغدا لۆری .
٣٣٨ – جمالی ئەحەی ئەلەمێشاوی: ڕێگای هەڵەبجە قەمەرە .
٣٣٩ – شێخ حسن: ڕێگای هەڵەبجە پیکاب .
٣٤٠ – شێخ کریم: ڕێگای هەڵەبجە لۆری بران .
٣٤١ – امین لەیلانی ڕێگای کرکوك لۆری .
٣٤٢ – حسین مۆریس: ڕێگای کرکوك لۆری .
٣٤٣ – مشکۆ: ڕێگای قەلادزە قەمەرە
٣٤٤ – مصطفی سام سام: ڕێگای چوارتا پیکاب .
٣٤٥ – عمری سام سام: ڕێگای چوارتا پیکاب .
٣٤٦ – جلالی سام سام: لای مدیری معارف بران .
٣٤٧ – لطیف کەڵتەکە: ڕێگای بەغدا لۆری .
٣٤٨ – محمد کەڵتەکە: ڕێگای کرکوك قەمەرە بران .
٣٤٩ – حسەبچکۆل: ڕێگای چوارتا پیکاب .
٣٥٠ – عادل: ڕێگای بەغدا لۆری .
٣٥١ – شوکت: برازای محمد شاملی ڕێگای بەغدا لۆری .
٣٥٢ – علی سەعاتچی: ڕێگای هەڵەبجە جیب .
٣٥٣ – احمدی غریبی مامەخلانی: ڕێگای هەڵەبجە لۆری .
٣٥٤ – حەمەی صوفی: ڕێگای بەغدا بە قەمەرە .
٣٥٥ – کمالی عصمت: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە .
٣٥٦ – عەزەی حەمە طوبچی: ڕێگای بەغدا لۆری .

٣٥٧ - ساله شێت: ڕێگای چمچماڵ به لۆری .
٣٥٨ - حەمه تەیاره ڕێگای موصل به لۆری .
٣٥٩ - ڕەشەجگەره ڕێگای موصل به لۆری .
٣٦٠ - مارف مولود لەئیداره محلی .
٣٦١ - حسین مچەی ڕەعنا ڕێگای چوارتا به لۆری .
٣٦٢ - جزا خره ڕێگای پینجوین به لۆری .
٣٦٣ - کمال سعید ڕێگای بەغدا به لۆری .
٣٦٤ - دارا لەخەستەخانه .
٣٦٥ - عومەری حەمەی سەکینه لەخەسته خانه .
٣٦٦ - فاضل عزت ڕێگای کەرکوك بەقەمەره .
٣٦٧ شوکت عزت: ڕێگای هەڵەبجه پاص قەمەره .
٣٦٨ - فخری عزت ڕێگای هەڵەبجه قەمەره بران .
٣٦٩ - عبدول عارف ڕێگای بەغدا قەمەره .
٣٧٠ - عمر عارف عونیل بەغدا قەمەره بران .
٣٧١ - صابری عەزه گومڵەیی هەڵەبجه به پاص .
٣٧٢ - کەمالی سەعە بانەیی . بەغدا بەلۆری .
٣٧٣ - سالەسوور : پینجوێن به لۆری .

٣٧٤ - عمر کەڵەشێر	ڕێگای بەغدا به لۆری
٣٧٥ - عەزه کەڵەشێر بران	ڕێگای بەغدا به لۆری
٣٧٦ - حاجی شەوقی	ڕێگای کەرکوك به قەمەره
٣٧٧ - وەهاب	ڕێگای زەلم به لۆری
٣٧٨ - سەلام: بران	ڕێگای زەلم به بەلۆری
٣٧٩ - کریم ڕشید	ڕێگای بەغدا به لۆری
٣٨٠ - عمری عەبه دەلاك	ڕێگای پینجوین به لۆری
٣٨١ - کریمی عەبه دەلاك:	ڕێگای پینجوین به لۆری بران:
٣٨٢ - عومەری خەلفه پشه	ڕێگای بەغدا به لۆری

٣٨٣ – حەمەی کاتب: ڕێگای کرکوك بە لۆری
٣٨٤ – علی کاتب: ڕێگای کرکوك بە لۆری بران:
٣٨٥ – جلالی حاجی جگەر: ڕێگای کرکوك بە لۆری
٣٨٦ – قادری ئایشیّ ڕێگای پینجوین بە لۆری
٣٨٧ – پاشالە ڕێگای قەلادزە بە لۆری
٣٨٨ – حاجی فاضل ڕێگای کەرکوك بە لۆری
٣٨٩ – رؤوفی ملارشید ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە
٣٩٠ – عمری ملارشید: ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە بران:
٣٩١ – ئەورەحمانی حاجی کریم ڕێگای کرکوك بە قەمەرە
٣٩٢ – عثمانی حاجی کریم: (برابوون) ڕێگای کرکوك بە بەقەمەرە
٣٩٣ – شیخ بکر هەڵەبجە بەقەمەرە
٣٩٤ – عمری مام برایم ڕێگای دەربەندیخان بە بەقەمەرە
٣٩٥ – عثمانی مام برایم ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە. بران
٣٩٦ – حمەلاو عزیز ڕێگای قەلادزەبەپاص
٣٩٧ – ڕەزا ڕێگای بەغدا بەلۆری
٣٩٨ – حمەورگە: ڕێگای بەغدا بە لۆری بران
٣٩٩ – شوکت فرج صالح ڕێگای قەلادزە بە جیب
٤٠٠ – شوقی فرج صالح ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە. بران
٤٠١ – فاضل غفورە گیو ڕێگای ناوشار بە پیکاب
٤٠٢ – عومەری شەمعە ڕێگای هەڵەبجە بە پاص
٤٠٣ – علی شەمعە: ڕێگای هەڵەبجە بە پاص بران
٤٠٤ – کریمی حمەسوور ڕێگای بەغدا بە لۆری
٤٠٥ – بەکری سەعەرەش ڕێگای چوارتا بە پاص
٤٠٦ – صلاحی علی بەگ ڕێگای هەڵەبجە بە قەمەرە
٤٠٧ – حەمەی کاکە ڕەش ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە
٤٠٨ – خسرو غفور ڕێگای کەرکوك بە قەمەرە

٤٠٩ - خسرو قادر ولى	رێگای بەغدا بە لۆری
٤١٠ - عزیز احمد جۆلاٚ	رێگای هەڵەبجە بە لۆری
٤١١ - شیخ علی	لەئیدارەی محلی
٤١٢ - درویش علي	رێگای کەرکوك بەلۆری
٤١٣- رەؤوف عەبدورەحمان	رێگای هەڵەبجە بە پاس

سەرچاوە

زوربەی ئەم ناوانە لە.حەمەکەللەی ئەحمەد چاوەش ئوتومبیلچی کە لە ساڵی ١٩١٩ لەدایك‌بووە لە گەرەکی سەرشەقام وەلە ١٠ - ٨ - ١٩٤٢ ئیجازەی لێخوربنی ئوتومبیلی وەرگرتوە وەرگیراوە

●

گەراجو نەقلیاتەکان

أ - گەراجەکان

١ - گەراجی عەبدە   خاوەنەکەی خاڵە عەبدە ئەمین بووە قەمەرە ئیشی دەکرد لەرێگای سلێمانیو کەرکوك، دەلاڵەکەی ناوی تۆفیق دەلاڵ بوو ...
شوێنەکەی: جێگای راگرتنی ئوتومبیل لەبەردەرکی سەرا
٢ - گەراجی فرج ئەفەندی   خاوەنەکەی حەمەی فەرەج ئەفەندی بووە وەلۆریو جێب ئیشی دەکرد لەرێگای قەڵادزەو رانیەو پینجوین‌دا   دەلاڵەکەی حەمەبێ‌لووت بوو وە شوێنەکەی بەرامبەر مزگەوتی سید ئەحمەدی نقیب بوو ..
٣ - گەراجی کریمی فرج ئەفەندی   خاوەنەکەی کریمی فرج ئەفەندی بووە لۆری و پاصو قەمەرەو جێب لە رێگای سورداشو قەلادزەو رانیە ئیشی دەکرد، وەدەلاڵەکەی ناوی (موسی) بوو شوێنەکەی بازاری صلاح الدینی ئێستابوو .
٤ - گەراجی قالە   خاوەنەکەی کریمی فرج ئەفەندی بوو . قەمەرەو پاصوجێب لەرێگای دوکانو کەرکوك ئیشی دەکرد . دەلاڵەکەی صالحو قالە کوێربوو شوێنەکەی بەرامبەر بازاری صلاح الدینی ئێستا بوو ..
- گەراجی ئەسحابە سپی   خاوەنەکەی گەرەبێت نعلبندیانو شێخ طالبی حمە غریب بوو . پیکابوقەمەرە لەرێگای شارەزوورو هەڵەبجە ئیشی دەکرد دەلاڵەکەی عەبە نازێ بوو   شوێنەکەی هەر لە ئەسحابە سپی وە ئێستاش هەر گەراجە .

نەقلیاتەکان

نەقلیاتی سلێمانی   خاوەنەکانی شێخ طالب و حەمەی بەکربوون   قەمەرە رێگای پینجوێنو هەڵەبجەو دەربەندیخان ئیشی دەکرد   دەلاڵەکەی حەزەی‌بازرام) بوو. شوێنەکەی: لەجادەی کاوە خوار خەستەخانەی خوارەوە بەر ئەسحابە سپی

٢ – نەقلیاتی گۆیژە   خاوەنەکەی لەپێش‌دا گەرەبیت بوو لەدوایی
دا عومەری مام فتاحو غفور داراغا بوونە خاوەنی . قەمەرە لەرێی کەرکوکو
بەغدا ئیشی دەکرد. دەلاّلەکای : ئەلەتورکەومچە بوون . شوێنەکەی لەسەرەتای
شەقامی صابونکەران بەرامبەر دوکانی جرجیس کە ئێستا جێگای ڕاگرتنی
ئۆتۆمبیلە
٣ – نقلیاتی خەیام   خاوەنەکەی ئەحەی لالە أمینو حەمەی حاجی مەلا شەریف
بوون .
قەمەرە لەرێگای بەغداو کەرکوك ئیشی دەکرد. دەلاّلەکانی (حەمەی ئایشیۆ
فەرەجە کونج بوون) شوێنەکەی بەردەرکی سەرا کە ئێستا جێگای ڕاگرتنی
ئۆتۆمبیلە
٤ – نەقلیاتی صلاح الدین
خاوەنەکەی حسن بیطاقە بوو . قەمەرە لەرێگای کەرکوکو بەغدا ئیشی دەکرد .
دەلاّلەکانی ئەحە شەمالۆ حەمە گۆج بوو . شوێنەکەی خوارسینەمای گۆیژە بەرامبەر
بازاری شووشەی ئێستا

خاوەن گەراج و ئوتومبیل چیەکان و دەلاڵەکان

حەمەی فەرەج ئەفەندی

(خاوەن گەراج)

عەبدرەحمی ئەمین (خاڵە عەبدە)

(خاوەن گەراج)

١٩٠٠ز - ١٩٧٥ز کوچی دوایی کردووە

غەفور هیندی

(ئوتومبیلچی)

١٨٩٤ز - ١٩٨٠ ز کۆچی دوایی کردوە

عەبەرشی ئوتومبیل چی

١٨٩٦ز - ١٩٦٢ز کۆچی دوایی کردوە

فەوزی میرزا حەسەین

(فەوزی سەرسپی ئوتومبیلی)

١٩٠٥ ز - ١٩٧٧ ز کۆچی دوایی کردوە

حاجی مەهدی حەسون ئەفەندی

(ئوتومبیلچی)

ساڵی ١٩١١ ز لە دایك بووە

سەنە کەریم

(ئوتومبیلچی)

یوسف ڕۆستەم

(ئوتومبیلچی)

ساڵی ١٩١٤ز لە دایك بووە

حەمە کەللەی بابم

(ئوتومبیلچی)

ساڵی ١٩١٩ز لە دایك بووە

تۆفیق دەلاڵ

موسی رەشید (دەلاڵ)
ساڵی ۱۹۱۳ ز لە دایك بووە

عەزیز بارام مەحمود (دەلاڵ)
۱۹۱٦ز - ۱۹۷٥ ز کۆچی دوایی کردوە

چێشتخانەکان

لەپێش چێشتخانە دا جاران پیٚیان دەووت ئاشخانە ، یان لۆقەنتە ئەمە لەزەمانی تورکەوە بەخاوەنی چێشتخانەیان دەووت ئاشچی یان لۆقەنتەچی

ئەمەش لیستەی ناوی چێشتخانەو خاوەنەکانێتی کە لەو سەردەمەی سلێمانی‌دا بەناوبانگ بوون و کراونەتەوە

١ – چێشتخانەی قالەی قجول لای گومرگە سوتاو .
٢ – چێشتخانەی حاجی عەبەکەری ئاشچی بەر ئەسحابە سپی
٣ – چێشتخانەی حاجی ئەمینی ئاشچی بەر ئەسحابە سپی
٤ – چێشتخانەی مام لطیف پاپراخ و کفتەی دروست دەکرد . شوێنەکەی ، ناو بازار تەنیشت حاجی دەروێشی قصاب
– چێشتخانەی فتاحی ئاشچی تەنیشت مام لطیف . ئەمیش هەر پاپراخی دروست دەکرد
– چێشتخانەی حاجی زەینەل جێگای چایخانەی مینە شەل بەرامبە رگەراجی حەمەی فەرەج ئەفەندی .ر
٧ – چێشتخانەی یەزنیك تەنیشت چایخانەی صالحی وەستا بستە بەرامبەر ئوتێلی ئەوقاف .
٨ – چێشتخانەی کریمی لۆقەنتەچی بەرامبەر قاپی چلی سینەمای رەشید
٩ – چێشتخانەی قاسم تەنیشت خەلفە رەشید . بەرامبەر سینەمای سیروان ئەم پیاوە گاور بوو ، بوو بە ئیسلام ناوی خۆی نا قاسم .
١٠ چێشتخانەی دەروێش لۆقەنتەچی ، لای بازاری شووشە بەرامبەر شەوکەتی دەمساز
١١ – چێشتخانەی عەلی سوورو بەکری غفور شەریك بوون لەدوکانێك‌دا لەژێر ئوتێلی ئەوقاف .
١٢ – نەزەری لۆقەنتەچی لەناو حەوشی ئوتێلی میرزا حسێن .

●

«نەوت»

وەختێ خۆی نەوت لەزەمانی عوسمانلی‌دا گەرمیانی‌یەکان بەولاّخ دەیان هێنا لەکانی نەوتەکان لە (گلۆداوا) کە دەکەوێتە بەینی (توزخورماتو) و (قادر کرم) ەوە هەرباری چوارتەنەکە بوو .. دەیانکردە ناو شەلّتەوە لەرێگای دەربەندی باسەرەوە بە بەردەمی دێی (دێلێژە) و رێگای (قەرەداغ) و (تانجرۆ) دەهاتنە ناوشار . دەیانبرد بۆ خانی غفور ئاغا خانی مێوژەکە (خورماکە) شوێنی بازاری (محوی) . لەوێ حاجی یوسف ناو کە بازرگانی نەوتی دەکرد ، لێی دەکرین لەگەلّ سەعەی نەوتچی کە دوکانی هەبوو لە دەشتی ئەحمەدی ساغا (بەر ئەسحابە سپی) خۆی نەوتی لە دوکانەکەیدا دەفرۆشت .

هەروەها ئەم دوو کەسە بەتەنەکە دەیانفرۆشتەوە بە نەوتفرۆشە دەس گێرەکان کە بە گەرەکەکان‌وکۆلاّنەکان‌دا دەیانگێرا ئەمانیش بە تەنەکە دەگەران‌و بە قاپ دەیانفرۆشت . مالاّن لێیان دەکرین بۆ قوتیلەو چرا بەکاریان دەهێنا

لەسالاّنی چل‌و پەنجادا بوو بە عارەبانەی بچکۆلە کە نەوتفرۆشە کان خۆیان رایان دەکێشاو هاواریان دەکرد

نەوت بە تەنەکەو بەگالۆن

نەوت فرۆشەکان لەسەرەتادا ئەمانە بوون ..

١ – عەلۆل

٢ – بلەی باقی‌و حەمەی باقی

٣ – سالەی عروس

نرخی قاپێك نەوت

١ – زەمانی تورك بە چوار پول بوو .

٢ – زەمانی ئینگلیز بەعانەیەك

٣ – زەمانی دەولّەتی عیراقی بە ١٠ فلس

(بەنزین‌و ڕۆن)

لەدوای شەڕی بەردەرکی سەرا بەنزین‌و ڕۆنی ئۆتومبیل هاتۆتە شارەکەمانەوە کە مەلا فەیزی‌و صبغة‌الله شەریك بوون‌و وەکیلی میری بوون ، لە دوکانێکدا تەنیشت سینەمای ڕەشید ، شوێنی چایخانەی صاڵحی وەستا بستە . بەرامبەر مزگەوتی سید ئەحمەدی نەقیب . ئەوانیش گاور ێکیان خستبووە سەر ناوی (ئەرمەناك ئاغا) بوو لەبەرمیل‌دا بەگاڵۆن دەیانفرۆشت .

نرخی گاڵۆنێك ڕۆن ٩٠ فلس بوو .
نرخی گاڵۆنێك بەنزین ٤٠ فلس بوو

●

هەمەجۆر وێنەو پیاوی کاسبەکار

ئەم وێنەیە لە ساڵی ۱۹۰٦ ز لە بەغدا گیراوە.

لە ڕاستەوە بۆ چەپ: ڕیزی یەکەم:

فەرەنسیس عەلەکە، ئەسکەندەر قەشە.

ڕیزی دووەم: خێزانی عەبدولرەحیم عەلەکە برای فەرەنسیس، عەبدولرەحیم عەلەکە.

فەرەنسیس و عەبدولرەحیم برای کەریمی عەلەکەن.

حاجی مەلا شریف
سەعاتچی

مەحموود ئەفەندی ڕەسام

١٨٩٤ز - ١٩٦٩ز کۆچی دوایی کردوە

یەحیا ئەفەندی ڕەسام

لە ساڵی ١٩٧٥دا لە نزیکەی تەمەنی هەشتا ساڵیدا کۆچی دوایی کردوە

حەسەنی حەمە سوور
موختاری گەڕەکی مەلکەندی

ڕەشەی شەریف ئەفەنی موختار
قسەخوش و موختاری گەڕەکی گویژە

سالح میراو
موختاری گەڕەکی کانیسکان

حەمەی باقی (جارچی)

مەلا عەلی سەحاف

(خاوەن کتێبخانە)

١٨٨٣ز - ١٩٥٨ز کۆچی دوایی کردوە

سۆفی ساڵح عەبدولڕەحمان

(تجارەتی تووتن)

١٨٩٢ز - ١٩٥٥ ز کۆچی دوایی کردوە

ڕەشید ئەفەندی سەعاتچی

١٨٩٠ز - ١٩٧٣ز کۆچی دوایی کردوە

حەمەی ئەمین مەلی

قە بر هەڵکەن و حەقایەت خوان

عومەر قەزاز
یەکەم کەس سینەمای هێنایە سلیمانییەوە
١٩٠٥ز - ١٩٨٤ز کۆچی دوایی کردوە

ئەورەحمانی باخەوان
١٩٠٧ز - ١٩٨٢ز کۆچی دوایی کردوە

حاجی فەتاحی حەڵواجی
١٨٩٢ز - ١٩٨٣ز کۆچی دوایی کردوە

کەسپەر سەرکیس (مەی فرۆشی)
١٩٠٠ز - ١٩٦١ز کۆچی دوایی کردوە

جرجیس پەتروس جەرجیس (مەی فرۆشی)
١٨٩٧ز - ١٩٧٢ز کۆچی دوایی کردوە

مەتی پەتروس جەرجیس (مەی فرۆشی)
سالی ١٩١٢ ز لە دایك بووە

دوکانی حەمە سالح سلیمان
توتنچی بەردەم قەیسەری نەقیب
١٨٩٤ز لە دایك بووە

نیسانی موسی (مەی فرۆشی)
سالی ١٩١٣ز لە دایك بووە

وێنەی عەرەبانە لە بەردەم دیواری سەرا

(ڕەئوفی عەلی فایز)

وێنەی عەرەبانە لەبەردەم سەرادا - ساڵی ١٩٥٧-

عەرەبانچیەکان لە کاتێکدا کە بەخێرهاتنەوەی رۆڵەکانیان ئەکەن ـ لە موشیر ئاوا لە تەمووزی سالی ١٩٥٨ دا گیراوە

عەلی فائیزی عەرەبانچی
١٩٠٢ـ١٩٦٥

وێنەی جاران کە وڵاخ میوەهاتیان ئەبرد بۆ ناو شار لە ناو بەرچنەدا

● ناوەرۆکی کتیبی «شاری سلێمانی» ●

٢١ – قاوەخانەو چایخانەو چایچی یەکان :.
٢٢ – سەوزی فرۆشەکان – سەوزەی کەوەرو کەرەوز .
٢٣ – سەوزی فرۆشەکان – سەوزەی بامیەو تەماتە .
٢٤ – بەقاڵەکان – بەقاڵی میوە .
٢٥ – بەقاڵەکان – بەقاڵی وشکەوزەخیرە .
٢٦ – عەتارەکان – عەتاری داوو دەرمان .
٢٧ – عەلافەکان .
٢٨ – ئاشەکان – ئاشی مەکینە .
٢٩ – هەلاجەکان .
٣٠ – کارگەچی یەکان .
٣١ – جۆلاْکان .
٣٢ – موتابچی یەکان .
٣٣ – وەتراق چی یەکان .
٣٤ – خونخانە چی یەکان .
٣٥ – چەخماخ سازەکان .
٣٦ – شیر گەرەکان .
٣٧ – کەوش درووەکان .
٣٨ – کلاش و کلاش فرۆشەکان .
٣٩ – پانی بەرز دروەکان .
٤٠ – پێلاو درووەکان .
٤١ – زین درووەکان – سراج .
٤٢ – مزگەرەکان .
٤٣ – خانەکان – خانی ولاخ .
٤٤ – کۆپان درووەکان .
٤٥ – نالبەنەکان .
٤٦ – بەناکان .

٤٧ – دارتاشەکان .

٤٨ – ئاسنگەرەکان .

٤٩ – تەنەکەچی یەکان .

٥٠ – خەیاتەکان – (بەرگدرووەکان) .

٥١ – ئوتوچی‌یەکان ..

٥٢ – لێفە درووەکان .

٥٣ – دەلاکەکان .

٥٤ – توتن‌چی‌یەکان .

٥٥ – حەلْواچی‌یەکان .

٥٦ – کوتاڵ فرۆشەکان .

٥٧ – دەستگێرەکان .

٥٨ – شەربەتچی‌و ماستاو فرۆشەکان .

٥٩ – سەقاکان .

٦٠ – جارچی‌یەکان .

٦١ – سەعات چی‌یەکان .

٦٢ – سەرافەکان .

٦٣ – حسابی پارەی کۆن .

٦٤ – کێشانی جاران (بەسەنگ‌و تەرازوو) .

٦٥ – بازرگانێتی‌و بازرگانەکان .

٦٦ – خاوەن موڵکەکان .

٦٧ – کاروانچی‌و باج‌و باجگر .

٦٨ – مەلاکانمان .

٦٩ – شاعیرەکانمان .

٧٠ – فەرماندارەکان (حاکم‌و موتەسەرریف) .

٧١ – موفتی‌یەکان .

٧٢ – نەقیبەکان .

٧٣ – قازی‌یه‌كان .
٧٤ – سه‌رۆكی شاره‌وانی‌یه‌كان .
٧٥ – موختاره‌كان .
٧٦ – قوتابخانه‌كان .
٧٧ – ئه‌فسه‌ره‌كانی سوپای عوسمانلی .
٧٨ – هه‌ندێ له‌ئه‌ندازیاره كۆنه‌كان .
٧٩ – هه‌ندێ له پاریزه‌ره كۆنه‌كان .
٨٠ – نووسه‌ره‌كانمان (له‌گه‌ڵ شاعیره‌كاندا ناویان هاتووه) .
٨١ – وێنه‌گره‌كان .
٨٢ – مه‌یخانه‌كان .
٨٣ – ئه‌رزوحاڵ چی‌یه‌كان – (سكالاَ نووسه‌كان) .
٨٤ – عه‌ره‌بانه‌چی‌یه‌كان .
٨٥ – ئوتومبیل چی‌یه‌كان .
٨٦ – گه‌راجو نه‌قلیاته‌كان .
٨٧ – چێشتخانه‌كان .
٨٨ – نه‌وتو ڕۆنو به‌نزین .

●

(ئاشی ئاوو ئامێرەکانی)

ئاشی ئاو لەمانەی خوارەوە پێك هاتووە:

١ ـ تەنوورەی ئاش: بریتی‌یە لە دیوارێکی خڕو، ناوەوەی بۆش ئەبیت. بە بەردو قوڕو قسڵ دروست ئەکرێت، بە بەرزی لە ٦م تا ١٠م بە گوێرەی ئەو ئاوی جۆگایە کە لەبەردەمی ئەڕوات. لە سەرەوە دەمی تەنوورەکە ١م ئەبێت لە دیوی ناوەوە لە سەرەوە بۆ خوارەوە بەرە بەرە تەسك و باریك ئەبێتەوە تاکو وای لێ‌دێت لە ژێرەوە بۆری‌یەکی چوار پینج ئینجی پێدا بڕوات کە ئەم بۆریەش پێ‌ی دەڵێن (دەم دۆڵ)

٢ ـ دەم دۆڵ: وەکو بۆری‌یەکی ٤ئینجی لە دار دادەتاشرێ، درێژ ی ٢٥ تا ٣٠سم ئەبێت، کە ئەدرێت لە ئاخر کونی تەنوورەکەو بە زۆر ئەم دەم دۆڵەی تێ‌ئەبررێ.

٣ ـ زەمورك: لە شێوەی بۆریەکی ئەستورتر لە دەم دۆڵەکە، سەرەکەی تری باریك تر ئەبێت لە سەری ئەوسەری‌یەوە کونێکی تێدادەبێت، کە دەمەکەی دوو ئینج دەبێت کە لە دار دادەتاشرێو سەرە ئەستوورەکەی لە دەم دۆڵەکە قایم دەکرێت و درێژ ی ٣٠سم ئەبێت.

٤ ـ تۆپی ئاش: بریتی‌یە لە دارێکی ئەستووری خڕ، واتە لە قەدی درەختێك دەبڕێتەوە بە بەرزی ٦٠ ـ ٧٠سم ئەبێت، وە دەمی (قطری) تۆپەکە ٧٠ ـ ٨٠سم بێت و کونێکی تێ‌دەکرێت لە ناوەڕاستەوە لە سەرەوە بۆ خوارەوەو لە تەنیشتەکانیەوە چاڵی لێ‌هەڵدەکەنرێ کە ٢١ تا ٣٢ پەڕەی تێ‌ببرێت بۆ ئەوەی لە کونی زەمورەکەوە ئاوی تەنوورەکە هاتە دەرێ، بە گوڕ بیدات لە پەڕەکان بۆ ئەوەی تۆپەکە بسوورێنێتەوە.

٥ ـ پەڕە: ئەوەیە کە لە دار دادەتاشرێ لە شێوەی لەپی دەستدا، دوو بست درێژ و یەك بست پان کە سەرێکی دەبڕێتە چاڵی تۆپەکەوە، سەرەکەی‌تری بە

دەرەوە ئەبێت، لەوسایدا کە ئاوی تەنوورەی ئاشەکە لە کونی زەمورەکەوە دێت بە گوڕ ئەیدات لە پەرەکان و تۆپەکە ئەسوڕێنێتەوە.

٦ ـ بستــە: بریتی‌یـە لە ئاسنێکی درێـژ لە شێـوەی شیـردا، درێـژیی دەوری مەتریك ئەبێت و ئەستوریی ۳ ـ ٤سم ئەبێت سەرێکی نوك باریك و سەرەکەی‌تری چوار گۆشەیە، سەرە چوارگۆشەکە لە سەرەوە دەخرێتە ناو تەوەرەیەك، کە لە دار یان ئاسن دروست ئەکـرێت و لە ژێـرەوە نووکی بستـەکـە دەخـرێتە سەر گوللە تۆپێکی ئاسـن، کە ناوەڕاستـی کونێکی تێــدایــە. بۆ ئەوەی کە لە سەرەوە دەستــارەکــە سورایـەوە، ئەمیشی لەسـەر گوللە تۆپـەکـە بسـووڕێتەوە ئەم گوللە تۆپەش ئەخرێتە سەر دارێکی ئەستــوورو پان وەك لەوحی تەختــەو لەســەر تەختی ئەرزی ژێـرەوە دادەنـرێ‌و شوێنی گوللە تۆپـەکـە چاڵ دەکـرێت و دەورپشتی گوللە تۆپـەکە بە پواز قایم ئەکەن و ئەم تەختەیە پێ‌ی ئەڵێن (خەردار).

۷ ـ تەوەرە: لە دار دروست دەکرێت، یان لە ئاسن، درێژیی، دەوری ۱۰سم ئەبیت و پانی ٥سم، ئەم تەوەرەیــە بە قەدەر کونی بەرداشــەکــە ئەبێت و لە کونی بەرداشـی سەرەوە قایـم دەکــرێت و لە ناوەڕاستی کونێکی تێ‌دەکــرێت،
سەری بستــەکـە سەرە چوار گۆشـەکـەی تێ قایم دەکـرێت بۆ ئەوەی هەر بەرداش سەرەوە بسوڕێتەوە

۸ ـ بەرداش: بریتی‌یە لە دەستارێکی بەردی گەورە خڕو بە ئەستوورایی ۱۰ ـ ۱۲سم و لە ناوەڕاستــدا کونێکی تیــادا دەبێت. بە بۆشـایی (قطـری) ۱۰سم کە گەنمەکەی تێ‌بچێت بۆ هارین و گەورەیی بەرداشەکە بە پێ‌ی ئاو زۆری‌و کەمی دەبیت و خڕیی بەرداشـەکـە لە بەینی مەتـرو زیـاتـر. بەرداش دەبیت دووان بیت، یەکێ لە سەرەوە و دووەم لە ژێرەوە. وەك دەستار بو هارین.

۹ ـ نێ: بریتی‌یە لە دارێکی دابڕاو وەکو پلوسك، ناوی چاڵ ئەبێت، درێژیی مەتریك و کەم تر سەربەرەوخوار دادەنرێ، لە ناو تەنوورەی ئاشەکە بۆ ئەوەی ئاوی جۆگاکە کە هاتە ناو تەنوورەی ئاشەکە بیدات لە پلوسکەکە بۆ ئەوەی ئاوەکە بە گوڕ بچێتە دەم دۆڵەکەوە.

١٠ - پێ‌ئاش: دارێکە لە شێوەی هەوجار، درێژیی مەترو نیوێك ئەبێت کونێك ئەکرایە خەردارەکەو سەرێکی پێ‌ئاشەکە باریك ئەکرایەوە، ئەکرا بە کونی خەردارەکە وە، لێی قایم ئەکرا. ئەمە بۆ ئەوەی ئەگەر بیان ویستایە ئاردەکە وورد بوایە، دایان ئەنەواند، ئەگەر بیان ویستایە زبر بێت هەڵیان ئەبری

١١ - لوغم: لوغمی ئاش ئەو ئاوەی لە پەرەکان ئەدات بۆ ئەوەی تۆپی ئاشەکە بسورێنێتەوە، ئاوەکە دێتە خوارەوە بۆ سەر خەرداری ژێر گوللە تۆپەکە، شوێنی بۆ چاڵ کراوە لەسەر خەردارەکە ئاوەکە لەوێوە ئەچێتە ناو ئەو لوغمە کە وەك جۆگەلە بۆیان کردوەو سەری‌گیراوە، لەوێوە ئەچێتە سەر جۆگای دەرەوەی ئاشەکە، لەوێوە ئەڕوات بۆ ئاشێکی‌تر.

١٢ - دۆڵیانی ئاش: لە شێوەی دووکانێك ٣ لای دیواری خشتی‌کاڵ و بە قوڕ سواغ ئەدرێت. سەربشی بە داری خڕ دارەڕا ئەکرێت و قامیشەزەلیشی لەسەر ڕائەخەن و بە قوڕ سەرەکەی سواغ ئەدەن و کونێك وەك کلاوڕۆژنە ئەکەنە سەری دۆڵیانەکە. ئەم ئایرانەی کە بەستراون لە یەك ئەچێتە ژێر ئەم دۆڵیانە، واتە لە ژێر خەرداری گوللە تۆپەکەوە تا سەری بەرداشەکەوە کە دوو مەترێك بەرز ئەبێت. بەڵام بەرزیی دۆڵیانەکە ٣م بەرز ئەبێت، کە زەلامێك لە سەرەوە بە دانیشتنەوە بتوانی گەنم بکاتە ناو کونی دۆڵیانەکەو بە هۆی کەوچکە ئاش بچێتە ناو کونی بەرداشەکەوەو لەم لاو ئەولای دیوارەکە سەکۆ لە خشتی‌کاڵ و ڕڕ دروست ئەکەن، بۆ ئەوەی بتوانن بچنە سەر دۆڵیانەکە.

١٣ - کەوچکە ئاش: وەك پلوسکێك لە دار ناوەکەی چاڵ ئەکرێت سەرێکی قایم ئەکەن لە کونی دۆڵیانەکە سەرەکەی‌تری ئەچێتە سەر کونی بەرداشەکە بۆ ئەوەی لە کونی دەم دۆڵەکەوە گەنم بچێتە ناو کونی بەرداشەکە.

١٤ - چەقەنە: چەقەنەی ئاش ئەمیش دارێکە ڕاست وچەپ لە یەك ئەدرێت، لە شێوەی (خاچ)دا، قۆڵێکی بە کەوچکەکەوە قایم ئەکەن، قۆڵەکەی‌تری لە دۆڵیانەکە قایم ئەکەن و سەری دارەکە لای خوارووی ئەکەوێتە سەر بەرداشەکە بۆ

ئەوەی کە بەرداشـەکـە سووڕایـەوە، چەقـەنـەکـە دەجـووڵێنێ، ئەویش کەوچکەی ئاشەکە دەلەرزێنی بەم جۆرە گەنمەکە لە کەوچکەکەوە دەکەوێتە خوارەوە بۆ کونی بەرداشەکەو دەیهاڕێ.

تێبینی :
أ ـ ئەم ئاشە گەنم و جوو گەنمە شامیو هەرزن ئەهاڕێت و چەڵتووکیشی پێ کرە ئەکرێ.
ب ـ باراش: ئەو گەنمەیە کە ئەیبەن بۆ هاڕین.
جـ ـ **مزە** هەندێ گەنم بە ئەندازەی (**کەپولەیەك**) واتە **نزیکەی نیو حوقە دەکات** گل دەدرێتەوە لە باتی پارەی هاڕینەکە.
د ـ ئەو گەنمەی ئەکرێتە ناو کونی دوڵیانەکە بە قیاس گەنمەکە ڕوو ئەکەنە سەر دوڵیانەکە بە هۆی چەقەنەکەوە ئەچێتە ناو کونی بەرداشەکە لە سەریشەوە گەنمە کە ووردە ووردە هەرەس دێنێت بۆ ناو کونەکە، ئەوەشی ئەمێنێتەوە بە دەست ئەیکەنە ناو کونـەکـەوە. یان بە هۆی (کـوڵـە)وە کە لە شێـوەی ڕەحـەتیەکی گەورەی لە دار دروست کراوە ئەیکـەن بە سەر کونی دوڵیـانـەکـەوە کە دوو تەنەکە گەنم دەگرێت، لەوێوە تێی ئەکەن بۆ هاڕین.
هـ ـ ئەم بەرداشانە شێخەکانی دێی (سویرەڵە) کە ئەکەوێتە دامێنی شاخی کەتو لە شارباژێر. بەردەکەیان لەو شاخە ئەهێناو وەستای تایبەتی دروستی ئەکرد. لە ساڵی سیەکاندا جووتی بە ۲۰۰ ـ ۳۰۰ ڕوپیەو لە ساڵی پەنجاکاندا جووتی بە ـ ۳۲ دینار بە گوێرەی زۆری ئاووکەمیو گەورەو پچووکی بەرداشەکە بۆ ئەوەی ئەو ئاوی جۆگـایـە بتـوانێ ئەو بەرداشـە بسـوڕێنێتـەوە ئەم بەرداشـانـە لە پێش بەکارهێنانیدا زبر ئەبوو کە زۆر بەکار ئەهات ساف ئەبوو ئەمجا بیرازیان ئەکرد تا زبـر ئەبـووەوە، کە زۆریش ئیشی بکـردایـە تەنك ئەبووەوە وایلیئەهات ئەشکاو بە کەڵکی ئیش کردن نەوەهات، جووتێکیتریان بۆ ئەکرێ.
ـ ئەم ئاشە هەمووی لە ناو ژوورێکی گەورەدا بوو و دەرگاشی هەبوو جێگای

کەلوپەل و باراش و ئاشەوانەکە بوو. بەس تەنوورەی ئاشەکە لە سەرەوە. واتە لە دەرەوە لەبەردەم جۆگای ئاشەکەدا دروست کرابوو.

سەرچاوە: مەلا قادری مەلا کەریمی مەڵکەندی کە خاوەنی ئاشی خۆیان بون لە خوار جوڵەکان وە لە سالی ۱۹۰۰ز لە گەڕەکی مەڵکەندی لە دایك بوە ئەڵێت لە تەمەنی دە دووانزە ساڵانەوە لەو ئاشە سەر پەرشتیم کردوە تا سالی ۱۹٦۱ ئیتر دوای ئەوە باوی نەماوەو وازمان لی هینا.

ئاوی جۆگا
تەنوورەی ئاش
دۆلیانی ئاش
ربانی دەرەوە
کاوجێگ ئاش
چرقنە
تەنوورەی ئاش
کونی بەرداش
تەوەرە
بەرداشی سەرەوە و خوارەوە
سەربانی ناوەوە
دەم دۆڵ
بستە
رەموورەك
ئاوی جۆگا
پەرە
تۆپی ئاش
پێی ئاش
خەردا
گوللە تۆپ
لوغم

سولەیمانی

ئەندازیار نوری کاکە حەمە

شاری پڕ جوولەو گۆڕین و جوانی

ڕوو گلەزەردەو ئەزمڕ لە شانی

خۆرهەڵات گۆیژەو پشت لە قەیوانی

سەر بە گۆبەندی ئەی سولەیمانی

دامەنی ئەزمر تاکو ناوگردان

لەگردەگرویّو هەروتەی شاخان

کانەبەرد بە پیك بۆ بناغەی شار

لەقەلەق بە پشت ئیستر بەرەو خوار

کانی موسەلم بەرەو زێرینۆك

پڕ خەلەو خەرمان پەڵەی گەنم و نۆك

ئەستێرکی قەدی گۆیژەی دەغلّودان

پەند ئاوکراوە بارانی زستان

تووەکەی قۆجە لە قەراغ شارە

شوێنێکی بەرزی مێژویی دیارە

بن توویی ولۆبە سێبەرە جێگای

سەرچنار جارجار کە دوورە ڕێگای

خوارو سەرکاریز قامیشەلانە

وەك قۆریە شکاو شوێنی سەیرانە

لەتەکی ڕووتە جەجاجەو هەرا

بوتە ڕۆژەکەی (قەرەوەیس) کوژرا

ل.

له خانی عەجەم نەختێ بۆ ژووروو
چووینە گوزەرو ناو کۆپان درووو
ژنی بەر هۆلێ باوەش بە مندالّ
کۆمەلّ ئەبەستن لە پڕ ئاش بەتالّ
پنەو تیرۆك وكۆری سەرتەنوور
بەیتوبالۆری ژنی دەسمالّ سوور
کۆری قەندەکێش پەستەکی ئەستوور
سمێلّ فش هەموو کلاو زەردو سوور
رانك حەلّوایی پشتێنی میل میل
شۆر بە کەمەریا کیسەوو سەبیل

لاوی هەرزەکار مووی خەتی داوە
دلّی بە پشکۆی عەشقیا چزاوە
شەو لە کۆلانا بەسۆز گۆرانی
روو لە کچۆلەی چیغی سەربانی
سالّی شەوێ دێ منالّ بۆ بەرات
میوژو نوقولّ پارە کەن خەلات
گەردن ئازادی چەژن وخوگۆرین
دەهۆلّ و زورنا بەزم و هەلّپەرین
بۆ چەرخ و فەلەك منالّ گێژوور
ماین چەقەلّ و کورسی کورسیپڕ
ڕەزو دارمێوی گردەکەی سەیوان
سەد حەیف و خەسار بۆتە گۆرستان
بۆ تای سیبەرۆ دوعا بنوسە
چاویەشە چاری هەر مانی لووسە

شێت و هار ئەبەن بۆ شەخسی پڕ نوور
دەرمانی دەردیان وا لە میری سوور
بۆ گۆجو ئیفلیج بۆ دەردی بادار
پیری شەوکێڵ و کانی بای ناودار
خووی شەرە گەرەك بە قۆچەکانی
یەکتر بەزانن دووبەرەکانی
زۆران گرتنی جاری جارانی
پیشەتە پێشرەو ئەی سولەیمانی

---

(۱) خانی عەجەم یەکێك بووە لە خانەکانی پڕ لە بازرگان لە سولەیمانی لە پێش شەڕی جیهانیی یەکەمدا.

●

«ڕوون کردنەوەو سوپاس نامەیەك بۆ چاپی دووەم»

پێش هەموو شتێك ناوی هەر چ کەسێك هاتبێ لە کتێبی (شاری سلێمانی)دا هەرچ کاروپیشەیەکیان هەبووە کەتیایدا ناویان تۆمارکراوەو ناویان براوە هەموو براو کەس و باوو باپیرمانن، هەر هەموو جێگای ڕێزو شانازیە بۆ کەس و کاریان و بۆ کورو کچیان و بۆ نەوەکانیان، وە ناویان چووەتە مێژوی شارە دلێرەکەمانەوە، شاری هەڵەت و قوربانی، شاری برایم پاشای بابان و مەولانا خالیدو کاك ئەحمەدی شێخ و شاری شێخ مەحموودی نەمرو شەشی ئەیلول و شاری ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٤٨ - ١٩٥٢ - ١٩٥٤ - ١٩٥٦ز پڕ لە خەبات و شەهیدان، ئەم شارە هەرچەندە تەمەنی دوو سەد ساڵە، بەڵام بەقەد شارێکی ٢ هەزار ساڵە قارەمانیەتیو مەردایەتیو کارەساتی هەمەجۆرەی بەخۆیەوە دیوە.

دیارە خەڵکی ئەم شارە ڕێی باوو باپیریان وون نەکردووەو هەر لەسەر هەمان ڕێباز ئەڕۆن، ووریان، زیرەکن، نیشتمان پەروەرن، وەجاخ زادەن و لە خۆیان نەگۆڕاون، هەر خەڵکی شارەکەی جارانن، بەڵگەش ئەوەیە کە کتێبی (شاری سلێمانی) کەوتە کتێبخانەی کوردیو بازارەوە خەڵکی بە پەرۆش بە دڵێکی فراوان و خۆشیـەوە هاتن بەپیر کتێبەکەوە کە لە چەند ڕۆژێك دا لە بازارا نەما چونکە ئەزانن ئەو کتێبە لە خۆیانەو بۆ خۆیانەو بۆ نەوەی داهاتویانە، هەر چ کەسێك لەم شارەدا ئەگەر خۆی بە نوێسەرو ڕۆشنبیرو دڵسۆزی ئەم شارە ئەزانێ داوای لێ ئەکەم ئەم کتێبە کە مێژووی شارەکەمانە ئەوانیش هەتا زووە هەڵیکە تا لەدەست نەچووە تا چەند پیاوێکی بە تەمەن و شارەزا ماوە کە سەردەمی تورك و ئینگلیزیان بینیوە بە چاوی خۆیان و بەسەرهاتی خۆشیو ناخۆشی شارەکەیان دیوەو ئێستاکە سەرچاوەن بۆ زۆر زانیاری کە تا ئێستا تۆمار نەکراون و سودێکی گەورەی هەیە بۆ ئێستاو دوا ڕۆژ ئەوانیش دەست بدەنە کۆکردنەوەی ئەم بابەتەو قۆڵی لێ هەڵکەن و بێنە مەیدانەوەو هەر کاغەزو قەڵەم زۆرە، کە ئەمە دڵسۆزیو خۆشەویستی بەرامبەر شارەکەو هیلاك بونی ئەوێ، ئەوەی بەکەم و کوڕی ئەزانن چاکی بکەنەوەو لێی زیاد کەن و باسەکە فراوانترو بەتام و چێژتری بکەن منیش

یارمەتیان ئەدەم و پێخۆشحاڵ ئەبم نەك لەبەر ئەوەی خۆیان تواناى ئەوەیان نی‌یە
هەر چ کەسێك بەرهەمێکی چاك بنوسێ ئەمان وەکو کوتەك بیدەن بەسەرو
گوێ‌لاکیا وەك پێشینان ئەڵێن (ئەگەر گوڵ نیت، درکیش مەبە) خۆ ئەگەر دەنگ
خۆش و شاعیرو نوسەریش نەبن کە ئەمە بەهرەیە ئەگەر بیانەوێت بەرهەمێك لەم
لایەنە پێشکەش بەشارەکەیان بکەن ئەبێت خۆیان هیلاك بکەن وە واز لەسوودی
خۆی بێنێت ئێمەش شانازی پێوە ئەکەین، وەکو ئەڵێن بە ریش نی‌یە بە ئیشە،
یان هەندێ کەس ئەگەر بڵێن ئەم ناوانەی کە لەناو کتێبەکەدا هاتووە ئەبوایە
بەناوی سیانی واتە ناوی خۆی‌و باوو باپیری بەبێ شوهرەت (نازناو) بوایە، ئەم
جۆرە ناوانە کە بوونە شوهرەتی ئەو کەسە لەناو شارەکەمانا، ئەوە لەناو هەموو
میلەتێکا هەیەو بووە، ئەگەر ئەو کەسانەی کە ناومان هێناون لەناو ئەم کتێبەدا،
ناوی خۆی‌و باوك و باپیری وەك لە هەویەکەیدا نووسراوە ناو بهێنرێن ئایا کەس
ئەزانێ کێن وە مەبەستمان کێ‌یە هەتا ئەو کەسەش نازانێ کە مەبەست خۆیەتی.
بۆ نمونە سەیری (دەلیلی تەلەفۆن) بکە ئەو ناوانە کە نووسراوە ئەگەر خزمی خۆت
نەبن و ژمارەی تەلەفۆنەکەت لا نەبێ‌و بتەوێت تەلەفۆن بۆ یەکێ بکەی نازانی ئەو
ناوانە کێن و کێ نین.

کەوابێ هەرکەسێك لەمەودوا بیەوێت بەرهەمێك بێنێتە بەرهەم ئەو ناوانەی کە
ناویان ئەبات لەو کتێبەدا وەك عالم و مەلاو شاعیرو ناودارانی ئەم شارە هی وای
تیایە زیاد لە سەدیان سەدو پەنجا ساڵ لەمەوپێش کۆچی دوایی کردوە، ئەبێ
بنێرین هەویەکانیان لە گورا دەربێنین کە گۆریشیان نەماوە، مانای لەمەودوا هیچ
کەسێك نابێ دەست بداتە قەڵەم نەك یەکێکی تر ئەمەی لە توانا دا نی‌یەو پێ‌ی
ناخۆش بێت ئیتر ئەبێت ئاش بەتاڵی لێ بکرێت. ئایا لەشارەکەماندا عالم و زانای
ناودار وەك موفتی‌ی سلێمانی مەلا ئەحمەدی چاومارو مەلا ئەحمەدی چاوهار کە
ناوبانگیان هەبووە لە زۆر کتێبدا ناویان هاتووە، یان وەك شاعیری بەناوبانگ
حەسەن کەنۆش یان فایەق بێکەس خۆ بێکەس نەبووە یان شاعیرو بلیمەتی
بەناوبانگ مەلا حەمدونە کوێر یان پیاوی وەك قالەی ئایشەخان کە بەناوی
دایکیەوە ناوبانگی دەرکردوە کە ئەو پیاوە ئەفسەرێکی سوپای عوسمانی بو لە

جولاّنەوەی شێخ مەحموودی نەمردا ئەفسەرێکی ئەو لەشکرە بووە لەگەڵ شێخدا لە ساڵی ١٩١٩ز بەدیل گیراو لە دەوڵەتی عێراقدا بو بەئەندازیارو بەڕێوەبەری (ئیشغال) لە سلێمانیو هەولێر لەو کاتەدا زۆر یارمەتی هەژارانی داوە بەتایبەتی خەڵکی سلێمانی کە ڕوی تێکردوەو چون بۆ لای هەموی دامەزراندون و پارەی ئەرکی ڕێگاشی لە گیرفانی خۆی داو نەتێ ئەم پیاوە ئەوەندە خۆشەویست بو لای خەڵك، کە بەگەنجی ئەمرێ خوای کرد کە تەرمەکەیان هێنایەوە ئەو ڕۆژە ئەو شارە ژن و پیاو خرۆشابون بە گریانەوە قوریان بۆ ئەپێوا. ئەمانە نمونەی چەند کەسێکی ناودارن لەناو مێژوی ٢٠ سەد ساڵەی شارەکەماندا ئەگەر (نازناو) یان لابەرن کەس نایان ناسێت کێن و کێ‌نین و ناویان ون ئەبێت، یان ئەو تام چێژەی نامێنێ، بۆ نمونە سەیری بەرگەکانی ڕشتەی مرواری ئەدیب و زاناو ڕۆژنامەگەری گەورەی کورد مامۆستا علاء الدین سجادی بکەن کە لایەنێکی فۆلکلۆری گەورەی لەناو کوردەواریدا تۆمار کردوە. سەدەها ڕووداوی خۆش خۆش و ناوی سەیر سەیری تیا ناو براوە کە بونەتە هۆی بەتام و چێژی ئەو بەرگانە. تارادەیەك ئەوەی ئەدەب دۆستیش نەبو یان بڵێن هەر خوێندەوار نەبووە زیاتر بە پەرۆشتر بون لە خوێنەوارەکان بۆی، تا ئێستاکەش بە تایبەتی شەو لەزستاندا بوە بە شەوچەرەی خەڵکی چونکە ئەم بابەتە کتێبانە زۆر کەمن لەناو کوردەواریدا. خەڵك تێر بون لە شیعرو چیرۆك بە تایبەتی لەم کاتە ناسکەدا خەڵکی ئەو ڕۆژگارە خەریکە ڕابوردویان لەبیر ئەچێتەوە، وەك دەرمان پێویستیان بەم جۆرە کتێبانە هەیە کە یادگاری جارانەو وەك شریتێکی سینەما وایە کە جارانی دێتەوە یادو خۆشیەك ئەدات بەدڵ و مێشکی، وە زانیاریەکیشە بۆ نەوەکانیان و مێژویەك و سامانێکە بۆ نەوەی داهاتومان.

هەروەها هەر چ کەسێك ناوی هاتبێ لەم کتێبەدا هەر چ کاروکاسبی و پیشەیەکیان هەبوە جێی شانازی نەوەکانیانە کە بەئارەقی ناوچەوان ماڵ و منداڵی خۆیان بەخێوکردوە، هەر لە کرێکارێك و حەماڵێك هەتا تاجرێك و خاوەن موڵکێك هەمو بەشەرن و هیچ جیاوازی‌یەکیان نی‌یە، جیاوازی‌یەکەیان بەس کرداری جوانە، ئەگەر کەسێك کرداری ناشرینی هەبێت لەناو خەڵکیدا بە پارە

ناشارێتەوە، بەتایبەتی لەناو خەڵکی ئەم شارەدا کە بە زیرەکیو ووریایی ناوبانگیان دەرکردوە وەك پیرەمێردی شاعیر ئەفەرموێت:

نەپایەو پارە، نەریشەو رەگەز
نەجوانی رووکەش، نەبەرگ و مەرەز
یەك تۆز لە نرخی هیچ کەس زیاد ناکات
کە مروڤ نەبێ خۆی نرخێکی بەرز

نمونەیەکی خۆشی تر: جارێکیان دەعوەت ئەکەن، کارتێ ئەنێرن بۆ حاجی توفیق (پیرە مێرد) ئەوەی کارتی دەعوەتەکە ئەبات بۆ خاوەنەکەی، بەس لەسەر کارتەکە نوسرابو حاجی تۆفیق ئەویش ئەیبات بۆ حاجی تۆفیقی تازە دەوڵەمەند پاش ماوەیەك گلەیی لێ ئەکەن کە نەهاتوە بۆ ئەم ئەو زیافەتە پیرە مێرد پێ ئەزانێ، ئەڵێ ئەگەر ئیزرائیل هات رۆحم بکێشێت ئەینێرم رۆحی حاجی تۆفیقی تازە دەوڵەمەند بکێشێت.

ئیتر وەك پێشینان ئەڵێن زۆر ووتن قورئان خۆشە یان ئەڵێن بۆ مرۆڤی ئاقل ئیشارەتێك بەسە. لەگەڵ رێزو سڵاومدا خوێنەران و خەڵکی شارەخۆشەویستەکەمان کە یارمەتیان داوین کە خۆیان بوبونە سەرچاوەی باسەکانمان بە تایبەتی ئەوانەی ناومان بردون لە کتێبەکەمدا کە ناوەکانیان بۆ بەراورد کردوین پاش کۆکردنەوەی، هەروەها ئەو بەرێزانەی کە داوای وێنەی باوکیانمان لێکردون بۆ رازاندنەوەو یادگاری ئەو پیاوە بەرێزو خۆشەویستانە لە ناو شارەکەماندا کە دڵسۆزیی خۆیان پیشان داوە بەرامبەر باوو باپیرو شارە خۆشەویستەکەیان، هەروەها رێزو سڵاوم بۆ ئەو کەسە رۆشنبیرانەیە کە بە تەلەفۆن یان هاتنە لامان یان بەنامە پیرۆزباییان لەمن و خۆیان کرد بەبۆنەی دەرچونی بەرگی یەکەمی کتێبەکەوە

هەر لێرەشـا سوپاسی هونەرمەند مامۆستا عەلی لەتیف ئەکەم کە
وێنەی بەرگی یەکەمی کتێبەکەی بۆ شارەکەی رازاندۆتەوە لەگەڵ
بەرێـز خاڵـە حەمە فەروج کە پاش پاك نووس بەخەتێکی خۆش
بەرگی دووەمی کتێبـەکەی بۆ نوسینەوە منیش ئەڵێم دەستەکانیان
خۆش بێت، هەروەهـا سوپـاسی مامۆستا عەبدولرەقیب یوسف
ئەکـەم بۆ یارمـەتی زانیاری‌و رێنومایی هەروەها بەناوی خۆم و
خەڵکی شارە خۆشەویستەکەمان زۆر سوپاسی بەرێوەبەری گشتی
دەزگای رۆشنبیری‌و بڵاوکردنەوەی کوردی) ئەکەم کە بوٚتە هوٚی
هاتنـە بەرهـەمی ئەم کتێبە کە بەبوٚنەی بیرەوەری دووسەد ساڵەی
شاری سلێمانی لەچاپ درا. لە کۆتاییدا داوا لە خەڵکی شارەکە
ئەکەم هەر چ کەم و کوری‌و هەڵەی چاپ هەیە لە ناو کتێبەکە دا
یان ناویان لەبیر چوەو تۆمار نەکراوە پشت بەخوا بۆ چاپی دووەم
راستی ئەکـەینـەوەو ئەوانەی ناویان بۆ هێناوین کە باوو باپیریان
ناویـان نەهـاتـووە لەکارو پیشەکانیاندا ناومان نوسیون بۆ چاپی
دووەم دوا ووتـە بەرهـەمی باش ئەوەیە کە جەماوەر لێی رازی
بێت و پێیان خۆش بێت. وەك خوالێخۆشبو نەجمەدین مەلا
ئەیفەرمو.
(عەتر ئەوەیە کە خۆی بۆنی بێت نەك خاوەنەکەی مەدحی بکات)

ئەکرەم صاڵح ڕەشە

تیبینی

١ ـ ل ١٤٢ له ناترەكانا حەمەی زێنەب جیاوازە لەگەڵ حەمەی زێنەبی چایچی كه له ل ٢٠٦ ناوی هاتووە.
٢ ـ ل ١٤٥ حەمامی موفتی: نوسراوە خاوەنی موڵك خوشك و برای كەریمی ئەلەكەوماڵی موفتی وە لە حەمام چی‌یەكان خاڵی یەك نوسراوە حەمەكاكەی موفتی ، بەلام كورانی حەمە كاكە ئەڵێن ئەم موڵكە بەس هی ماڵی موفتیەو حەمەكاكەی موفتی حەمامچی نەبوە.
٣ ـ ل ١٩٩ خاڵی ٢٠ چایخانەی مەجۆلی خامە نوسراوە هەر لەم چایخانەیەوا ساڵێكیان له سەردەمی عوسمانی‌دا بۆ ماوەی ساڵێك تیاترۆش ئیشی تێدا دەكرد. راستیەكەی لە زەمانی عوسمانی‌دا تیاترۆ نەبووە و لەو چایخانەیەدا نەبوە زەمانی ئینگلیز تیاترۆ هاتۆتە سلێمانی لە بەردەم دەشتی ئەحمەدی ساغا (ئەصحابە سپی) نزیك ئەو چایخانەیە بەلام خەڵكی سلێمانی بەوە رازی نەبون و بەزۆر پی‌یان داخستن لە بەرگی دووەمی ئەم كتێبەدا لەباسی جولانەوەی هونەری لە شارەكەماندا بەدرێژی باس كراوە منیش داوای لێبوردن ئەكەم.
من نوسیبووم كە مەجۆلی خامە پیاوێكی سوعبەت چی بو هەموو رۆژێك یەكێكی خەڵكی دەرەوەی شار ئەهاتن بۆ ئیش كردن ئەمیش هەر رۆژە نا رۆژێك یەكێكی رائەگرت بەشەرتی ئەوەی مەركانەیەك ئاوی‌دانابو لەگەڵ قامیشێك هەریەكێ بهاتایە بۆ شاگردی پێی ئەووت ئەمرۆ تەجروبەت ئەكەم ئەو قامیشەی ئەدایە

دەستی پێ ی ئەووت تۆ ئەمڕۆ ئیشت ئەوە بێ ئاوی ئەم مەرکانەیە بەم قامیشە تێکی هەڵـدە تا خەست ئەبێتـەوە منیش ڕات ئەگـرم بەشـاگـرد ئەو بەسـزمـانەش هەر لە بەیانی‌یەوە تا ئێوارە بەقامیشەکە ئاوی تێك هەڵئەدا خەست نەئەوبووەوە ئێوارە پێ ی ئەووت تۆ بەکەڵکی شا گردی نایەیت بۆ بەیانی یەکێکی تری ڕائەگرت.

٤ ـ ل ٣٠٤ ناوی بەناکان خاڵی ١٨ نوسراوە وەستا ئیسماعیل حەسەن وە هەر لەو باسەدا لە دروست کردنی زۆر بینا ناوی هاتوە بەڵام ڕاستیەکەی وەستا ئیسماعیل عەبدول ڕەحمانە کە باوکی قالەی وەستا ئیسماعیلی قەسابە.

٥ ـ ل ٣١٧ خاڵی هەشت نەقارِ عەلی بۆسکانی نوسراوە خۆی لە ئەصڵ دا بر ی کەریمی عەبدوڵڵا بۆکانی‌یە کە ئەویش لە خاڵی شەشەم دا ناوی براوە بەڵام ئەم لە جنسیەکەیدا بە ناوی عەلی بۆسکانی نوسراوە هەر لە ناو نەقارەکاندا هەر بە عەلی بۆسکانی ناوبراوە.

٦ ـ ل ٤٤٦ مەکتـەبی ئەعـدادی مۆکی ئەبـوایـە لە پێش ڕوشـدی عەسکەری‌یەوە بنـوسـرایـە هەروەهـا پێش دروست بونی ڕوشـدی‌یەی عەسکەری لە سلێمانی. لە ڕوشدی‌یەی سکەری بغاو ئەستەمبوڵ خوێندویانە هەر لە هەمان لاپەڕەدا زورربەی کتێبەکان بە نیوە چڵ چاپ کراوە.